วันญัตติ

294.31883
ก 111 ว

ก.ก.

หนังสือเล่มนี้ได้รับบริจาค
เพื่อใช้ในหอสมุดแห่งชาติ "ธัมมังคลาภิเษก" จันทบุรี
โดย ..คุณ วิชา กลอยใจ อนุรักษ์..

อนุชัยบัณฑิต

ก.ศ.เวชชานนท์

หอสมุดแห่งชาติ
3 ส.ค. 2533
กรมศิลปากร

ก. ศ. เวชชานนท์
หอสมุดแห่งชาติรชมงคลาภเษก
B.M.Sc. ปีเถะนิติบัณฑิต

เขษมบรรณกิจ
๒๓๒-๒๓๔ ในเวิ้งนครเขษม
จัดพิมพ์จำหน่าย

ราคาเล่มละ ๒๐ บาท

วรรณกรรมโดยปากกา

ก. ศ. เวชยานนท์

★ ชีวิตและงานของศรีปราชญ์

★ ชีวะประวัตินักประพันธ์ เรืองนาม ของโลก

★ ชีวะประวัตินักปกครองเอกของโลก

★ ชีวะประวัตินักการเมืองเอกของโลก

★ ชีวะประวัติบุรุษเรืองนามของโลก

✷ ชีวะประวัตินารีเรืองนามของโลก

✷ ชีวะประวัติปรัชญาเมธีเอกของโลก

✷ วิธีสร้างเสน่ห์และบุคคลิกลักษณะ

✷ นิยายเอกของเช็คสะเปียร์

✷ เอกอัศวิน

✷ เมธีคติ ฯลฯ

ทอ.
เลขห้อง
เลขหมู่ 194.3188 ก111ว
เลขทะเบียน พรศ ม ๑๐๐๑ (ล ป (๙)
194.3188
ก 111 ว

คำนำของผู้เรียบเรียง

หนังสือเรื่องธนญชัยบัณฑิต ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงจากนิยายชาดกในพระพุทธศาสนา โดยยึดเอาเค้าโครงเรื่องเดิมที่มีอยู่ในชาดกนั้นเป็นหลักแล้วเรียบเรียงขึ้นใหม่ ใช้สำนวนโวหารอันง่ายๆ เพื่อให้สามัญชนอ่านแล้วเข้าใจได้โดยทั่วกัน เพราะสำนวนเดิมเป็นคำแปลจากภาษามคธ อ่านแล้วเข้าใจยาก ท่านที่แปลไว้ใช้สำนวนในทางศาสนา อ่านแล้วไม่ซาบซึ้งตรึงใจ จะทำให้เด็กๆ พากันง่วงนอนและไม่อยากอ่าน เหตุที่เอาหนังสือเรื่องนี้มาเรียบเรียงขึ้นก็เพราะหนังสือนี้ได้ทำให้ข้าพเจ้าเสียมใสและติดอกติดใจในความดีของเรื่องมาก ซึ่งข้าพเจ้าได้อ่านเมื่อหลายปีมาแล้ว ในขณะที่อุปสมบทเป็นพระภิกษุในบวรพุทธศาสนา เห็นว่าถ้าเรียบเรียงขึ้นใหม่ให้ประชาชนพลเมือง ณะเพาะอย่างยิ่งเด็กหนุ่มเด็กสาวได้อ่านกันแล้ว จะเป็นเครื่องอบรมบ่มศีลธรรมอันดีและเหนี่ยวรั้งให้ประพฤติตนในทางที่ชอบ นอกจากจะเป็นประโยชน์ในทางธรรมจรรยาแล้ว ยังเป็นเครื่องส่งเสริมสติปัญญาได้เป็นอย่างดี ธนญชัยบัณฑิต

ซึ่งเป็นตัวเอกในเรื่องนี้ เป็นบุรุษที่สมควรเป็นตัว
อย่างแก่อนุชนรุ่นหลังเป็นอย่างดี เฉลียวฉลาด มี
ปฏิภาณว่องไวสัตย์สุจริต รักชาติ ศาสนา มหา
กษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใด นอกจากนี้มีรักเดียวที่ซื่อ
สัตย์สุจริตต่อภรรยายอดชายา

หนังสือเรื่องนี้ด้วยความเชื่อมั่นของข้าพเจ้า
เชื่อว่าเป็นที่มาของเรื่อง "ศรีธนญชัย" ซึ่งมีคน
แต่งขึ้นในยุคหลังนี้ และแต่งเติมเสริมต่อให้ผิดศีล
ธรรมไปจนเสียรูปเรื่องเดิม เรื่องจริงของธนญชัย
บัณฑิตนั้นเต็มไปด้วยคุณธรรมและศีลธรรมอันดีทั้ง
ในทางโลกและทางธรรม เป็นตัวอย่างอันดีที่ประชา
ชนพึงจะยึดถือเป็นหลักปฏิบัติได้เป็นอย่างดี เพราะ
ธนญชัยเป็นผู้ยึดมั่นในอุดมคติที่ว่า "ธรรมย่อมชนะ
อธรรม"

ก. ศ. เวชยานนท์

สำนักงานโชติมิติ

๖๙๕ ถนนพระราม ๑ พระนคร

สมุทัยบัณฑิต

ก.ศ. เวชฉานนท์

— ๑ —

ในกาลครั้งหนึ่ง ยังมีพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระเจ้าโกรพราช ครองราชสมบัติอยู่ในพระนคร อินทะปัต มีอัครมเหษีทรงพระนามว่าพระนาง อะตุละเทวี มีนางสนมน้อยใหญ่อีกหมื่นหกพันคน มีพราหมณ์ปุโรหิตาจารย์ชื่อมีนามว่า ทุชะพราหมณ์ เป็นพระอาจารย์ มีอัครมหาเสนาบดี มีนามว่า อุชุกะ เป็นจอมทัพ

มีทะแกล้วทหารหาญและพลโยธาเป็นอันมาก บ้านเมืองใต้บุญบารมีของพระเจ้าโกรพปกครองนี้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน สมณะพราหมณ์ พากันได้รับความร่มเย็นเป็นสุข เศรษฐีกิจการค้าก็ดำเนินไปด้วยดี มีคฤหบดีและเศรษฐีเป็นจำนวนมาก

ณ บริเวณใกล้ประตูเมืองทั้ง ๔ ทิศ มีบ้านของเศรษฐีใหญ่อยู่ ๔ บ้าน คือบ้านของธนญชัยเศรษฐีอยู่ทางทิศตวันออก บ้านอิสาระ เศรษฐีอยู่ทางทิศทักษิณ บ้านวิสุตตะ เศรษฐีอยู่ทางทิศตวันตกบ้านสุทะนะเศรษฐีอยู่ทางทิศอุดร บรรดาเศรษฐีใหญ่ทั้ง ๔ คนนี้ ต่างก็มีอนุเศรษฐีเป็นบริวารของตนอีกคนละ ๕๐๐ คน

ธนญชัยเศรษฐีมีภรรยามีนามว่านาง สุขุมาลี ในกาลครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ได้จุติลงมาจากสวรรค์เข้าสู่ครรภ์ของนางสุขุมาลี ผู้เป็นภรรยาของธนญชัยเศรษฐี พระโพธิสัตว์ได้ถือเอาฤกษ์กำเนิดเมื่อเวลาใกล้รุ่งอรุณ และในมงคลฤกษ์เดียวกัน

นเอง เทพยดาอีก ๕๐๐ องค์ ก็ได้จุติจากสวรรค์ลงมาบังเกิดในครรภ์ของภรรยาอนุเศรษฐีทั้ง ๕๐๐ คน ซึ่งเป็นบริวารของธนญชัยเศรษฐี

ในวาระที่สมเด็จพระพุทธองค์ได้จุติลงมา เข้าสู่ครรภของนางสุชาดานั้น ณ โกลเวลารุ่งอรุณวันเดียวกันนั้นเอง พระเจ้าโกรพราชก็ได้ทรงพระสุบินนิมิตว่า พระองค์ได้ทรงประทับอยู่บนบัลลังก์ทองอันวิจิตรตระการตา ในท่ามกลางท้องพระโรงมหาวินิจฉัย พร้อมด้วยบรรดาสาวสุรางค์นางในน้อยใหญ่เป็นบริวาร ในขณะนั้นเองได้บังเกิดเปลวเพลิงอันมีแสงโชติช่วงชัชวาลย์เป็นลำยาว สูงขนาดเท่าลำตาล ผุดขึ้นมาหน้าท้องพระโรงนั้นและในทันทันใดนั้น ก็บังเกิดมีดอกบัวอันมีหมื่นดอกหนึ่งใหญ่ประมาณเท่ากงเกวียน ผุดขึ้นมาในท่ามกลางแห่งแสงเพลิงนั้น ดอกบัวอันมหัศจรรย์ดอกนั้นได้ชูก้านขึ้นสูงกว่าเปลวเพลิงถึงชั่วลำตาล และ

แล้วดอกบัวอันมหาศาลนั้น ก็ค่อย ๆ โน้มดอกลง มาหาพระองค์ พระองค์จึงได้เสด็จพระราชดำเนิน ลงจากบัลลังก์อันวิจิตรนั้น ขึ้นไปประทับบนดอกบัวดอกนั้น และในบัดดลนั้นเองเปลวเพลิงอันมหัศจรรย์นั้น ก็ได้ดับแสงลง ดอกบัวอันวิจิตรตระการตาดอกใหญ่นั้น ก็ได้เปล่งรัศมีโชติช่วงส่องแสงสว่างไปทั่วทั้งชมภูทวีป

ครั้นเวลารุ่งเช้าเมื่อพระเจ้าโกรพราชตื่น จากบรรทมแล้ว ก็เสด็จออกขุนนางในท้องพระโรงหลวง บรรดาข้าราชบริพารน้อยใหญ่ต่างมอบเผ่าอยู่ตามตำแหน่งแห่งที่ของตน ก่อนอื่นพระองค์ได้ทรงตรัสเล่าพระสุบินนิมิตรให้ที่ประชุมฟัง แล้วตรัสถามปุโรหิตาจารย์ว่า พระสุบินนิมิตรของพระองค์นี้จะร้ายดีประการใดบ้าง

ปุโรหิตาจารย์ผู้เป็นอาจารย์ประจำราชสำนัก เมื่อได้พิเคราะห์พิจารณาพระสุบินนิมิตรของพระรา-

ชาอย่างละเอียดแล้วก็ถวายคำทำนายว่า พระสุบิน นิมิตรของพระราชาน เป็นนิมิตรอันดีเลศ พระองค์จะได้ราชบัณฑิตใหญ่ผู้เปรื่องปราชญ์ หาผู้ใดเสมอเหมือนมิได้ มาประดับพระบารมีให้ได้ใช้สอยใกล้ชิดพระองค์

พระราชาเมื่อได้ทรงทราบคำทำนายเช่นนั้น ก็ทรงปีติยินดียิ่งนัก ได้ตรัสถามต่อไปว่า ขณะนี้นักปราชญ์ใหม่ทวานอยู่แห่งใด ปุโรหิตาจารย์จึงกราบทูลว่า ขณะนี้นักปราชญ์ใหญ่ผู้เชี่ยวชาญกำลังจะมาบังเกิดอยู่ภายในราชอาณาจักรของพระราชาแล้ว ในระยะอีก ๑๐ เดือนข้างหน้าก็จะคลอดออกจากครรภ์ของมารดา

อันว่านางสุขุมาลีภรรยาแห่งธนญชัย เศรษฐีนั้น ได้ตั้งครรภ์อยู่ครบกำหนด ๑๐ เดือนแล้ว ก็คลอดบุตรออกมาเป็นชาย มีสิริระโฉมอันหมดจดงดงาม ประดุจทองคำชมภูนุทอันใหลออกมา

จากเบ้า เป็นที่สนิทเสน่หาและเจริญตาแก่ผู้ได้พบ
เห็นยิ่งนัก บุตรชายของนางสุชุมาลน ได้ถือกำ-
เนิดจากครรภ์มารดา ณ เวลาใกล้รุ่งอรุณแห่ง
วันพฤหัสบดี เดือน ๕ และบรรดาภรรยาของอนุ
เศรษฐีอีก ๕๐๐ คน ซึ่งเป็นบริวารของธนญชัย
เศรษฐีก็คลอดบุตรออกมาเป็นชายทุก ๆ คน ใน
วันและเวลาเดียวกันกับนางสุชุมาล

ในเวลาใกล้รุ่งอรุณซึ่งเป็นฤกษ์กำเนิดของ
พระโพธิสัตว์จุติออกจากครรภ์ของนางสุชุมาลน ได้
บังเกิดศุกนิมิตรอันมหัศจรรย์ขึ้นในพระราชวังหลวง
คือกลอง "นันทะเภรี" อันเป็นกลองคู่บ้านคู่เมือง
อันเก็บรักษาไว้ในพระราชวังของพระเจ้า โกรพราช
ได้บังเกิดเสียงดังขึ้นเอง เสมือนมีคนมาตี เสียง
ดังของกลอง "นันทะเภรี" นั้น ได้กังวานสนั่นไป
ทั่วทั้งพระมหานครหลวง

ธนญชัยเศรษฐีมีความปีติยินดีมาก ในการ

ได้บุตรชายนั้น ได้ขนานนามบุตรของตนว่า “ธนญชัยกุมาร” ซึ่งเป็นนามเดียวกับตน

ฝ่ายพระเจ้าโกรพราช เมื่อได้ยินเสียงกลองนันทะเภรี ดังสนั่นหวั่นไหวขึ้นเช่นนั้น ก็ทรงตระหนกพระทัยมาก ไม่ทราบว่าเกิดเหตุร้ายอะไรขึ้น จึงมีคนตีกลองคู่บ้านคู่เมือง เพราะพระองค์มิได้สั่งให้ตี จึงรับสั่งให้ราชบุรุษไปสืบหาตัวผู้ตีกลอง และให้ถามว่าใครเป็นคนสั่งให้ตีด้วย อำมาตย์ทรับพระบรมราชโองการไปทำการสืบสวนแล้วก็ไม่ได้ความว่ามีผู้ใดตี กลับได้ความว่ากลองนั้นได้ดังขึ้นเองโดยไม่มีผู้ใดได้ตี ได้นำตัวคนรักษากลองมาทำการซักฟอกจนเป็นที่พอใจ คนรักษากลองก็ยืนยันว่าไม่มีผู้ใดตี กลองได้ดังขึ้นเอง อำมาตย์จึงนำความมากราบทูลให้พระเจ้าโกรพราชทรงทราบตามความที่ได้ไปสืบสวนทราบ มา นั้น ทุกประการ

พระเจ้าโกรพราชได้ทราบระหัสเหตุเช่นนั้น ก็ได้เชิญพราหมณ์ปุโรหิตาจารย์ผู้เป็นอาจารย์เข้าเฝ้าโดยด่วน ทรงเล่าเหตุมหัศจรรย์นั้นให้ฟังแล้ว ก็ขอให้พราหมณ์ปโรหิตาจารย์ทำนายว่า จะมีเหตุร้ายดีอะไรเกิดขึ้นบ้างหรือไม่ ปุโรหิตาจารย์ได้จับยามคำนวณดูแล้ว ก็กราบทูลว่า การที่กลองคู่บ้านคู่เมืองได้ดังขึ้นเองนั้น ก็เพราะมีผู้มีบุญมาเกิดแล้ว บุคคลผู้นั้นคือนักปราชญ์ใหญ่คู่บุญบารมีของพระราชา ด้วยอำนาจบุญญาธิการของนักปราชญ์ผู้นั้น ซึ่งได้คลอดออกจากครรภ์มารดาในวันนั้น กลองสำคัญของบ้านเมืองได้ดังขึ้นเอง เพื่อเป็นศุภนิมิตรบอกให้คนทั้งหลายทราบ

เมื่อพระราชาได้สดับข่าวอันเป็นมหามงคลเช่นนั้น ก็ทรงปีติยินดียิ่งนัก จึงได้สั่งให้อำมาตย์ไปตรวจดูตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้ง ๔ ทิศ รวม ๔ คน ด้วยกันให้ตรวจให้ทั่วว่าในเวลาใกล้รุ่งอรุณมีบุตร

ชายของผู้ใดได้คลอดออกจากครรภ์ของ มารดา บ้าง อำมาตย์ทั้ง ๕ ก็ได้ไปกระทำการตรวจตราตามพระบรมราชโองการของพระราชา ผลของการตรวจตราอย่างรอบคอบ อำมาตย์ก็ทราบว่าในวันนั้น ภรรยาของธนญชัย เศรษฐี และอนุเศรษฐี ซึ่งเป็นบริวารของธนญชัย เศรษฐี ต่างได้คลอดบุตรออกมาเป็นชายทุก ๆ คน โดยถือฤกษ์กำเนิดพร้อมกันในเวลาใกล้รุ่งอรุณ จึงได้นำความมากราบทูลให้พระราชาทรงทราบ

พระเจ้าโกรพราชได้ทราบแล้วก็ทรงยินดีมาก ได้พระราชทานเงินตราพร้อมด้วยแม่นม ให้แก่ธนญชัยกุมาร และบุตรของบริวารอีก ๕๐๐ คนตามสมควร

ต่อมา เมื่อธนญชัยกุมารเจริญวัยเติบโตมีอายุ ๗ ขวบ พระเจ้าโกรพราชมีความปรารถนาจะลองหยั่งดูสติปัญญาของธนญชัยกุมาร ว่าจะมี

ความเฉลียวฉลาดสักปานใด จึงได้ทรงปรึกษาหารือกับปุโรหิตาจารย์ผู้เป็นอาจารย์ว่า ควรให้ทดลองด้วย "วัตถกะบัญหา" คือ แต่งตั้งอำมาตย์ผู้ใหญ่ผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ให้ไปถามธนัญชัยกุมารว่า "วัตถกะบัญหา" นั้น ได้แก่อะไร พระเจ้าโกรพราชจึงรับสั่งให้อำมาตย์ผู้ใหญ่ไปกระทำการทดลองตามคำแนะนำของทุชะพราหมณ์ปุโรหิต ได้ความประการใดแล้วให้นำความมากราบทูลให้ทรงทราบ

อำมาตย์ผู้ใหญ่ซึ่งได้รับพระบรมราชโองการไปนั้น ได้เดินทางไปยังคฤหาสน์ของธนัญชัยเศรษฐี เมื่อได้แจ้งความประสงค์ตามพระบรมราชโองการให้ท่านเศรษฐีทราบแล้ว ก็ขอเชิญธนัญชัยกุมารและบริวารทั้ง ๕๐๐ คนมาประชุม เมื่อเหล่าตรุณทั้งหลายอันมีธนัญชัยกุมารเป็นประธานมาประชุมพร้อมเพรียงกันแล้ว อำมาตย์จึงถามบัญหา

เรื่อง "วัตถกะปัญหา" แก่ประชุมกุมารเหล่านั้น บรรดาบริวารทั้ง ๕๐๐ คนของธนัญชัยกุมารไม่มีความรู้เกี่ยวกับปัญหานั้นกันนั่งนิ่งอยู่ แต่ธนัญชัยกุมารผู้เป็นประธานในหมู่เด็กน้อยนั้น ได้กล่าวว่า

"ท่านอำมาตย์ทั้งหลาย อันวัตถกะปัญหาที่ท่านถามเรานี้ มีอยู่ ๔ ข้อด้วยกัน เรารู้แล้วทั้งหมด มีข้อความดังต่อไปนี้ คือ

๑. บุรุษขุดหลุมแล้วเอาเสามาใส่ กลบด้วยดินเก่า แต่ไม่เต็มหลุม

๒. บุรุษปลูกพืชให้เถาเลื้อยขึ้นบนต้นไม้ ผลยานน้อยลงมาใหญ่โต แต่เถาเล็กนิดสามารถทรงผลไว้ได้

๓. หญิงบริโภคอาหารวันละสองทนานเป็นธรรมดา ครั้นนานมาหญิงนั้นกลับบริโภคอยู่เท่าเดิม

๔. ขนตาและขนคิ้วของบุคคลทั้งหลาย เมื่อโกนหรือตัดทิ้งแล้วก็งอกขนมาเท่าเก่าอีก ไม่งอกยาวขึ้นไปกว่าเก่าได้เลย”

ทั้ง ๔ ข้อดังได้กล่าวมานี้เรียกว่า “วิตกกะบัญหา

เมื่ออำมาตย์ได้ฟังเช่นนั้นจึง ได้บันทึก บัญหาทั้ง ๔ ข้อนำไปถวายต่อพระราชา เมื่อพระราชาได้ทรงพิจารณาดูแล้ว ก็ไม่ทราบความหมายอันเป็นคำอรรถของบัญหา ว่ามีความหมายอย่างใดบ้าง ให้อัดอั้นตันพระทัยอยู่ จึงรับสั่งให้เรียกประชุมบรรดาข้าราชบริพารผู้ใหญ่ นักปราชญ์ราชบัณฑิตมาปรึกษากัน แต่ที่ประชุมก็ไม่สามารถจะแปลความหมายของ วิตกกะบัญหา ทั้ง ๔ ข้อนั้นได้ พากันนั่งนิ่งจนบัญญาอยู่ตาม ๆ กัน

ทุชะพราหมณ์ปุโรหิตจึงกราบทูลถามว่า บัญหาทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นของใครส่งมา พึงดูแล้วไม่เห็น

เป็นเรื่องเป็นราว ใครจะแก้ได้ พระราชาได้ฟัง
ดังนั้นก็ให้ทรงพระพิโรธเป็นอันมาก แล้วคุกคาม
เอาแก่ปุโรหิตรับสั่งให้ช่วยกันแก้บัญหานให้ได้ ภาย
ในกำหนด ๗ วัน

ครั้นกาลได้ล่วงมาครบกำหนด ๗ วัน เมื่อ
พระราชาเสด็จออกขุนนางจึงทรงรับสั่งถามถึงบัญหา
นั้น ว่าใครสามารถแก้ได้บ้าง แต่ไม่มีใครตความ
หมายของบัญหานได้แม้แต่คนเดียว อำมาตย์ผู้
ใหญ่ผู้หนึ่งจึงกราบทูลว่า

"บัญหาทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นของเจ้าชนญชัยกุมาร
ใคร ๆ ก็คิดไม่ได้ จนบัญญาไปตาม ๆ กัน ข้า
พระพุทธเจ้าเห็นว่า เจ้าชนญชัยกุมารจะเล่นตลก
กับพวกเรามากกว่า ตั้งบัญหาเดาสุ่มมาให้คิดเห็น
ว่า เจ้าชนญชัยกุมารเอง ก็คงจะคิดไม่ได้เหมือน
กัน เพราะคงดีแต่ผูก คงจะไม่รู้จักแก้แน่ ทางที่ดี
เห็นว่าควรจะรับสั่งให้เจ้าชนญชัยกุมาร มาลองแก้

บัญหาดู ให้ประจักษ์เท็จจริงต่อหน้าพระที่นั่ง”

พระราชาเมื่อได้ฟังคำกราบทูลเช่นนั้นก็ทรง
เห็นด้วย จึงรับสั่งให้อาลักษณ์เชิญสาส์นส่ง
ไปถึงธนญชัยเศรษฐี และอนุเศรษฐีทั้ง ๕๐๐ คน
อันเป็นบริวารของธนญชัยเศรษฐี ให้พาบุตร
ของตนทุก ๆ คน เข้ามาเฝ้าพระราชาให้พร้อมกัน

เมื่อธนญชัยเศรษฐี ได้ทราบ สาส์นของ พระ
ราชาแล้ว จึงเรียกอนุเศรษฐีมาปรึกษากัน ในที่สุด
ก็ตกลงกันว่า จะนำบุตรของตนเข้าไปเฝ้าพระราชา
ได้ในวันรุ่งขึ้นเวลาเช้า ขณะทรงเสด็จออกขุนนาง
ขอให้พระราชบุรุษนำพระราชสาส์นมา นำความ
ไปกราบบังคมทูลพระราชา ให้ทรงทราบตามกำ
หนดนั้นด้วย

ครั้นในวันรุ่งขึ้นเวลาเช้า ธนญชัยเศรษฐี
กับอนุเศรษฐี ก็รวบรวมเครื่องอุปโภคและบริ-
โภคอันมีค่า เพื่อนำไปถวายพระราชาเป็นบรรณา

การ แล้วนำบุตรของตนมาสู่ท้องพระโรงหลวง
เพื่อเข้าเฝ้าพระราชา เมื่อพระราชาเสด็จออกมาสู่
ท้องพระโรงแล้ว เศรษฐีและอนุเศรษฐีก็พากัน
เข้าเฝ้าถวายบังคมแทบพระยุคลบาท ของ พระ ราชา
และถวายเครื่องบรรณาการที่ได้นำมา

พระราชาตรัสขอบใจในความจงรักภักดี ของ
เขาทั้งหลาย และทรงปฏิสันฐาน ถึงความทุกข์
สุขตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ และถามถึงลูก
ชายที่รับสั่งให้นำเข้ามาเฝ้า เศรษฐีก็กราบถวาย
บังคมทูลว่า ขณะนี้กำลังให้รอคอยอยู่ข้างนอก
ท้องพระโรง เพื่อรอรับพระบรมราชโองการ ว่า
จะรับสั่งให้นำเข้าเฝ้าถวายตัวได้ ณ เวลาใด พระ
ราชาก็รับสั่งว่า ให้นำเข้ามาเฝ้าได้แล้ว

ธนญชัยเศรษฐีจึงให้คนไปบอกให้บุตร ของ
ตนและบริวาร เข้ามาเฝ้าพระราชา ในวันนั้น ธนญ
ชัยกุมารนุ่งขาวห่มขาว ในมือถือประทีปด้ามทอง

คำ และบริวารอีก ๕๐๐ คน ก็ถือประทีปเช่นเดียวกัน แต่มิใช่ด้ามทองคำ เป็นด้ามธรรมดาทสามัญชนใช้กัน เมื่อเข้ามาถึงข้างในท้องพระโรงหลวงแล้วก็ได้นั่งลง ณ ที่ซึ่งเจ้าพนักงานได้จัดไว้ให้ เข้าเผ้าธนัญชัยกุมารกับบริวารก็วางประทีป ลงโดยลำดับแล้วก็กราบถวายบังคม แสดงความเคารพพระราชาด้วยความสุภาพอ่อนน้อม เต็มไปด้วยความจงรักภักดี

พระราชาเมื่อทอดทัศนาเห็นธนัญชัยกุมาร ก็ให้มีจิตเบิกบานยินดี มีเมตตารักใคร่เอ็นดูเป็นอย่างมาก บุคลิคภาพของธนัญชัยกุมาร เป็นที่ต้องตาคนทั้งหลายที่ได้ประสพ มีลักษณะงดงามเป็นสง่า เหนือบรรดากุมารทั้งหลายผู้เป็นบริวารและเด็กอื่น ๆ บรรดามุขอำมาตย์มนตรีที่อยู่ณที่ประชุมในขณะนั้น ได้พากันชุบชิบสรรเสริญคุณลักษณะของธนัญชัยกุมารอยู่มิขาดปาก

เพื่อพระราชาได้ทอดพระเนตรเห็นธนญชัยกุมารกับบริวารนำประทีปจุดเข้ามาด้วยเช่นนั้น ก็ให้รู้สึกสนเท่ห์พระทัย จึงทรงรับสั่งถามว่า เหตุใดจึงต้องจุดประทีปเข้ามาเผ้าในเวลากลางวันเช่นนี้ ธนญชัยกุมารกกราบถวายบังคมทูลว่า การที่ต้องจุดประทีปเข้ามาเผ้าในเวลากลางวันเช่นนี้ ก็เพื่อจะถวายซึ่งเปลวเพลิง อันเป็นเครื่องสักการะบูชาอย่างสูงแก่พระราชา

บรรดาอำมาตย์มนตรีทั้งหลาย ได้ฟังคำกราบบังคมทูลของธนญชัยกุมารเช่นนั้น ต่างก็พากันหัวเราะขึ้นด้วยความขบขัน พากันดูถูกความเห็นว่า ธนญชัยกุมารยังเยาวัยนัก จึงมีความคิดอย่างเด็ก ๆ และชอบทำอะไร ๆ ให้พิศดารกว่าคนอื่น

พระราชาจึงได้ทรงรับสั่งถามต่อไปว่า การ

ที่ได้กระทำเช่นนั้น ธนญชัยกุมารเห็นว่า เปลว
ประทีปมีประโยชน์และความดีอย่างไรหรือ ? ธนญ
ชัยกุมารจึงกราบทูลว่า การที่นับถือว่าเปลวเพลิง
เป็นของมีค่าสูงนั้น ก็เพราะว่าเพลิงนมประโยชน์
เหลือที่จะคณานับ มวลมนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้
ซึ่งทรงชีพอยู่ได้โดยผาสุก ก็ด้วยการอาศัยเปลว
เพลิงนเป็นใหญ่ เช่นใช้หุงต้มอาหารสำหรับบริ-
โภค ในยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ได้อาศัยต้มยา ใน
ยามหนาวจัดก็ได้อาศัยผิงเพื่อความอบอุ่น ในยาม
กลางคืนก็ได้อาศัยให้แสงสว่าง สำหรับผู้หญิงใน
ยามที่คลอดบุตรก็ได้อาศัยแสงเพลิงช่วยในการอยู่ไฟ
แม้ชีวิตของสัตว์โลกทั้งหลาย ก็ต้องอาศัยความร้อน
ในร่างกาย มิฉะนั้นก็ไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้ ฯลฯ
ดังนี้จะเห็นได้ว่า เปลวเพลิงนั้นมีคุณค่าอย่างมหา
ศาล หาสิ่งใดเปรียบมิได้

ครั้นแล้วธนญชัยกุมารก็ได้ให้ อรรถาธิบาย

เกยวแก่เรื่องเพลงนี้ ถวายพระราชาต่อไปว่า อัน
ว่าเพลงนี้บุคคลได้ตามไว้ในทซึ่งไม่มีลม ควันส้น
น้ำมันแล้ว ไฟนั้นก็ได้ดับไปเอง นัยเดียวกับ
บุคคลผู้มีกศล แต่ปราศจากผู้อปถัมภ์ค้ำชู ควัน
สิ้นกุศลผลบุญแล้ว ก็ต้องเสื่อมไป แสงเพลิง
ที่สว่างไสวโชติช่วงอยู่เสมอนั้น ก็ด้วยอาศัยน้ำมัน
เชื้อเพลิงหล่อเลี้ยงอยู่ และมีน้ำมันอยู่มาก นัย
เดียวกับบุคคลผู้มีกศลแล้ว ก็มีผู้อปถัมภ์คำชูด้วยจึง
จะมีความรุ่งเรืองสถาพรอยู่ชั่วกาลนาน

เมื่อพระราชาได้ทรงสดับอรรถาธิบายจาก
ธนัญชัยกุมารแล้ว ก็ทรงปีติยินดียิ่งนัก แม้บรรดา
อำมาตย์ราชบริพารทั้งหลาย ซึ่งได้พากันหัวเราะ
เยาะธนัญชัยกุมารมาเมื่อสักครู่นี้ ก็พากันปีติยินดี
สรรเสริญโดยทั่วกัน

พระราชาจึงรับสั่งต่อไปว่า อันปัญหา ๔ ข้อ
ซึ่งเรียกว่า “วิตกกะปัญหา” ซึ่งธนัญชัยกุมาร

คิดขึ้นมานั้น เป็นคำอรรถซึ่งย่นย่อเกินไป ฟัง
ไม่เข้าใจ ขอให้ช่วยอรรถาธิบายให้แจ่มแจ้งด้วย
เมื่อทรงรับสั่งเช่นนั้นแล้ว ก็ทรงสั่งให้ราชบุรุษจัด
แต่งอาสนะประกอบด้วย บัลลังก์อันสูง เทียมเท่า บัล
ลังก์ของพระองค์ ประกอบไปด้วยเสวตรฉัตรสำ-
หรับกางกั้น แล้วเชิญให้ธนัญชัยกุมารขึ้นนั่งบนบัล
ลังก์นั้น เพื่ออรรถาธิบายวิตถกะปัญหาโดยพิศดาร

ธนัญชัยกุมารเ มื่อได้กระทำการถวายบังคม
พระราชาแล้ว ก็ขึ้นนั่งบนบัลลังก์ ซึ่งราชบุรุษ
ได้จัดให้ตามพระราชบัญชา แล้วเริ่มอรรถาธิบาย
ว่า-

อันวิตถกะปัญหาข้อที่ ๑ นั้น เปรียบด้วย
บุรุษผู้ขุดหลุม แล้วใส่ลงซึ่งเสากลบด้วยดินเก่า
กระทุ้งลงไปก็ไม่เต็มหลุม ต้องหาดินอื่นมาใส่อีก
ก็ยังไม่เต็มหลุมอยู่นั่นเอง ได้แก่พระราชาผู้ปกครอง
ไพร่พ้าข้าแผ่นดิน เป็นประมุขของชาติ ได้แต่งตั้ง

มุขอำมาตย์มนตรีไว้ต่างพระเนตรพระกรรณ ให้บริหารบ้านเมือง มีตำแหน่งหน้าที่การงานลดหลั่นกันเป็นชั้น ๆ ลงไปเป็นลำดับ และบรรดาข้าราชบริพารเหล่านี้ ต่างก็มีหน้าที่คอยเสาะแสวงหาทรัพย์สมบัติ เข้ามาส่ท้องพระคลังหลวง โดยเรียกเก็บภาษีอากรจากประชาราษฎร ตลอดราชอาณาจักร เข้ามาสู่ท้องพระคลังอยู่เป็นนิจนิรันดร แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่พอเพียง สำหรับจะใช้จ่ายในพระราชกรณียกิจของพระราชา ต้องยกกองทัพออกไปเที่ยวตีปล้นแย่งชิงบ้านเล็กเมืองน้อย ขนเอาทรัพย์สินของเขาเข้ามาอีก แล้วนำเข้าไปเก็บในท้องพระคลังหลวง แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่เต็มท้องพระคลัง และยังไม่พอแก่ความต้องการของพระราชา พระองค์ทรงปรารถนาจะให้ได้ให้มากกว่านอก

ปัญหาข้อที่ ๒ ซึ่งมีความว่า บุรุษปลูกพืชให้เลยขึ้นบนร้านมีผลใหญ่ยานห้อยลงมา ข้างล่าง

เถาพักเด็กนิดเดียวแต่ก็ทรงผลใหญ่นั้น ไว้ได้ไม่เป็น
อันตรายนั้น มีความหมายว่า พระมหากษัตริย์
ผู้ปกครองประเทศต่าง ๆ ได้แต่งตั้งข้าราชบริพารไว้
ทำการบริหารกิจการต่าง ๆ ของประเทศโดยพระ
ราชทานเงินเดือนให้เป็นเครื่องตอบแทน ได้รับ
ความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน ตลอดจนบรรดา
ประชาราษฎรทั้งหลาย ก็พลอยได้รับความร่ม
เย็นเป็นสุขไปด้วย ทั้งนี้โดยอาศัยพระบุญญา
บารมีของพระมหากษัตริย์พระองค์เดียว เมื่อเป็น
ดังนี้พระราชาเปรียบเหมือนกับเถาพัก และบรร
ดาข้าราชบริพาร ตลอดจนประชาราษฎรจึงเปรียบ
เสมือนกับผลพักฉะนั้น

ปัญหาข้อที่ ๓ ซึ่งมีความว่า หญิงทรงครรภ์
อ่อน รับประทานข้าวมื้อละสองทะนาน ครั้นครรภ์
แก่ขึ้นทุก ๆ วัน ก็คงรับประทานได้มากยิ่งขึ้นทุก ๆ
วัน ไม่รู้สึกแน่นท้องแน่นใส้แต่ประการใด รับประ

ทานอาหารได้ทุกๆ วัน ข้อนได้แก่ท้องพระคลังมหาสมบัติ อันไม่รู้จักเต็มด้วยพระราชทรัพย์ แม้จะเก็บส่วยสาอากรได้เท่าใด ๆ ก็ตาม ขนเข้าสู่ท้องพระคลังหลวงไม่รู้จักเต็ม

บัญหาข้อที่ ๔ ซึ่งมีความว่า ขนควขนตานซึ่งงอกขนมา ก็พอแก่ประมาณไม่ยาวยานเหมือนหนวดเครา อันหนวดเคราซึ่งยาวยานไม่มีกำหนดนั้น ได้แก่บรรดาข้าราชบริพารทั้งเก่าและใหม่ ขนควขนตานั้นได้แก่บรรดาข้าราชการเก่า ๆ ซึ่งรอบรู้กิจการงานดี ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท กระการการสิ่งใดก็มักไม่ผิดพลาด และตั้งอยู่ในสุจริตธรรม ส่วนขุนนางใหม่กระทำการสิ่งใดมักไม่รอบคอบ บางคนก็ล่วงอคติทั้ง ๔ ไม่รู้จักสิ่งใดควรและไม่ควร

การที่จะเป็นข้าราชการที่ดีนั้น จะต้องมีความรอบรู้ในคุณลักษณะ ๕ ประการ คือ

๑. ให้รู้จักการที่จะเข้าเฝ้าพระราชา

๒. ให้ตั้งอยู่ในความสัตย์สุจริต

๓. ต้องมีความ อุตสาหะ มานะ วิริยะ ไม่เกียจคร้านต่อราชการในหน้าที่ของตน

๔. ต้องเป็นผู้รู้จักบาปบุญคุณโทษ

๕. จะต้องรู้จักการปกครองคน และรู้จักสังเกตลักษณะของคนที่ตนจะทำการติดต่อด้วย เช่น

จะรู้จักคนว่าชั่วหรือดี กรุเมื่อเขาได้กระทำการงาน

จะรู้จักคนพาลหรือว่าเป็น นักปราชญ์ราชบัณฑิต์

กรุเมื่อได้เข้าสู่ที่ประชุมสังสรรสนทนากัน จะรู้น้ำใจ

บรรดาญาติวาดหรือชั่ว กรุเมื่อความทุกข์บัติ

มาสู่ตน จะรู้มิตรว่าเป็นมิตรแท้หรือเทียมกรุเมื่อ

มีอันตรายมาสู่เรา จะรู้ว่าเมียดหรือร้าย กรุได้

เมื่อเราสิ้นอำนาจวาสนา หมดเนื้อประดาตัวเป็น

คนยากจน

คนโง่ไม่มีปัญญา ย่อมมีความเกียจคร้าน

เป็นเบื้องหน้า จะศึกษาศิลปวิทยาการอย่างใดก็ให้ย่อท้อ ราวกับว่าต้องถูกให้ดื่มยาพิษ มีความประมาทเสมอด้วยมิตรอันพึงใจ จะมีความรู้สิ่งใดก็ไม่จริงจัง

มนุษย์เรานั้น เมื่อต้องการจะรู้สิ่งใดแล้วก็ไม่ควรนิ่งเฉยอยู่ ควรต้องเร่งศึกษาหาความรู้ การมีวิชาความรู้นั้น เป็นสิ่งประเสริฐยิ่งนัก เสมือนมีทรัพย์อยู่นับล้าน จะใช้อย่างไร ๆ ก็ไม่รู้จักหมด ความเจ็บไข้ได้ทุกข์นั้น เป็นของร้ายกาจยิ่งนัก เป็นภัยใหญ่ยิ่งกว่าข้าศึกทั้งหลาย ความรักในสิ่งใดไม่เสมอเท่ารักตนของตนเอง กำลังแรงอันใด ก็ไม่เสมอเหมือนด้วยกำลังดันของแรงกรรม ย่อมจะให้ผลปรากฏทั้งภพนี้และภพหน้า

เมื่อพระเจ้าโกรพราชได้ทรงสดับข้ออรรถาธิ

บายของธนญชัยกุมารโดยพิศดารแล้ว ก็มีความโสมมนัสเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง ทรงเปลื้องพระภูษาอาภรณ์ที่ประดับพระองค์อยู่ พระราชทานแก่ธนญชัยกุมาร ด้วยความรักใคร่นิยมในสติปัญญาทรงสรรเสริญความเฉลียวฉลาด หลักแหลม เป็นอันมาก ไม่แต่พระราชาเท่านั้น ที่ทรงนิยมยินดีในธนญชัยกุมาร แม้อำมาตย์ราชบริพารทั้งหลายก็มีความนิยมยินดีโดยทั่วกัน

ธนญชัยกุมารเมื่อจบอรรถาธิบายถวาย พระราชาแล้ว กลงจากบลลงก์ กราบถวายบังคมลาพาบริวารทั้ง ๕๐๐ คน กลับคืนยังนิวาสสถานแห่งตน พระราชาได้ให้ราชบุรุษนำสิ่งของเครื่องอุปโภค บริโภค ส่งไปพระราชทานเป็นรางวัลแก่ธนญชัยกุมารเป็นอันมาก แต่ธนญชัยกุมารก็มิได้รับ

เอาของพระราชทานนั้นไว้เป็นประโยชน์แห่งตนแต่ผู้
เดียวได้ตั้งเป็นโรงทานขึ้นกลางพระนคร แจกจ่ายให้
แก่ประชาชนผู้อดอยากยากจน บริโภคจนทั่วถึงกัน
ประชาชนทั้งหลายก็แซ่ซร้องสาธุการ สรรเสริญ
ในคุณธรรมความดีของธนญชัยกุมาร ตลอดไป
ไปทุกทิศานุทิศ

ในกาลต่อมาวันหนึ่ง พระเจ้าโกรพราชได้เสด็จประภาสไพร เพื่อทำการล่าสัตว์เล่น ให้เป็นที่สำราญพระราชหฤทัย พร้อมด้วยหมู่ข้าราชบริพาร ขณะควบม้าไปในป่านั้น พระเจ้าโกรพราชสังเกตุเห็นพุ่มไม้พุ่มหนึ่งมีพรุธ แสดงว่าต้องมีสัตว์ป่าอาศัยหลบอยู่ในพุ่มไม้นั้น พระองค์จึงสั่งให้พวกบริวารที่ตามเสด็จไปด้วยนั้น เข้าทำการล้อมพุ่มไม้นั้นไว้ แล้วส่งเสียงไล่และตีพุ่มไม้นั้นให้กระเทือน ในพุ่มไม้นั้นมีเนื้อทรายอาศัยอยู่ตัวหนึ่ง มันตกใจมาก ได้วิ่งหนีออกมาทางที่พระ

ราชาประทับม้าอยู่ เมื่อพระองค์ทรงเห็นเช่น
นั้น ก็ทรงม้าควบติดตามไปโดยเร็ว จนพวกพล
ทั้งหลายติดตามเสด็จไปไม่ทัน พระองค์จึงต้องพลัด
กับพวกข้าราชบริพาร และโดยเสด็จไปแต่พระองค์
เดียว แต่ก็ไม่สามารถจะติดตามเนื้อทรายตัวนั้นได้
ทัน จึงต้องขับม้าเสด็จกลับคืนไปเที่ยวตามหาพวก
บริวาร ในระหว่างการเดินทางกลับนี้ พระองค์
รู้สึกอ่อนเพลียเป็นอย่างยิ่ง พอดีเหลือบไปเห็น
ต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่ง ขึ้นอยู่ข้าง ๆ ทางตรงข้างหน้า
ม้า แผ่กิ่งก้านสาขาเป็นทรมเย็น น่าเข้าไปพัก
ผ่อนให้หายเหนื่อยเหลือเกิน พระองค์จึงแวะเข้า
ไปพักอาศัยอยู่ ณ ที่ใต้ต้นไทรนั้น ณ ที่ต้นไม้
นั้นมียักษ์ตนหนึ่งอาศัยอยู่ ยักษ์ตนนั้นนามว่า "นัน
ทะยักษ์" เมื่อยักษ์แลเห็นมีคนเข้ามาพักอยู่ใต้ไทร
จึงได้ร้องถามไปว่า มาจากไหนและชื่อใด ไฉน
บังอาจบุกรุกเข้ามาพักยังต้นไม้นี้โดยมิได้รับอนุญาต

จากผู้เป็นเจ้าของเสียก่อน พระราชาจึงได้ตอบไป
ว่า พระองค์คือพระเจ้าโกรพราช เป็นราชา
ปกครองประเทศนี้ ต้นไทรนกเป็นไม้บ้า ขึ้นอยู่
ในราชอาณาจักรของพระองค์ ใย่อมเป็นกรรม-
สิทธิของพระองค์ หาจำเป็นจะต้องไปขออนุญาต
ต่อผู้ใดไม่

นันทะยักษ์เมื่อได้ฟังเช่นนั้นจึงตอบว่า พระ
ราชาเข้าใจผิดเสียแล้ว ต้นไทรใหญ่นี้เป็นกรรม
สิทธิของตน ท้าวเวศสุวรรณ์ได้ประทานให้แก่
ตน แต่ว่าไหน ๆ พระราชาก็ได้เสด็จล่วงล้ำเข้ามา
แล้ว ถ้าพระราชาได้แสดง "มะ ละ ตะ ระ ธรรม"
ให้ฟังได้แล้ว ก็จะปล่อยให้กลับไป มิฉะนั้น
จะกินเป็นอาหารเสีย

พระราชาได้ฟังเช่นนั้นก็สะดุ้ง ตกพระทัย กลัว
เป็นอย่างยิ่ง ได้อ้อนวอนขอชีวิตไว้ก่อน เพื่อ
ไปสอบถามบรรดานักปราชญ์บัณฑิต ได้ความ

ประการใดแล้วจะกลับมาบอกให้ทราบ

นันทะยักษ์จึงตอบว่า "เมื่อเราปล่อยให้ท่านกลับไปแล้ว ที่ไหนท่านจะกลับคืนมาอีก อย่ามาดวงเราเลย"

พระราชาตรัสว่า "ขอให้เชื่อใจเราเถิด เรานี้เป็นพระมหากษัตริย์ย่อมรักษาวาจาสัตย์เป็นอย่างยิ่ง ตรัสสิ่งใดแล้ว ย่อมไม่คืนคำ ขอท่านจงปล่อยเราไปเถิด เราขอให้สัญญาว่า จะต้องกลับคืนมาอย่างแน่นอน"

ยักษ์จึงได้ถามว่า "ท่านไปแล้วกี่วันจะกลับคืนมา ?"

พระราชาตอบว่า "ขอเวลาเราสัก ๗ วัน เถิด"

ยักษ์จึงกล่าวว่า "ดีแล้ว เรายอมตกลงตามที่ท่านขอร้อง ถ้าครบ ๗ วันแล้ว ท่านไม่สามารถจะมาได้ด้วยตนเอง จะให้นักปราชญ์คนหนึ่งคนใดมาแทนตัวก็ได้ แต่ถ้าไม่มีใครออกมาอธิบายให้เราฟังแล้ว ในวันที่ ๗ เราจะเข้าไปจับ

ตัวท่านกินเสีย รวมทั้งคนอื่น ๆ ด้วยให้หมดเมือง
ทีเดียว”

พระราชาเมื่อได้ให้สัญญากับยักษ์เป็นที่เรียบ
ร้อยแล้ว ก็ลาจากยักษ์ไป พอเดินทางมาได้
สักครู่หนึ่ง ก็พบกับพวกบริวาร จึงพากันเสด็จกลับ
พระราชวัง

ครั้นรุ่งเช้าจึงรับสั่งให้หา บรรดา นักปราชญ์
ราชบัณฑิตย์ และมุขมนตรีชั้นผู้ใหญ่เข้าไปเฝ้า
ตรัสเล่าเรื่องที่ได้ให้สัญญากับ นันทะยักษ์ ไว้ ให้ พัง
และถามว่าใครบ้างที่รู้ มะ ละ ตะ ระ ธรรม สามารถ
จะไปอธิบายให้ยักษ์ฟังได้ แต่ไม่มีผู้ใดรู้เลย
สักคนเดียว พระราชาได้ถามว่าบางทีเจ้าธนญชัย
กุมารจะรู้บ้างกระมัง จึงเรียกตัวมาถามดูซิ แต่
อุชุกะอำมาตย์กราบทูลว่า ธนญชัยกุมารยังเด็กนัก
ไปถามมากเสียเวลาเปล่า ๆ คงคิดไม่ได้อย่างแน่

นอน พระราชาจึงรับสั่งให้บรรดาข้าราชบริพารทั้งหลายช่วยกันคิดให้จงได้

ครั้นเวลาได้ล่วงเลยมาถึง วันที่ ๖ ก็ไม่มีผู้ใดคิดปัญหาข้อนั้นได้ พระราชาจึงรับสั่งแก่บรรดาอำมาตย์ทั้งหลายว่า ขอให้อยู่กันเป็นสุข ๆ เถิด พระองค์จะต้องเสด็จไปให้ยักษ์กินในวันรุ่งขึ้น บรรดาข้าราชบริพารและอัครมเหษี ตลอดจนสาวสนมกรมใน พากันร่ำไห้อาลัยรักพระราชาเสียงระเบ็งเซ็งแซ่ไปตลอดพระราชวัง

ครั้นถึงวันที่ ๗ พระราชาก็เสด็จออกจากพระมหาราชวัง สั่งจรไปแต่พระองค์เดียว ด้วยความโศกเศร้าพระทัยเป็นอย่างยิ่ง เพื่อไปสู่สำนักของนันทะยักษ์ตามสัญญา ตามทางสัญจรที่เสด็จไปนั้นต้องผ่านหมู่บ้านที่ธนญชัยกุมารอยู่ ขณะนั้นธนญชัยกุมารกับบริวารของตนกำลังเล่นอยู่ที่ลานบ้าน

แนะนำของธนญชัยกุมาร

พระราชา เมื่อได้เสด็จโดยขบวนพยุหยาตรา มาทันธนญชัยกุมารแล้ว ก็ทรงอุ้มธนญชัยกุมาร ขึ้นนั่งบนพระเพลา เสด็จไปยังสำนักแห่งนันทะยักษ์ ครั้นใกล้ต้นไทรใหญ่อันเป็นที่อยู่ของยักษ์แล้ว ธนญชัยกุมารก็สั่งให้หยุดขบวนพยุหยาตรา โดยแนะนำให้พระราชากับบริวารเสด็จแอบอยู่ ณ ที่ใกล้ๆ นั้น ส่วนตนเองซึ่งนุ่งขาวห่มขาว มิได้พัดวีชนี เดินตรงเข้าไปสู่ ณ ที่ใกล้บริเวณต้นไทรใหญ่นั้น แล้วสำรวมจิตตั้งสัจจาธิษฐานแผ่เมตตาให้แก่มหายักษ์ เสร็จแล้วจึงร้องเรียกนันทะยักษ์ว่า

"ดูกรท่านมหายักษ์ผู้ใจบุญ ท่านอยู่หรือว่าไปข้างไหน เรามาถึงท่านแล้ว โดยมีกิจธุระจะปราศรัยกับท่าน ?"

นันทะยักษ์ครั้นได้ยินเสียงคนเรียก ก็แลมาทางเสียงนั้น เห็นกุมารน้อยงามสง่าท่วงทีองอาจกล้า

หาญ มีบุคคลิกภาพเป็นที่เจริญตา ก็บังเกิดจิตต์เมตตาเสน่หารักใคร่ ประดุจบุตรอันเกิดจากเลือดเนื้อเชื้อไขแห่งตน รู้สึกโสมนัสยินดีเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ร้องตอบไปว่า

"ดูกรมานพน้อยผู้เจริญ ท่านนมนามว่ากระไร เป็นบุตรท่านผู้ใด มีกิจธุระประสงค์สิ่งใดจากเราก็จงบอกไปเถิด"

ธนัญชัยกุมารจึงตอบว่า "อันตัวเรานี้นามว่า ธนัญชัยกุมาร เป็นบุตรแห่งท่านธนัญชัยเศรษฐี และเราเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาทของพระเจ้าโกรพราช พระองค์ส่งเรามาสู่สำนักแห่งท่าน"

นันทะยักษ์จึงถามต่อไปว่า "ท่านรู้จักมะละตะระธรรมหรือ ?"

ธนัญชัยกุมารจึงย้อนถามว่า "ท่านเข้าใจว่าเรารู้หรือ ? หรือเข้าใจว่าพระราชาส่งเรามาให้ท่านกินแทนพระองค์ท่าน ?"

นันทะยักษ์จึงกล่าวว่า “ถึงหากท่านจะไม่รู้มะละตะระธรรม เราก็ไม่กินท่านดอก เพราะตัวท่านน้อยนักไม่พอที่จะเป็นภักษาหารแห่งเรา ขอเชิญท่านเข้ามาพักในร่มไทรให้เป็นสุขเถิด ท่านเดินทางมาไกลเหนื่อยมาก”

ธนัญชัยกุมารจึงได้ขยับเดินเข้าไป ภายใต้ร่มไทรใหญ่นั้น เมื่อเข้าไปใกล้มหายักษ์แล้วก็ยืนส่งบนิ่งอยู่ นันทะยักษ์จึงได้ถามต่อไปว่า

“เหตุใดเมื่อท่านมาถึงสำนักแห่งเราแล้ว ท่านจึงไม่เข้ามาภายใต้ร่มไทร ต่อเมื่อเราร้องเชิญท่านจึงได้เข้ามา ?”

ธนัญชัยตอบว่า “ทั้งนี้เพราะว่า เรานี้ถือสุจริตธรรม เป็นที่ตั้ง”

นันทะยักษ์ถามว่า “อันสุจริตธรรมของท่านนั้นได้แก่อะไร กรุณาบอกให้เราทราบด้วย ?”

ธนัญชัยจึงกล่าวว่า “อันสุจริตธรรมนั้นจะ

ต้องปราศจากความชั่วทั้ง ๓ ประการ คือ

๑. เจ้าของบ้านเขาไม่ร้องเชิญ บังอาจเข้าไปในบ้านของเขา

๒. ไม่มีใครถาม กลับนำเอาเรื่องราวไปเล่าให้เขาฟัง

๓. ไม่มีใครเขาสรรเสริญ แต่ตนกลับสรรเสริญตนเอง”

นันทะยักษ์เมื่อได้สดับอรรถาธิบายเช่นนี้ ก็มีความเลื่อมใส ศรัทธาในธนญชัยกุมารเป็นอย่างยิ่ง รำพึงอยู่ในใจว่า “อันมานพน้อยผู้นี้ แม้จะเยาวัยก็ตาม แต่มีสติปัญญาเปรื่องปราชญ์มาก คงจะต้องรู้มะละตะระธรรมอย่างแน่นอน” คิดดังนี้แล้วจึงบอกแก่ธนญชัยกุมารว่า “ขอให้ท่านอรรถาธิบายมะละตะระธรรมให้เราฟังสักหน่ออเถิด เชื่อว่าท่านจะต้องรู้อย่างแน่นอน”

ธนญชัยกุมารตอบว่า “เรายังแสดงให้ท่าน

พังไม่ได้”

นันทะยักษ์จึงบอกว่า “ถ้าท่านไม่แสดงให้เราพัง เราจะกินท่าน !”

ธนญชัยกุมารจึงถามว่า “ท่านจะกินเราด้วยเหตุผลอันใด ?”

นันทะยักษ์ตอบว่า “เราจะกินท่านด้วยเหตุ ๒ ประการคือ ๑. เพราะท่านเข้ามาในร่มไทรของเรา ๒. เพราะท่านไม่รู้มะตะตะระธรรม”

ธนญชัยจึงตอบว่า “เรามิได้เข้ามาเอง ท่านเชิญให้เราเข้ามามิใช่หรือ ? และมะตะตะระธรรมนั้นเราก็รู้ ใครบอกท่านเล่าว่าเราไม่รู้ ?”

ยักษ์จึงว่า “ก็เมื่อท่านอ้างว่ารู้มะตะตะระธรรม ไฉนท่านไม่แสดงให้เราพังเล่า ?”

ธนญชัยกุมารจึงว่า “เรายังไม่ชอบใจในอัธยาศัยของบุคคลที่จะพึงพัง เพราะเขามิได้ตั้งอยู่ในกัลยาณะธรรม เราจึงไม่แสดง”

นันทะยักษ์จึงตอบว่า “ดูกรท่านมานพน้อย ผู้เปรื่องปัญญา เรานี้ได้ตั้งอยู่ในกัลยาณะธรรมแล้ว ขอท่านจงแสดงให้เราฟังเถิด”

นันทะยักษ์กล่าวรับรองเช่นนั้นแล้ว ก็ได้นิมตรธรรมมาศน์ อันกันด้วยเสวตรฉัตรอันวิจิตรณะเบื้องบน แล้วก็นำเอาซึ่งน้ำหอมอย่างดีมาประพรมกายให้ธนญชัยกุมาร แล้วร้องเชิญให้ธนญชัยกุมารขึ้นสู่ธรรมมาศน์นั้นเพื่อแสดงมะละตะระธรรม

ธนญชัยกุมารก็ขึ้นสู่ธรรมมาศน์ มิได้ซึ่งวิชันปรารภเพื่อจะได้แสดงซึ่งธรรมเทศนา

ขณะนั้นพระเจ้าโกรพราช ซึ่งได้แอบดูอยู่ใกล้ ๆ เห็นธนญชัยกุมารขึ้นสู่บนธรรมาศน์เตรียมจะแสดงธรรม ก็ทรงปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง ตรัสแก่หมู่เสนาว่า ธนญชัยกุมารจะได้แสดงธรรมปราบมหายักษ์ให้ละพยศร้ายแล้ว เราทั้งหลายควรเข้าไปสู่ที่ใกล้ ๆ เพื่อจะได้ฟังซึ่งธรรมเทศนาของธนญ

ชัย แล้วก็พาบริวารเข้ามาประทับอยู่ใกล้ ๆ ต้น ไทรนั้น

ธนญชัยเมื่อนั่ง ลงบน ธรรมาศน์ เรียบร้อย แล้ว ก็อรรถาธิบายเรื่องกัลยาณะธรรมก่อน โดย กล่าวแถมหายกษวา ก่อนที่จะพึงเรืองมะ ละ ตะ ระธรรม จะต้องปฏิบัติตนให้ตั้งอยู่ในกัลยาณะ-ธรรมเสียก่อน อันกัลยาณะธรรมนั้นมีอยู่ ๕ ประการคือ

๑. ไม่ฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตให้ตายเอง และไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่าด้วย

๒. ไม่ลักทรัพย์ของผู้อื่น และไม่ใช้ให้ผู้ใดไปลักด้วย

๓. ไม่เสพย์เมถุนในสตรีที่มีเจ้าของหวงแหน

๔. ไม่กล่าววาจาเท็จล่อลวงอำพรางผู้อื่น

๕. ไม่เสพสุราเครื่องดองของเมา

ผู้ใดตั้งอยู่ในกัลยาณะธรรมย่อมเป็น ผู้เจริญ

ทั้งชาตินี้และชาติหน้า เมื่อตายไปแล้วก็จะไปบังเกิดในแดนสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่ตั้งมั่นอยู่ในกัลยาณะธรรม เมื่อตายไปแล้วก็จะต้องตกนรก เสวยซึ่งทุกข์เวทนา ได้รับการทรมานต่าง ๆ จากนายนิรบาล มหายักษ์ได้ฟังเช่นนี้ ก็มีจิตศรัทธาเลื่อมใส น้อมกายลงกราบธนญชัยกุมาร ขอสมาทานซึ่งศีล๕ รับสัญญาว่าจะตั้งอยู่ในกัลยาณะธรรมต่อไปอย่างเคร่งครัด ยอมละพยศร้ายต่าง ๆ เสียสิ้น

ธนญชัยกุมารจึงบังคับให้นันทะยักษ์ ไปป่าวร้องให้เทพยดามาฟังธรรมเทศนา มหายักษ์ก็ได้ปฏิบัติตาม และได้เชิญพระราชากับบริวารให้เข้ามาฟังเหนืออาศน์ใกล้ธรรมมาศน์ เมื่อบรรดาอมรเทพเทวดาทั้งหลายมาพร้อมกันแล้ว ธนญชัยกุมารจึงได้กล่าวแสดง มะ ตะ ตะ ระธรรม ว่า

“มะ ตะ ตะ ระธรรม นี้ได้แก่กิเลศแห่งความ

เศร้าหมอง ๑๐ ประการ คือ

๑. ทิฏฐิ คือความเห็นผิดจากพระพุทธศาสนา

๒. อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่านแห่งจิตต์

๓. โลโภ ความโลภเจตนา

๔. โทโส ความประทุษร้าย

๕. โมโห ความหลงในวัตถุเข้าของ

๖. วิจิกิจฉา ความสงสัยในผลกุศลและอกุศล

๗. ถีนัง ความง่วงเหงาหาวนอน

๘. มามัง ความถือมานะว่าตัวตน

๙. อหิริกัง ความไม่ละอายต่อบาป

๑๐. อะโนตะตัปปัง ความไม่สะดุ้งกลัวบาป

บุคคลใดมีดวงจิตประกอบอยู่ด้วยกิเลศ ๑๐ ประการนี้ แม้แต่ข้อหนึ่งข้อใด ก็ได้เชื่อว่ามีสันดานเป็นมลทิล คือจะทำให้จิตใจเศร้าหมอง เพราะ

เหตุนกเลศทั้ง ๑๐ ประการนจงได้ชื่อว่า "มะ ถะ ตะ ระธรรม"

เมื่อ ธนญชัยกุมารได้ แสดงธรรม จบลงแล้ว เสียงเทพยดาก็แซ่ซร้องสาธุการดังสนั่นหวั่นไหว ไปทั่วบริเวณนน และนนทะยักษกกราบลงแทบเทาของธนญชัยกุมาร ปฏิญาณตนเป็นสานุศิษย์ของธนญชัยต่อไปจนกว่าจะสิ้นชีวิต

พระเจ้าโกรพราชได้ทรงอุ้มธนญชัยกุมาร ลงจากธรรมมาศน์ และตรัสสรรเสริญในคุณบัญญาเป็นอันมาก แล้วก็พาธนญชัยกุมารขึ้นสู่คอช้างพระที่นั่ง เสด็จกลับคืนยังพระมหาราชวัง นันทะยักษ์ได้ติดตามเข้ามาส่งจนถึงบ่ารังใกล้บ้าน ปาจิณคาม ธนญชัยกุมารได้ให้นันทะยักษ์อาศัยอยู่ ณ ที่นั้น แล้วสั่งให้คนใช้นำอาหารไปเลยงยักษ์ทุก ๆ วันมิให้อดอยาก นันทะยักษ์จึงจงรักภักดีต่อธนญชัยกุมารเป็นอย่างมาก

เมื่อพระเจ้าโกรพราชเสด็จกลับมาถึงพระราช
วังแล้ว ก็รับสั่งให้มหาดเล็กไปตามตัวธนญชัย
เศรษฐีเข้ามาเฝ้า และรับสั่งขอเอาธนญชัยกุมาร
ไว้เป็นบุตรบุญธรรม ธนญชัยเศรษฐีก็ยินดีถวาย
ให้ พระราชาจึงให้สร้างปราสาทหลังหนึ่งใหญ่โต
โอ่โรงมากอยู่ใกล้ถนนหลวง ให้เป็นที่พำนักของ
ธนญชัยกุมารและบริวารทั้ง ๕๐๐ คน และได้พระ
ราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคตลอดจนเงินตราและ
บ้านส่วยให้แก่ธนญชัยเศรษฐี.

พระเจ้าโกรพราชเมื่อได้ธนญชัยกุมารไว้ใช้สรอยประดับพระบารมีแล้ว ก็ทรงรู้สึกเห็นคุณค่าของคนที่มีสติปัญญาและความรู้ อยากจะได้เด็กๆ ที่ฉลาดปราชญ์เปรื่องไว้ใช้สรอยให้มาก ๆ เพื่อจะได้เป็นประโยชน์แก่ราชการของพระองค์ ได้ตรัสถามปุโรหิตาจารย์ว่าจะหาได้จากที่ใดบ้าง ปุโรหิตกราบทูลว่าให้เที่ยวค้นหาดูตามบ้านต่าง ๆ ให้ทั่วเมืองคงจะหาได้ พระราชาจึงถามธนญชัยกุมารว่า จะทำอย่างไรจึงจะรู้ว่าเด็กที่เราต้องการนั้นเป็น

คนฉลาด มีสติปัญญาสมควรแต่งตั้งให้เป็นนักปราชญ์ได้ ธนญชัยกุมารกราบทูลว่า ควรจะตั้งปัญหาว่าด้วยสาธุกิจปัญหาให้ตอบก็จะทราบได้

พระราชาได้ใช้ให้อำมาตย์ ๓ คนไปเที่ยวสืบหา ในไม่ช้าก็ได้เด็กซึ่งมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับธนญชัยกุมารมาถวาย ๓ คน พระองค์จึงตั้งปัญหาว่าด้วยสาธุกิจปัญหาถามเด็กทั้ง ๓ คนนั้นว่า

"ทำอะไรในโลกนี้จึงจะเรียกว่าดี ?"

กุมารคนที่ ๑ ซึ่งเป็นลูกของหญิงโสเภณี กราบทูลว่า "กินแล้วก็นอน ๆ แล้วก็กิน แต่งตัวไว้ให้สวยงามเสมอจึงจะดี"

กุมารคนที่ ๒ ซึ่งเป็นบุตรของนักเลง กราบทูลว่า

"ควรจะกระทำสิ่งใด ๆ ตามใจชอบของเรา ไม่ต้องเกรงกลัวบาปกรรมอะไรทั้งสิ้น"

กุมารคนที่ ๓ ซึ่งเป็นบุตรของนักมวยกราบ

ทูลว่า "จะต้องเป็นคนเจ้าโมโหโทโส แข็งม้อแข็งปาก ไม่ยอมใครง่าย ๆ นั่นแหละดี"

พระราชาได้ฟังคำกราบบังคมทูลเช่นนั้น จึงรับสั่งถามปุโรหิตาจารย์ว่า เด็กทั้ง ๓ นี้ สมควรแต่งตั้งไว้ให้เป็นนักปราชญ์แห่งราชสำนักได้หรือไม่ ความรู้ที่ตอบมานี้ จัดว่าเป็นนักปราชญ์ได้ไหม? ปุโรหิตกราบทูลว่า สมควรเป็นนักปราชญ์ได้ พระราชาจึงรับสั่งถามธนญชัยกุมารว่ามีความเห็นอย่างไรในเรื่องนี้ ธนญชัยกุมารกราบทูลว่า เด็กทั้ง ๓ นี้ยังเป็นนักปราชญ์ไม่ได้ เป็นได้แต่เพียงคนฉลาดเท่านั้น เปรียบได้กับคนที่ชำนาญการทำนาก็สรรเสริญการทำนาและติเตียนธุระกิจอย่างอื่น ๆ คนทำสวนก็สรรเสริญว่าการทำสวนดี สรุปแล้วชอบใจสิ่งใดก็สรรเสริญว่าสิ่งนั้นดี จากความคิดเห็นที่คนทั้ง ๓ กราบทูลสาธุกิจปัญหามานเอง ทำให้ทราบว่า กุมารคนที่ ๑ เป็นลูกหญิงแพศยา คน

๒๙๓.๓๑๘๓ ห ๓๓ ป. ๑๐๒ (๒)
ก ๑๑๑ ธ๘

ที่ ๒ เป็นลูกนักเลง ส่วนคนที่ ๓ เป็นลูกนักมวย พระราชาจึงตรัสถามว่า การที่ธนญชัยกราบทูลมานั้น สังเกตุและรู้ได้จากสิ่งใด ธนญชัยกุมารจึงกราบทูลว่า รู้ได้ด้วยคำพูดของคนเหล่านั้นเอง คือ

"สำเนียงบอกชาติมารยาตร์บอกตระกูล"

กุมารทั้ง ๓ เมื่อได้ยินธนญชัยกุมารกราบทูลพระราชาเช่นนั้น ก็ให้รู้สึกเดือดดาลมาก มีความโกรธอาฆาตธนญชัยกุมารมาตั้งแต่บัดนั้น หาว่าธนญชัยกุมารฉกหน้าตนต่อหน้าที่นั่ง แสดงโคตรตระกูลแห่งตนให้ที่ประชุมฟัง

พระราชาได้แต่งตั้งให้ธนญชัยกุมารเป็น "ธนญชัยบัณฑิตย์" นักปราชญ์ใหญ่แห่งราชสำนักส่วนกุมารคนที่ ๑ แต่งตั้งให้เป็นบัณฑิตย์มีชื่อว่า "สุน-

ทราไลยาบัณฑิตย” คนที่ ๒ เป็น “อิฏฐารมณ์บัณฑิตย์” คนที่ ๓ เป็น “อภัยบัณฑิตย์” และปลูกเรือนให้นักปราชญ์ใหม่ทั้ง ๓ นั้นพำนักอยู่คนละหลัง

ในกาลต่อมาพระเจ้าโกรพราช มีพระราช
ประสงค์ใคร่จะทราบว่านักปราชญ์ทั้ง ๕ แห่งราชสำ
นักของพระองค์ใครจะมีสติ ปัญญา เฉียบแหลม กว่า
กัน วันหนึ่งขณะเมื่อเสด็จออกที่ประชุมขุนนาง
จึงทดลองให้นักปราชญ์ทั้ง ๕ ตอบปัญหา "พหูปะ
ภูติ" ให้พระองค์ฟัง ปัญหานี้มีคำถามว่า

"ของน้อยกลับเป็นของมาก และของมาก
กลับเป็นของน้อยนั้น ได้แก่สิ่งใด ?"

สุนทราไลบัณฑิตย์กราบทูลว่า "ของน้อย

กลับเป็นของมากนั้นได้แก่ ลูกไทร เพราะมีเม็ดมาก ส่วนของมากที่กลับเป็นของน้อย ได้แก่ขุยไม้ไผ่ เพราะไม้ไผ่ออกขุยแล้วก็ตาย"

อิฏฐารมณ์บัณฑิตย์กราบทูลว่า "ของน้อยกลับเป็นของมากได้แก่ไข่ปลา ของมากกลับเป็นของน้อยนั้นได้แก่ ฟองน้ำ"

อภัยบัณฑิตย์กราบทูลว่า "ของน้อยกลับเป็นของมากได้แก่ลูกโค ของมากกลับเป็นของน้อยนั้นได้แก่ ลูกเสือ"

ธนญชัยบัณฑิตย์กราบทูลว่า "ของน้อยกลับเป็นของมากนั้น ได้แก่ทรัพย์สินของสัปบุรุษผู้มีใจเป็นกุศล ไม่ตระหนี่หวงแหน บริจาคทรัพย์นั้นเป็นทานกุศล เพื่อให้บังเกิดผลในชาติหน้า

ส่วนของมากกลับเป็นของน้อยนั้น ได้แก่ทรัพย์สินของอะสัปบุรุษ ผู้มีใจเป็นอกุศล ตระ

หนึ่งเหนียวแน่น ไม่บริจาคทานแก่ผู้ใด ทรัพย์นั้นก็หาประโยชน์อันใดมิได้ และเมื่อตายแล้วก็เอาติดตัวไปไม่ได้”

ต่อมาพระเจ้าโกรพราช ได้ทรงตั้งปัญหาชื่อว่า “กามะปียะตะระปัญหา” ถามแก่นักปราชญ์ทั้ง ๔ อีก ปัญหานมีความว่า “อะไรเป็นที่รักยิ่งของคนเรา”

สุนทราไลกราบทูลว่า “สิ่งที่คนเรารักยิ่งกว่าสิ่งอื่นใดนั้น ได้แก่บุตรชายและหญิง”

อิฏฐารมณ์กราบทูลว่า “สิ่งที่มนุษย์เรารักมากที่สุดในโลกนี้ คือภรรยา”

อภัยกราบทูลว่า “มารดาเป็นยอดสุดที่รักยิ่งกว่าสิ่งอื่นใดในโลกนี้”

ธนญชัยบัณฑิตย์กราบทูลว่า “ตนของตนเองนี่แหละ เป็นสิ่งที่คนเรารักมากกว่าสิ่งใดในโลกนี้”

แล้วธนญชัยบัณฑิตย์ก็ได้ให้อรรถาธิบายว่า อันความรักในสิ่งอื่น ๆ นั้น มนุษย์เราก็รักพอสถานประมาณ แต่ไม่รักเท่าตัวของตัวเอง คนเราต้องเห็นแก่ตัวเองก่อนสิ่งอื่นใดหมด ทั้งนี้เพราะในยามที่กำลังมีความสุขสบายดีก็รักคนโน้นคนนี้ แต่พอประสพกับความทุกข์ยาก หรือเคราะห์กรรมเข้าแล้ว ก็จะลืมความรักในสิ่งทั้งหลายนั้นเสียสิ้น จิตต์ใจจะมาจดจ่ออยู่กับการรักชีวิต และสังขารของตนเอง เงินทองทรัพย์สินสิ่งอื่น ๆ ก็นัยเดียวกัน จะรักและหวงแหนอยู่ ก็ต่อเมื่อเรากำลังอยู่ในห้วงแห่งความสุขสบาย แต่พอประสพทุกข์เวทนาเข้าก็หายรก เพราะความรักตัวของตัวนั้นมากที่สุด ยิ่งใหญ่กว่าสิ่งอื่นใดในโลกนี้ เป็นความรักอันใหญ่หลวงไม่มีที่สิ้นสุด หาสิ่งใดมาเปรียบเทียบมิได้

เมื่อพระราชาได้ทรงฟังธนญชัยบัณฑิตย์อรรถาธิบายอย่างแจ่มแจ้งเช่นนั้น ก็ทรงชื่นชมยินดีมาก

เพราะเป็นที่สพพระราชหฤทัย ได้รางวัลสิ่งของ เครื่องอุปโภคและบริโภคและธนญชัยบณฑิตย์เป็นอันมาก

ในกาลต่อมาวันหนึ่ง' พระเจ้าโกรพราชทรงจัดให้มีการรับประทานอาหารขึ้นในพระบรมมหาราชวัง และได้เชิญบรรดานักปราญบัณฑิตย์และข้าราชบริพารชั้นผู้ใหญ่ให้มาร่วมรับประทานโดยพร้อมเพรียงกัน ครั้นเมื่อการรับประทานอาหารได้ผ่านไปแล้ว พระราชาก็ได้ทรงถามปัญหา เรื่อง "สะระปัญหา" ให้บรรดาผู้ที่ได้เชิญมารับประทานอาหารนั้นตอบ ปัญหาข้อนี้ใจความว่า อาหารสิ่งใดที่นับว่ามีรสเลิศ กว่ารสทั้งหลาย ?"

สุนทราใดกราบทูลว่า "ข้าวสุกที่ขาว ๆ กับแกงเผ็ดเนื้อนั้น มีรสอันประเสริฐที่สุด"

อิฏฐารมณ์บัณฑิตย์กราบทูลว่า "น้ำอ้อย

น้ำผึ้ง น้ำตาล และเนยนมนั้น มีรสอันเลิศกว่าสิ่งทั้งหลาย”

อภัยบัณฑิตย์กราบทูลว่า “อาหารทิพย์นั้นแหละ จึงจะมีรสอันประเสริฐที่สุด”

ธนัญชัยบัณฑิตย์กราบทูลว่า “ความหิวและความอยากนั้นแหละ เป็นรสที่อะร่อยที่สุดในโลกนี้”

แล้ว ธนัญชัยบัณฑิตย์ ก็ให้อรรถาธิบายว่า คนเราถ้าไม่มีความหิวความอยากแล้ว ถึงแม้ว่าอาหารนั้นจะมีรสวิเศษสักปานใด ก็เรียกว่าหารสมิได้ อันว่ารสนั้นมีหลายประการ บุคคลผู้กล่าวแต่วาจาสัตย์ไม่มุสา ก็จัดว่าเป็นรสอันประเสริฐ เครื่องดนตรีที่มีเสียงอันไพเราะ ก็นับว่ามีรสอันประเสริฐ ผู้ปรารถนาจะเสพกามคุณ ก็นับว่าเป็นรสอันประเสริฐ บุคคลผู้มั่นอยู่ในความสุจริต

ก็จัดว่าเป็นรสอันประเสริฐ ปุถุชนผู้ละบาปบำเพ็ญกุศล เพื่อให้พ้นจากกองทุกข์ ก็จัดว่าเป็นรสอันประเสริฐ

พระเจ้าโกรพราชได้ฟังแสดงอรรถาธิบายเช่นนั้น ก็ทรงชื่นชอบในพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ทรงพระราชทานรางวัลแก่ธนญชัยบัณฑิตย์เป็นอันมาก

ในกาลวันหนึ่ง ณ ที่ประชุมอำมาตย์ราช
บัณฑิตย์ ในพระบรมมหาราชวัง พระเจ้าโก-
รพราชได้ทรงตั้งปัญหาซึ่งเรียกว่า "อาฆาฏะปัญ
หา" ขึ้นถามนักปราชญ์ในที่ประชุมว่า

"ธรรมชาติอันเกิดขึ้นแล้ว ก็ฆ่าแม่เสียนั่น
ได้แก่สิ่งใด ?"

สุนทราไลบัณฑิตย์กราบทูลว่า "ได้แก่ม้า
อาชานัย คือม้าอาชานัยนั้นเกิดในท้องพา เมื่อ
จะคลอดออกจากท้องแม่ ก็ถีบท้องด้วยถีบทั้ง ๔

พอออกมาจากท้องแม่กถึงแก่ความตาย”

อิฏฐารมณ์บัณฑิตย์กราบทูลว่า “ได้แก่ผลกล้วยค็อ เมื่อออกปลมผลแล้วต้นก็ตาย”

อภัยบัณฑิตย์กราบทูลว่า “ได้แก่ขุยไผ่ไม้ไผ่นั้นพอมีขยแล้วต้นก็ตาย”

ธนัญชัยบัณฑิตย์กราบทูลว่า “ได้แก่ความโลภเจตนาอันไม่เป็นธรรม”

แล้ว ธนัญชัยบัณฑิตย์ ก็ให้ อรรถาธิบาย ว่า บุคคนใดก็ตาม ถ้าหากมีความโลภอยู่ในกมลสันดานแล้ว มักจะเห็นผิดเป็นชอบ ประกอบแก่กรรมชั่ว มิจฉาชีพ คิดอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่นโดยมีเจตนาทุจริต เช่นทำการล่อลวง ลักขโมย ศชิงวิงราว ด้วยความประสงค์จะให้ได้ทรัพย์ของผู้อื่นมาเลี้ยงตนเองและบุตรภรรยา บุคคลชนิดนี้มีใจเป็นอกุศลกรรม เมื่อตายไปแล้วจะเกิดในนรก เสวยทุกข์เวทนาหาความสุขมิได้

ในกาลต่อมา ธนญชัยบัณฑิต์ เจริญวัย มี
อายุได้ ๓๐ ขวบ มีความเฉลียวฉลาดยิ่งขนทุก ๆ
วัน เป็นที่โปรดปรานของพระราชายิ่งขน พระ
เจ้าโกรพราชถือเอามติรแห่งประตูประสาท ตั้ง
ปัญหาถามนักปราชญ์แห่งราชสำนัก ในที่ประชุม
นักปราชญ์ราชบัณฑิต์ด้วย “ ทวารปัญหา ”
ว่า

“ความเสื่อม และ ความเจริญจะ บังเกิด
แก่บุคคลทั้งหลาย ด้วยทวารอะไร ? ”

สุนทราไลบัณฑิตย์กราบทูลว่า
"ความเสื่อม และความเจริญจะพึง บังเกิด แก่บุคคลได้โดยทาง ฆานะทวาร"

อัฏฐารมณ์บัณฑิตย์กราบทูลว่า
"จะพึงบังเกิดแก่บุคคลได้โดยทาง โสตรทวาร"

อภัยบัณฑิตย์กราบทูลว่า
"จะพึงบังเกิดแก่บุคคลได้โดยทาง จักขุทวาร"

ธนญชัยบัณฑิตย์กราบทูลว่า
"จะพึงบังเกิดแก่บุคคลได้โดยทาง มุขทวาร คือ ปาก"

โดยให้อรรถาธิบายว่า ปากของมนุษย์นั้นสำคัญมาก ผู้มีวาจาไพเราะย่อมเป็นที่ระรื่นหูของผู้ได้ฟัง ถูกใจบุคคลทั่วไป จะเป็นที่รักใคร่ของคนทั้งปวง ปรารถนาสิ่งใดก็ย่อมได้โดยไม่ยาก

เป็นที่สรรเสริญของคนทั้งหลาย มีความเจริญใน
ปัจจุบันทันตาเห็น และนัยเดียวกัน บุคคลใด
กล่าววาจาหยาบคายไม่ไพเราะ ย่อมเป็นที่ระคาย
เคืองโสตรประสาทของผู้ได้ยินได้ฟัง ก่อให้เกิดการ
ทะเลาะวิวาท แตกร้าวความสามัคคี และอาจเสีย
ทรัพย์สินเงินทอง มีแต่ความเสื่อมทั้งในปัจจุบันและ
อนาคต เสื่อมเสียประโยชน์อันจะพึงมีพึงได้ทั้งชาติ
นี้และชาติหน้า ตามที่ได้อรรถาธิบายมานี้ จะเห็น
ได้ว่า ความเจริญและความฉิบหายย่อมเกิด
แต่วาจาเป็นประมาณ.

พระเจ้าโกรพราชได้ทรงฟังเช่นนี้ ก็มีพระ
ทัยชื่นชมยินดีเป็นอย่างมาก ได้พระราชทานราง
วัลแก่ธนญชัยบัณฑิตย์ตามสมควร.

กาลเวลายิ่งล่วงเลยต่อมา สติปัญญาของ
ชนญชัยบัณฑิตย์ก็ยิ่งเจริญแก่กล้ายิ่งขึ้นทุก ๆ วัน
ประดุจแสงอาทิตย์ ซึ่งเวลาสายขึ้นก็ยิ่งมีความ
ร้อนแรงยิ่งขึ้น บรรดาบุคคลทั้งหลายผู้ได้สั่งสรร
ด้วย ก็นิยมนับถือรักใคร่สรรเสริญโดยทั่วกัน
ในกาลครั้งนั้นยังมีบุรุษผู้หนึ่งเป็นคนเลี้ยง
สุนัขตั้งบ้านเรือนอยู่นอกพระนคร และยังมี
บุรุษอีกผู้หนึ่งเป็นคนรับจ้างเลี้ยงแพะของเศรษฐี
วันหนึ่งคนรับจ้างเลี้ยงแพะได้นำแพะไปเลี้ยงในป่า

บุรุษผู้เป็นเจ้าของสุนัขก็ไปเก็บผืนในป่า สุนัขก็ตามเจ้าของไปด้วย ครั้นถึงที่ใกล้ ๆ กับแพะกินหญ้าอยู่ เจ้าของสุนัขได้เข้าไปในพุ่มไม้เสีย ลูกแพะตัวหนึ่ง แลเห็นสุนัขได้วิ่งเข้าไปหาสุนัขจึงถูกสุนัขกัดตาย บุรุษผู้เลี้ยงแพะเห็นดังนั้นกร้องโวยวายว่า

"สุนัขใครกัดลูกแพะของเรา ?"

เจ้าของสุนัขได้ยินเช่นนั้น จึงร้องถามว่า "สุนัขของเรากัดแพะของท่านหรือ ?"

บุรุษผู้เลี้ยงแพะจึงกล่าวว่า "สุนัขท่านกัดลูกแพะของเราตาย ท่านต้องใช้ลูกแพะให้แก่เรา แพะตัวนั้นเป็นของท่านเศรษฐีนายเรา"

เมื่อกล่าวเช่นนั้นแล้วบุรุษผู้เลี้ยงแพะก็นำเอาตัว บุรุษผู้เป็นเจ้าของสุนัขไปหาเศรษฐี เศรษฐีได้ปรับให้เจ้าของสุนัขใช้ราคาแพะแก่ตน แต่เจ้าของสุนัขไม่ยอมใช้ให้ เศรษฐีจึงนำตัวส่งให้ตุลาการ

จัดการพิจารณาให้

เมื่อตุลาการ ได้ซักถามเรื่องราว กับ เจ้าของสุนัข ๆ ก็ตอบว่า ในขณะที่สุนัขกัดถูกแพะนั้น ตนมิได้รู้เห็นด้วย ตุลาการจึงตอบว่าจะแก้ตัวว่าไม่รู้ไม่เห็นนั้นไม่ได้ เมื่อสุนัขของตนกัดแพะของเขาตาย ตนก็จะต้องชดใช้ราคาค่าแพะให้เขาจึงจะถูก เจ้าของสุนัขก็เกียงว่าตนไม่รู้ไม่เห็น ในขณะที่สุนัขกัดแพะตาย จะปรับไหมลงโทษให้ตนใช้นั้นยังไม่ชอบ จึงไม่ยอมใช้ให้

ตุลาการจึงสั่งว่า เมื่อไม่ยอมใช้ให้ก็จะต้องส่งเรื่องให้เสนาบดีจัดการชำระในวันรุ่งขึ้น ในตอนกลางคืนวันนั้นเอง เศรษฐีได้ไปหาเสนาบดี ติดสินบนแก่เสนาบดี ขอให้ตัดสินความให้ตนชนะ

ตรันรุ่งขึ้นเวลาสาย เสนาบดีขึ้นสู่บัลลังก์ที่ชำระความ ตุลาการก็นำคดีเรื่องนี้ขึ้นเสนอ เสนา

บัดได้ตรวจดูสำนวนคดีตลอดแล้ว ก็ตัดสินว่าคดี
เรื่องนี้เจ้าของสุนัขให้การปฏิเสธ ไม่รู้ไม่เห็นใน
เรื่องสุนัขกัดแพะของเศรษฐีตาย เป็นคำแก้ตัวอย่าง
ลอย ๆ ไม่มีหลักฐาน จึงพิพากษาให้เจ้าของสุนัข
แพ้คดีแก่เศรษฐี โดยให้ปรับไหมให้ใช้ค่าแพะเป็น
มูลค่า ๔ เท่าของราคาแพะ แต่เจ้าของสุนัขก็ไม่
ยอมชดใช้ให้ตามคำพิพากษาของเสนาบดี เสนา-
บดีมีความโกรธเคืองเป็นอันมาก หาว่าเจ้าของ
สุนัขละเมิดอำนาจของเสนาบดี สั่งให้ควบคุมตัว
ไว้เพื่อเร่งเอาค่าแพะตามคำตัดสินให้จงได้ เจ้าของ
สุนัขเห็นเหตุการเป็นเช่นนั้นก็ตกใจ กลัวเป็น อย่าง
ยิ่ง เมื่อถูกคุมตัวออกมาจากที่พิจารณา พอดี
เห็นธนญชัยบัณฑิตย์กับนักปราชญ์ทั้ง ๓ เดินผ่าน
มา จึงวิ่งเข้าไปหาแล้วก็มลงกราบแทบเท้าของธน-
ญชัยบัณฑิตย์ วิงวอนขอให้ช่วยเหลือปลดเปลื้อง
ทุกข์ให้พ้นด้วย ธนญชัยบัณฑิตย์ได้สอบถามเรื่อง

ราวอันต้องทำให้เจ้าของสุนัขได้รับทุกข์นั้น ว่า
เกิดจากอะไรกัน เจ้าของสุนัขก็เล่าเรื่องเล่าทั้ง
หมดโดยละเอียดตั้งแต่ต้นจนจบให้แก่ ธนญชัยบัณ-
ฑิตย์ฟัง

ธนญชัยบัณฑิตย์จึง นำเอาตัว เจ้าของสุนัขเข้าไปพบเสนาบดีในห้องพิพากษา เมื่อพบกับเสนาบดีแล้ว ธนญชัยบัณฑิตย์จึงถามว่า

"เรื่องนี้ท่านเสนาบดีได้สอบสวน พฤติการณ์โดยละเอียดถี่ถ้วนแล้วหรือ จึงได้ตัดสินไปเช่นนั้น?"

เสนาบดีเห็นดังนั้น ก็มีความตกใจกลัวเป็นอันมาก เพราะรู้ตัวดีอยู่ว่า คดีที่ตนตัดสินไปนั้นไม่ชอบด้วยความยุติธรรม จึงขอมอบคดีเรื่องนี้ให้ธนญชัยเป็นผู้ตัดสินเสียใหม่ ธนญชัยบัณฑิตย์จึงเรียกคู่ความเข้ามาสอบสวนใหม่อีกครั้ง โดยตั้งคำถามเอาแก่บุรุษผู้เลยงแพะว่า

“พุ่มไม้ที่เจ้าของสุนักข์เข้าไปอยู่นั้น ไกลกับที่อยู่ของหมู่แพะ ซึ่งท่านเลี้ยงอยู่นั้นประมาณเท่าใด ?”

บุรุษผู้เลี้ยงแพะตอบว่า “ไกลประมาณสัก ๖๐ วา”

ธนญชัยบัณฑิตย์จึงถามต่อไปว่า “ท่านรู้หรือไม่ว่า เมื่อสุนักข์จะกัดลูกแพะนั้น เจ้าของสุนักข์ได้บอกว่าไม่รู้ไม่เห็นด้วย เพราะอยู่ไกลกัน”

บุรุษผู้เลี้ยงแพะก็ตอบว่า รู้ ธนญชัยบัณฑิตย์จึงถามต่อไปว่า “ลูกแพะที่ถูกกัดตายนั้น ได้ตายอยู่ในฝั่งแพะที่เลี้ยง หรือว่าตายอยู่ในฝั่งสุนักข์”

บุรุษผู้เลี้ยงแพะตอบว่า “ลูกแพะที่ตายนั้นได้เข้าไปตายอยู่ในฝูงของสุนักข์”

ธนญชัยบัณฑิตย์จึงกล่าวว่า “อ้อ ! ได้ความแล้ว เป็นเช่นนั้นเอง ท่านเองนะแหละเป็นคนผิด เพราะท่านเป็นคนประมาท ไม่ระวังรักษา

เลยงแพะของเศรษฐีให้ดี ท่านต้องใช้แพะให้แก่
เศรษฐีจึงจะถูกต้อง จะปรับให้เจ้าของสุนัขใช้
ค่าแพะแก่เศรษฐีนั้น ไม่ชอบด้วยธรรมนองคลอง
ธรรม เพราะถูกแพะมิได้ตายอยู่ในฝูงแพะ ”

เมื่อประชาชนทั้งมาประชุมฟังคำตัดสินของธน
ญชัยบัณฑิตย์ เห็นธนญชัยตัดสินเช่นนั้น ก็ชื่น
ชมยินดีโดยทั่วกัน สรรเสริญว่าทรงไว้ซึ่งความ
ยุติธรรมยิ่งนัก เสียงแซ่ซร้องสาธุการนั้นได้เอ็ดอึง
กึกก้อง เข้าไปถึงที่ประทับของพระเจ้าโกรพราช
พระองค์จึงสั่งให้อำมาตรออกมาสืบสวนว่าเสียงเอ็ด
อึงนั้น เกิดจากสิ่งอันใดกัน อำมาตรที่มาสืบ
สวน เมื่อทราบความจริงแล้ว จึงนำความไปกราบ
ทูลให้พระเจ้าโกรพราชทราบโดยละเอียดทุกประการ
เมื่อทรงทราบเช่นนกทรงยินดีเป็นอันมาก รับสั่ง
ให้หาตัวธนญชัยบัณฑิตย์ แล้วทรงมอบหน้าที่ให้
เป็นตุลาการตัดสินความอีกตำแหน่งหนึ่ง แต่ธนญ

ชัยบัณฑิตย์ได้กราบทูลว่า

"ข้าพระพุทธเจ้ายังน้อยด้วยชัณษานัก อำมาตย์ราชมนตรีชั้นผู้ใหญ่ และเสนาบดีทรงคุณวุฒิก็มีอยู่มาก หากแต่งตั้งข้าพระพุทธเจ้าแล้ว จะเกิดความลำบากแก่ข้าพระพุทธเจ้าในวันข้างหน้า ขอพระองค์ทรงเลี้ยงข้าพระพุทธเจ้าไว้ใช้ใต้พระยุคลบาทในตำแหน่งเก่านี้ไปก่อนเถิด"

ในเวลาต่อมาเมื่อชนญชัยบัณฑิต์ มีอายุ
ได้ ๑๑ ปี บริบูรณ์ ก็ยังมีความเฉลียวฉลาดสติ
ปัญญาเฉียบแหลมยิ่งขึ้น ในเย็นวันหนึ่ง พระเจ้า
โกรพราชทรงพระราชทานเลี้ยงอาหารเย็นแก่หมู่ข้า
ราชบริพารชั้นผู้ใหญ่ และ นักปราชญ์ ราชบัณฑิต์
ภายในพระราชวัง เมื่อเสร็จการรับประทานอาหาร
แล้ว ก็ทรงประทับเล่น สนทนาวิสาสะกันอยู่จนแสง
จันทร์ส่าง พระองค์จึงทรงตรัสถามนักปราชญ์ทั้ง
๔ ว่า ในยามเดือนหงายเช่นนี้ จะเล่นอะไรจึงจะดี

สุนทราไลบัณฑิตจึงกราบทูลว่า “ในยามแสดงเดือนกระจ่างเช่นนี้ เล่นอะไรไม่เหมาะเท่ากามคุณ”

อิฏฐารมณ์บัณฑิตกราบทูลว่า “เล่นการพนันชนิดใดได้ทรัพย์และเสียทรัพย์นั้นแหละสนุกดี”

อภัยบัณฑิตกราบทูลว่า “เล่นอะไรสู้เล่นปล้ำกันไม่ได้”

ธนญชัยบัณฑิตกราบทูลว่า “เล่นในสิ่งที่เป็นมงคลจึงจะดี”

พระราชาจึงย้อนถามว่า “เล่นอะไรเล่าจึงจะเป็นมงคล ?”

ธนญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า “เล่นให้พ้นจากเวร ๕ ประการคือ

๑. เวรเกิดแต่สัตว์ดิรัจฉาน คือการเบียดเบียนสัตว์ มีการฆ่าให้ตาย หรือทำให้ได้รับทุกข์

เวทนาต่าง ๆ

๒. เวรเกิดแต่มนุษย์ คือมีจิตใจอิจฉา ริษยาผู้อื่น ยุยงให้เขาให้แตกสามัคคีกัน ฉ้อฉัก ทรัพย์สินเงินทองของเขา เบียดเบียน เฆี่ยนตี ประทุษร้ายให้ได้รับทุกข์เวทนาหรือฆ่าให้ตาย

๓. เวรเกิดแต่อะมนุษย์ คือประทุษร้ายซึ่งยักษ์และเปรตเป็นต้น ให้ได้รับความลำบากทนทุกข์เวทนาต่าง ๆ

๔. เวรเกิดแต่พระราชา คือไม่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ปกครองประชาราษฎรด้วยความไม่ยุติธรรม

๕. เวรเกิดแต่กายวาจา คือไม่รักษาศีล ๕ และศีล ๘ เป็นต้น

ผู้ใดเล่นให้พ้นจากเวรทั้ง ๕ นี้เรียกว่า เล่นเป็นมงคล และอีกประการหนึ่ง ความ ชะนะ และ ตะปะ จัดว่าเป็นมงคล”

พระราชาจึงถามว่า “ความชะนะและตะปะนั้นได้แก่อะไร ?”

ธนญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า “ความชะนะนั้นได้แก่ ขันติ ความอดใจไม่โกรธซึ่งเหตุอันควรโกรธ ใครจะด่าว่าด้วยถ้อยคำหยาบช้าอย่างใดก็อดนิ่งอยู่ได้ ความอดใจไม่โลภเจตนาอยากได้ของผู้อื่น ไม่คิดฉกชิงหรือล่อลวงผู้ใด ความอดใจไม่หลงในสิ่งทั้งหลายเช่นหลงกัน มีรูปรสกลิ่นเสียงเป็นต้น

สรุปแล้วคงได้ความว่า ไม่โลภ-ไม่โกรธ ไม่หลง นั้นได้ชื่อว่าชนะ ความโลภ-ความโกรธ-ความหลง นั้นได้ชื่อว่าแพ้

ตะปะ นั้นได้แก่ความขยัน หมั่นเพียร ประกอบธรรมแต่ในทางกุศล มีการบริจาคทานเป็นต้น และเพียรละเสียซึ่งบาปอันเป็นอกุศลกรรมทั้งปวงมี โลภ โกรธ หลง เป็นต้น ความเพียร

ทั้ง ๒ ประการนี้เรียกว่า ตะปะ เป็นเครื่องละบาป บำเพ็ญกุศล จัดเป็นมงคลอันประเสริฐ

อีกอย่างหนึ่งบุคคลเสพซึ่งกามคุณ ๕ ที่นำมาซึ่งความสุขอย่างวิเศษ และบุคคลผู้เสียสละทรัพย์แต่กลับได้ความชื่นชมยินดี ทั้งสองอย่างนี้นับว่าเป็นมงคลอุดมอันประเสริฐเหมือนกัน”

พระเจ้าโกรพราชจึงตรัสถามว่า “อันว่ากามคุณ ๕ ก็ดี และการที่ต้องเสียสละทรัพย์แล้วกลับได้ความโสมมนัสนี้ก็ดี มีอรรถาธิบายว่าอย่างไร ขอจงแสดงให้พังสักหน่อย ?”

ธนญชัยบัณฑิตจึงให้อรรถาธิบายว่า “อันกามคุณ ๕ ประการที่ว่าเป็นมงคลอุดมอันวิเศษนั้น ได้แก่ รูป–รส–กลิ่น–เสียง และสัมผัส กามคุณทั้ง ๕ นี้พระอริยะเจ้าพึงเสพอยู่เป็นนิตย์ได้แก่รูปกรรมฐาน ๑๒ คือ อสุภ ๑๐ กายะคตา ๑ และมรณานุสสติ ๑ รวมกันเข้าเป็น ๑๒

เสียงที่พระอริยะเจ้าพึงนั้น คือเสียงที่กล่าว
เป็นธรรม เสียงที่ไม่เป็นธรรมแล้วท่านไม่พึงพึง
กลนที่ท่านยินดีนั้น ได้แก่กลนอศุภ รสที่ท่าน
ยินดีนั้นได้แก่รสพระธรรม สัมผัสที่ท่านยินดีนั้นได้
แก่ฌาณสมาบัติมรรคผล

การที่เสียสละทรัพย์ไปแล้วได้ความ โสมมนัส
นั้น ได้แก่ผู้มจิตศรัทธา สละทรัพย์สร้างวัดวา
อาราม โบสถ์ วิหารการเปรียญ สร้างโรงเรียน
เมื่อสละทรัพย์ไปแล้วแลเห็นผลที่ตนสละไปนั้น เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และส่วนรวม ก็เกิด
ความปีติยินดี เช่นจงจัดว่าเป็นมงคลอันประ-
เสริฐ ”

เมื่อพระเจ้าโกรพราชได้ทรงทราบอรรถาธิ-
บายโดย ละเอียด เช่นนี้ทรงพอ พระราชหฤทัย เป็น
อย่างยิ่ง ได้พระราชทานรางวัลแก่ธนญชัยบัณฑิต
ตามสมควร.

จะกล่าวถึงพระเจ้าโกรพราช เมื่อได้ทรง
เห็นธนญชัยบัณฑิต มีความเฉลียวฉลาดเก่งกล้า
สามารถยิ่งขึ้นทุก ๆ วัน ก็ให้ทรงคิดเกรงกลัวใน
สติปัญญา วันหนึ่งบรรทมอยู่เหนือพระแท่น ทรง
รำพึงด้วยความปริวิตกว่า “เจ้าธนญชัยบัณฑิต
นี้เฉลียวฉลาดอาจหาญในท่ามกลางที่ประชุม จะ
พูดจะกล่าวสิ่งใด ก็ไม่มีใครกล้าทัดทาน ให้ประ
หลาดมาก ถ้าหากนานไปจะคิดแย่งราชสมบัติแห่ง
เราคงสำเร็จแน่”

ทรงรำพึงอยู่เช่นนั้นเป็นเวลานานไม่สามารถจะบรรทมหลับลงได้ ครั้งรุ่งเช้าเสด็จออกสู่ขุนนางบรรดาข้าราชบริพารน้อยใหญ่ ต่างก็มาเฝ้าแหนกันอยู่พร้อมหน้า คงขาดแต่ธนญชัยบัณฑิตแต่ผู้เดียว เมื่อเห็นเช่นนั้นจึงตรัสถามเสนาบดีว่า

"เจ้าธนญชัยไปไหนวันนี้ไม่เห็นมาเฝ้า ท่านสังเกตดูบ้างหรือไม่ว่า เดียวนี้เป็นอย่างใดบ้าง?"

เสนาบดีผู้มีใจริษยาธนญชัยอยู่แล้ว เพราะทำการบางอย่างอาจหาญ เฉียวฉลาดเกินหน้าจึงกราบทูลว่า

"ข้าพระพุทธเจ้าสังเกตดูหมู่เจ้าธนญชัยบัณฑิตชักจะกระด้างกระเดื่อง ถือตัวขึ้น เพราะถือตัวว่าเป็นคนมีความรู้เป็นที่โปรดปรานของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และถือว่าเป็นคนมั่งมีเป็นเศรษฐีด้วย ต่อไปเกรงว่าจะเป็นภัยต่อใต้ฝ่าพระบาท"

ปุโรหิตาจารย์ก็กราบทูลสนับสนุนถ้อยคำของ

เสนาบดีว่า

"ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่า ธนญชัยบัณฑิต ไม่ได้เรียนไตรเภทจะวิเศษมาแต่ไหน พระองค์ไม่ควรจะวิตก ถ้าให้ดีควรจะลองตั้งปัญหาถาม ลองปัญหาดูก่อน เรื่องอื่นควรจะระงับไว้ ประเดี๋ยวจะรู้ตัวเสีย"

ในขณะที่ปุโรหิตาจารย์กราบทูลอยู่นั้น ธนญชัยบัณฑิตก็ก้าวเข้าสู่ท้องพระโรงหลวง เข้ามาเฝ้ากราบบังคมแล้วนั่งอยู่ตามตำแหน่งแห่งที่ของตน

พระราชาเมื่อทอดพระเนตรเห็นจึงตรัสถามว่า "เป็นอย่างไรเจ้าธนญชัยวันนี้จึงมาสายไป ?"

ธนญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้านอนหลับไปในตอนใกล้สว่าง จึงมาเข้าเฝ้าสายไป ต้องขอประทานอภัยโทษด้วย"

พระราชาจึงว่า "ดีแล้วถ้าเช่นนั้นเจ้าจงตั้งปัญหาถามปุโรหิตให้ตอบให้เราฟังเพื่อบำรุงสติปัญ

ญาเถิด”

ธนญชัยบัณฑิตจึงถามขึ้นว่า “ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ อันว่าบุคคลเรานั้นควรจะบริโภคอาหารอย่างใดจึงจะเป็นมงคล?”

ปุโรหิตาจารย์จึงตอบว่า “ผู้ใดบริโภคอาหารโดยผินหน้าไปสู่ทิศบูรพา ผู้นั้นจะมีอายุยืน ผินหน้าไปสู่ทิศทักษิณจะมีโภคทรัพย์มาก ผินหน้าไปสู่ปัจฉิมทิศจะมียศมาก ผินหน้าไปสู่ทางทิศอุดรจะเกิดความฉิบหาย”

ธนญชัยบัณฑิตจึงถามว่า “ด้วยเหตุผลอย่างใดจึงเป็นเช่นนั้น?”

ปุโรหิตจึงตอบว่า “มียักษ์ตนหนึ่งชื่อ ทัฆะยักษ์ ประจำอยู่ทิศบูรพามีอายุยืน ใครบริโภคอาหารผินหน้าไปหาแล้ว ยักษ์นั้นก็ให้พรจึงเป็นคนมีอายุยืน ทิศทักษิณนั้นมียักษ์ชื่อว่า กาฬยักษ์มีทรัพย์มาก ใครบริโภคอาหารผินหน้าไปสู่ทิศนั้น

ยักษ์นั้นก็ให้พร จึงมีโภคทรัพย์มาก ทิศตวัน
ตกนั้นมียักษ์ชื่อว่า หะริยักษ์ มีบริวารมาก ใคร
บริโภคอาหารผินหน้าไปสู่ทิศนั้น ยักษ์นั้นก็ให้พร
จึงมีบริวารมาก ส่วนทิศอุดรนั้นมียักษ์เชื่อว่า วิ
รุฬหกประจำอยู่ ยักษ์ตนนี้มีความยากแค้นเข็ญใจ
ใครบริโภคอาหารผินหน้าไปสู่ทิศนั้น จึงเกิดความ
ฉิบหาย สรุปแล้วก็คือใครบริโภคอาหารผินหน้า
ไปทางยักษ์ ๆ ก็ให้พร ผินหลังไปหายักษ์ ๆ ก็แช่ง

เมื่อธนัญชัยบัณฑิตได้ฟังปุโรหิตาจารย์กล่าว
อรรถาธิบายเช่นนั้นจึงตอบว่า

"ดูกรท่านอาจารย์ ผู้ทรงคุณวิทยา อันเจริญ
ด้วยวัยวุฒิ ข้อความที่ท่านกล่าวมานั้นขัดกันอยู่ใน
ตัวของมันเอง คือคนที่บริโภคอาหารผินหน้าไป
ทางทิศตวันออก แต่ผินหลังไปทางทิศตวันตก ยักษ์
ที่อยู่ทิศตวันตกก็แช่งให้ คนที่ผินหน้าไปทางทิศ

เหนือ แต่ผินหลังไปทางทิศใต้ ยักษ์ที่อยู่ทิศใต้ ก็แช่งให้ สรุปแล้วยักษ์ตนหนึ่งให้พร แต่ยักษ์อีกตนหนึ่งแช่งให้เช่นนั้นแล้ว บุคคลผู้นั้นจะหาความเจริญมาแต่ไหน เรายังไม่เห็นด้วย ในคำกล่าวอ้างเหล่านั้น,,

พระเจ้าโกรพราชจึงตรัสถามว่า “ถ้าเช่นนั้นเจ้ามีความเห็นว่าประการใดเล่า จงให้อรรถาธิบายมาฟังกันดูทีเถิด,,

ขนญชัยบัณฑิตจึงให้อรรถาธิบายว่า “อันทิศบูรพานั้นได้แก่บิดามารดาผู้มีพระคุณแก่เรามาก่อน ถึงเวลาเช้าเวลาค่ำเราจะต้องระลึกถึงพระคุณของท่าน จึงจะมีความเจริญแก่ตัวของเราเอง อันทิศทักษิณนั้น ได้แก่ครูบาอาจารย์ที่ท่านให้โอวาทสั่งสอนศิลปวิทยาการแก่เรา ถึงเวลาค่ำ เราควรกราบไหว้ระลึกถึงพระคุณของท่านจึงจะนำมาซึ่งทรัพย์สินและความเจริญแก่เรา อันว่าทิศปัจจิมนั้นได้แก่

ญาติกาฝ่ายทางบิดามารดา ท่านเหล่านั้นได้เคยเกื้อ
กูลอุดหนุนเรามาด้วยอามิสและคำสั่งสอน เราควร
จะเคารพบูชาอยู่เสมอ จึงจะมีความเจริญนำมา
ซึ่งบริวาร อันทิศอุดรนั้นได้แก่ภรรยาเป็นของล่อ
ลวงด้วยปรนกามาพาให้เราหลง ถ้าบุรุษใดหลง
ไหลไปในภรรยา ด้วยเห็นแก่กามคุณมากเกินไป
ความฉิบหายก็จะมีทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

ดูกรท่านอาจารย์อันบุคคลที่มีความกตัญญูรู้
คุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ญาติพี่น้องผู้มีพระ
คุณแก่ตน ย่อมนำมาซึ่งความวัฒนาถาวร บุรุษ
ใดหลงไหลด้วยมาตคามหมกมุ่นอยู่ในกามโลกีย์ จะ
ประสพความทุกข์ยากทั้งในภายนและภายหน้า”

ปุโรหิตาจารย์เมื่อได้ฟังเช่นนั้น ก็ยอมรับว่า
ที่ธนญชัยบัณฑิตกล่าวมานั้น น่าเลื่อมใสนับถือ
เป็นอย่างยิ่งได้กล่าววาจาปฏิญาณออกมาว่า

“ข้าพเจ้าผู้เป็นพราหมณ์ซึ่งนับถือ อิศวรนะ-

รายณ์ จะขอละความนับถือนเสียตั้งแต่บัดนเป็น
ต้นไป จะถือเอาซึ่งธรรมทั้งหลายที่เป็นพุทธภา
ษิตแทน ”

ครั้น แล้ว พราหมณ์ปุโรหิตาจารย์ จึง ได้ถาม
ธนญชัยบัณฑิตต่อไปว่า “ดูกรพ่อผู้เป็นนักปราชญ์
อันธรรมของปุโรหิตนั้นมีประมาณเท่าใด ”

ธนญชัยบัณฑิตจึงตอบว่า “มีอยู่ ๕ ประ
การ คือ

๑. สั่งสอนให้พระมหากษัตริย์ ศึกษาศีล ๕
และศีล ๘ ในวันพระ ๘ ค่ำ และ ๑๔–๑๕ ค่ำ ทุก ๆ
วันอย่าให้ขาด

๒. สั่งสอนให้พระมหากษัตริย์ ละเสียซึ่ง
กลิโทษ ๕ ประการ มีความเกาะแหละเหมือนเด็ก
เป็นต้น จนถึงเล่นการพะนันเป็นที่สุด

๓. สั่งสอนให้พระมหากษัตริย์ตั้งอยู่ใน อะธิ
ปะธรรมทั้ง ๕ คือให้มีปัญญาพิจารณาความผิด

และชอบ อย่าให้ประกอบด้วยโมหะ

ให้มีขันติความอดใจไม่โกรธพยาบาท ผูกอาฆาตจองเวรแก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

สัจจัง ให้มีวาจาตรัสสิ่งใดออกไปแล้ว ต้องถือเอาสิ่งนั้นไม่กลับกลอก

วิริยัง ให้มีความเพียรเป็นไปทั้งกายและจิตต์

สัญญะโม ให้มีความระวัง ซึ่งข้าศึกทั้งภายในและภายนอก

๔. สั่งสอนให้พระมหากษัตริย์ตั้งอยู่ในความสุจริตทั้ง ๓ คือกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต

๕. สั่งสอนให้พระมหากษัตริย์ตั้งอยู่ใน สังคหะวัตถุ คือสงเคราะห์แก่บรรดาข้าราชการ ไพร่บ้านพลเมือง และสมณะพราหมณาจารย์ไม่ให้เดือดร้อน

ธรรมทั้ง ๕ นแหละเป็นธรรมของปุโรหิตที่

เป็นอาจารย์สั่งสอนพระมหากษัตริย์ ”

ปุโรหิตาจารย์เมื่อได้ฟังอรรถาธิบาย ธรรม
ทั้ง ๕ ประการนั้นแล้ว ก็มีความยินดีเป็นอันมาก
ยอมละปฏิบัติตามธรรมทั้ง ๕ ประการนั้น แต่ละ
ทิฏฐิมานะแห่งตนยอมตัวเป็นศิษย์ของธนญชัยบัณ-
ฑิต

พระเจ้าโกรพราชก็ทรงชื่นบานพระทัย ถึง
วิตกกังวลเกรงธนญชัยบัณฑิตเสียสัน ได้พระราช
ทานของรางวัลแก่ธนญชัยบัณฑิตเป็นอันมาก

ขณะนั้นธนญชัยบัณฑิตมีอายุได้ ๑๒ ปีบริบูรณ์ วันหนึ่งพระเจ้าโกรพราชเสด็จออกสู่ท้องพระโรงมหาวินิจฉัย ได้เห็นได้ฟังบรรดาอำมาตย์ผู้ใหญ่ทั้งหลาย พิพากษาอรรถคดีทั้งหลายผิดบ้างถูกบ้าง พระองค์ให้ทรงสังเวชในพระทัยยิ่งนัก จึงทรงตรัสแก่นักปราชญ์ทั้ง ๕ ว่า

"ในโลกนี้จะรักษาซึ่งจิตต์ใจแห่งผู้ใดจึงจะดี"

สุนทราไลบัณฑิตจึงกราบทูลว่า "ควรจะ

รักษาซึ่งจิตต์ใจแห่งผู้ที่เป็นใหญ่แก่บุคคลทั้งหลายคือ พระราชาเป็นต้น”

อิฏฐารมณ์บัณฑิตกราบทูลว่า “ควรจะรักษาซึ่งจิตต์ใจแห่งบุคคลที่มีน้ำใจเป็นอันดี”

อภัยบัณฑิตกราบทูลว่า “ควรจะรักษาซึ่งจิตต์ใจแห่งบุคคลผู้ทำการงานดี”

ธนญชัยบัณฑิตกราบทูลว่า “ควรจะรักษาซึ่งจิตต์ใจแห่งบุคคลผู้มีโสตรดี และมีตาดี”

พระราชาจึงตรัสถามว่า “ผู้ที่มหูดตาดนั้นได้แก่ใครบ้าง ?”

ธนญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า บุคคลผู้มีหูดและตาดนั้น ได้แก่พระพุทธเจ้าเป็นต้น และพระอริยะสาวกเป็นที่สุด ท่านเหล่านั้นได้ชื่อว่ามีหูและตาดี เพราะท่านดับอวิชชาได้ ท่านมีปัญญาพิจารณาเห็นประโยชน์ทั้ง ๓ คือ ประโยชน์ในชาตินี้–ใน

ชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน ท่านละบาปอกุศลทางกาย – วาจา – ใจ ทำจิตต์ให้ผ่องใส ไม่ทำบาปทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ปราศจากเสี้ยนซึ่งความโกรธ – ความโลภ – และความหลง ท่านเป็นผู้เห็นตรงในทางพระนิพพาน ท่านดับอวิชชา ตัณหา อุปาทานเป็นที่สุด เราเป็นมนุษย์จะต้องประพฤติ กาย–วาจา–ใจ ให้เป็นความสุจริตตามพระอริยะเจ้า จึงจะได้มรรควิถีทางสวรรค์นิพพาน

ถ้าหากเราไปรักษาใจของพระราชา และเสนาบดี หรือของราษฎรที่เป็นโลกีย์ชน ก็จะเสียทีเกิดมาพบพระศาสนา ไม่ได้ปฏิบัติศีลสมาธิปัญญาทางโลกอุตร ครั้นดับชีพลงแล้วก็จะต้องไปสู่อบาย”

พระราชาไม่พอพระทัยในอรรถาธิบายเรื่องนี้ของชนญชัยบัณฑิตเป็นอย่างมาก เพราะพระองค์

ไม่ตั้งอยู่ในอุเบกขา พระองค์ต้องการให้ทุก ๆ คน
เอาใจพระองค์แต่ผู้เดียว สำคัญผิดคิดไปว่าธนญชัย
บัณฑิตกล่าวติเตียนพระองค์ ไม่ต้องการให้อำมาตย์
ราชบริพารทั้งหลายเอาใจพระองค์ให้พากันแข็งกระ-
ด้างต่อพระองค์.

ในกาลวันหนึ่งพระเจ้าโกรพราชได้ตั้งบัญ-
หาเรื่อง “วินาสสะบัญหา” ถามนักปราชญ์ทั้ง
๔ แห่งราชสำนักว่า “อะไรเป็นความฉิบหาย
อย่างใหญ่หลวงในโลกนี้”

นักปราชญ์ทั้ง ๓ กราบทูลว่า “ไฟประไลย
กัลป์—น้ำประไลยโลก—และลมประไลยกัลป์ เป็น
ความฉิบหายอย่างใหญ่หลวงในโลกนี้”

ธนญชัยบัณฑิตกราบทูลว่า “ความเกียจ
คร้าน ไม่มีความเพียร เป็นความฉิบหายอย่าง

ใหญ่หลวงในโลกนี้ ”

โดยให้อรรถาธิบายว่าบุคคลที่เกียจคร้าน ไม่ประกอบกิจการงาน ย่อมหาความเจริญไม่ได้ ทรัพย์สินไม่เพิ่มขึ้น ที่มีอยู่ก็จะฉิบหายหมดเปลืองไป ทรัพย์ที่ควรจะได้ก็ไม่ได้ ในที่สุดจะยากจนเป็นคนอนาถา นัยเดียวกับภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา เกียจคร้านไม่ศึกษาธรรมวินัย ครั้นบวชไปนานๆ เข้าก็ต้องยกเอาความโง่เขลาเป็นสมภารรักษาวัดไม่รู้จักสั่งสอนบริษัทในทางสวรรค์นิพพาน

อันความเกียจคร้านนี้ เป็นความฉิบหายทั้งในโลกนี้และโลกหน้า พระอริยะเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ท่านมีความเพียรแก่กล้าในสันดาน เพียรรักษาศีล เจริญภาวนา สมะถะ วิปัสสะนา-กรรมฐาน อบรมสันดานให้แก่กล้า ฆ่าอวิชชาตัณหา อุปาทาน ให้ขาดจากสันดานด้วยพระอริยะมรรค ท่านจึงพ้นจากกองทุกข์ เป็นประมัตถะสุขอันอุดม.

ในกาลวันหนึ่งขณะที่พระเจ้าโกรพราชเสด็จ
ออกขุนนาง ในที่ประชุม มุขอำมาตย์ มนตรี ทั้งหลาย
พระองค์ได้ทรงตรัสถามในที่ประชุมว่า “เราได้เสวย
ราชสมบัติมานานแล้ว ยังมิได้แต่งตั้งมหาอุปราช
ท่านทั้งหลายเห็นผู้ใดสมควรแก่ตำแหน่งนั้นบ้าง ?”
นักปราชญ์ทั้ง ๔ รวมทั้งชนัญชัยบัณฑิต
กราบทูลว่า ผู้ที่ควรแก่ตำแหน่งนี้ ต้องเป็นบุคคล
ที่เฉลียวฉลาด เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย
พระราชาจึงถามต่อไปว่า “ก็บุคคลเช่นไร

เล่าจึงจะเรียกว่าคนฉลาด ?”

สุนทราไลกราบทูลว่า “ คนที่มีความสามารถในการรบทัพจับศึก ก็จัดว่าเป็นคนฉลาดได้ ”

อิฏฐารมณ์กราบทูลว่า ควรเลือกผู้ที่สามารถในทางพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ได้ถูกต้องตามบทกฎหมาย เป็นพระยามหาอุปราช

อภัยบัณฑิตกราบทูลว่า ควรเลือกบุคคลผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดในการจัดการบ้านเมือง ให้วิจิตรงดงาม เป็นพระยามหาอุปราช

ธนญชัยบัณฑิตกราบทูลว่า ควรจะเลือกบุคคลผู้เฉลียวฉลาดในการปกครองบ้านเมือง และมีความรอบรู้ในอรรถธรรมด้วย เป็นพระยามหาอุปราช

แล้วธนญชัยบัณฑิตก็ให้อรรถาธิบายว่า ผู้ปกครองบ้านเมืองแต่โบราณกาล อันมีพระมหากษัตริย์ก็ดี พระยามหาอุปราชก็ดี ย่อมรักษาศีล

๕ และศีล ๘ บ้านเมืองจึงจะประสพความวัฒนาถา
วร ดังอดีตนิทานต่อไปนี้

ในกาลครั้งหนึ่งมีพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง
ทรงพระนามว่าพระเจ้ากุรุราช ได้เสวยราชสมบัติ
อยู่ในนครอินทะปัต ได้แต่งตั้งให้พระอนุชาธิราช
ของพระองค์ เป็นที่พระยามหาอุปราช พระราชา
และพระยามหาอุปราชทรงตั้งอยู่ใน ทศพิธราชธรรม
๑๐ ประการ และสังคหะวัตถุ ๔ ในพระมหานคร
นั้นได้รักษาคะรุธรรม คือศีล ๕ และศีล ๘ อันบริ
สุทธิ์ ฝนฟ้าก็ตกต้องตามฤดูกาลอยู่เสมอมิได้ขาด
ประชาชนพลเมืองก็ร่มเย็นเป็นสุข ไม่มีความเดือด
ร้อนแต่ประการใด

ในกาลครั้งนั้น ยังมีเมือง อีก เมืองหนึ่ง ชื่อว่า
ทัณฑุปุคคลนคร บังเกิดข้าวยากหมากแพงฝนแล้ง
ประชาชนพลเมืองเดือดร้อนอดยาก พระเจ้ากะลิง
คะราชู ซึ่งเป็นพระราชา ปกครองเมืองนั้น จึงได้ทรง

รักษาศีล ๘ แต่เมื่อรักษาศีลแล้วระยะเวลาผ่าน
ไปได้ ๗ วัน ฝนก็ยังไม่ตกลงมา จึงได้รับสั่ง
ให้พราหมณ์ปุโรหิตไปขอยืมช้างอันเป็นมงคล มา
จากนครอินทะปัต แต่ฝนก็ยังไม่ตกอีก จึงให้
ราชฑูตนำช้างส่งกลับไปถวายคืนแก่พระราชาผู้ครอง
นครอินทะปัต แล้วให้ขอคะรุธรรมข้อปฏิบัติ ซึ่ง
พระราชาแห่งนครอินทะปัตทรงปฏิบัติ จดใส่แผ่น
ทองมาถวายพระองค์ ราชฑูตก็ไปจัดการตามพระ
บรมราชโองการทุกประการ เมื่อเข้าเฝ้าพระเจ้า
กุรุราชแล้วกราบทูลให้ทรงทราบตามที่พระราชาของ
ตนขอมา พระเจ้ากรุราชจึงตรัสแก่ราชทูตว่า

"ดูกรท่านราชฑูต เรายังมีความสงสัยในคะ
รุธรรมที่เรารักษา คือในวันหนึ่งเป็นวันเพ็ญเดือน
๑๒ เราได้ทรงยิงลูกศรไปตกในสระโบกขระณี จะ
ถูกสัตว์ตายบ้างหรือไม่ก็ไม่รู้ เรายังมีความสงสัย
อยู่ เราจะให้ท่านไม่ได้ ให้ท่านไปทูลขอคะรุธรรม

จากสมเด็จพระมารดาของเราดีกว่า"

ราชฑูตจึงกราบทูลว่า "การที่พระองค์ได้ทรงกระทำไปนั้น พระองค์มิได้มีเจตนา ข้าพระพุทธเจ้ามั่นใจว่าศีลของพระองค์คงบริสุทธิ์

เมื่อราชฑูตต้องการเช่นนั้น พระราชาก็ไม่ขัดข้อง จึงให้จัดซึ่งคะฤธรรมที่ ๑ ใส่แผ่นทองไปแล้วทูลลาไปหา พระราชมารดาของ พระเจ้ากุรุราช ทูลขอจดคะฤธรรม แต่พระราชมารดาตรัสว่า พระนางทรงสงสัยในคะฤธรรมที่พระนางทรงรักษาเพราะพระนางได้พระราชทานแก่นจันทน์ราคาแสนหนึ่ง ให้แก่ลูกสะใภ้คนเล็ก แล้วพระราชทานดอกไม้ทองมีค่าพันตำลึง ให้แก่ลูกสะใภ้คนใหญ่ พระนางสงสัยว่า พระนางจะมีฉันทาคติ จึงไม่สามารถจะให้คะฤธรรมไปได้ ขอให้ราชฑูตไปขอคะฤธรรมจากลูกสะใภ้ของพระนางดีกว่า

ราชฑูตจึงกราบทูลว่า "การที่พระแม่เจ้าพระทรงประทานไปนั้น ก็เป็นไปโดยพระมหากรุณาธิคุณ ไม่เป็นฉันหาคติแต่อย่างใด ศีลของพระแม่เจ้าคงบริสุทธิ์เป็นแน่"

เมื่อราชฑูตประสงค์เช่นนั้น พระราชมารดาก็ไม่ขัดข้อง จึงให้จัดคะรุธรรมที่ ๒ ใส่แผ่นทองไปราชฑูตก็ทูลลาไปเฝ้าสมเด็จพระราชินี ทูลขอซึ่งคะรุธรรม สมเด็จพระราชินีตรัสว่า พระนางสงสัยในคะรุธรรมของพระนางทรัพยา ว่าจะไม่บริสุทธิ์ เพราะวันหนึ่งขณะที่พระราชสวามีของพระนางเสด็จออกเลียบพระนครกับพระอนุชาธิราช ขณะนั้นพระราชสวามีกับพระอนุชาประทับอยู่บนหลังช้างพระที่นั่ง พระนางได้เผยพระแกรทอดทัศนา แล้วให้มีดวงจิตคิดไปในทางไม่ดี คือคิดว่า ถ้าสิ้นบุญของพระราชสวามีแล้ว พระนางจะเป็นอัครมเหษีของพระอนุชาอีก พระนางสงสัยว่าคะรุธรรม

ของพระนางจะไม่บริสุทธิ์ จึงไม่อยากจะให้ ขอให้ราชฑูตไปขอคะรุธรรมจากพระมหาอุปราช จะดีกว่า

ราชฑูตจึงตอบว่า การที่ได้ทรงคิดเช่นนั้นเป็นแต่ความนึกคิดชั่วขณะหนึ่ง แต่มิได้กระทำการสิ่งใดให้เป็นที่ชั่วช้า เชื่อว่าศีลของพระนางยังคงบริสุทธิ์อยู่ ราชฑูตก็จดคะรุธรรมที่ ๓ ใส่แผ่นทองไป แล้วก็ทูลลาไปหาพระมหาอุปราช ทูลขอซึ่งคะรุธรรมต่อไปอีก

พระมหาอุปราชจึงตรัสว่า พระองค์สงสัยในคะรุธรรมที่พระองค์ทรงรักษาว่าจะไม่บริสุทธิ์พอ คือในวันหนึ่งพระองค์ได้เข้าไปเฝ้าพระราชา ให้คนคอยท่าว่าจะกลับมาในวันนั้น ครั้นถึงตอนเย็นเกิดฝนตกใหญ่ พระราชาจึงรับสั่งให้บรรทมเสียในพระราชวังด้วยกัน พระองค์ไม่อาจขัดพระราชาได้จึงจำต้องนอนค้างในพระราชวังหลวง พระองค์

มีความสงสัยเช่นนี้จึงไม่อยาก ให้คะรุธรรม แก่ราช
ฑูต ขอให้ราชฑูตไปขอคะรุธรรมจากปุโรหิตจะ
ดีกว่า

ราชฑูตกราบทูลว่า เหตุเพียงเท่านี้ดอของ
พระมหาอุปราชยังบริสุทธิยู่แลวกขอจด คะรุธรรม
ที่ ๕ ใส่แผ่นทองไป เมื่อทูลลาจากพระมหาอุปราช
ไปแล้ว ราชฑูตก็ตรงไปหาปุโรหิตขอซึ่งคะรุธรรม
ปุโรหิตตอบว่า สงสัยในคะรุธรรมที่ตนรักษาว่า
จะไม่บริสุทธิพอ เพราะวันหนึ่งตนเข้าไปเฝ้าพระ
ราชา มีผู้นำม้าพร้อมด้วยเครื่องประดับมาถวาย
พระราชาตัวหนึ่ง ปุโรหิตแลเห็นม้านั่งดงามมาก
ก็ให้เกิดมีความโลภอยากจะได้ไว้เป็นกรรมสิทธิส่วน
ตัวจึงเข้าไปทูลขอพระราชา พระองค์ก็ทรงพระ
ราชทานม้าตัวนั้นให้ แต่แล้วในที่สุดปุโรหิตก็เกิด
ละอายแก่ใจ จึงถวายม้าตัวนั้นคืนแก่พระราชา สง
สัยว่าคะรุธรรมที่รักษาจะไม่บริสุทธิพอ จึงไม่อยาก

จะให้ ขอให้ราชฑูตไปขอคะรุธรรมจากคนวัดนา
จะดีกว่า ราชฑูตตอบว่าเป็นแต่เพียงความคิดเท่า
นั้น. ไม่ทำให้ศีลเศร้าหมองอย่างใดจึงขอจดคะรุ
ธรรมที่ ๕ ใส่แผ่นทองไว้ แล้วก็จากไปหาคนวัด
นา ขอซึ่งคะรุธรรม

คนวัดนาสงสัยในคะรุธรรมที่ตน รักษา อยู่ว่า
จะไม่บริสุทธิ์พอ คือในวันหนึ่งไปทำการวัดนา ได้
บักหลักลงไปในรูปู มีความสงสัยว่าจะเป็นบาป
ขอให้ไปขอคะรุธรรมจากนายสาระถีดีกว่า ราช
ฑูตตอบว่ากระทำไปโดยไม่เจตนาศีลไม่ขาดคะรุธรรม
ยังบริสุทธิ์อยู่ จึงจดคะรุธรรมที่ ๖ ใส่แผ่นทองไป
แล้วไปหานายสาระถีขอคะรุธรรมที่ ๗

นายสาระถีตอบว่า สงสัยในคะรุธรรมของ
ตนว่าจะไม่บริสุทธิ์ เพราะวันหนึ่งตนขับรถให้พระ
ราชาประทับเข้าไปในพระราชอุทยาน ครั้นตอน
เย็นฝนจะตก จึงรีบขับม้าให้เดินเร็วกว่าธรรมดา

ทำให้ม้าได้รับความลำบาก สงสัยว่าจะเป็นบาป
อย่่ จึงไม่อยากให้คะรุธรรม ขอให้ราชฑูตไป
ขอเศรษฐีดีกว่า แต่ราชฑูตก็ว่า เหตุเพียงเท่า
นี้ คะรุธรรมไม่มัวหมองแต่ประการใด จึงจดเอา
คะรุธรรมที่ ๗ ใส่แผ่นทองไปแล้วไปหาเศรษฐี ขอ
คะรุธรรมที่ ๘

เศรษฐีตอบว่าสงสัยในคะรุธรรม ของตน จะ
ไม่บริสุทธิ์พอ เพราะวันหนึ่งได้ไปตรวจนา ให้
คนตักข้าวที่ให้ค่าส่วยของพระราชามา ๑ กำมือเกรง
จะเป็นบาป ให้ไปหาคนตวงข้าวดีกว่า ราชฑูต
จึงว่า การที่ทำนั้นมิได้ทำด้วยเถยยเจตนา ศีล
ของเศรษฐียังบริสุทธิ์อยู่ จึงจดคะรุธรรมข้อที่ ๘
ใส่แผ่นทองไป แล้วไปหาคนตวงข้าว

คนตวงข้าวตอบว่าสงสัยในคะรุธรรมที่ตน รัก
ษาว่าจะไม่บริสุทธิ์พอ เพราะว่าวันหนึ่งตนตวงข้าว
ให้คนตวงข้าวหลวง เอาข้าวที่ยังไม่ได้ตวงมาเป็น

คะแนน ครั้นฝนจะตกจึงให้คนกวาดข้าวคะแนนไว้ในกองข้าวหลวงด้วย โดยขาดความรอบคอบ ใจึงไม่อยากจะให้ ขอให้ไปหานายประตูดีกว่า ราชฑูตตอบว่า การที่ทำไปนั้นไม่มีเจตนา คะรุธรรมยังบริสุทธิ์อยู่ จึงขอจดคะรุธรรมที่ ๙ ไป แล้วราชฑูตก็ได้ไปหานายประตูต่อไป

นายประตูตอบว่า สงสัยในคะรุธรรมที่ตนรักษาว่าจะไม่บริสุทธิ์ เพราะในขณะที่จะปิดประตูนั้น ได้ร้องประกาศก่อนถึง ๓ ครั้ง วันหนึ่งมีชายหญิงคู่หนึ่งเป็นพี่น้องกัน ไปหาผลไม้กลับมาเย็นเกินไป นายประตูเห็นก็โกรธได้บริภาษด้วยถ้อยคำอันหยาบคาย สงสัยว่าตนเองเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ ขอให้ไปขอคะรุธรรมกับหญิงงามเมืองดีกว่า แต่ราชฑูตตอบว่า เหตุเพียงเท่านี้ไม่ถึงกับศีลจะขาด จึงขอจดคะรุธรรมที่ ๑๐ ใส่แผ่นทองไป แล้วก็ไปหาหญิงงามเมืองต่อไป

หญิงงามเมืองมีข้อสงสัยว่าคะรุธรรมของนาง จะไม่บริสุทธิ์พอ คือวันหนึ่งมพระอินทร์แปลงกาย เป็นบุรุษหนุ่มนำทรัพย์หนึ่งพัน มามอบให้ไว้ต่อนาง ว่าจะมาอยู่ด้วยกัน แล้วก็หายไปนานประมาณ ๓ ปี นางไปหาตุลาการให้ตัดสินด้วย ตุลาการตัดสินว่าขาดกัน อยู่ต่อมามีบุรุษหนุ่มมาหานางอีกผู้หนึ่ง นำเอาทรัพย์มายื่นให้นางอีก และจะขออยู่กับนาง นางก็ยื่นมือไปจะรับ พอดีพระอินทร์ก็มาปรากฏตัวทันที จึงสงสัยว่าจะมีความบกพร่องในคะรุธรรมอยู่ ราชฑูตจึงตอบว่านางเพียงแต่ยื่นมือไปจะรับเท่านั้น ยังมิได้มาซึ่งทรัพย์นั้น ศีลของนางยังไม่ขาดยังบริสุทธิ์อยู่ จึงได้จดคะรุธรรมที่ ๑๑ ใส่แผ่นทองไป แล้วก็นำคะรุธรรมทั้ง ๑๑ ไปถวายพระราชาแห่งตน

ธนญชัยบัณฑิตจึงกล่าวต่อไปว่า อันบุคคลทั้ง ๑๑ คน มีพระราชาเป็นต้นนั้น พระราชา

ทรงทศพิธราชธรรม ๑๗ ประการ พระราชมารดา พระอัครมเหษี พระมหาอุปราช ปุโรหิต นายสาระถี เศรษฐี นายประตู คนตวงข้าว คนวัดนา และหญิงงามเมือง ล้วนแต่อยู่ในศีลในธรรม มีการรักษาศีล ๕ และรักษาอโบสถ ตั้งมั่นอยู่ในคะรุธรรม บ้านเมืองจึงร่มเย็นเป็นสุข ทุกพิพาราตริกาล ฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล

พระเจ้าโกรพราชได้ทรงฟังเช่นนั้น กรุสกไม่พอพระราชหฤทัย ไม่นิยมยินดีเหมือนกาลก่อน ธนญชัยบัณฑิตสังเกตุดูกรุสกในพระราชอัชฌาศัย ว่าพระราชาไม่พอพระทัยในคน จึงทูลลากลับไปก่อน โดยอ้างว่ากรุสกไม่ไว้ใจ เมื่อธนญชัยบัณฑิตจากไปแล้ว พระราชาจึงตรัสถามคนทั้งหลายในที่ประชุมว่า

"เจ้าธนญชัยนี้ใครเห็นเป็นอย่างไรบ้าง?"

อำมาตย์ผู้ใหญ่หลายคน ในที่ประชุมนั้นต่าง

กราบทูลว่า

"ธนญชัยบัณฑิตคิดมักใหญ่ใฝ่สูงนัก อยาก
จะได้ซึ่งยศศักดิ์และบริวาร คงต้องการตำแหน่ง
มหาอปราชอย่างแน่นอน"

พระราชาจึงถามต่อไปว่า "ถ้าเช่นนั้นเรา
จะทำอย่างไรดี"

อัครมหาเสนาบดีกราบทูลว่า ควรจะฆ่าเสีย
เพราะปล่อยไว้จะเป็นภัยต่อราชสมบัติ แต่ปุโร-
หิตาจารย์คัดค้านไว้ว่า จะฆ่านักปราชญ์นั้นยังไม่
เห็นด้วย ถ้าไม่ทรงชุบเลี้ยงแล้ว ก็ควรเนรเทศ
ขับไล่ให้ออกไปเสียจากราชอาณาจักร

พระราชาจึงรับสั่งต่อไปว่า "ถ้าเช่นนั้นให้
พวกท่านทั้งหลาย จงช่วยกันจับความผิดของเจ้า
ธนญชัยบัณฑิตให้จงได้"

นักปราชญ์ทั้ง ๓ จึงทูลรับอาษาจะเป็นผู้คอย
จับผิดธนญชัยบัณฑิตเอง พระราชาก็ทรงอนุญาต

เวลาได้ล่วงมาอีกเป็นเวลานานจนธนญชัย-
บัณฑิตมีอายุได้ ๑๓ ปี แต่นักปราชญ์ทั้ง ๓ ก็ยัง
ไม่สามารถจะจับผิดธนญชัยบัณฑิตได้ พระราชา
ให้รู้สึกไม่สบายพระราชหฤทัยเป็นอย่างมาก ทรง
พระดำริห์ว่า ถ้าธนญชัยจะคิดร้ายต่อพระองค์
แล้ว ก็คงจะต้องหัดขับขี่ม้าให้ชำนาญ จะต้อง
ทดลองให้ขี่ม้าให้ดู

วันหนึ่งในที่ประชุม ณ ท้องพระโรงหลวง

พระราชาจึงทรงรับสั่งว่า พรุ่งนี้เช้าให้นักปราชญ์ทั้ง ๔ ขึ้นม้าควบไปคนละ ๓ โยชน์ ใครชอบม้าตัวไหนก็ให้ไปเลือกเอาได้ตามใจชอบ ที่โรงม้าต้นธนญชัยบัณฑิตเมื่อได้ฟังเช่นนั้นก็นิ่งนิ่งเฉยอยู่ ส่วนนักปราชญ์ทั้ง ๓ ได้ออกไปเลือกม้าตามความต้องการของตน

เมื่อนักปราชญ์ทั้ง ๓ ไปเลือกม้านั้น ธนญชัยบัณฑิตได้กราบทูลว่า จะเดินไปด้วยเท้า ไม่ต้องการม้า พระราชาก็ทรงอนุญาต แล้วเสด็จเข้าสู่พระราชตำหนักใน ทรงยินดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะทรงคิดว่าอย่างไรก็ตามธนญชัยบัณฑิตต้องเดินทางไปถึงที่หมายภายหลังนักปราชญ์ทั้ง ๓ เมื่อแพ้แก่นักปราชญ์ทั้ง ๓ แล้ว พระองค์จะลงโทษให้ขับเสียจากเมืองในวันพรุ่งนี้

ครั้นรุ่งขึ้นเช้าพระราชาก็เสด็จออกจากพระ-ราชวัง ไปประทับอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ประทาน

แก้วให้เสนาบดี ๔ ดวง ให้เดินทางไปให้ไกลในระยะ ๓ โยชน์ แล้วให้นั่งคอยอยู่ ถ้านักปราชญ์คนใดไปถึงก่อน ก็ให้แก้วดวงที่ ๑ ถ้าไปถึงที่ ๒ ก็ให้แก้วดวงที่ ๒ ถ้าไปถึง ๓ ก็ให้แก้วดวงที่ ๓ ถ้าไปถึง ๔ ก็ให้แก้วดวงที่ ๔ ถ้าไปถึงพร้อมกันก็ให้แก้วคนละดวง เมื่อประทานดวงแก้วแก่เสนาบดีแล้วก็ให้ปุโรหิตาจารย์กำกับไปเป็นพยานด้วย

เมื่อเสนาบดีจากไปแล้ว พระองค์ก็เรียกนักปราชญ์ทั้ง ๔ เข้ามาเฉพาะพระพักตร์ ชี้แจงข้อความในการแข่งขันกันนี้ให้เข้าใจดีแล้ว และกะระยะเวลา ว่าเสนาบดีกับปโรหิตาจารย์จะไปถึงยังที่หมายแล้ว พระองค์ก็ให้สัญญาด้วยเสียงระฆัง นักปราชญ์ทั้ง ๓ ได้ยินเสียงระฆังสัญญาณแล้วต่างก็ขึ้นม้าควบไปโดยเร็ว

ส่วนธนญชัยบัณฑิตก็ทำเดินไปด้วยเท้าสักหน่อย แล้วจึงระลึกถึงนันทะยักษ์ ๆ ก็เหาะมาหา

แล้วจับเอาธนญชัยบัณฑิตเหาะไปด้วยกำลังฤทธิ์บัด
เดี๋ยวใจก็ถึงที่เสนาบดีกับปุโรหิตนั่งอยู่ แต่นันทะ-
ยักษ์กำบังกายมิให้ผู้ใดเห็น เสนาบดีก็ให้แก้วดวง
ที่ ๑ แก่ธนญชัยบัณฑิต ธนญชัยบัณฑิตก็นำ
แก้วมาถวายแก่พระเจ้าโกรพราช แล้วก็กลับไปเอา
แก้วดวงที่ ๒—๓—๔ มาถวายจนหมด นักปราชญ์
ทั้ง ๓ ก็ไปยังไม่ถึง เสนาบดีกับปุโรหิตาจารย์จึง
พากันเดินทางกลับ พอมาถึงกึ่งทางก็สวนกับนัก
ปราชญ์ทั้ง ๓ นักปราชญ์จึงร้องขอดวงแก้ว เสนา
บดีตอบว่าไม่มีแก้วจะให้แล้ว ธนญชัยบัณฑิตมา
ถึง ๔ ครั้ง เอาไปหมดแล้ว นักปราชญ์ทั้ง ๓
ทราบเรื่องก็เสียใจเป็นอันมาก พากันมาเฝ้าพระ
ราชากราบทูลให้ทรงทราบ พระราชาให้อัดอั้นตัน
พระทัยตรัสอะไรไม่ออก รำพึงแต่ในพระทัยว่า
“เจ้าธนญชัยนี้มอนุภาพมาก ถ้าจะปรารถ-

นาแย่งชิงราชสมบัติ ของเราก็คงจะ กระทำ ได้อย่าง
แน่นอน ”

ฝ่ายปุโรหิตาจารย์ให้คิดเกรงบารมีของธนญ
ชัยเป็นอันมาก และมีความคิดเช่นเดียวกับพระราชา
แต่เสนาบดีมีความปรารถนาอยู่อย่างเดียว คืออยาก
จะฆ่าธนญชัยบัณฑิตเป็นที่สุด.

นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พระราชา โกรพราช ให้มีพระทัยหวั่นไหว สดุ้งกลัวธนญชัยบัณฑิตเป็นอย่างยิ่ง เกรงว่าจะคิดแย่งราชสมบัติของพระองค์ จึงไม่มีความสบายพระทัย ไม่เป็นอันบรรทมและเสวยกระยาหารก็ไม่ใคร่จะได้ จึงได้ทรงเรียกอัครมหาเสนาบดีและปุโรหิตาจารย์เข้า ไปปรึกษา หารือ ได้ทรงรามว่า

"ท่านทั้งสองจะคิดเห็นเป็นประการใด ในเรื่องส่วนตัวของเจ้าธนญชัย"

ปุโรหิตาจารย์กราบทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่านักปราชญ์ผู้นับวันแต่เฉลียวฉลาด กล้าแข็งยิ่งขึ้นทุก ๆ วัน"

แต่อัครมหาเสนาบดีกราบทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่า นานไปในเบื้องหน้าบุคคลผู้นี้จะคิดชิงราชสมบัติของพระองค์อย่างแน่นอน"

พระราชาจึงว่า "ถ้าเช่นนั้นท่านจงรีบไปจับตัวมาเสียโดยเร็ว ปล่อยไว้จะต้องลำบากแน่"

อัครเสนาบดีจึงกราบทูลว่า "หากจะทำการจับกุมเวลานี้จะลำบากมาก เพราะชนญชัยบัณฑิตนี้มีทรัพย์มากทั้งทางการเงิน และกำลังคน เห็นควรต้องชุบเลี้ยงไว้ก่อน เพราะขณะนี้ยังไม่ประจักษ์ความผิด เมื่อมีผิดเมื่อใดจึงค่อยจับตัวเมื่อนั้น"

พระเจ้าโกรพราชจึงจนปัญญาไม่รู้ที่จะทำประการใด ได้ปรึกษานักปราชญ์ทั้ง ๓ ถึงเรื่อง ให้คอยจับผิดธนญชัยบัณฑิต ว่าเมื่อใดจะจับได้สักที

สุนทราไลบัณฑิตกราบทูลว่า ควรจะตั้งปัญหาชื่อ "มะหัคะตะปัญหา" ถามดู ถ้าหากธนญชัยบัณฑิตแก้ไม่ได้ จึงจัดการลงโทษ

พระราชาก็เห็นดีด้วย ครั้นถึงเวลาประชุมข้าราชการ เมื่อธนญชัยบัณฑิตเข้าสู่ที่เฝ้าตามปกติ พระราชาโกรพราชจึงรับสั่งถามมหัคะตะปัญหาแก่นักปราชญ์ทั้ง ๕ ว่า

"อันคนที่ชั่วแล้วจะให้ดีได้นั้น จะต้องปฏิบัติอย่างใด ?"

สุนทราไลกราบทูลว่า "อันคนที่ชำนาญในการล่อลวง ที่แรกกระทำผิดแล้ว ก็แก้ตัวได้ในภายหลัง"

อิฏฐารมณ์กราบทูลว่า "คนที่พูดข่มขืนผู้

อันให้อยู่ในอำนาจนั้นแหละจึงจะดีได้เมื่อภายหลัง”

อภัยบัณฑิตกราบทูลว่า “คนที่โทโษร้าย แข็งปากแข็งมือ เอาไหนเอากัน นั้นแหละจึงจะดีเมื่อภายหลัง”

ธนญชัยบัณฑิตกราบทูลว่า “คนที่ชั่วแล้วจะทำให้เป็นคนดีได้นั้น จะต้องอาศัยธรรม ๓ ประการคือ ๑. ขันตี ๒. กตัญญู ๓. ความสัตย์”

เมื่อกราบทูลเช่นนั้นแล้ว ก็ยกตัวอย่างนิทานอุทธาหรณ์ว่า

ในกาลครั้งหนึ่ง ยังมีแม่โคตัวหนึ่งเป็นของกฎุมภีผู้หนึ่ง แม่โคตัวนั้นมีลูกน้อยด้วย ๑ ตัว วันหนึ่งได้ทิ้งลูกไว้ แล้วไปหาหญ้ากินแต่ตัวเดียวในป่า บังเอิญพบกับเสือโคร่งเข้า เสือจะกินแม่โคเป็นอาหารให้ได้ แม่โคจึงอ้อนวอนขอชีวิตไว้ก่อน เพื่อให้ได้ไปส่งนมแก่ลูก แล้วจะกลับมาให้เสือกิน เสือจึงตอบว่า เมื่อยอมปล่อยให้ไปแล้ว ไฉนแม่

โคจะกลับมาอีก คงไม่มาแน่ แม่โคได้ให้สัตย์ปฏิญาณแก่เสือโคร่ง เสือโคร่งก็ตกลงยินยอมให้แม่โคนั้นไป แม่โคไปถึงลูกแล้ว ก็เรียกลูกมาให้กินนมและบอกให้ลูกรีบกินให้อิ่มเสียเร็ว ๆ แล้วตนจะได้ไปให้เสือกิน ลูกจึงถามว่าไฉนจะไปให้เสือกินเพื่อประโยชน์อะไรกัน แม่โคจึงเล่าเรื่องให้ลูกฟังตั้งแต่ต้นจนจบ ลูกโคได้ทราบเช่นนั้นก็อ้อนวอนไม่ให้แม่ไป โดยตนจะไปแทนมารดาให้เสือกินเอง มารดาไม่ยอนโดยให้เหตุผล ว่าตนได้ ให้สัตย์สาบานไว้ต่อเสือโคร่งแล้ว จะไม่ไปย่อมผิดข้อปฏิญาณ แม่โคพูดแล้วก็จากลูกไป ลูกร้องไห้ติดตามมารดาไปเบื้องหลัง ครันถึงที่อยู่ของเสือโคร่ง ลูกโคก็รีบเข้าไปแจ้งต่อเสือโคร่งว่า ตนเป็นลูกของแม่โค ขออย่าให้เสือโคร่งกินแม่โคเลย ขอให้กินตนแทนมารดา เพราะว่าตนรู้คุณของมารดาต้อง

การจะตอบแทนพระคุณของมารดาโดยกล่าวว่า

"ดูกรท่านเสื่อโคร่ง ความกตัญญูรู้คุณ ๑ ขันติ ความอดใจไม่โกรธอาฆาตพยาบาท มีใจเมตตา ๑. สัจจกล่าววาจาจริงไม่มสาวาทหลอกลวงผู้ใด ๑ เป็นธรรมอันมนุษย์และเทพยดาสรรเสริญ ผู้ใดยึดถือปฏิบัติซึ่งธรรมย่อมประสพแต่ความสุข ความเจริญทงภพนและภหหน้า"

เสื่อโคร่งได้ฟังลูกโคกล่าวเป็นสุภาษิตเช่นนี้ ก็ให้มีจิตต์เมตตา จึงไม่กินแม่โคและลูกโคเป็นอาหาร ยอมให้กลับไปได้

ด้วยอนุภาพแห่งความกตัญญและสัตย์ ตลอดจนขันติ ซึ่งสัตว์ทั้ง ๓ นมในสันดาน ก็ร้อนขึ้นไปถึงท้าวมัฆวาพเทวราช ต้องเสด็จลงมาจากสวรรค์เข้าไปพบสัตว์ทั้ง ๓ น แล้วแสดงธรรมเทศนาเป็นคาถาว่า

"นัตถิ สัจจัง สมัง บุญญัง" มีอรรถาธิบายว่า บุญอันใดเสมอด้วยความสัตย์เป็นไม่มี กุศลอันใดจะเสมอด้วยขันติ และกตัญญูเป็นไม่มี ธรรมทั้ง ๓ นี้เป็นสิ่งประเสริฐทั้งโลกนี้และโลกหน้า เมื่อเทศนาให้สัตว์ทั้ง ๓ พ้นแล้ว ก็พาสัตว์ทั้ง ๓ ขึ้นไปสู่สวรรค์ เมื่อถึงสวรรค์แล้วรูปกายของสัตว์ทั้ง ๓ นั้น ก็กลับกลายเป็นเทพบุตรและเทพธิดา เสวยสุขอยู่ในสรวงสวรรค์

เรื่องนี้สมกับพระพุทธภาษิตที่ว่า "สัจจัง หิปรมังโลเก" ความสัตว์เป็นสิ่งที่ประเสริฐในมนุษยโลก และเทวโลก

"กตัญญูตา ธัมมมูลา" ความกตัญญูรู้คุณท่าน เป็นมูลแห่งกุศล

"ขันติโลเกปธานตา" ขันติความอดใจเป็นใหญ่ในกุศล ที่บุคคลควรพึงกระทำ

ใครตั้งอยู่ในธรรม ๓ ประการ ย่อมจะได้ซึ่งมนุษย์สมบัติ และสวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ ในเบื้องหน้า

พระเจ้าโกรพราชได้ทรงฟังเช่นนั้น ก็ทรงยินดีเป็นอันมาก สรรเสริญคุณบัญญาแห่งธนญชัยบัณฑิต จนลืมความขุ่นข้องในพระราชหฤทัยเสียสิ้น.

ในขณะนั้นธนญชัยบัณฑิต มีอายุเจริญวัย ได้ ๑๕ ปีบริบูรณ์ แล้วนักปราชญ์ทั้ง ๓ และเสนาบดี ต่างก็คอยจับผิดอยู่เสมอ แต่ไม่สามารถจะจับได้ เพราะธนญชัยบัณฑิตมิได้ประพฤติผิดต่อพระราชาแต่อย่างใด

วันหนึ่งขณะที่บรรดาข้าราชบริพาร ตลอดจนนักปราชญ์ราชบัณฑิต กำลังประชุมรอเสด็จพระราชาอยู่ในพระราชวัง มีพังพอนตัวหนึ่งซึ่งบุคคลจับมาเลี้ยงไว้ ได้หลุดเข้ามาในพระราชวัง ต่ายขน

ไปตามข้างฝาปราสาท พอดีงูเห่าตัวหนึ่งอยู่ในปราสาท แลเห็นเข้าก็ไล่กัดพังพอน พังพอนจึงหันมาต่อสู้กับงูเห่า สัตว์ทั้งสองนี้กัดกันจนตายไปด้วยกันทั้งคู่ คนทั้งหลายก็พากันมาดูเป็นอันมาก พอพระราชาเสด็จออกก็ทราบเรื่องนั้น พระองค์ทรงสังเวชในพระทัยเป็นอันมาก

สุนทราไลบัณฑิตจึงพูดขึ้นว่า "งูเห่านี้มีความโกรธมาก"

อิฏฐารมณ์จึงว่า "งูเห่าโกรธยังสู้ช้างซับมันไม่ได้"

อภัยบัณฑิตว่า "งูเห่าโกรธยังสู้ราชสีห์ไม่ได้"

เมื่อนักปราชญ์ทั้ง ๓ ว่าดังนี้แล้ว ก็หันมาถามธนญชัยบัณฑิตว่า สิ่งใดมีความโกรธมากกว่ากันแน่ ธนญชัยบัณฑิตจึงตอบว่า ณ ทันใดนั้น พระราชฐานตนไม่สามารถจะกล่าว อะไรออกมาได้

เพราะเป็นสิ่งไม่สมควร

เมื่อพระราชาได้ฟังเช่นนั้น จึงรับสั่งถาม ธนญชัยว่า "เจ้าธนญชัย เจ้าเห็นสิ่งใดเล่าที่จะโกรธมาก เจ้ามีความคิดเห็นอย่างใดก็จงว่าไปเถิด อย่าได้เกรงใจเราเลย"

ธนญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ และมากด้วยเมตตาจิตต์ หากถ้อยคำที่ข้าพระพุทธเจ้าจะกราบทูลต่อไปนี้ ไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัยแล้ว ก็ขอพระราชทานอภัยโทษด้วย เพราะมิได้เจตนาจะกล่าวเช่นนี้เนื่องจากต้องพูดไปตามข้อบัญหา"

เมื่อได้กราบทูลขอพระราชทานอภัยโทษ แล้ว ธนญชัยบัณฑิตก็กล่าวว่า

"ผู้ที่มีความโกรธมากก็คือ พระมหากษัตริย์!"

แล้วให้อรรถาธิบายว่า เมื่อพระองค์ดังได้

โกรธผู้ใดแล้ว ก็จะทำให้ผู้นั้นถึงซึ่งความฉิบหาย
และถึงซึ่งความตายในปัจจุบันทันที ตลอดวงศาคณา
ญาติก็ได้ ถึงจะอยู่ใกล้และไกล ก็หาหนีพ้นพระ
ราชอาชญาไม่

พระราชาได้ทรงฟังเช่นนี้ ก็ให้ทรงพระพิโรธ
เป็นอย่างยิ่ง ว่าธนญชัยบัณฑิตแกล้งติเตียนพระ
องค์ จึงเสด็จเข้าสู่ปราสาทด้วยพระทัยอันเต็มไป
ด้วยความอาฆาตและโทรมนัสเป็นอย่างยิ่ง.

บรรดาข้าราชการทั้งหลายมีอัครมหาเสนาบดีเป็นต้น ได้สังเกตุเห็นพระราชามีพระพักตร์อันเศร้าหมอง ก็รู้ว่าทรงไม่พอพระทัยในธนญชัยบัณฑิตเป็นอันมาก

วันหนึ่งปุโรหิตาจารย์จึงทูลถามว่า “หม่อมข้าพระพุทธเจ้าสังเกตุเห็นพระองค์ไม่ใคร่จะสดชื่นเบิกบานเหมือนกาลก่อน เข้าใจว่าคงจะมีความไม่สบายในพระราชหฤทัย”

พระราชาจึงตอบว่า “ความไม่สบายใจของ

เรานั้น มันอัดอั้นตันใจอยู่ ไม่สามารถจะบอกได้”

ปุโรหิตาจารย์จึงกราบทูลว่า “ถ้าพระองค์ทรงไว้วางพระทัยแก่ผู้ใดก็จงบอกแก่ผู้นั้นเถิด”

พระราชาได้ฟังดังนั้นก็ทรงเรียกอัครมหาเสนาบดีและปุโรหิตาจารย์ขึ้นไปบนปราสาท พร้อมด้วยนักปราชญ์ทั้ง ๓ นอกจากธนญชัยบัณฑิต เมื่ออยู่ในที่ลับตาลับหูแก่บุคคลอื่นแล้ว พระราชาจึงตรัสแก่บุคคลทั้ง ๕ ว่า

“เจ้าธนญชัยบัณฑิตนี้นับวันแต่จะแก่กล้าอาจหาญขึ้นทุกวัน และตั้งตัวเป็นศัตรูแก่เรา ครั้นเราจะจับตัวมาประหารชีวิตเสีย ก็ไม่อาจจะทำได้ ท่านทั้งหลายมีความคิดเห็นอย่างไรบ้าง จงช่วยเราคิดหาหนทางกำจัดบุคคลผู้นี้ด้วย”

ปุโรหิตาจารย์จึงกราบทูลว่า “มีอยู่ทางเดียวเท่านั้นคือคอยจับผิด หาโทษใส่ให้เท่านั้น”.

นักปราชญ์ทั้ง ๓ ก็ทูลรับอาษาว่าต่อไปนี้จะพยายามคอยจับผิดธนญชัยบัณฑิตให้จงได้ โดยให้คำแนะนำว่า จะตั้งปัญหาถามปัญหาแก่ธนญชัยบัณฑิต ในที่ประชุมบรรดาข้าราชการในท้องพระโรง

เมื่อได้ปรึกษาตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ต่างก็ชวนกันลงจากปราสาทเพื่อจะกลับยังที่อยู่แห่งตน ขณะที่เดินผ่านไปนั้น สุนทราไลบัณฑิตได้เห็นนางสนมผู้หนึ่ง กำลังรุ่นกำดัดน่ารักใคร่ก็ให้มีจิตต์เสน่หาอยากได้ อิฏฐารมณ์บัณฑิตได้เห็นผ้ากัมพลแดงของพระราชาก็เกิดโลภ เจตนาอยากได้ส่วนอภัยบัณฑิต อยากได้พระขรรค์ของพระราชาเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อออกจากพระราชวังแล้วนักปราชญ์ทั้ง ๓ ก็ตรงไปยังที่พักของธนญชัยบัณฑิต ได้แจ้งให้คนใช้ทราบว่าอยากพบธนญชัยบัณฑิต เมื่อคนใช้ไป

บอกให้ธนธชัยบัณฑิตทราบแล้ว ธนญชัยก็ออกมาพบและชักชวนเข้าไปในบ้าน นักปราชญ์ทั้ง ๓ แจ้งความประสงค์ว่า อยากจะมาสนทนาวิสาสะด้วย เมื่อสนทนากันได้สักหน่อย สุนทราใดจึงบอกแก่ธนญชัยว่า เราเข้าไปในพระราชทานชั้นใน เห็นนางสนมผู้หนึ่งงามราวกับนางฟ้า อยากจะได้เหลือเกิน

อิฏฐารมณ์บัณฑิตก็บอกว่า ได้เห็นผ้ากัมพลแดงของพระราชางามราวกับผ้าทิพย์ อยากจะได้มาเป็นของตน

อภัยบัณฑิตก็แจ้งว่าได้เห็นพระขรรค์อันวิจตรงามไปด้วยแก้ว ๗ ประการ มีความปรารถนาอยากจะได้

ธนญชัยบัณฑิตรู้ตัวอยู่แล้วว่า นักปราชญ์ทั้ง ๓ นี้ไม่ใคร่จะชอบคน และมีจิตคอยอิจฉาริษยาอยู่เสมอ ตลอดจนพระราชา ในขณะนี้ก็ไม่พอ

พระทัยตนอยู่ จึงได้พูดว่า ตนมีความประสงค์
อยากสร้างศาลาไว้สักหลังหนึ่ง เพื่อเป็นที่สนทนา
กันให้เป็นที่สบาย มีเรื่องอะไรจะได้ปรึกษากัน นัก
ปราชญ์ทั้ง ๓ ก็เห็นด้วย ธนญชัยบัณฑิตจึงให้
ช่างจัดสร้างศาลาขึ้นอย่างปราณีตงดงาม ราวกับ
ว่าเป็นศาลาในเมืองสวรรค์ และแต่นั้นมาศาลานี้
ก็ได้ต้อนรับนักปราชญ์ทั้ง ๓ เสมอ ได้สนทนาวิสา
สะกันมิได้ขาด จนประชาชนทั้งหลายพากันขนาน
นามว่า “ศาลา ๔ นักปราชญ์”

ธนญชัยได้รำพึงอยู่เสมอว่า “การที่นัก-
ปราชญ์ทั้ง ๓ ไปมาหาสู่เราเนือง ๆ นี้ ก็เพื่อจะจับ
ความผิดแห่งเรา และพระราชาก็ทรงพระพิโรธเรา
อยู่ เราจะต้องระวังตัวไว้ให้ดี”

ฉะนั้นธนญชัยบัณฑิตจึง ระมัด ระวัง ถ้อยคำ
และกิริยาวาจาเป็นอันดี ขณะเข้าเฝ้าเมื่อพระราชา
ตรัสถามสิ่งใดก็มักจะให้นักปราชญ์ทั้ง ๓ ทูลก่อน

ตนเป็นผู้บ่ายเบี่ยงไว้ทูลทีหลังเสมอ วันหนึ่งในเวลาที่จะเข้าเฝ้าพระราชา นักปราชญ์ทั้ง ๓ ก็มาชวนธนญชัยให้ขึ้นเฝ้าพร้อมกัน แต่ธนญชัยไม่ยอมไปพร้อมด้วย อ้างว่าไม่สบาย จะตามไปภายหลัง นักปราชญ์ทั้ง ๓ จึงไปเฝ้าพระราชาก่อน พระราชาเห็นนักปราชญ์มาเพียง ๓ คน จึงถามถึงธนญชัยบัณฑิต ว่าทำไมไม่มาพร้อมกัน หรือว่าโกรธเคืองกันเสียแล้ว นักปราชญ์ทั้ง ๓ ก็กราบทูลว่า ธนญชัยบัณฑิตไม่ใคร่สบาย จะตามมาภายหลัง ให้ตนกับพวกมาเข้าเฝ้าก่อน เมื่อธนญชัยบัณฑิตมาสู่ที่ประชุมเข้าเฝ้าพระราชาแล้ว พระราชาจึงทรงตั้งปัญหาเรื่อง "ราชบัญหา" ถามแก่ธนญชัยบัณฑิตว่า

"ความกลัวในโลกนี้มีอย่าง"

ธนญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า

“ ความกลัว ของ บุคคล ใน โลกนี้ มี ๖ อย่างด้วยกัน คือ–

๑. กลัวไฟ

๒. กลัวผู้หญิง

๓. กลัวความหลง

๔. กลัวงู

๕. กลัวตระกูลแห่งพระราชา

๖. กลัวน้ำ

โดยให้อรรถาธิบายว่าทั้ง ๖ ประการนี้เป็นของที่ควรกลัวให้มาก ถ้ามีความประมาทเมื่อใด ภัยจะต้องมีมาถึงตนเมื่อนั้น

อันว่าไฟนี้เป็นมหันตภัยทร้ายแรง ย่อมให้มโดยทั่วไป ไม่ว่าผู้ใดเขญใจ ทั้งกลางวันและกลางคืน

ผู้หญิงก็เป็นมหาภัยทร้ายแรง เพราะมากด้วยมายาสาไถย ปกปิดความชั่วของตัวไว้ไม่ให้

สามรู ผู้หญิงนมอาวุธร้ายแรงอยู่ ๕ อย่าง คือ ๑. รูป ๒. เสียง ๓. กลิ่น ๔. รส ๕. เครื่องสัมผัส อาวุธทั้ง ๕ อย่างนี้ใช้สำหรับฆ่าบุรุษเพศให้ตายด้วยความหลง และเหมือนพระยาราชสีห์ คือมีอำนาจด้วยอาวุธ ๕ อย่างเหมือนกัน ราชสีห์มีอำนาจด้วย ปาก เท้าหน้าทั้งสอง เท้าหลังทั้งสอง ใช้จับสัตว์กินเป็นอาหารด้วยอาวุธทั้ง ๕ นี้ สตรีก็จับบุรุษด้วยอาวุธทั้ง ๕ นี้เหมือนกัน

อสรพิษนกเป็นภัยอันใหญ่แก่บุคคล ขบกัดผู้ใดเข้าแล้วก็ต้องถึงแก่ความตาย

ตระกูลแห่งพระราชานี้ ก็จัดว่าเป็นภัยอันใหญ่ยิ่งแก่ประชาชนพลเมือง และข้าราชบริพาร เพราะผู้อยู่ในตระกูลนี้ไม่ว่าทั้งบุรุษและสตรี ย่อมทรงไว้ซึ่งอำนาจราชศักดิ์อันสูงส่ง มีจิตต์อาฆาตดุร้ายแก่คนทั้งหลายที่ต่ำต้อยน้อยวาสนากว่าผู้ใดกระทำการใดให้ไม่

เป็นที่พอพระทัย ผู้นั้นย่อมได้รับโทษานุโทษ
ตามแต่จะทรงสั่งพระอาญา

น้ำนี้กจัดว่า เป็น ภัย พิบัติ อย่าง ใหญ่หลวง
เหมือนกัน เพราะเวลาน้ำมามากจะพัดพาบ้านเรือน
ให้พินาศไปหมด ทรัพย์สินทั้งหลายจะพากันฉิบ
หายหมด

อนึ่งความวิบัติฉิบหายของบุคคลก็จะเกิดด้วย
เหตุ ๓ ประการคือ

๑. ความมีจิตต์โลภมากเกินประมาณ

๒. ความประมาทขาดสติยั้งคิด ขาดความ
รอบคอบป้องกันภัยอันจะมาทั้งสิ้น

๓. ความสนิทสนมสำคัญผิดว่าคนที่มาคบหา
ด้วย เป็นมิตรอันสนิท ที่ควรไว้วางใจได้ไม่ระวัง

ทั้ง ๓ ประการนี้เป็นความฉิบหายโดยแท้บุ
คคลจะต้องพึงระวังไว้

พระราชาจึงตรัสถามต่อไปว่า “ก็นักปราชญ์

ทั้ง ๓ นี้เป็นมิตรสหายอันสนิทของท่านไม่ใช่หรือ?"

ธนัญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้ามิได้นับเอานักปราชญ์ทั้ง ๓ นี้เป็นมิตรสหายอันสนิท เพราะผู้ที่จะเป็นมิตรสนิทต่อมิตรนั้นต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑. คอยห้ามและป้องกันมิตร มิให้ประกอบกรรมที่ไร้ผลประโยชน์

๒. ชักชวนมิตรให้ประกอบแต่กรรมมีประโยชน์

๓. เมื่อเห็นมิตรจะได้รับภัยพิบัติ ก็ช่วยกันแก้ไขให้พ้นซึ่งภัยนั้น

ผู้ใดที่ปฏิบัติต่อกันเช่นนี้จึงจะจัดว่าเป็นมิตรกันได้

อนึ่งบุคคลใดได้เกื้อกูลก่อให้เกิดประโยชน์ซึ่งกันและกัน แม้มิใช่พงศ์พันธุ์กันก็นับว่าเป็นญาติกันได้ บุคคลใดผู้ได้เลี้ยงรักษามา แม้มิใช่บิดามารดาก็นับว่าเป็นบิดามารดาได้ บุคคลใดซื่อสัตย์

สุจริตไม่คิดกลับกลอกปอกลอกซึ่งกันและกัน ถึงมิใช่มิตรสหายก็จัดว่าเป็นมิตรสหายได้ หญิงใดผู้ได้ร่วมรสกับชาย แม้มิใช่ภรรยา ก็นับว่าเป็นภรรยาได้

และโดยนัยเดียวกันบุคคลใด ผู้มิได้มีประโยชน์เกื้อกูลแก่กัน แม้จะเป็นพงศ์พันธุ์อันสนิท ก็ไม่นับว่าเป็นญาติ บุคคลใดผู้ไม่มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน คอยแต่จะคิดปอกลอกกลับกลอกทรยศ ถึงจะเป็นมิตร ก็ได้ชื่อว่าไม่ใช่มิตร หญิงใดนำแต่ความร้อนใจมาสู่สามี แม้จะเป็นภรรยาก็ไม่นับว่าเป็นภรรยา ต้องถือว่าเป็นศัตรูต่อกัน บุรุษใดนำแต่ความฉิบหายมาสู่ภรรยา บุรุษนั้นถึงจะเป็นสามี ก็ได้ชื่อว่าไม่ใช่สามี เป็นแต่บุรุษข้าศึกของสตรีเท่านั้น ”

พระราชาได้ทรงฟังธนญชัยบัณฑิตย์กล่าวดังนั้น ก็ได้ปรีพระโยชฐว่าประการใด ได้ดุษณีภาพอยู่ แล้วก็เสด็จขึ้นปราสาทไป.

ในขณะนั้นธนญชัยบัณฑิต เจริญวัย ชายุได้
๑๕ ปีบริบูรณ์ สติปัญญาก็แก่กล้ายิ่งขึ้น พูดจา
อะไรไม่มีผิดพลาด ประชาชนพลเมืองก็นิยมนับ
ถือมากขึ้น พระเจ้าโกรพราชก็ยังไม่สามารถจะจับ
ผิดได้ ให้มีความวิตกกังวลในพระทัยอยู่เนืองนิจ
ได้ตั้งพระทัยว่าจะตั้งปัญหาถามนักปราชญ์ทั้ง ๔ ให้
มากยิ่งขึ้นกว่าเก่า เพื่อหาโอกาศจับธนญชัยบัณ
ฑิต

วันหนึ่งขณะที่นักปราชญ์ทั้ง ๔ ได้ขึ้นม้าเผ้า

พร้อมกัน ในท้องพระโรงหลวง พระราชาจึงทรงตรัสถามนักปราชญ์ทั้ง ๔ ว่า

"ดูกรท่านนักปราชญ์ทั้ง ๓ ท่านมีความเอ็นดูเพื่อแก่เรา หรือว่าเรามีความเอ็นดูเพื่อแก่ท่าน ?"

นักปราชญ์ทั้ง ๓ ได้กราบทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ มีความเอ็นดูเพื่อแก่พระองค์มาก แสวงหาแต่สรรพสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่พระองค์อยู่เนืองนิจ"

เมื่อพระราชาได้ฟังนักปราชญ์ทั้ง ๓ กราบทูลเช่นนั้นแล้ว จึงหันมาถามธนัญชัยบัณฑิตบ้างว่า "ธนัญชัยเจ้าเอ็นดูเพื่อแก่เรา หรือว่าเจ้าเอ็นดูเพื่อแก่ตัวของเจ้า ?"

ธนัญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า "พฤติการณ์ที่ข้าพระพุทธเจ้าปฏิบัติอยู่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าเอ็นดูเพื่อต่อพระองค์ หรือว่าเอ็นดูเพื่อต่อตัวของตัวเอง พระองค์ก็ย่อมทราบได้ดีแล้ว ด้วยพระปรีชา

และบัญญาของพระองค์เอง"

ในทันใดนั้นเอง สุนทราใล บัณฑิต ก็ กราบทูล สอดขึ้นมาว่า

"ข้าพระพุทธเจ้าสังเกตุเห็นธนญชัย แสวง หา ประโยชน์ใส่ตัวของตัวเองมาก"

พระราชาจึงว่า "ท่านเห็นอย่างไรจึงได้กล่าว เช่นนั้น ?"

สุนทราใลจึงกราบทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้า เห็นธนญชัยนี้มีข้าทาษบริวารมาก บำรุงบำเรอ ให้มีความสุขทั้งกลางวันและกลางคืน"

อภัยบัณฑิตและอมัจจ์ก็กราบทูลสนับ สนุนถ้อยคำของสุนทราใล ปรกปรำธนญชัยเป็น อันมาก

พระเจ้าโกรพราชจึงตรัสถามว่า "จริงหรือ ธนญชัยว่าท่านมีบริวารมาก ?"

ธนญชัยบัณฑิจึงกราบทูลว่า "บริวารของ

ข้าพระพุทธเจ้ามีอยู่ ๕๐๐ คนด้วยกัน คนเหล่าน
เกิดร่วมคืนร่วมวันกับข้าพระพุทธเจ้า จึงรักใคร่กัน
มาก และมาอยู่ด้วยข้าพระพุทธเจ้า”

พระเจ้าโกรพราชจึงตรัสถามต่อไปว่า “ท่าน
เห็นนักปราชญ์ทั้ง ๓ นี้มีความผิดอย่างใดบ้าง ?”

ธนญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า “สุนทราใด
ได้เห็นนางสนมของพระองค์ก็เกิดความเสน่หารักใคร่
อยากจะได้ไปชมเชย อิฏฐารมณ์เห็นผ้ากัมพล
แดงของพระองค์ก็คิดอยาก ได้ไปเป็น สมบัติส่วนตัว
อภัยบัณฑิตได้เห็นพระแสงของพระองค์ก็อยากได้ไป
ถือเล่น นักปราชญ์ทั้ง ๓ มีจิตต์ไม่ซื่อสัตย์สุจริต
ต่อพระองค์ดังนี้”

พระเจ้าโกรพราชได้ทราบดังนี้ จึงตรัสถาม
นักปราชญ์ทั้ง ๓ ว่า ตามที่ธนญชัยบัณฑิตกราบ
ทูลมานั้นจริงหรือไม่ นักปราชญ์ทั้ง ๓ ก็รับสาร
ภาพว่าเป็นความจริง พระเจ้าโกรพราชทรงพระ

พิโรธเป็นอย่างยิ่ง รับสั่งให้จับนักปราชญ์ทั้ง ๓ ไปจองจำไว้ในคุก

ฯ ชนญชัยเห็นดังนนก เหมจดตคดเมตตาสงสาร แก่นักปราชญ์ทั้ง ๓ ต้องการจะขอพระราชทานอภัยโทษต่อพระราชา แต่ก่อนที่จะขอพระราชทานอภัยโทษ ก็ได้ยกนิทานจากชาดกขึ้นมาเล่าถวายพระราชาว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้ทรง พระคุณ อัน ประเสริฐ นักปราชญ์ทั้ง ๓ นมความปรารถนามาก ! ประดุจดังสกุณชาติ ๕ ตัว อันมีมาแต่โบราณกาล ดังจะได้กราบทูลให้ทรงทราบต่อไปนี้

ในกาลครั้งนั้นในป่าหิมพานต เป็นที่อยู่ของนกนานาชนิด ครั้งนั้นยังมีนกอยู่ ๕ คือ หงส์ ๑ ครุฬ ๑ นกแขกเต้า ๑ กา ๑ และนกเค้า ๑ รวมเป็น ๕ ตัวด้วยกัน นกทั้งหลายเหล่านั้นไม่มีความสามัคคีปรองดองกัน คอยวิวาทกันอยู่เสมอ ด้วย

ฆาดหัวหน้าที่จะปกครองว่ากล่าว จึงได้ตกลงปรึก
ษากันว่า ควรจะได้ตั้งให้ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นพระยานก
ปกครองนกทั้งหลาย เมื่อมีกรณีพิพาทกันเกิดขึ้น
ก็จะได้ให้พระยานกนั้นเป็นผู้ว่ากล่าวตัดสิน นก
เหยี่ยวตัวหนึ่งจึงกล่าวว่า ผู้ที่จะเป็นพระยานกควร
จะได้แก่นกเค้า นกทั้งหลายในที่ประชุมนั้นก็พลอย
เห็นดีเห็นชอบด้วย เว้นแต่นกกาตัวหนึ่งซึ่งยังไม่
เห็นชอบด้วย ได้ให้เหตุผลว่า นกเค้านั้นมีรูป
ร่างหน้าตาน่ากลัวมาก ไม่เหมาะสมที่จะเป็นพระ
ยานก นกทั้งหลายจึงว่า ถ้าเช่นนั้นก็จะให้นกกา
ตัวนั้นเป็นพระยานก แต่นกเค้าไม่เห็นด้วย โดย
ให้เหตุผลว่า ถ้าไม่ตั้งอยู่ในสุจริตธรรมชอบลัก
ขโมยเขากิน ไม่สมควรเป็นพระยานก นกทั้ง
หลายได้พังก็พากันเชื่อนกเค้า จึงไม่ตั้งนกกาให้
เป็นพระยานก นกเค้ากับกาจึงได้ผูกเวรจองอาฆาต
กันมาจนทุกวันนี้

เมื่อที่ประชุมไม่ตกลงจะตั้งนกเค้า และนกกา
แล้ว นกเค้าจึงเสนอขอให้หงส์เป็นพระยานก เพราะ
หงส์นั้นสง่างามกว่านกทั้งหลาย และความประพฤติ
กิริยาพ่อนโยน นกทั้งหลายก็เห็นดพร้อมกันยก
หงส์ขึ้นเป็นพระยานก หงส์จึงได้รับนามสมญาว่า
เป็นพระยาหงส์ ตั้งแต่นั้นมา

เมื่อตั้งพระยานกแล้ว ก็ควรจะต้องมีนัก
ปราชญ์ไว้เป็นที่ปรึกษาของพระยานก นกทั้งหลาย
จึงพร้อมใจกันแต่งตั้งให้นกเค้า เป็นนักปราชญ์โดย
ให้นามว่า สุวะบัณฑิต”

เมื่อธนญชัยบัณฑิตยชักนำมาทูลถวาย
พระราชาแล้ว ก็ทูลขอพระราชทานอภัยโทษนัก
ปราชญ์ทั้ง ๓ ต่อพระราชา พระราชาก็ยอมอภัย
โทษให้ แต่รับสั่งว่า จะต้องขับไล่นักปราชญ์
ทั้ง ๓ ไปให้พ้นราชอาณาเขตร์ของพระองค์ ธนญ
ชัยก็ทูลวิงวอนขอร้องไว้ โดยให้เหตุผลว่า ถ้าขับ

ใส่ไปแล้ว นานไปจะมีข้าศึกมาติดพระนครได้ ขอให้นักปราชญ์ทั้ง ๓ คงดำรงตำแหน่งอยู่ตามเดิม พระราชาก็ทรงยินยอมให้ตาม คำขอร้อง ของ ธนญชัยบัณฑิต

นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นไป นักปราชญ์ทั้ง ๓ ก็คอยจับผิดธนญชัยบัณฑิตอยู่เสมอ อยู่มาวันหนึ่ง นักปราชญ์ทั้ง ๔ ออกจากที่เฝ้าพระราชา แล้วก็เลยไปสนทนากัน ณ ศาลาที่ประชุมของธนญชัย-บัณฑิต สุนทราใจได้ถามธนญชัยบัณฑิตว่า

"ท่านรู้ธรรมชาติที่เป็นอัศจรรย์บ้างไหม?"

ธนญชัยบัณฑิตจึงถามว่า "ท่านเข้าใจว่าอะไรเป็นอัศจรรย์"

สุนทราใจตอบว่า "การปฏิสันฐานต้อนรับนั่นแหละเป็นอัศจรรย์"

อิฏฐารมณ์กล่าวว่า "ความสรรเสริญซึ่งกันและกันนั่นแหละเป็นอัศจรรย์"

อภัยบัณฑิตกล่าวว่า “ความเคารพซึ่งกันนั่นแหละเป็นอัศจรรย์”

ธนัญชัยบัณฑิตกล่าวว่า “ธรรมชาติที่เป็นอัศจรรย์นั้นได้แก่ความกตัญญูกตะเวทีคือความเป็นผู้รู้คุณของท่านผู้มีคุณ แล้วกระทำความชอบตอบแทนพระคุณของท่าน”

สุนทราไลจึงถามต่อไปว่า “ทุกวันนี้ท่านทำคุณต่อพระราชา หรือว่าพระราชาทำคุณแก่ท่าน ?”

ธนัญชัยบัณฑิตตอบว่า “เราทำคุณแก่พระราชาบ้าง และพระราชาก็ทำคุณแก่เราบ้าง”

สุนทราไลถามต่อไปอีกว่า “ท่านไม่รู้คุณของพระมหากษัตริย์ หรือว่าพระมหากษัตริย์ไม่รู้คุณของท่าน ?”

ธนัญชัยบัณฑิตตอบว่า “เรารู้พระคุณของท่านอยู่เป็นนิจ แต่น้ำพระทัยของท่านนั้นเราไม่รู้

เพราะไม่สามารถจะหยั่งได้”

นักปราชญ์ทั้ง ๓ ได้ฟังธนญชัยบัณฑิตตอบเช่นนี้ ก็จับเอาความไปกราบทูลพระราชาว่า ธนญชัยบัณฑิตคิดกำเริบ บังอาจกล่าวว่า ได้ทำคุณต่อพระราชาไว้มาก แต่พระราชาไม่รู้จักคุณของตนเลย

พระราชาได้ฟังเช่นนี้จึงตรัสถาม ธนญชัยบัณฑิตว่า ได้กล่าวเช่นนี้จริงหรือไม่ ธนญชัยจึงกราบทูลว่า ตนมิได้กล่าวเช่นนั้น ตนกล่าวแต่เพียงว่า ตนรู้สึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระราชาอยู่เสมอ มิได้มีจิตคิดทุจริตแต่ประการใดเลย แต่น้ำพระทัยของพระราชานั้น ท่านจะคิดอย่างใด ตนไม่อาจจะหยั่งรู้ได้”

พระราชาจึงว่ากับสุนทราไลว่า “เขาพูดเพียงเท่านี้ เจ้าก็เอามากล่าวโทษเขามากเกินไป”

แล้วก็ทรงอภัยโทษให้ไม่เอา โทษฑัณฑ์ประการใด และได้ทรงถามธนัญชัยบัณฑิตต่อไปว่า

"อันคนที่เป็นอกตัญญู ไม่รู้จักบุญคุณของท่านผู้มีพระคุณนั้น ย่อมถึงซึ่งความพินาศฉิบหายจริงหรือ ?"

ธนัญชัยบัณฑิตกราบทูลว่า "คนที่ไม่รู้จักคุณคนเป็นความฉิบหายจริง"

แล้วธนัญชัยบัณฑิตก็นำนิทานโบราณมาเล่าถวายประกอบเรื่องดังต่อไปนี้

ในอดีตกาลล่วงมา พระเจ้าโกรพราชเสวยชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ครองราชสมบัติในเมืองพาราณสี ปุโรหิตาจารย์คนนี้เกิดเป็นอาจารย์ของพระเจ้าพรหมทัต อัครมหาเมนาบดีผู้นี้เกิดเป็นลูกชายของอาจารย์ ครั้นนานมาตระกูลของอาจารย์นั้น เกิดความหายะนะด้วยอหิวาตกะโรค ลูก

ชายทำลายฝาเรือนหนีไปได้ไม่ตาย ไปอยู่เมือง
ตักกะสิลา เรียนศิลปศาสตรแก่อาจารย์ ครั้ง
นั้นพระโพธิสัตว์เกิดเป็นบุรุษจัณฑาล มีปัญญา
รู้มนต์ ทำต้นมะม่วงให้มีผลได้ตลอดทุกฤดูกาล
สำเร็จการเลี้ยงชีวิตมาด้วยวิชาน บุรุษนกเขา
ไปขอเรียนมนต์ต่อบุรุษจัณฑาล แต่ก่อนที่บุรุษ
จัณฑาลจะสอนมนต์ให้ ได้บอกแก่ศิษย์ที่มาขอ
เรียนว่า ทุกครั้งที่จะใช้มนต์นั้น จะต้องอาศัยความ
กตัญญูเป็นทาง คือรู้คุณระลึกถึงอาจารย์ผู้ประสิทธิ
ประสาทมนต์ให้ ศิษย์ก็ยอมปฏิญาณรับเอาซึ่ง
คำมั่นสัญญานั้น อาจารย์จึงสอนมนต์ให้ด้วยความ
ยินดี เมื่อเรียนมนต์ได้ผลแล้ว ศิษย์ผู้นกเดิน
ทางเข้าไปสู่เมืองพาราณสี แสดงมนต์ให้เป็นที่ยิน
ดีของคนเป็นอันมาก คือร่ายมนต์เสกน้ำแล้วกราด
ไปบนต้นมะม่วง ๆ ถูกน้ำมนต์ ก็ทรงดอกออกผล
ในทันทีทันใดนั้น ศิษย์ผู้นกขายผลมะม่วงเลี้ยงชีวิต

มาสันกาฬนาน

อยู่มาวันหนึ่ง คนรักษาอุทยานของพระราชา
ได้ซอมะม่วงไปผลหนึ่ง แล้วนำไปถวายพระราชา
พระราชาทรงยินดีมาก รับสั่งถามว่าได้มาแต่ไหน
บุรุษผู้รักษาอุทยานหลวงก็กราบทูลให้ทรงทราบตาม
ที่ได้เห็นมาทุกประการ พระราชาจึงรับสั่งให้นำ
ตัวบุรุษผู้เสกมะม่วงได้นั้นเข้าไปเฝ้า และได้ตรัส
ถามว่า มีความรู้วิชาทำให้มะม่วงมีผลได้ทุก ๆ
ฤดูกาลหรือ บุรุษผู้นั้นก็กราบทูลว่าทำได้ พระ
องค์จึงนำบุรุษนั้นไปสู่พระราชอุทยาน แล้วมีพระ
บรมราชโองการให้บุรุษผู้นั้นแสดงวิชาทำมะม่วง ให้
มีผลให้ดู บุรุษผู้นั้นก็รายมนต์เสกน้ำ สาดขึ้นไป
บนต้นมะม่วง มะม่วงก็เกิดดอกออกผลทันที บุรุษ
ผู้นั้นจึงเก็บมาถวายพระราชา พระองค์จึงตรัสถาม
ว่า มนต์นี้ได้ศึกษาร่ำเรียนมาแต่ไหน บุรุษผู้
นั้นจะกราบทูลว่า เรียนมาจากอาจารย์ผู้เป็นคน

จัณฑาล ก็เกรงว่าพระราชาจะไม่นิยมนับถือ จึง
เสกราบทูลไปว่า ได้ศึกษาร่ำเรียนมาจากท่านอา
จารย์ทิศาปาโมกข์ พอสิ้นคำกราบทูล มนต์อัน
ชลังวิเศษนั้น ก็เสื่อมสูญไปในทันทันใด
ครั้นกาลล่วงมาอีกหลายวัน พระราชาต้อง
การจะเสวยผลมะม่วงอีก จึงเรียกตัวบุรุษผู้นั้นมา
ให้ทำมะม่วงให้ออกผลอีก บุรุษผู้นั้นกราบมนต์
ตามวิธีที่เคยทำมาทุก ๆ ครั้ง แต่มะม่วงก็ไม่ผลิ
ดอกออกผลเหมือนเมื่อก่อน เพราะมนต์อันวิเศษ
นั้นได้เสื่อมไปเสียแล้ว พระราชาจึงสงสัยไต่ถาม
บุรุษนั้นก็กราบทูลเนื้อความตามความสัตย์จริง พระ
องค์จึงทรงติเตียนว่าบุรุษนี้เป็นคนอกตัญญู ไม่รู้
จักบุญคุณของอาจารย์ จึงขับไล่ให้ไปหาอาจารย์
เพื่อขอลุกะโทษเสีย บุรุษนั้นก็ไปกราบไหว้ขอโทษ
ต่ออาจารย์ ขอเรียนมนต์ใหม่ แต่อาจารย์ขับ

ไล่ไม่ยอมให้เรียนมนต์ต่อไป เพราะมีสันดานเป็น
คนอกตัญญูไม่รู้คุณผู้มีพระคุณ
อุชุกะอำมาตย์อัครมหาเสนาบดี ได้ฟังเช่น
นั้น ก็มีความโกรธเคืองธนญชัยบัณฑิตเป็นอย่างยิ่ง
ได้กราบทูลพระราชาว่า เจ้าธนญชัยเป็นคนฉลาด
จะเลี้ยงไว้ไม่ได้ นานไปจะเป็นภัยต่อราชสมบัติ
พระราชาได้ทรงฟังดังนั้น ก็ตกพระทัยเป็นอัน
มาก จึงตรัสว่า
"ดูกรมหาอำมาตย์เราจะจับฆ่าหรือไล่ธนญชัย
ไปนั้นไม่ได้ นานไปจะเกิดทัพศึกมาติดพระนคร
เราคอยจับผิดเจ้าธนญชัยให้ได้ก่อน จึงค่อยขับ
ไล่ต่อไปในภายหลังจึงจะควร"
นับตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา พระราชากับมหา
อำมาตย์ ก็ช่วยกันคอยจับผิดธนญชัยบัณฑิต แต่
ธนญชัยรู้ตัวอยู่ก่อนแล้ว จึงคอยระมัดระวังตัว

อยู่ ชีนเผ้าไม่มีธุระอะไรก็นั่งนิ่งเฉยอยู่ ไม่ยอม
สนทนาวิสาสะกับผู้ใด ออกจากเผ้าแล้วก็กลับคืน
ที่อยู่แห่งตน กาลได้ล่วงมาถึง ๗ เดือน พระ
ราชาก็ไม่สามารถจะจับความผิดเอาจากธนญชัยบัณ
ฑิตได้.

ในกาลวันหนึ่งพระราชาได้เสด็จออกชุนนาง ในท้องพระโรงหลวง เมื่อเห็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต มาเฝ้าอยู่พร้อมหน้ากันแล้ว พระราชาจึงตั้งปัญหาถามว่า

"วัตถุสิ่งใดเป็นของที่เสียบแทงอยู่ในกายและจิตต์ของบุคคลทั้งหลายผู้เกิดมาในโลกน"

ธนญชัยบัณฑิตนั่งนิ่งเฉยอยู่ ไม่ตอบว่าอย่างใด สุนทราไลจึงกราบทูลว่า ธรรมชาติที่เสียบแทงดวงจิตต์และกายของมนุษย์มีอยู่ ๕ อย่าง คือ

๑. ชีเรือตาร้าย

๒. รมควันไฟ

๓. เสพด้วยหญิงแก่

๔. ดื่มน้ำขุ่น

๕. รับประทานน้ำกะทิข้น

อภัยบัณฑิตกราบทูลว่า มีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. นอนหันศีรษะไปทางทิศตวันตก

๒. นอนหันศีรษะไปทางทิศอุดร

อิฏฐารมณ์บัณฑิตกราบทูลว่ามีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. รับประทานอาหารแล้วก็วิ่งไป

๒. รับประทานอาหารผินหน้าไปทางทิศอุดร

ธนญชัยบัณฑิตกราบทูลว่า ได้แก่วัตถุเป็นของหายาก ๗ ประการ คือ

๑. พระจันทร์ส่องรัศมีในเวลากลางวัน

๗. คนแก่เกินประมาณจะหาพ่อ

๑. มีสระไม่มีน้ำ

๔. ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาหนังสือ คิดจะแต่งเรื่องราว

๕. คนแสวงหาทรัพย์อยู่ จะละครามตระหน

๖. เป็นผู้ดีแล้วมาตกยาก

๗. ทำผิดในราชการแล้วพระราชายังเลยงอยู่

ทั้ง ๗ ประการนี้ ใครปรารถนาแล้วก็เป็นที่เสียบแทงซึ่งกายและจิตต์อยู่เนือง ๆ

อชุกะอัครมหาเสนาบดี ได้พึ่งเช่นนกมีความโกรธเป็นอันมาก ต่อว่าหาว่าธนัญชัยแกล้งว่าตนธนัญชัยก็ว่าไม่ได้แกล้งว่าเสียดสีท่านผู้ใด พูดไปตามรูปเรื่องของบัญหาเท่านั้น

เมื่อเห็นอัครมหาเสนาบดียังไม่หายโกรธเคืองตน ธนัญชัยบัณฑิตจึงได้กล่าวต่อไปอีกว่า

อันบุคคลผู้มีบัญญานั้น ย่อมยินดีแสวงหาซึ่ง

อรรถและธรรม คนไม่มีบัญญาย่อมแสวงหาซึ่ง
ความฉิบหาย ให้แก่ผู้อื่นเป็นเบื้องหน้า ธนัญชัย
กล่าวดังนี้ เสนาบดีก็นั่งพิงเฉยอยู่ มิได้โต้ตอบ
แต่ประการใด

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาเสด็จออกที่ประชุม
ข้าราชการ เมื่อสั่งกิจการบ้านเมืองเรียบร้อยแล้ว
จึงทรงตั้งบัญญาถามนักปราชญ์ทั้ง ๕ ว่า คำว่า
เทวราช ซึ่งแปลว่า ผู้ประเสริฐนั้น ประเสริฐ
ด้วยสิ่งใดบ้าง ?

อภัยบัณฑิตได้กราบทูลขึ้นก่อนว่า ประ
เสริฐเพราะมีอิทธิพลสำหรับข่มขี่ผู้อื่นให้อยู่ในอำ-
นาจ

อิฏฐารมณ์บัณฑิตกราบทูลว่า ประเสริฐ
เพราะว่ารู้จักคนดีคนชั่ว แล้วรู้แจ้งเห็นจริงในวิชา
ต่าง ๆ

สุนทราไลบัณฑิตกราบทูลว่า ประเสริฐ

เพราะเป็นผู้มีความเพียรไม่เกียจคร้านในการแผ่นดิน ธนญชัยบัณฑิตกราบทูลว่า ท้าวนักปราชญ์ทั้ง ๓ กราบทูลมานั้น เป็นเรื่องในทางโลก ส่วนท้าวตนจะกราบทูลถวายนั้นเป็นเรื่องในทางธรรม คือจะว่าตามปรมัตถ์กายของมนุษย์

มนุษย์เราถ้าจะเปรียบเทียบกับบ้านเมือง ก็มีประตูอยู่ ๙ แห่ง เรียกว่าทวารทั้ง ๙ คือ ตา ๒ หู ๒ จมูก ๒ ปาก ๑ ทวารหนัก ๑ ทวารเบา ๑ รวมเป็น ๙ ทวารด้วยกัน และในเมืองนั้นมีหนทางเดินอยู่ ๕ ทาง ได้แก่จักษุทวาร วิถีทางตา โสตะทวาร วิถีทางหู ฆานะทวาร วิถีทางจมูก ชิวหาทวาร วิถีทางลิ้น กายะทวาร วิถีทางกาย ในเมืองนั้นมีพระราชาเสวยปกครองครอง คือ ภวังคะจิตต์ มีมหาอุปราชคือ ชะวะ นะจิตต์ ให้เสวยธรรมเป็นกุศลและอกุศล มีเสนาบดีผู้ใหญ่คือโวฏฐัพพะนะจิตต์ กำหนดชา-

รมณ์ที่เป็นกุศลและอกุศล มีอำมาตย์สำหรับช่วย
เหลือราชกิจ ๓ นาย คือ สันติระนะจิตต์ พิจาร-
ณาซึ่งอารมณ์ มีราชฑูต ๒ นาย คือ สัมปติ
ฉันนะจิตต์ รับไว้ซึ่งอารมณ์ มีนายทวารผู้รักษา
ทวาร ๕ คน คือจักขุวิญญาณรู้ทางตา โสตะ
วิญญาณรู้ทางหู ฆานะวิญญาณรู้ทางจมูก ชิวหา
วิญญาณรู้ทางลิ้น กายะวิญญาณรู้ทางกาย มี
บานประตู ๕ บาน คือจักขุประสาท ความยินดี
ในรูป โสตะประสาทความยินดีในเสียง ฆานะ
ประสาทความยินดีในกลิ่น ชิวหาประสาทความ
ยินดีในรส กายะประสาทความยินดีในรสสัมผัส
พระยาภวังคะจิตตราชมีอำมาตย์อีก ๕๒ คน ที่เป็น
คนดี ๒๕ คน มีศรัทธาเป็นต้น คนใช้ ๑๓ คน มี
ผัสสะเป็นต้น คนดุร้าย ๑๔ คน มีโมโหเป็นต้น
อำมาตย์ดี ๒๕ คน ชักชวนแนะนำพระราชาให้ประ
กอบแต่กรรมดี คนดุร้าย ๑๔ คน คอยแนะนำชัก

ชวนให้พระราชาประกอบแต่กรรมชั่ว คนใช้ ๑๓ คน แนะนำชักชวนให้ประกอบกรรมดีบ้างชั่วบ้าง คือ พยายามปลุกปั่น ให้พระราชาอยู่ใต้อำนาจของตน

พระเจ้าโกรพราชได้ทรงฟังถึงความโกรธ หาว่าธนญชัยบัณฑิตยกอุทธาหรณ์มากล่าวเสียดสีตเตียนพระองค์ ซึ่งเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพของพระองค์

ธนญชัยก็กราบทูลขออภัยโทษว่า ตามที่ได้กราบทูลมาแล้วนั้น พูดไปตามทางปรมัตถ์ อันเป็นอรรถธรรมอันสุขุม มิได้เจตนาจะให้เป็นการเสียดสีต่อพระราชาแต่ประการใด

เมื่อธนญชัยบัณฑิตกราบทูลเช่นนั้นแล้ว เห็นพระราชายังคงประทับนิ่งอยู่ มิได้ตรัสว่าประการใด จึงได้กล่าวต่อไปอีกว่า

อันบุคคลผู้มีบัญญานั้น ได้เห็นผู้มีคุณพึง

พลาดประมาท ก็กล่าวตักเตือนให้เห็นซึ่งคุณและโทษ จะได้ระงับเสียซึ่งความผิดพลาดนั้น มุ่งทำแต่สิ่งที่มีประโยชน์แต่อย่างเดียว เช่นเดียวกับเห็นพระจันทร์ มีรัศมีเศร้าหมองด้วยถูกเมฆหมอกปกคลุมอยู่ ก็พากันกล่าวว่า วันนี้พระจันทร์มีรัศมีเศร้าหมอง ไม่ผ่องใส การที่ชนทั้งหลายกล่าวติเตียนนั้น ก็ติเตียนแต่รัศมีแห่งดวงจันทร์เท่านั้น แต่มิได้กล่าวติเตียนดวงจันทร์แต่ประการใด อีกนัยหนึ่งนักปราชญ์ผู้มีปัญญา ย่อมมุ่งหมายประโยชน์ ๒ ประการ คือ

๑. ประโยชน์ของตนเอง

๒. ประโยชน์ของผู้อื่น คือแสวงหาอรรถธรรมที่ยังไม่มี ให้มีเกิดขึ้นในตน และแสวงหาอรรถธรรมให้ผู้อื่น คือธรรมสั่งสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติซึ่งธรรม บุคคลใดไม่หาประโยชน์ ๒ ประการดังกล่าวนี้ บุคคลนั้นจะได้ชื่อว่านักปราชญ์แท้

เมื่อธนญชัยบัณฑิตกล่าวจบลง อุชุกะเสนา
บดีก็หัวเราะเยาะขึ้นด้วยเสียงอันดัง แล้วกล่าวว่า
"ท่านนักปราชญ์มีโทษเสียแล้วในครั้งนี้"

ธนญชัยบัณฑิตได้ฟังดังนั้นก็ตอบว่า "บุค
คลที่เกิดมาในโลกนี้ย่อมมีคุณและโทษ ๒ ประการ
คือความดีและความชั่ว เช่นเดียวกับดอกบัวหลวง
มีสีอันสวยงาม มีกลิ่นหอม แต่มีก้านเป็นหนาม
ดูกรท่านอัครมหาเสนาบดี บุคคลใดจะสร้างพระ
คุณ ก็ควรจะต้องสร้างแก่สัปรุษ ถึงจะทำน้อย
ก็ตั้งอยู่นาน เหมือนรอยที่ได้จารึกลงในหิน หาก
ทำคุณแก่อะสัปรุษแล้ว ถึงจะทำมากมายปานใด
ก็ตาม จะตั้งอยู่ไม่ได้นาน เสมือนรอยจารึก
ที่ได้ขีดลงในแผ่นน้ำ ท่านผู้เป็นสัปรุษนั้น ท่าน
ประกอบด้วยหิริโอตตัปปะ ละอายต่อบาป กลัว
บาป มีความกตัญญูรู้สึกในพระคุณของท่านผู้มี
คุณ มีแต่ความอุดหนุนเป็นเบื้องหน้า"

พระเจ้าโกรพราชได้ฟังธนญชัยบัณฑิตกล่าวแก่เสนาบดีเช่นนั้นก็ให้รู้สึกไม่พอพระราชหฤทัยเป็นอันมาก รับสั่งให้ฉุดเอาตัวธนญชัยบัณฑิตออกไปเสียจากที่ประชุม ธนญชัยบัณฑิตได้ทราบเช่นนั้นก็ลุกหนีออกไปจากที่ประชุมเสียเอง โดยมิต้องให้ผู้ใดมาฉุดออกไป

เมื่อธนญชัยออกไปจากที่เฝ้าแล้ว พระราชาจึงรับสั่งแก่เสนาบดีว่า “พรุ่งนี้ถ้าหากเจ้าธนญชัยเข้ามา ท่านจงจัดช้างไว้คอยให้ควานช้างใส่ช้าง เหยียบมันเสียให้ตาย”

เมื่อธนญชัยกลับไปถึงที่อยู่แห่งตนแล้ว ในไม่ช้าก็ได้ทราบว่า พระราชารับสั่งให้ใส่ช้างแทงตนในวันรุ่งขึ้น จึงคิดอยู่ในใจว่า “พระราชานี้มีพระมหากรุณาธิคุณแก่เรามาก เราจะคิดโกรธประทุษร้ายต่อพระองค์นั้นไม่ควร”

ครั้นเวลาเช้าเสนาบดีขึ้นสู่คอช้าง ซับมัน ไป

คอยอยู่ที่ทวารพระราชวัง เพื่อจะให้แทงธนญชัย
บัณฑิต ช้างตัวนั้นเป็นช้างที่ดุร้ายมาก คนกลัวกัน
ทั้งเมือง เสนาบดีคอยอยู่สักครู่หนึ่งธนญชัยกับ
บริวาร ๕๐๐ คน ก็พากันเดินมา เสนาบดีเห็นแต่
ไกล ก็ใส่ช้างตรงไปเพื่อจะให้แทงธนญชัยบัณฑิต
บริวารของธนญชัย ๕๐๐ คน ตกใจกลัวพากันวิ่ง
หนีหลบไปหาที่ซ่อน แต่ธนญชัยบัณฑิตยืนสงบ
นิ่งอยู่ไม่หนีไปไหน ได้ตั้งจิตแผ่เมตตาด้วยเมตตา
บารมีต่อช้างนั้น ช้างจึงไม่อาจเข้าไปใกล้ธนญชัย
เสนาบดีจะพันสับสักเท่าใด ๆ ก็ไม่เข้าไปใกล้ธนญ
ชัยบัณฑิต คงยืนสงบอยู่ตามเดิม ธนญชัยบัณ
ฑิตได้เห็นช้างต้องประสบกับความทุกข์เช่นนั้น ก็
ให้มีจิตคิดสังเวช จึงสำแดงอิทธิพลเพื่อให้เสนา
บดีตกใจหนีไป ได้ตรงเข้าไปจับงาช้างนั้นใส่ไป
ช้างนั้นไม่อาจทรงตัวอยู่ได้ ได้ซุดตัวล้มลง เสนา

บัดนั้นกลงจากคอช้าง วงหนีเข้าไปหาพระราชา พระราชาจึงรับสั่งถามว่า "ท่านวงหนีเข้ามาทำไม ?"

เสนาบดีกราบทูลว่า "เจ้าชนัญชัยบัณฑิต นมพละกำลังแข็งแรงมาก ตรงเข้าจับงาช้างใส่ไปมา จนช้างล้มลงจึงต้องหนีมา"

พระราชาได้ทราบดังนั้น ก็ทรงตกพระทัยเป็นอันมาก เสด็จขึ้นไปบนปราสาท เปิดพระแกลแลดูชนัญชัยบัณฑิต ว่าจะติดตามมาหรือไม่

ฝ่ายชนัญชัยบัณฑิตเมื่อเห็นเสนาบดีวงหนีไปเช่นนั้น จะติดตามไปจับตัวมาประหารเสียก็อาจจะทำได้แต่ไม่อยากผูกเวร และเกรงพระราชาจะตกพระทัยมากเกินไป จึงเป็นแต่กล่าวสำทับถามไปว่า

"ผู้ใดอุอำนาจแก่โทโส ทำอกุศลกรรมอันหยาบช้าตายไปจะต้องสู่นรกเสวยทุกข์เวทนา จนสิ้นกาลนาน"

ธนญชัยบัณฑิตมาคิดรำพึงอยู่ในใจว่า จะ
ขืนอยู่ในพระนครนี้ เห็นเป็นการไม่สมควรเสียแล้ว
เพราะพระราชาก็ทรงระแวงอยู่ เมื่อแลเห็นหน้าอยู่
ตราบใดก็คงจะทรงพระพิโรธอยู่ตราบนั้น คำโบ
ราณท่านกล่าวไว้ว่า ประเทศใดไร้สุขมีแต่ทุกข์
เป็นเบื้องหน้า ไม่มีญาติวงศพงศา ไม่มีนักปราชญ์
ผู้มีปัญญา และทปราศจากสักการบูชา มีพระ
ราชาไม่ยุติธรรม และลูกเมียชั่วช้า และทซึ่งระคน
ปนอยู่ด้วยพวกพาลสันดานหยาบ เหล่านี้ไม่ควร
อยู่ จงไปอยู่ในทีอันมีความสงบสุขดีกว่า
เมื่อคิดดังนั้นแล้วธนญชัยบัณฑิตจึงเข้าไปเฝ้า
พระราชา กราบทูลลาพระราชาแล้วก็กลับคืนมา
สู่บ้านแห่งตน สั่งบริวารทั้ง ๕๐๐ คน ให้ช่วย
กันเลี้ยงบำรุงรักษานันทะยักษ์ไว้ให้ดี โดยตนจะ
ไม่ได้อยู่ในพระนครอีกต่อไป บริวารทั้ง ๕๐๐ ได้
พากันร่ำไห้อาลัยรักต่อธนญชัยบัณฑิตเป็นอันมาก

ธนญชัยบัณฑิตได้เข้าไปกราบลาบิดามารดา เล่าระหัสเหตุที่จะอยู่ในพระนครนี้ต่อไปไม่ได้ ให้พ่อบิดามารดามีความโศรกเศร้าเสียใจอาลัยรักเป็นอันมาก ราวกับว่าชีวิตจะจากออกจากร่าง ได้แนะนำให้ธนญชัยซุ่มซ่อนอยู่ในบ้านเรือน โดยไม่อยากให้จากไปไกล

ธนญชัยจึงปลอบโยนแล้วชี้แจงว่า การที่จะทำเช่นนั้นก็ทำได้ แต่เกรงภัยจะเกิดแก่บิดามารดา เพราะเมื่อพระราชาทราบแล้ว จะทรงเอาโทษแก่บิดามารดาด้วย จะทำให้ได้รับความเดือดร้อนทั่วไปทั้งบ้านเรือน สุภาษิตโบราณว่า “เสียตระกูลอย่าให้เสียบ้าน ถึงจะเสียชนบท แต่อย่าให้เสียเมือง ถึงจะเสียเมือง ก็อย่าให้เสียชีวิตตน”

ด้วยเหตุนี้จึงจะขอลาไปแต่ตัวผู้เดียว บิดาจึงถามว่า “ผู้ใดเล่าทำให้เจ้าแตกร้าว

กับพระราชา ?"

ธนญชัยบัณฑิตตอบว่า "อกุศลกรรมที่ได้ทำมาแต่ปางก่อนทำให้แตกร้าว เพราะสัตว์ทั้งหลายเกิดมาย่อมมีกรรม คืออกุศลและอกุศลกรรมเป็นปัจจัย ปรุงแต่งให้ผลเป็นสุขและเป็นทุกข์ เสมือนหนึ่งเงาที่ติดตามตัวเราฉะนั้น"

บิดาจึงถามว่า "เจ้าจะไปเมื่อไร ?"

ธนญชัยบัณฑิตจึงตอบว่า "จะไปในวันนี้" เมื่อบอกดังนี้แล้ว ก็หมอบลงกราบแทบเท้าของบิดาและมารดา ขอสมาโทษว่า

"ข้าแต่ท่านบิดามารดาผู้มีพระคุณอันสูง ได้เมตตากรุณารักเลี้ยงดูมาแต่เล็กจนใหญ่ โทษอันใดที่ดูได้ล่วงเกินด้วยใจก็ดี กาย-วาจาก็ดี จงให้อภัยแก่ดูกด้วย"

บิดามารดาจึงพากันร้องไห้อาลัยเป็นอย่างมาก

ผู้คนบริวารทั้งหลายก็พากันคร่ำครวญทุกตัวคน บริเวณบ้านของท่านเศรษฐีจึงเต็ม ไปด้วยความ โศรกเศร้าหงอยเหงา ธนญชัยได้ปลอบโยนคนทั้งหลาย ให้คลายความโศรกเศร้าโดยอ้างเอาความ ไม่เที่ยงแท้ของสังขารทั้งหลายขึ้นมาสนับสนุน และว่าการร่ำไห้โศกานั้นหาประโยชน์อันใดมิได้ แล้วก็กราบลาแทบเท้าของบิดามารดาจากไป ก่อนจะออกจากบ้านได้ทำปทักษิณาวัตรครบ ๓ รอบ แล้วก็จากไป ฝ่ายนางสุขุมาลผู้เป็นมารดา เห็นลูกจากไปก็สลดใจไม่สามารถหักความโศกได้ ได้ล้มสลบไป ธนญชัยบัณฑิตเห็นดังนั้น จึงจึงกลับมายกเศียรของมารดาขึ้นวางบนตัก เอาน้ำมาลูบชะโลมให้ สักครู่นางสุขุมาลก็ฟื้นสมปฤดขึ้นมา ธนญชัยจึงวิงวอนปลอบโยนมารดา จนมารดาค่อยคลายความโศกลงได้ มารดาได้ถามว่า ในการ

จะไปครั้งนี้จะไม่เอาทรัพย์สินสิ่งใดติดตัวไปด้วยหรือ
ธดญชัยจึงขอเอาบีแก้วอันหนึ่ง กับแก้ว ๗ ดวง
ติดตัวไปด้วย มารดาจึงอนุญาตให้ ธนญชัย
ได้นำของทั้งสองสิ่งนี้ใส่ในกะทอหนึ่ง ยกขึ้นบนบ่า
แล้วลามารดาบ่ายหน้าไปสู่บ้านปาจินนะกัปปาสะกะ
คาม.

พระเจ้าโกรพราชนั้น เมื่อธนญชัยบัณฑิต จากไปแล้ว ก็หวนได้คิด ให้รู้สึกเสียพระราชหฤทัย เป็นอย่างยิ่ง รำพึงอยู่ในพระทัยว่า

“ธนญชัยบัณฑิตมีคุณแก่เรามาก ไม่ควร จะให้พลัดพรากจากไปเลย เมื่อยักษ์จะกินเราก็ได้ ช่วยชีวิตเราไว้ เราเชื่อคนยุยง อันมีเสนาบดีเป็นต้น ต่อไปนี้ถ้ามีภัยมาสู่ตัวเรา ใครเล่าจะเป็นผู้ช่วยเราได้”

เมื่อทรงรำพึงเช่นนั้นแล้วก็ทรงเศร้าโศก อาดัย

เป็นอย่างมาก การกระทำของพระราชา เข้าทำ
นองภาษิตว่า "แกงจืดจืงจะรู้คุณเกลอ"
กล่าวถึงธนญชัยบัณฑิต เมื่อออกจากบ้าน
แล้ว ก็รอนแรมไปตามมรรคา วันหนึ่งเดินทาง
ได้ ๓ โยชน์ พอตกตอนเย็นก็ถึงหนทางไปสู่บ้าน
ปาจินกัปปาสะกะคาม เห็นศาลาหลังหนึ่งอยู่ใต้ต้น
พิกุลนอกบ้าน คิดว่าเป็นศาลาเทพารักษ์ จึงจะ
อาศัยนอนทนสักคนหนึ่ง เมื่อตกลงใจเช่นนั้นแล้ว
จึงอาบน้ำชำระกาย แล้วก็เข้าไปพักในศาลานั้น พัก
ผ่อนพอสบายดีแล้ว ก็ลุกขึ้นเอาบีแก้วขึ้นมาเป่า
บรรยายความให้เทพยดาอัสรกาย และคนทั้งหลาย
ที่อยู่ในที่ใกล้เคียง พากันมาฟังบีของตน
ณ ทันนั้นเทพยดาซึ่งสถิตย์อยู่ที่ต้นพิกุล ได้
ยินเสียงบีก็มีความยินดี แปลงเพศเป็นดาบศ
เข้ามาหาธนญชัยบัณฑิต แล้วถามว่า เป็นใคร
มาแต่ไหน และมีนามว่าอย่างไร ธนญชัยจึงตอบ

ว่า ชื่อธนญชัย เทพยดาจึงถามว่า

"ท่านเป่าปี่ได้เพลงเดียวเท่านั้นหรือ ?"

ธนญชัยตอบว่า "ข้าพเจ้าเป่าได้หลาย

เพลง"

เทพยดาจึงว่า "ถ้าเช่นนั้นท่านจงเป่าให้เรา

ฟังสักหน่อยเถิด ?"

ธนญชัยตอบว่า "เรามาแต่ไกลยังไม่ได้

บริโภคอาหารเลย จึงยังเป่าไม่ได้"

เทพยดาจึงนฤมิตรอาหารมา ให้ ธนญชัย รับ

ประทาน ธนญชัยรับประทานอาหารกรูว่าเป็น

อาหารทิพย์ จึงถามว่า "ท่านเป็นเทพยดาหรือ?"

ดาบศก็รับว่า ตนเป็นเทพยดารักษาอยู่ทุ่งต้น

พิกุลน้

เมื่อธนญชัยรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว

จึงเป่าปี่ให้เทพยดาฟัง โดยนำเอานิทานโบราณ

มาพรรณาเป็นเนื้อร้อง มีความว่า

ในกาลเมื่อพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า กกุ
สันโธ ดับขันธ์นิพพานแล้ว ยังมีบุรุษนายหนึ่ง
เป็นนายควานช้าง เป็นคนมีทรัพย์มากนับถือ
พระรัตนไตร อยู่มาวันหนึ่งนายควานช้างขี่ช้างออก
ไปสู่ป่า เห็นต้นมะเดื่ออยู่ริมทางออกผลอยู่เต็มต้น
จึงขี่ช้างไปเก็บเอาผลมะเดื่อนั้น บังเอิญในโพรงมะ
เดื่อนั้น มีงูเห่าตัวหนึ่งอาศัยอยู่ ได้กัดเอานาย
ควานช้างเข้า มีความเจ็บปวดเป็นอันมาก นาย
ควานช้างก็ระลึกถึงคุณของพระรัตนไตร เจริญ
พระพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ เป็น
อารมณ์ เทพยดาซึ่งรักษาอยู่ ณ ต้นมะเดื่อนั้น
เกิดความสงสารเพราะเห็นว่า เป็นผู้นับถือพระ
รัตนไตร จึงเอายาทิพย์มาใส่ให้ นายควานช้าง
จึงรอดตาย หายจากความทุกเวทนานั้น

เมื่อชนญชัยหยุดเล่าแล้ว เทพยดาจึงถาม
ว่า "ต้นพุกุลนี้มีแก่วอยู่ ๑ ดวง ข้าพเจ้ารักษา

มานานแล้ว ไม่ทราบว่าเป็นของผู้ใด”

ธนญชัยบัณฑิตพิจารณาดูด้วย ชาติญาณ ก็ทราบได้ จึงบอกแก่เทพยดาว่า “แก้วดวงนี้เป็นของท่าน ท่านจะนำมาให้แก่เราผู้เป็นอาจารย์ของท่านแต่ชาติก่อน แต่ท่านยังไม่ทันได้ให้แก่เรา ท่านก็ด่วนมาสิ้นชีพเสีย จิตต์ของท่านจึงเป็นห่วงอยู่ที่แก้วดวงนี้ จึงมาเกิดเป็นเทพยดารักษาแก้ว”

เมื่อทราบดังนี้แล้วเทพยดาจึงได้นำดวงแก้วนี้มามอบให้แก่ธนญชัยบัณฑิตในขณะนั้น ธนญชัยจึงฝากแก้วไว้ต่อเทพยดาก่อน และคืนนี้นกนอนพักอยู่ ณ ศาลานั้นเอง รุ่งเช้าเทพยดาก็นำอาหารมาให้รับประทานอีก รับประทานแล้วจึงเดินทางเข้าสู่บ้านกัปปาสะกะคาม

ในหมู่บ้านกัปปาสะกะคามนั้นมีกสิกรผู้หนึ่งทำไร่ฝ้าย มีนามว่ากุลโกสี มีภรรยาชื่อธนี สามีภรรยาคู่นี้มีธิดาสาวสวยงามพร้อมด้วย ปัญจกัลยา-

ณ์นางหนึ่ง มีนามว่า กัลยาณี ซึ่งบัดนี้มีอายุ
ได้ ๑๖ ปี กิจวัตรของครอบครัวนี้ก็คือตื่นขึ้นเช้า
ฝ่ายผู้เป็นบิดาจะไปไร่ฝ้าย พอตอนสายลูกสาวจะ
นำอาหารไปส่งบิดาแล้วช่วยเก็บฝ้าย ส่วนมารดา
เฝ้าบ้านและทำงานบ้าน ในวันนั้นขณะที่กัลยาณี
นำอาหารไปส่งบิดา เดินมาได้ครึ่งทางก็พบกับธนญ
ชัยบัณฑิต นางคิดอยู่แต่ในใจว่า บุรุษผู้นี้สังเกตุ
ดูบุคคลิกลักษณะก็สง่างาม แต่จะมีปัญญาหรือ
ไม่ จะต้องลองสนทนาดู ฝ่ายธนญชัยก็เหมือน
กัน พอเห็นนางก็ให้เกิดดวงจิตต์พิศมัย จึงเข้าไป
ใกล้แล้วกล่าวว่า

"ดูกรน้องหญิง เจ้ามานมัยหรือไม่มี ?"

นางได้ฟังก็รู้ได้ทันทีว่า ความหมายที่ถาม
นั้น หมายความว่า เป็นโสดหรือมีสามีแล้ว นาง
จึงตอบว่า

"ดูกรท่านบุรุษผู้เจริญเรามานไม่มีภัยดอก"

ธนญชัยจึงถามต่อไปว่า “เธอนั้นมีนาม
ใด ถ้าไม่รังเกียจโปรดบอกด้วย ?”

นางจึงตอบว่า “อันใดที่เป็นของประเสริฐ
สุดแห่งกุลสตรีอันนั้นแหละ เป็นนามของเรา”

ธนญชัยจึงถามว่า “ถ้าเช่นนั้น กัลยาณี
ก็คงเป็นนามของเธอ”

นางก็รับเอาว่าใช่ และย้อนถามธนญชัย
ว่า “ท่านเล่ามีนามว่ากระไร ?”

ธนญชัยจึงตอบว่า “คนใดเป็นที่ไม่พอพระ
ราชหฤทัยของพระราชา คนผู้นั้นมีนามเช่นเดียว
กับเรา”

นางจึงกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้นท่านชื่อ ธนญ
ชัย ใช่หรือไม่ ?”

ธนญชัยก็ตอบว่า “ถูกแล้วนามนั้นเป็นนาม
เดียวกับเรา”

แล้วจึงถามนางต่อไปว่า “เธอมาจากแหล่งเดิม

สักเท่าไร แล้วจะไปข้างหน้าอีกเท่าใด ?”

นางตอบว่า “มาได้เท่าใดแล้วก็ทราบไม่ได้ และจะไปอีกเท่าใดก็ยังไม่ทราบเหมือนกัน”

คำถามนี้หมายความถึงชาติก่อน และชาติหน้า ซึ่งนางไม่อาจจะตอบได้

ธนญชัยจึงถามต่อไปว่า “เธอไม่รู้ที่สุดแห่งชาติดอกหรือ ?

นางตอบว่า “ก็รู้อยู่บ้าง”

ธนญชัยจึงถามว่า “อะไรเป็นที่สุดแห่งชาติ ?”

นางตอบว่า “พระอรหันต์ท่านตัดกิเลสได้ ดับขันธ์ แล้วก็เข้าสู่นิพพาน นั่นแหละเป็นที่สุดแห่งชาติ เพราะไม่ต้องเกิดอีกต่อไป”

ธนญชัยจึงถามว่า “นี่เธอกำลังจะไปแห่งใด ?”

นางตอบว่า “ดิฉันกำลังจะนำอาหารไป

ให้แก่บุพพเทพบุตร ”

ธนญชัยจึงว่า “เธอกำลังจะนำอาหารไปให้แก่ท่านบิดาของเธอหรือ บิดาของเธออยู่ที่ไหน ?”

นางตอบว่า “บิดาไปอยู่ที่ไร่แห่งเครื่องอาภรณ์”

ธนญชัยจึงถามว่า “บิดาของท่านไปอยู่ที่ไร่ฝ้ายหรือ เราจะขอตามไปด้วยได้ไหม ?”

นางตอบว่า “ท่านจะไปด้วยก็ได้ แต่อย่าให้บิดาของเราเห็นตัวก็แล้วกัน ”

แล้วนางก็ลา ธนญชัย ไปยัง ไร่ฝ้าย ของนาง เมื่อนางเดินไปได้สักครู่ ธนญชัยก็ติดตามนางไปเบื้องหลังห่าง ๆ

การที่บุคคลทั้งสองฉลาดลาเสมอกัน ก็เพราะเคยสร้าง สมบุญ บารมีเป็น คู่ครอง กันมา หลาย ชาติแล้ว ดังนั้นพอเห็นกันเข้าก็ให้เกิดมีจิตพิศมัย

ซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย

เมื่อนางถึงไร่ฝ้ายแล้วก็นำอาหาร ไปส่งให้แก่บิดา แล้วนางก็ไปเก็บฝ้ายในไร่

นางเก็บฝ้ายไปพลาง และก็ขับกล่อมเพลงไปด้วย เสียงเพลงที่นางร้องไพเราะจับใจยิ่ง ธนญชัยนั่งพิงอยู่ใต้ต้นมะเดื่อริมทาง จึงหยิบปี่แก้วขึ้นมาเป่า รับซึ่งเสียงเพลงที่นางร้องวิเวกวังเวงแก่ผู้ได้พึงยิ่งนัก นายกุลโกสีบิดาของนางได้ยินเสียงปี่ไพเราะจับใจ ก็ไม่สามารถจะอยู่กับที่ได้ ได้เดินตรงเข้ามาหาผู้เป่าปี่ พอเข้ามาใกล้ธนญชัยก็วางปี่เสีย มิได้เป่าต่อไป นายกุลโกสีจึงถามว่า

"ดูกรมาณพน้อย ไฉนท่านจึงไม่เป่าปี่ต่อไปอีกเล่า ?"

ธนญชัยจึงตอบว่า

"ข้าแต่พ่อตุงผู้เจริญ ท่านให้บิดาของท่าน

ร้องเพลงขับต่อไปเถิด เราจะจะเบ่าบีให้ฟัง”

นายกุลโกสีจึงไปบอกให้กัลยาณีร้องเพลงอีก เมื่อนางร้องเพลงขับขึ้น ธนญชัยก็เบ่าบีรับ เสียงเพลงและเสียงบีรับกันกลมกลืนไพเราะยิ่งนัก ผู้ใดได้ฟังแล้วก็อดสรรเสริญมิได้

เมื่อจบเพลงแล้วนายกุลโกสีจึงถามว่า

“ดูกรมาณพผู้เจริญ เจ้ามาแต่แห่งหนตำบลใด มีธุระสิ่งใดหรือจึงได้มาถึงทน เราได้เห็นเจ้าแล้วให้เอ็นดูรักใคร่ประดุจบุตรของเราอันเกิดในอุทร แล้วเจ้านมนามใด ?”

“ธนญชัยจึงตอบว่า “ข้าพเจ้าชื่อธนญชัย มาแต่เมืองอินทะบัต พลัดมาแต่ผู้เดียว เที่ยวมาพบพ่อถุงในวันนี้ มีความปีติยินดีประหนึ่งว่าได้พบกับบิดาบังเกิดเกล้า อยากจะขอฝากตัวไว้เป็นข้าช่วงใช้ด้วยจนวันตาย”

นายกุลโกสีได้ฟังเช่นนั้น ก็ทราบได้ทันทีว่า

มาณพหนุ่มผู้นี้พึงใจในธิดาสาวแห่งตน จึงกล่าวกับธนัญชัยว่า

"เมื่อเจ้ารักเราเสมือนบิดาแล้ว ก็จงมาช่วยกันเก็บผ้ายเถิด จะได้รีบกลับบ้านวัน ๆ"

ธนัญชัยก็ช่วยสองพ่อลูกเก็บผ้าย ได้ผ้ายมากแล้วก็ไปหาเถาวัลย์มาถักเป็นกระสอบใส่ผ้ายกุลโกสีเห็นธนัญชัยทำการงานดี และมีปัญญาดี ก็อยากได้ไว้เป็นบุตรเขยของตน จึงถามธนัญชัยว่า

"เจ้ามีจิตพิศมัยในธิดาของเราหรือ ขอให้บอกความจริงมาแก่เราเถิด อย่าได้เกรงใจเลย ?"

ธนัญชัยก็สารภาพว่าตนได้รักใคร่ในธิดาของกุลโกสีตั้งแต่แรกพบจึงได้ติดตามมา กุลโกสีจึงบอกว่า ขอให้ระงับไว้ก่อน ไปถึงบ้านจึงค่อยปรึกษากันใหม่

พอตกวันบ่ายทั้งสามคนก็พากันเดินทางไปสู่เรือน

ของกุลโกสี่ ชนญชัยก็หิ้วถุงผ้ายไปด้วย ครั้น
ถึงบ้านก็วางไว้ที่ชานเรือน แล้วตัวเองก็ไปอาบ
น้ำชำระกาย เสร็จแล้วก็ไปนั่งอยู่ ณ ที่อันควรใน
บ้านนั้น

นางนิธมารดาของกัลยาณีจึงถามสามีว่า "หนุ่ม
น้อยนี่มาแต่แห่งใด ?"

กุลโกสีจึงบอกแก่ภรรยาว่า "เขามากับเรา
ด้วยเขารักใคร่ในธิดาของเรา เราจะยกให้เขาหรือ
ไม่ ลองตรองดูที ?"

มารดาของกัลยาณีพอเห็นชนญชัยก็ให้มีจิตย์
คิดรักใคร่เอ็นดู จึงตอบแก่สามีว่า "เมื่อท่าน
เห็นเขาเป็นคนดี จะให้เขาก็ให้เถิด"

กุลโกสีจึงว่า "ถ้าอย่างนั้นไปหาข้าวหา
ปลามาให้เขารับประทานเสียก่อน แล้วจึงค่อยพูด
จาตกลงกันภายหลัง"

เมื่อทุกคนต่างได้รับประทานอาหาร กัน เรียบ

ร้อยแล้ว กุดโกสีจึงพูดกับธนัญชัยบัณฑิตว่า "ธิดาของเราเป็นเด็กที่มีพยศมากสักหน่อย เจ้าจะเลี้ยงได้หรือ ?"

ธนัญชัยจึงว่า "ธิดาของท่านมีพยศอย่างไรบ้าง ?"

กุดโกสีจึงเรียกธิดาออกมา เมื่อกัลยาณีออกมาแล้ว กุดโกสีจึงบอกแก่ธนัญชัยว่า "เจ้าจงถามเขาเอาเองเถิด ว่าเขามีพยศอย่างไรบ้าง"

ธนัญชัยจึงถามว่า "ดูกรน้องหญิง เธอมีพยศมากสักเท่าใด ?

กัลยาณีจึงตอบว่า "ข้าแต่พี่ท่าน ฉันมีพยศพันหนึ่ง คือเวลาโกรธขึ้นมาด่าได้ห้าร้อยอย่าง เวลาตีก็ตีได้ห้าร้อยอย่าง พยศของฉันมากอย่างนี้ พี่ท่านจะเลี้ยงฉันได้หรือ ?"

ธนัญชัยจึงว่า "พยศของน้องพันหนึ่งนั้น

พรับได้ แต่ของพ่อยู่แต่เพียงอย่างหนึ่งน้องจะรับได้หรือ ?”

นางจึงตอบว่า “ของพ่อย่างเดียวน้องรับได้ขอพี่จงบอกมาเถิด”

ธนัญชัยบณฑิตจึงว่า ของพี่คือเวลาน้องโกรธขึ้นมาจะด่าจะตี ถ้าหากพี่พูดว่า อย่า – อย่า ขอให้หยุด เสียเถิดน้องจงหยุด จะรับได้ไหม ?”

นางก็รับเอาว่าได้ ต่อหน้าบิดามารดาของนางซึ่งนั่งฟังอยู่พร้อมกัน

กัลยาณีจึงถามธนัญชัยต่อไปว่า “ข้าแต่พ่อท่าน ท่านรู้หรือไม่ว่า ความทุกข์สิ่งใดเป็นทุกข์ใหญ่ยิ่งของสตรี”

ธนัญชัยจึงบอกว่า “ทุกข์อันใหญ่หลวงของสตรีนั้นมีอยู่อย่างเดียวเท่านั้น คือสามีพาภรรยาใหม่แล้วให้ภรรยาใหม่มาเยาะเย้ย ข่มเหงน้ำใจภรรยาเก่า เมื่อรู้ถึงสามีต้องการให้สามีชำระให้ สามี

กลับเข้าข้างภรรยาใหม่”

กัลยาณีได้ฟังก็ชอบใจ จงกราบลงแทบเท้าของธนัญชัยบัณฑิต

ธนัญชัยจึงถามว่า “น้องรักหรือไม่ว่า ความทุกข์อย่างใหญ่หลวงของบุรุษเพศนั้นคืออะไร ?”

กัลยาณีตอบว่า “ทุกข์ทยังใหญ่ของบุรุษนั้น ได้แก่ภรรยามีชู้ แล้วให้ชู้มาคอยฆ่าผัว”

ธนัญชัยจึงถามต่อไปว่า “บุคคลที่จัดว่ามีคุณแก่สตรีนั้นได้แก่ผู้ใด ?”

นางจึงตอบว่า “นอกจากบิดาแล้ว ผู้ที่มีคุณแก่สตรีก็คือสามีอันเป็นที่รักยิ่งของภรรยา เพราะเป็นผู้คุ้มครองปกป้องภรรยาแทนบิดามารดา เป็นผู้นำของครอบครัว เป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำชูยามเจ็บไข้ได้ทุกข์”

ธนัญชัยจึงกล่าวต่อไปว่า “หญิงใดอยู่ในโอวาทของสามี ปฏิบัติสามีเป็นอันดี จัดว่าเป็น

มาตุคามอันประเสริฐเลิศกว่ามาตุคามทั้งหลาย”

เมื่อได้สันทนากันพอสมควรแล้ว กัลยาณีจึง ขอร้องให้ธนัญชัยเบ่าบี่ให้ฟัง ธนัญชัยจึงหยิบบี้ขึ้นมาเบ่าให้ฟัง เสียงบี่กังวาลไพเราะจับใจยิ่งนัก ประชาชนบ้านใกล้เรียนเคียงในหมู่บ้านนั้น พากันมาประชุมฟังเป็นอันมาก ต่างชื่นชมยินดีและสรรเสริญว่า ธนัญชัยเบ่าบี่ได้เพราะมาก

อยู่มาวันหนึ่ง นางนิธิได้ถามธนัญชัยว่า “เจ้าเบ่าบี่เพราะหนักหนาเจ้าจะเบ่าบี่หาทรัพย์มาเลี้ยงชีวิตของเราได้หรือไม่ ?”

ธนัญชัยตอบว่า “สามารถจะเลี้ยงบิดามารดาทั้งสองคนด้วยอีกก็ได้”

เวลาเช้าวันหนึ่ง กุลโกสีและภรรยาจึงได้ถามธนัญชัยว่า

“เจ้ามีทรัพย์สินสิ่งใดมาบ้างหรือไม่ จะได้จัดการมงคลสมรสให้แก่เจ้า”

ธนญชัย จึงว่าขณะนี้ไม่มีทรัพย์สิ่งใดติดตัวมา นอกจากแก้ว ๗ ดวงเท่านั้น แล้วจึงส่งแก้วให้แก่นาง นิธิ โดยชแจงว่าแก้วทั้ง ๗ ดวงนมค่ามากยิ่งนัก ให้บุรุษจับโยนขึ้นไปในอากาศสูงเท่าใด แล้วเอาทองคำมากองให้สูงเท่านั้น จึงจะเท่าราคาของแก้ว นางนิธิรับแก้วจากธนญชัยแล้ว ก็นำไปจำหน่ายวันยังค่ำ ก็ไม่มีผู้ใดจะซื้อไว้ได้สักคนเดียว จึงนำแก้วมาคืนให้แก่ธนญชัย ธนญชัยรับเอาแก้วคืนมาแล้วก็ไปนั่งเป่าปี่อยู่กลางลานบ้าน คนในหมู่บ้านนั้นก็พากันมาประชุมฟัง และมีความยินดีให้ทรัพย์แก่ธนญชัยคนละบาทสองบาท ครั้นถึงเวลาค่ำธนญชัย ก็เอาแก้ว ๗ ดวงนั้นออกมาวาง รัศมีของแก้วส่องแสงสว่างไปทั่วบริเวณนั้น ราวกับแสงจันทร์ส่องในเวลาคืนเดือนหงาย บิดามารดาของนางกัลยาณี ได้เห็นความวิเศษของแก้วเช่นนั้นก็มีความยินดีมาก รำพึงอยู่ในใจว่า บุรุษผู้นี้เป็นคนมีทรัพย์มาก

ธนญชัยได้เบ้าบือยู่จนถึงปถมยาม ได้เงินรางวัลเป็นอันมาก เมื่อกลับขนมาสู่เรือนของกัลยาณี ก็มอบเงินนั้นให้แก่มารดาของกัลยาณี กุลโกสีและภรรยาก็จัดแจงทำพิธแต่งงานให้แก่ธนญชัยกับกัลยาณี ทั้งสองก็อยู่กินด้วยกันมาด้วยความสงบสุข

ในหมู่บ้านมีพราหมณ์พ่อค้าผู้หนึ่ง เห็นนางนี้เอาแก้วไปเที่ยวบอกขาย ก็ให้เกิดความโลภอยากได้ คิดว่านายกุลโกสีกับครอบครัวก็เป็นคนยากจนเข็ญใจไฉนจึงมีแก้วอันมีค่าเช่นนี้มาเที่ยวบอกขาย ถ้านำความไปแจ้งต่อนายบ้านว่าแก้วของตนหาย ให้จับเอาตัวนายกุลโกสีและภรรยามาพิจารณาเอาแก้วมอบให้เป็นกรรมสิทธิของตัว ก็คงจะได้โดยสะดวก

เมื่อคิดดังนี้แล้วพราหมณ์ผู้นั้น จึงไปหานายบ้าน แจ้งพฤติเหตุให้ฟังตั้งแต่ต้นจนจบตามความคิดเห็นอันเป็นแผนการณ์ของตน นายบ้านจึงเรียกให้

สองคนผัวเมียนั้นไปพบสอบถามว่า ได้แก้วนั้นมาจาก ไหน คนทั้งสองก็แจ้งว่าเป็นของบุตรเขย นายบ้าน จึงให้คนไปตามธนัญชัยมาพบ เมื่อธนัญชัยมาสู่สำนักแห่งนายบ้านแล้ว นายบ้านจึงถามว่า "แก้วที่นางนิธินำไปบอกขายนั้น เป็นแก้วของท่านหรือ ?"

ธนัญชัยก็รับว่าเป็นของตน นายบ้านจึงถามต่อไปว่า

"ท่านได้มาจากแห่งใด"

ธนัญชัยตอบว่า เทพยดานำมาให้แก่ตนเป็นเครื่องบูชาธรรมที่ตนแสดงให้ฟังนายบ้านจึงว่า เรื่องนี้หาพยานยากทำอย่างใดจึงจะได้ความจริง พราหมณ์จึงว่าที่ต้นพิกุลก็มีแก้วอยู่ ๑ ดวง เทพยดารักษาอยู่ ถ้าธนัญชัยเทศนาให้เทพยดานำแก้วมาให้ตนได้ ก็สิ้นสงสัย

ธนัญชัยได้ฟังเช่นนั้นจึงว่า "ถ้าเช่นนั้นท่าน

จงจัดแจงตั้งธรรมมาศน์ขึ้น เราจะแสดงธรรมให้พึ่ง”

เมื่อนายบ้าน จัดแจงตกแต่งธรรมมาศน์เรียบร้อยแล้ว ชนญชัยบัณฑิตก็ขึ้นแสดงธรรมบนธรรมมาศน์ ประกาศให้บรรดาเทพยดาทั้งหลายมาประชุมพึ่งกัน และประชาชนในหมู่บ้านนั้นก็มาประชุมพึ่งกันด้วยเป็นอันมาก ชนญชัยได้บรรยายถึงคุณของพระรัตนไตยให้ที่ประชุมพึ่ง เมื่อจบลงแล้ว เทพยดาและประชาชนก็พากันแซ่ซร้องสาธุการ กระทำการสักการะบูชาแก่ชนญชัยบัณฑิต เทพยดาที่รักษาแก้วอยู่ที่ต้นพิกุล ก็นำแก้วมาถวายเป็นเครื่องสักการบูชา

ชนญชัยลงจากธรรมมาศน์แล้ว ก็ส่งแก้วที่เทพยดานำมาสักการบูชา ให้แก่พ่อตาแม่ยาย บรรดาคนทั้งหลายในหมู่บ้านนั้นรวมทั้งนายบ้านด้วย ก็มีความนับถือเกรงกลัวชนญชัยบัณฑิตเป็นอันมาก

จะกล่าวถึงเหตุการณ์ทางด้าน พระเจ้าโกรพราชแห่งนครอินทะบัตนั้น ตั้งแต่ชนญชัยจากไป ไม่มีความสบายพระทัยเลย การถามปัญหาในที่ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตก็เงียบเหงาไปนัก ปราชญ์ทั้ง ๓ ไม่มีความสามารถจะตอบปัญหาได้ และไม่รู้หลักธรรม เทพยดาประจำเมืองและนันทะยักษ์ ซึ่งเคยได้ฟังชนญชัยบัณฑิต แสดงปัญหาธรรมอยู่เนือง ๆ นั้นก็เกิดไม่พอใจ เพราะไม่ได้ฟังนันทะยักษ์โกรธแค้นเป็นที่สุด เพราะชนญชัยเป็นที่รักแห่งตน และมีบุญคุณชุบเลี้ยงตนอยู่ทุก ๆ วัน

นันทะยักษ์จึงสำแดงอานุภาพ ทำให้เสียงกึกก้องในเวลากลางคืน เสียงนี้ผู้ใดได้ฟังแล้วก็ได้หวาดเสียวสดุ้งตกใจกลัวเป็นอย่างยิ่ง

พระเจ้าโกรพราชบรรทมไม่หลับ ให้มีความหวาดกลัวอย่างที่สุด ประชาชนพลเมืองทั่วๆ ไปในพระนครก็เช่นเดียวกัน พระราชาได้ตรัสถาม-เสนาบดีว่า เป็นเสียงอะไรที่บังเกิดขึ้นเช่นนี้ เสนาบดีก็ไม่สามารถจะค้นหาระหัสเหตุได้ เพราะตรวจดูทุกหนทุกแห่งก็ไม่พบ ได้ยินแต่เสียงแต่ไม่เห็นตัว พระองค์ได้ฟังดังนี้ก็ทราบว่า ต้องเป็นอานุภาพของเทพยดาและนันทะยักษ์เป็นแน่ เหตุการได้เป็นอยู่เช่นนี้จนครบ ๗ คืน

เทพยดาก็โกรธเคืองเป็นอันมากที่เห็นพระราชาไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรมเชื่อคนยุยง จนชนญชัยบัณฑิตอยู่ไม่ได้ ทำให้บรรดาเทพยดาไม่ได้ฟังธรรมของชนญชัย จึงในวันที่ ๘ เวลากลางคืน เทพยดา

ได้ไปนำเอากระโหลกหัวผีมาจากป่าช้า ๔ หัว มา
เสียบไว้ที่มุมพระราชวังทั้ง ๔ ทิศ แล้วให้หัวผีร้อง
ขออาหารจากพระราชา พระเจ้าโกรพราชได้ยิน
เสียงร้องขออาหารของหัวผี ก็สั่งขนพองสยองเกล้า
ให้อำมาตย์ออกไปตรวจดู อำมาตย์เห็นแล้วก็กลัว
จนแทบสิ้นสติ กลับมาทูลให้พระราชาทราบ หัวผี
ได้ร้องอยู่เช่นนี้ถึง ๗ คืน ต่อจากนี้เทพยดารักษา
ปราสาทก็สำแดงฤทธิ์ ให้มีคบเพลิงส่องไปรอบ
พระราชวัง แต่ไม่เห็นตัว ส่องขึ้นทิ้น แล้วก็ไป
ส่องขึ้นที่โน่น เป็นอยู่เช่นนี้ ๗ ราตรี เทพยดารัก
ษาเสวยรัตรีขึ้นไปบนหอกลอง ตีหนึ่งหมกลอง
ทั้ง ๔ คือ ไชยเภรี นันทะเภรี ฉันทะเภรี เวฬะเภรี
ให้ขาดออก แล้วทิ้งลงมาจากหอกลอง เจ้าพนัก
งานรักษาก็นำความไปทูลพระราชา ทูลว่า
กลองอยู่ดี ๆ ก็ตกลงมาเองกับถูกมีดตัด พระราชา
ได้ทราบนิมิตรประหลาดเหลือ ก็มีความเกรงกลัว

เป็นอันมาก เรียกประชุมอำมาตย์ผู้ใหญ่และปุโรหิต ปรึกษาว่าควรจะทำปราการใดดี โหราจารย์และปุโรหิตพิเคราะห์ดูแล้ว ก็กราบทูลว่า ที่เกิดเหตุร้ายขนเช่นนี้ ก็เป็นเพราะประทุษร้ายต่อนักปราชญ์ คือทำให้ชนญชัยบัณฑิตต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองไปตกทุกข์ได้ยากเทพยดาและนันทะยักษ์จึงโกรธเคือง ถ้าพระราชาให้ชนญชัยกลับมาเมื่อใด เหตุร้ายต่างๆ เหล่านี้ก็คงหายไปเอง

เสนาบดีจึงค้านขึ้นว่า “เจ้าชนญชัยทำให้เราอัปยศอดสูยิ่งนัก ถ้าจะให้กลับคืนเข้ามาเราจะทนดูหน้าเจ้าชนญชัยได้อย่างไร ขอให้ช่วยกันหาอุบายอย่างอื่นเถิด”

พระราชาจึงว่า “ถ้าเช่นนั้นเราจะทำอย่างไรดีเล่า เหตุร้ายเหล่านี้จึงจะระงับไปได้”

ปุโรหิตกราบทูลว่า ต้องทำการบวงสรวงแก่เทพยดาทั้ง ๔ ทิศแล้วจึงกลองไชยเภรีใหม่ทิศละใบ

พระราชาจึงสั่งให้จัดการตามคำปุโรหิตกราบทูลครั้น
ชิงเสร็จแล้วเทพยดาก็มาบันดาล ให้กลองทิศตวัน
ออกตีดัง "ทะทะ" กองทิศทักษณตีดัง "โทโท"
กลองข้างปัจฉิมทิศตีดัง "ทุทุ" กลองข้างทิศอุดร
ตีดัง "ทิทิ"

เมื่อเป็นดังนั้นราชบุรุษจึงนำความขึ้นกราบทูล
พระราชาให้ทรงทราบ พระราชาเสด็จมาทอดพระ
เนตรแล้วก็ตกประหม่าสดุ้งกลัว กลัดกลุ้มในพระทัย
เป็นอย่างมาก ทรงพิโรธเสนาบดีอยากจะฆ่าให้ตาย
แต่เกรงบาปเพราะเสนาบดีเป็นต้นเหตุยังให้ธนญ-
ชัยต้องพลัดพรากจากไป

ในตอนกลางคืนวันนั้น เทพยดาทรักษาเสวตร
ฉัตร ได้ถือพระขรรค์มายืนอยู่ที่พระแท่นบรรทมของ
พระราชา สำแดงกายให้เห็นแล้ว จึงถามว่า

"ดูกรพระยาโกรพราช ท่านรู้หรือไม่ว่า

ทำไมกลองทั้ง ๔ ใบนั้น จึงตีดังเสียง "ทะทะ – ริทโท – ทุทุ – ทิทิ" ขอให้อรรถาธิบายให้เราทราบ?"

พระราชาตอบว่าไม่รู้จัก เทพยดาว่า ถ้าท่านไม่รู้จะประหารชีวิตของพระราชาเสีย พระราชาตกใจกลัวงวนขอชีวิตไว้ก่อน

ว่าจะไปปรึกษากับปุโรหิต และนักปราชญ์ เทพยดาจึงว่า พรุ่งนี้จะมาฟังคำตอบ

รุ่งเช้าพระราชาประชุมปรึกษา อำมาตย์ราชบัณฑิตและนักปราชญ์ทั้ง ๓ ถึงเรื่องเสียงกลองทั้ง ๔ ใบ แต่ไม่มีผู้ใด ให้อรรถาธิบายได้ ต่างนั่งนิ่งจนบ่ายอยู่

พระราชาจึงกล่าวว่า "เมื่อไม่มีใครรู้กเบ็นกรรมของเรา คนนเทพยดาจะมาฟังคำตอบจากเรา ถ้าไม่รู้ท่านจะฆ่าเราให้ตาย"

ท่านประชุมได้ฟังดังนนกมความตกใจเป็นอันมาก

เสนาบดีจึงทูลว่า ทางที่ดีถ้าปุโรหิตจัดการบวงสรวงเทพยดา ขอโทษขอโพยเสียก่อน เห็นว่าพอจะระงับเหตุร้ายได้

พระราชาจึงให้ปุโรหิตจัดการตามเสนาบดีแนะนำนานาทุกประการ และในราตรีนั้นเทพยดาก็มาถามปัญหาจากพระราชา พร้อมด้วยมพระขรรค์อันคมปราบอยู่ในมือ เทพยดาทรกษาปราสาทก็ถอยออกเหลือแต่ใหญ่ เข้ามาชูคาราม เร่งให้ตอบปัญหา พระราชาวิงวอนขอผลัดไปอีก ๗ วัน โดยขอร้องให้รับเครื่องพลกรรมเสียก่อน เทพยดาตวาดเอาว่า ไม่ต้องการเครื่องพลกรรมของพระราชา ต้องการแต่ความสุจริตธรรมทางกายและวาจาใจเท่านั้น ที่ต้องการมากที่สุดในขณะนี้ ก็คือชีวิตของพระราชาผู้ไม่มีสุจริตธรรม และบอกต่อไปว่า เสียเวลาผลัดไปเปล่า ๆ ในราชสำนักของพระราชาไม่มีผู้ใดตอบปัญหานี้ได้แม้แต่คนเดียว ปัญหานี้เป็นนิสัยแห่งพระ

โพธิสัตว์ ที่จะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ใครจะแก้ไม่ได้ เว้นแต่ธนญชัยบัณฑิตคนเดียวเท่านั้น ให้ไปตามธนญชัยบัณฑิตมาแก้จึงจะสำเร็จ

พระราชาตอบว่า จะไปจัดการตามหาธนญชัยบัณฑิตให้ได้ภายใน ๓ วันนี้

เทพยดาจึงว่า "จะบอกให้เพื่อมิให้เสียเวลา เวลาธนญชัยบัณฑิตพำนักอยู่บ้านกับปาสะกะคามให้ท่านไปนำมาให้ได้ ถ้าไม่ได้ตัวมาจะประหารชีวิตท่านเสีย"

เมื่อพระราชาทราบดังนั้นแล้ว จึงเรียกอำมาตย์ทั้ง ๔ เข้ามาพบ สั่งให้จัดราชรถออกไปส่บ้านกับปาสะกะคาม รับเอาธนญชัยบัณฑิตมาให้จงได้ เมื่อได้พบตัวแล้ว ให้มอบทองคำให้แก่ธนญชัยบัณฑิตแสนหนึ่ง โดยให้แจ้งว่าพระราชาส่งมาพระราชทานขออภัยโทษที่ได้ล่วงเกินแต่หนหลัง และขอเชิญกลับสู่พระมหานคร

เมื่ออำมาตย์ทูล ๔ รับเอาทองคำหนึ่งแสนจาก
พระราชาแล้วขนส่งราชรถคนละคัน ขับตรงไปสู่บ้าน
กัปปาสะกะคาม เมื่อถึงแล้วจึงตรงเข้าไปหานายบ้าน
แจ้งให้ทราบว่าพระราชามีพระบรมราชโองการให้นาย
บ้าน จัดส่งราชปฤษณาไปถวายพระราชา นาย
บ้านมีความสงสัย ไม่ทราบว่าอะไรเป็นราชปฤษณา
จึงบอกปฏิเสธว่าไม่มี แต่นายบ้านด้านปาจณทัศ
นนมบัญญาเฉลียวฉลาดกว่านายบ้านแห่งตน จึง
กล่าวว่า “ราชปฤษณานน เมื่อเราไม่รู้จักก็ควร
จะไปถามธนัญชัยดูบางทีจะรู้จักบ้าง” เมื่อกล่าว
เช่นนั้นแล้ว จึงได้พาอำมาตย์ทูล ๔ ไปยังที่พักของ
ธนัญชัย

เมื่อถึงที่พักของธนัญชัยแล้ว นายบ้านจึง
เรียกหา ธนัญชัยได้ยินเสียงเรียกก็ออกมาหา เมื่อ
อำมาตย์ทูล ๔ ได้เห็นธนัญชัยก็มีลงกราบแสดงความ
เคารพ นายบ้านเห็นดังนั้นจึงมีความสงสัย ได้ถาม

อำมาตย์ว่า

"ท่านผู้นี้คือใครเป็นอะไรแก่ท่านหรือ ท่านจึงต้องแสดงความคารวะเช่นนั้น ?"

อำมาตย์ตอบว่า "ท่านผู้นี้เป็นอาจารย์ใหญ่แห่งราชสำนักของพระเจ้าโกรพราช มีนามว่าธนญชัยบัณฑิต"

นายบ้านได้ฟังดังนั้นก็ตกใจ เพราะตนไม่รู้ว่าเป็นใครมาก่อน เมื่อทราบแล้วจึงตรงเข้าไปกราบทำความเคารพ แล้วกล่าวว่า

"ข้าแต่ท่านผู้มีบัญญา บัดนี้พระบรมราชโองการให้ข้าพเจ้าส่งราชปฤษณาเข้าไปถวาย อันว่าราชปฤษณานั้น ได้แก่สิ่งใด ขอท่านได้โปรดกรุณาแจ้งให้ทราบด้วย ?"

ธนญชัยบัณฑิตตอบว่า "ราชปฤษณานั้นก็คือตัวเรานี่เองด้วยเราเป็นอาจารย์ของพระราชาแก้ปฤษณาทูลถวาย"

เมื่อนายบ้านทราบเช่นนั้น จึงได้มอบธนญชัยบัณฑิตให้แก่อามาตย์ทั้ง ๔ อามาตย์จึงเอาทองคำแสนหนึ่งออกมามอบให้แก่ธนญชัย แล้วแจ้งให้ทราบว่า พระราชาส่งมาพระราชทานเพื่อขออภัยความผิดพลาดของพระองค์ ขอให้ธนญชัยยกโทษให้แก่พระองค์ด้วย และขอเชิญกลับราชสำนักในวันนี้ เพราะมธุระร้อนที่จะต้องขอความช่วยเหลือจากธนญชัย

ธนญชัยบัณฑิต รับเอาทองคำแสนหนึ่งไว้แล้วก็มอบให้แก่ภรรยา ได้ส่งให้อามาตย์พักแรมอยู่ณะที่บ้านนั้นด้วยสัก ๑ คืน เพราะเป็นเวลาค่ำแล้วจึงค่อยพากันไป อามาตย์จึงพักนอนอยู่กับธนญชัยตามคำสั่งของธนญชัย

ครั้นเมื่อนายกุฎโกส์กลับมาจากไร่นา เห็นราชรถ ๔ คันมาจอดอยู่หน้าบ้านก็ตกใจเป็นอันมาก ได้ถามธนญชัยว่าเป็นรถของใคร ธนญชัยก็ตอบ

ว่าเป็นของพระยาอำมาตย์นำมาจากนครหลวง ต่อมาอีกสักครู่แม่ยายชนญชัยก็กลับมาอีกครั้ง ชนญชัยจึงเรียกภรรยาให้ยกถุงทองแสนหนึ่งมอบให้ไว้นั้น ให้นำไปให้แก่บิดามารดา แล้วกล่าวว่า

"ข้าแต่ท่านบิดามารดาทั้งสอง ทองคำแสนหนึ่งนี้ลูกขอมอบให้เพื่อเป็นเครื่องบูชาคุณของบิดาและมารดา และขอให้ท่านทั้งสองจงอยู่เย็นเป็นสุขเถิด พรุ่งนี้ลูกจะต้องขอลาจากไปก่อน เพราะพระราชารับสั่งให้อำมาตย์มารับตัวกลับ จะขัดพระบรมราชโองการนั้นไม่ได้ เพราะว่าเป็นข้าแผ่นดินอยู่ในปกครองของท่าน"

สองผู้เฒ่าได้ฟังดังนั้นก็มีความเสียใจมาก ในการที่ถูกเขยอันเป็นที่รักจักต้องจากไปไกล พากันร่ำไห้อาลัยรัก เมื่อค่อยคลายความโศกลงแล้วจึงถามชนญชัยว่า

"เมื่อเจ้าจะจากไปเช่นนี้ ภรรยาของเจ้านั้น

เจ้าจะเอาไปด้วยหรือไม่ ?”

ธนญชัยบัณฑิตจึงตอบว่า “ท่านต้องแล้ว
แต่ใจของกัลยาณี”

บิดามารดาจึงถามกัลยาณีว่า จะอยู่กับพ่อแม่
หรือจะไปกับสามี นางได้ฟังถามเช่นนั้นจึงตอบว่า

“ธรรมดาสตรีเมื่อสามีแล้ว ถ้าพลัดพรากจาก
สามีก็มีความทุกข์เป็นอย่างยิ่ง จะมีแต่ความลำบาก
ยากแค้นเป็นเบื้องหน้า จะได้รับแต่ความอดอยู่
เสมอ แม้จะรักษาตัวให้ดีปานใดก็ตาม จะเป็นที่
ดูหมิ่นของคนเขาชู้ให้ได้อาย เสมือนเพชรอัน
แพรวพรายในเรือนแหวน มีแต่จะร้าวรานหมองศรี
ด้วยเหตุนี้ลูกจึงจำเป็นต้องกราบลาบิดาและมารดาติด
ตามสามีไปทุกหนทุกแห่ง”

สองเฒ่าผู้เป็นบิดามารดาได้ฟังธิดาบอกดังนั้น
ก็ยิ่งเพิ่มความโศกาอาดูรยิ่งขึ้นพากันร่ำไห้คร่ำครวญ
อาลัยในบุตรเขยและบุตรสาวมิเป็นอันหลับอันนอน

ครนรุ่งเช้าธนญชัยบัณฑิต กแต่งกายเป็น
นักดนตรีนุ่งห่มด้วยผ้าสีแดง และโพกศีรษะด้วยผ้า
สีแดง เอาแก้วใส่ไว้ในผ้าโพกศีรษะแล้วก็เข้าไป
กราบลาพ่อตาและแม่ยายพร้อมด้วยภรรยา สอง
เฒ่าก็อวยชัยให้พรให้เดินทางไปโดยสวัสดิมชัย
เมื่อลาบิดามารดาเสร็จแล้ว ธนญชัยก็พา
ภรรยาขึ้นสู่ราชรถขับไปตามมรรคา ครั้นเวลา
สายหน่อยก็ถึงบ้านธนญชัยเศรษฐี ธนญชัยบัณฑิต
จึงสั่งให้หยุดราชรถ แล้วพาภรรยาไปหาบิดามารดา
เพื่อแสดงความเคารพ ธนญชัยได้มอบแก้วให้แก่
มารดา แล้วเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ฟังทุกประการ
ฝากนางกัลยาณี ภรรยาให้อยู่ในความปกครองของ
มารดา แล้วตนเองก็ลาบิดามารดาไปเฝ้าพระราชา
ครั้นถึงพระราชวัง ก็ขึ้นเฝ้าพระเจ้าโกรพราช
ถวายบังคมแทบพระยุคลบาท แล้วไปนั่งตามตำแหน่ง
แห่งตน

พระราชาได้ทอดพระเนตรเห็นธนญชัยบัณฑิต กลับมา ก็มพระทัยยินดียิ่งนัก ตรัสถามอำมาตย์ว่า

"เจ้าธนญชัยไปอยู่บ้านนอก ถือเพศอย่างนี้หรือ ?"

อำมาตย์กราบทูลว่า "ถือเพศอย่างนี้แหละพระเจ้าข้า"

พระราชาได้ตรัสถามธนญชัยว่า "เจ้าไปอยู่บ้านนอกทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยวิธีใด?"

ธนญชัยกราบทูลว่า หาเลี้ยงชีวิตด้วยการเป่าปี่

พระราชาจึงถามต่อไปว่า "จะหากินด้วยอาชีพอย่างอื่นไม่ได้หรือ ?"

ธนญชัยกราบทูลว่า "จะหาเลี้ยงชีพด้วยวิธีอื่นก็ได้ แต่จะเป็นทรงเกียจของพระราชาและเสนาข้าราชการ ทั้งจะเป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศของ

นักปราชญ์แห่งราชสำนักด้วย หากินด้วยวิชาไม่ม
ผู้ใดรังเกียจและเบาแรงด้วย”

พระราชาได้ฟังเช่นนกล่นความสงสัย ซึ่งได้
คิดระแวงธนญชัยมาแต่เดิม และได้กล่าวว่า จะขอ
ให้ธนญชัยแก้ปัญหาของเทพยดาถาม ธนญชัย
รับรองจะแก้ปัญหานนถวาย พระราชาจึงมีความยิน
ดีเป็นอันมาก ตรัสชอบใจธนญชัย แล้วรับสั่ง
ให้อำมาตย์ไปส่งธนญชัยจนถึงที่อยู่ และในตอน
กลางคืนขอให้เข้าเฝ้าเพื่อแก้ปัญหา ธนญชัยกราบ
ถวายบังคมลาพระราชา แล้วก็ไปสู่บ้านอันเป็นที่พัก
แห่งตนกับอำมาตย์

เมื่อธนญชัยจากไปแล้ว พระราชาก็สั่งให้ราช
บุรุษจัดการตกแต่งพระนครให้งดงามตระการตา และ
ให้อำมาตย์ไปตีกลองประกาศให้ประชาชนมาประชุม
ฟังธนญชัยแก้ปัญหาของเทพยดา

พอถึงเวลาราตรีกาลประชาชนก็มาประชุมฟัง

กันณะที่ประชุมในพระราชวังอย่างสันหลาม เมื่อ
ตระเตรียมที่ประชุมเรียบร้อยแล้ว พระราชาก็ส่ง
เครื่องประดับชุดขาวไปพระราชทาน ให้แก่ธนญชัย
เพื่อแต่งเข้ามาแก่บัญหา

ครั้นถึงกำหนดเวลาแล้วธนญชัยบัณฑิตในชุด
อาภรณ์ขาวก็ขึ้นรถทองเข้าสู่พระราชวัง พระราชา
จึงจัดให้นั่งบนบัลลังก์ใต้เศวตรฉัตร เสมอด้วยพระ
องค์แล้วพระองค์ก็ประกาศแก่บรรดาเทพยดาและนัน-
ทะยักษ์ ให้มาฟังธนญชัยบัณฑิตแก้บัญหาในบัด
นั้น

บรรดาเทพยดาทั้งหลายและนันทะยักษ์ เมื่อ
ทราบประกาศดังนั้น ต่างก็พากันมาประชุมพร้อมโดย
พร้อมเพรียง

เมื่อทุกสิ่งเรียบร้อยดีแล้ว พระเจ้าโกรพราช
จึงรับสั่งถามธนญชัยว่า

“ดูกรเจ้าธนญชัยบัณฑิต อันกองชัยยะ-

เภรทดัง "ทะทะ" กด กลองฉันทะเภรทดัง "โทโท" กด กรองนันทะเภรทดัง "ทิทิ" กด กลองเวละเภรทดัง "ทุทุ" นนกด เป็นเพราะเหตุใด ขอให้อธิบายให้ประชุมพังเข้าใจสักหน่อย ?"

ธนญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า "อันพระราชานนจะต้องตงอยู่ในธรรม ๑๐ ประการ มีการให้ทานเป็นต้น จนถึงไม่มีพยาบาทเป็นที่สุด ถ้าไม่ตั้งอยู่ในธรรม ๑๐ ประการนี้แล้ว กลองนนจงดดัง "ทะทะ"

เทพยดาเมื่อได้พังดังนนกรองสาธุการ โปรยซึ่งทิพยบุบผาลงมาเป็นการสักการะบูชาแก่ธนญชัยบัณฑิต พระราชาจึงบูชาด้วยกะหาปะณะกามอหนึ่ง ประชาชนทงหลายก็พากันแซ่ซร้องสาธุการ

ธนญชัยบัณฑิต จึงแก้ปัญหาข้อที่สองต่อไปว่า

"อันพระราชานั้น ต้องไม่ดุอำนาจแก่โทโส ใครผิดถูกอย่างใดก็ต้องพิจารณาด้วยความรอบคอบของตนเอง อย่าเชื่อคำยุยงส่งเสริมของพวกประจบสอพลอ ถ้าเชื่อผู้อื่นแล้วโกรธ ลงโทษแก่ผู้หาความผิดมิได้ กลองนั้นจึงดังว่า "โท โท"

บรรดาเทพยดาทั้งแซ่ซร้องสาธุการโปรยปรายทิพยบุบผาลงมาเป็นเครื่องสักการะบูชา พระราชากับชาด้วยกะหาปะณะกามอหนึ่ง

ปัญหาข้อที่ ๓ นั้น ธนัญชัยบัณฑิต ได้อรรถาธิบายว่า

"อันพระมหากษัตริย์นั้นจะเสื่อมจากราชสมบัติก็เพราะไม่รักษาวาจาสัตย์ และชอบกล่าววาจาหยาบคาย กลับกลอกไปมา กลองจึงดังว่า "ทุ ทุ"

เทพยดาทั้งหลายได้โปรยทิพยบุบผาลงมาบูชาและพระราชากับชาด้วยกะหาปะณะกามอหนึ่ง ธนัญชัยบัณฑิตจึงให้อรรถาธิบายปัญหาข้อที่ ๔ ต่อไปว่า

"อันพระราชาองค์ใดมีสัมมาทิฐิ ประกอบด้วยศีลสัตย์และปัญญา มีความเพียรในการสร้างกุศล แสวงหาผลทั้งกลางคืนและกลางวัน พระราชาพระองค์นั้นจะประสพแต่ความสุขความเจริญทั้งในภพนี้และภพหน้า ถ้าไม่มีสัมมาทิฐิดังกล่าวมาแล้ว กลองนั้นจะดัง "ทิ ทิ"

บรรดาเทพยดาก็สำคัญว่าบูชาด้วยทิพยบุบผา พระราชาก็บูชาด้วยมหาปะณะกามอหนึ่ง และในทันทีนั้นเอง เทพยดารักษาเสวตรฉัตร ก็สำแดงกายให้ปรากฏแก่สายตาของบุคคลทั้งหลาย และได้ถามชนัญชัยบัณฑิตต่อไปว่า

"ถ้าหากกลองนั้นดัง "ทะ-โท-ทุ-ทิ" ดังนี้ หมายความว่าประการใด?"

ชนัญชัยบัณฑิตจึงตอบว่า "พระราชาพระองค์ใด ถ้าไม่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการแล้ว พระราชาพระองค์นั้น ก็ได้ชื่อว่า ได้ฆ่าเสีย

แล้วซึ่งตัวของตัวเอง และทั้งความดุร้าย เจ้าโท
โสโมโห ก็ได้ชื่อว่ากระทำการผิดคิดประทุษร้ายต่อ
พระองค์เอง ทั้งไม่พิจารณาให้รอบคอบชอบแต่พึง
คำยุยงส่งเสริมของผู้อื่น ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้โง่เขลา
เบาปัญญา พาแต่ความผิดใส่พระองค์เอง ทั้งไม่มี
ศีลไม่มีสัตย์ กล่าวแต่วาจาเหลาะแหละได้ชื่อว่าเป็น
มิจฉาทิฐิ มีความเห็นผิดทำนองคลองธรรม”

เมื่อธนญชัยบัณฑิตกล่าวจบลงแล้ว เทพย-
ดาก็สาธุการบูชาด้วยทิพยบุบผา ส่วนเทวดาทั้งปวง
เศวตรฉัตรก็โปรยผะอบแก้ว ๗ ประการลงมาเป็นสัก
การะบูชา ประชาชนทั้งหลายก็แซ่ซร้องสรรเสริญ
สาธุการซึ่งสติปัญญาของธนญชัยเป็นอันมาก พระ
ราชาได้พระราชทานรางวัล ให้แก่ธนญชัยอีกตาม
สมควร และนับตั้งแต่บัดนั้นมา กลองทั้ง ๔ ใบก็
ดังเป็นปกติ เหตุการแปลกประหลาดต่าง ๆ ก็หาย

ไปพระราชาก็อยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข

พระเจ้าโกรพราชเห็นเหตุการณ์กลับสู่ปกติ
ภาพแล้ว กระลึกถึงบุญคุณของชนัญชัยบัณฑิต
และคิดว่า บัดนี้ชนัญชัยบัณฑิตก็เป็นหนุ่มเต็มตัว
แล้ว สมควรจะมีภรรยาเป็นคู่ร่วมสุขร่วมทุกข์ได้
แล้ว จึงพระราชทานสาวน้อยสองคโณมผู้หนึ่งให้
แก่ชนัญชัย แต่ชนัญชัยไม่ยินดีรับ กลับถวายคืน
ต่อพระราชาอีก พระราชาจึงตรัสถามว่า เพราะ
เหตุใดจึงไม่ยอมรับหญิงสาวที่พระองค์ประทานให้
ชนัญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า ตนมีภรรยาแล้ว
พระราชาจึงว่า มีแล้วก็เอาไปเป็นอนุภรรยาก็ได้
ชนัญชัยกราบทูลว่า ได้ปฏิญาณไว้แล้วว่าจะมี
ภรรยาแต่คนเดียว พระราชาจึงถามว่า
"ภรรยาของเจ้าดีงามอย่างใดบ้าง?"
ชนัญชัยกราบทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้าไม่
อาจกล่าวสรรเสริญคุณงามความดีของภรรยา

ถวายให้พังได้ พระองค์ได้เห็นเมื่อใด ก็จะทราบ
ได้เองว่าชั่วดีประการใด ทั้งนี้เพราะคำโบราณท่าน
กล่าวไว้ว่า

"ถ้าจะสรรเสริญครูบาอาจารย์ ให้สรร
เสริญต่อหน้า สรรเสริญชาวบ้านชาวเมื่อแล้ว
การงาน สรรเสริญมิตรสหายเมื่อเขาฉิบหาย
กลายเป็นคนอนาถา สรรเสริญบุตรภริยา เมื่อ
เลี้ยงบุตรธิดา จะดีหรือไม่ก็จะรู้ได้ในขณะนั้น
สรรเสริญคนกล้าหาญ ให้สรรเสริญเมื่อเสร็จ
จากการรบ จะสรรเสริญผู้หญิง เมื่อไปใกล้
ผู้ใหญ่ จะสรรเสริญไพร่เมื่อมศึกมาติดเมือง
จะสรรเสริญข้าวสุกเมื่อไฟธาตุย่อย จะสรร
เสริญเมียน้อย ให้สรรเสริญเมื่อแก่เฒ่า จะ
สรรเสริญเจ้า ให้สรรเสริญเมื่อมีถ้อยความ
จะสรรเสริญสมณะชีพราหมณ์ ให้สรรเสริญ

เมื่อได้ปฏิบัติศีลวินัย จะสรรเสริญศิษย์วัด
ให้สรรเสริญเมื่ออยู่ไกลอาจารย์"

พระเจ้า โกรพราช เมื่อได้ฟัง เช่นนกทรงยม
ละไมอยู่ในพระพักตร์ แล้วตรัสว่า

"บัดนภรรยาของเจ้าอยู่ที่ไหนเล่า ทำไมเรา
จะได้เห็น ?"

ธนญชัยจึงกราบทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้าฝาก
ไว้แก่บิดามารดา พรุ่งนี้ข้าพระพุทธเจ้าจะนำมาเข้า
เฝ้าพระองค์"

พระราชาจึงตรัสว่า "อย่าต้องลำบากพามา
หาเราเลย เราจะออกไปรับเอง"

ตรัสเช่นนแล้ว พระราชาก็รับเสด็จขึ้นสู่ปรา-
สาท

ธนญชัยบัญฑิตก็กลับสู่บ้านพร้อมด้วยบริ-
วาร

ครั้นรุ่งเช้าพระเจ้า โกรพราชก็โดย เสด็จด้วย

กระบวนคชสารไปยังบ้านของธนญชัยบัณฑิต ครั้น
ธนญชัยทราบ กรีบลงจากเรือนเข้าไปถวายบังคม
แทบพระยุคลบาท พระราชากลงจากคอคชสารชวน
ธนญชัยขึ้นสู่ราชรถทรง ขับเข้าสู่ถานบ้านช่อง
ธนญชัยเศรษฐี ครันมาถึงกลางบานกให้ตงพลบ-
พลาอยู่ณะทันน แลรับสั่งกับธนญชัยให้นำยานไป
รับนางออกมา ธนญชัยรับพระบรมโองการแล้ว
จึงไปบอกแก่บิดามารดาให้ทราบ ว่าพระราชาเสด็จ
ออกมารับภรรยาของตน เศรษฐีทั้งสองจึงให้ตบ
แต่งตัวครบเครื่องประดับอันมีค่า แล้วจัดสะเบียง
อาหารที่จะนำไปรับประทาน บรรทุกใส่เต่มเกวียน
ทัง ๕๐๐ เล่มมอบให้แก่ลูกสะใภ้ไป

นางกัลยาณีได้เข้าไปกราบลาบิดามารดาของ
สามี แลวกขึ้นสู่ยานมมานกำบังออกไป ธนญชัย
กนาภรรยาเข้าเผ้าพระราชา เมื่อถึงที่เผ้าแล้ว นาง
ก็เข้าไปถวายบังคม กราบพระยุคลบาท พระราชา

ทอดทัศนา เห็นนางกทรงยินดี และสรรเสริญว่า
ไม่เสียทีเปนลูกสะใภ้ของพระองค์ แล้วถามนางว่า
ชื่อใด นางตอบว่าชื่อกัลยาณ์

พระราชาจึงตรัสแก่ธนญชัยว่า “ภรรยาของ
เจ้าควรเปนทัสรรเสริญ”

ธนญชัยบัณฑิตได้กราบทูลพระราชาว่า
“อันบุคคลที่จะรักกันยืนยาว ไม่แตกร้าวจาก
กันนั้นจะต้องงดเว้นไม่กระทำการต่อไปนี้คือ

๑ การทะเลาะวิวาททุ่มเถียงกัน

๒ อย่าเข้าหุ้นซื้อขายด้วยกัน

๓ ผัวเขาไม่อยู่ อย่าไปสู่เมียเขา

อนึ่งบุคคลที่ประสงค์จะหาประโยชน์ใส่ตนนั้น
จะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้คือ

๑ อย่าลวงประเวณีด้วยเมียของผู้อื่น

๒ อย่าปรารถนาทรัพย์สินของผู้อื่น

๓ อย่าเยาะเย้ยผู้อื่น

๕ อย่าอยู่ในประเทศที่ไม่ควรอยู่"

พระราชา ได้ฟัง ดังนก ทรงยินด เปนอย่าง ยิ่ง แล้วก็พาธนญชัยบัญฑิตและภรรยาเข้าสู่พระนครเมื่อ ถึงปราสาทที่พักของธนญชัยแล้ว ก็เสด็จขึ้นสู่ที่พัก ของธนญชัย ทรงประทับเหนืออาศน์เปนอันดี นาง กัลยาณีก็จัดแจงหาโภชนาหารถวายพระราชา และ เลี้ยงดูข้าราชบริพารทุกคน

ครั้นรับประทานกันเรียบร้อยทุกคนแล้ว พระ ราชาจึงถามนางกัลยาณีว่า เพราะเหตุใดนางจึงไม่ ยอมให้ธนญชัยบัญฑิตมีอนุภรรยา

กัลยาณีกราบทูลว่า อนุภรรยานเปนบาป กรรมมาก เคยมีเรื่องมาแต่อดีตแล้ว"

พระราชาจึงถามว่า "เรื่องนั้นเปนอย่างไร ลองเล่าให้ฟังหน่อยซิ"

นางจึงกราบทูลว่า "หม่อมฉันทราบด้วย ชาติสรณะญาณบัญญาระลึกชาติหนหลัง ดังจะ

กราบทูลเรื่องให้ทรงทราบต่อไปนี้

"แต่ชาติปางก่อนนั้น ชนญชัยบัณฑิตบังเกิด
เป็นกษัตริย์ มีนามว่า กาสิกะราช เสวยราชสม-
บัติอยู่ในเมืองพาราณสี มีมเหษีชื่อว่า กาพ เป็น
ใหญ่กว่านางสนมทั้ง ๕๐๐ คน หม่อมฉันบังเกิดเป็น
บุตรของนายบ้าน มีนามว่า สิริบังกะชา ครั้น
เจริญวัยขึ้นสู่ความเป็นสาวก็มีสิริระโฉม งามเป็น
เป็นที่ต้องตาของคนทั้งหลายวันหนึ่งสิริบังกะชาพร้อม
ด้วยกุมารและสาว ๆ ในหมู่บ้านนั้น พากันไปสู่สระ
โบกขรณี บังเอิญพระเจ้ากรุงพาราณสีได้เสด็จมา
ถึงที่นั้นพอดี เห็นสิริบังกะชาเข้าก็ให้เกิดความ
เสน่หารักใคร่ จึงอุ้มเอาสิริบังกะชาขึ้นสู่หลังม้าพา
ไปสู่พระนครแล้วตั้งให้สิริกะบังชาเป็นอรรคมเหษี
ใหญ่กว่าสนมกำนัลทั้งปวง ส่วนนางกาพกับบรรดา
สนมอีก ๕๐๐ คน ก็ได้เกิดน้อยเนื้อต่ำใจคิดอิจฉา
สิริบังกะชา คิดหาช่องทางที่จะกำจัดอยู่เสมอ จึง

ไปจ้างนักเลงสุราสองคนโดยให้ค่าจ้างเบื้องเงินพันตำ
ลึง แล้วจึงออกอุบายให้นักเลงทั้งสองด้วยอุบายแห่ง
ปัญญา นักเลงทั้งสองก็ออกจากพระนครเข้าไปสู่
ป่า บวชเป็นฤาษีแล้วกเข้ามาภิกขาจาร ประชาชน
ชาวพระนครก็มีความเลื่อมใสให้อาหาร

ฝ่ายนางกาฬกับสนม ๕๐๐ ก็ไปตัดสินบนจ้าง
นางทาสของนางสิริมังกะชา ให้ตัดเอาผมและถอด
เอาแหวนของนางสิริมังกะชามาให้แก่ตน ครั้นนาง
สิริมังกะชานอนหลับสนิท นางทาสก็ลอบตัดเอาผม
และลักถอดแหวน นำไปมอบให้แก่นางกาฬ เมื่อ
นางกาฬได้ของต้องประสงค์แล้วก็ส่งให้แก่ฤาษีอีก
หนึ่ง ฤาษีจึงใช้ให้ศิษย์นำเอาแหวนไปแลกสมอใน
ตลาด

ฝ่ายนางสิริมังกะชาตื่นขึ้นไม่เห็นแหวน และ
เมื่อส่องกระจกก็เห็นผมของตนมีรอยถูกตัด นางจึง
เอาผ้าคลุมศีรษะไว้ แล้วเรียกสาวใช้มาสอบถาม

เรื่องแหวนหาย แต่สาวใช้ปฏิเสธไม่รู้เรื่องหมดทุกคน นางจึงกราบทูลพระราชาให้ทรงทราบ พระราชาจึงสั่งให้อำมาตย์ไปสืบสวน อำมาตย์ใช้คนไปสืบสวน ก็ได้ความว่าฤาษีใช้ให้ศิษย์เที่ยวเอาแหวนมาแลกสมอในตลาด ราชบุรุษจึงจับตัวฤาษีผู้ศิษย์กับแหวนนนมาครั้นสอบถามฤาษีก็ให้การว่า เมื่อคืนนี้ มีผกะสอตนหนึ่งเข้าไปกินทรากศพในป่าช้า อาจารย์ของตนจับได้ ผกะสอกลัวจึงเอาแหวนให้ไว้และอาจารย์ได้ตัดเอาผมของนางผกะสอนนไว้ ๑ ปอย ด้วย

ราชบุรุษทราบดังนนจึงให้ ฤาษีผู้ศิษย์ นำไปพบอาจารย์ เมื่อพบฤาษีผู้เป็นอาจารย์แล้ว ฤาษีผู้เป็นอาจารย์ก็ได้เล่าเรื่องให้ราชบุรุษฟัง เช่นเดียวกับที่ศิษย์ได้เล่ามาแล้ว และส่งผมให้ราชบุรุษดู ราชบุรุษจึงนำแหวนกับผมนนไปถวายพระราชา. และกราบทูลพฤติการณ์ให้ทราบโดยละเอียดตามที่

ได้สืบสวนมา พระราชาจึงเสด็จไปหานางสิริบัง
กะชา เลิกภูษาทคลุมผมออก ก็แลเห็นผมม
รอยถูกตัดใหม่ ๆ พระองค์ก็แน่พระทัยว่า นาง
สิริบังกะชาเป็นผกะสอ จึงรับสั่งให้ขับนางสิริบัง
กะชาออกไปเสียจากพระนคร นางสิริบังกะชาจึง
ต้องจากพระราชวังไป

เมื่อนางสิริบังกะชาเดินทางไปได้สักครู่หนึ่งก็
พบกับหญิงชราผู้หนึ่ง หญิงชราผู้นั้นพอได้เห็น
นางก็ให้เกิดมีจิตเอ็นดูรักใคร่ประดุจบุตร ในอุทร
จึงชวนนางไปอยู่ด้วย เลยไว้เป็นบุตรบุญธรรม
นางสิริบัง กะชาก็อยู่กับหญิงชรานั้นด้วยความผา
สุก

กล่าวถึงนางกาฬ เมื่อฤาษีทั้งสองกระทำการ
ให้ตนสำเร็จกิจแล้ว ก็ให้เงินแก่ฤาษีนั้นไปพันตำลึง
ฤาษีทั้งสองเมื่อได้ รับเงินรางวัลแล้ว ก็สึกจาก ฤาษี
กลับคืนสภาพเดิม เอาเงินมาแบ่งปันออกเป็น ๓

ส่วน คนทั้งตนเป็นอาจารย์เอาเสีย ๒ ส่วน แบ่ง
ให้คนทเป็นศิษย์แต่เพียง ๑ ส่วน แต่คนทเป็นศิษย์ไม่
พอใจรับเงิน๑ส่วนไว้ก่อนแล้ว ถึงขอให้แบ่งเท่าๆ
กัน แต่ผู้ทเป็นอาจารย์ไม่ยอมให้ จึงเกิดกัน
แหนงแคลงใจกันแต่วันนั้นมา เมาเช้าเวลาใด ผู้ท
เป็นศิษย์ก็ชวนวิวาทเสมอ และทั้งสองนักเมาเช้า
เมาเย็นอยู่ทุกวัน

ต่อมาพระราชามีความประสงค์ต้องการจะพบ
ฤาษีทั้งสองนอก ให้ราชบุรุษตามหาก็ไม่พบ คน
วันหนึ่งพระราชาเสด็จ ออกเที่ยวสดับตรับฟังทุกข์สุข
ของประชาชน โดยปลอมตนเป็นราษฎรสามัญไป
กับราชบุรุษ ครั้นเดินมาถึงบ้านของนักเลงสุรา
ก็ได้ยินเสียงเอะอะโวยวายกันอยู่เอ็ดอึง พระองค์จึง
แอบเข้าไปฟังความ โดยมิได้มีคนในบ้านนั้นแลเห็น
ก็ได้ยินเสียงนักเลงสุรา๒คนผู้สึกจากฤาษี กำลังเป็น
ปากเสียงเรื่องแบ่งเงินทนางกาพให้มาไม่เท่ากัน เมื่อ

พระองค์ได้ทราบดังนนกรุสกเสียพระทัยเป็นอันมาก ที่ด่วนขับไล่นางสรีบังกะชาไปจากพระราชวัง โดยหลงกลของนางกาพ ซึ่งพระองค์มิได้สอบสวนให้ละเอียดเสียก่อน พระองค์จึงเสด็จกลับพระราชวัง รุ่งขึ้นเช้าจึงสั่งให้ราชบรุษไปจับตัวนักเลง-สุราทั้งสองคนมาให้พระองค์ โดยพระองค์แจ้งสถานที่อยู่ให้ไปเสร็จ เมื่อราชบุรุษนำตัวบุคคลทั้งสองมาถวายแล้ว พระองค์จึงรับสั่งถามเรื่องราวจากบุคคลทั้งสองน ซึ่งนักเลงทั้งสองก็รับสารภาพโดยดี พระราชาจึงสั่งให้นางกาพและสนม ๕๐๐ คนไปเชิญนางสรีบังกะชามาให้ได้ ถ้าหาตัวไม่พบพระองค์จะฆ่าเสียทั้งหมด นางกาพกับสนมทั้ง ๕๐๐ คนก็พากันออกสืบหาจนพบตัวนางสรีบังกะชา แต่นางไม่ยอมไปด้วย โดยบอกว่าถ้าพระราชาต้องการให้นางเข้าไปสู่พระราชวังตามเดิม ก็ขอให้พระองค์เสร็จออกมารับนางด้วยพระองค์เอง นาง

กาพกกลับมาทูลพระราชาให้ทรงทราบ พระราชา
จงเสดจด้วยกระบวนช้างพระทนงเบนราชพาหนะไป
ไปรับนางเข้าสู่พระราชวัง และแต่งตั้งให้เบนอัคร
มเหษีตามเดม แลวรับสั่งให้จับนางกาพกับสนม
ทง ๕๐๐ คน มาขดหลมฝังลงเพียงคอ แลวให้ช้าง
เหียบเสียตายทงหมด

นางสิริบังกะชาทราบดังนั้น เกรงจะเบนเวร
กรรมกันต่อไปในภายหน้า นางจึงอ้อนวอนขอโทษ
คนเหล่านั้นไว้ พระราชาก็ทรงยกโทษให้ แล้ว
มอบนางกาพกับสนมทง ๕๐๐ คน ให้เบนนางทาส
สำหรับรับใช้การงานแก่นางสิริบังกะชา แต่นาง
ไม่ยอมรับเอา ได้ทูลขอให้ปลดปล่อยคนทงหลาย
เหล่านให้เบนใหญ่ตามเดม

พระราชาได้ฟังดังนั้นก็ตรัสสรรเสริญนางสิริ
บังกะชาเบนอันมาก และตรัสว่า
“คนที่มีใจเบนอกุศล ย่อมไม่กลัวซึ่งบาป

กรรมทั้งหลาย แต่คนใดทมใจเป็นกุศล ย่อมจะแผ่เมตตาจิต คิดให้ความสุขแก่ผู้อน บุคคลผู้มีใจเป็นกุศลถ้าปะปนร่วมอยู่กับผู้ทม ใจเป็นอกุศล ย่อมประสพแต่ความเดือดร้อน ภรรยาใหญ่จะไม่มีความสุข ก็เพราะอนุภรรยา บุรุษจะไม่สบายใจก็เพราะภรรยามีชู้"

เมื่อพระองค์ตรัสเช่นนนแล้ว ก็ไม่ประสงค์จะรับหญิงอนมาเป็นสนมอก คงอยู่ด้วยนางสิริมังกะชาแต่ผู้เดียว

ส่วนนางสิริมังกะชานนเมื่อได้กลับคนสู่ฐานะเดิมแล้ว ก็มิได้ลืมบุญคุณของหญิงชะราผู้ได้เลี้ยงดูตนประดุจลูกในอุทรนั้น จึงให้ราชบุรุษไปรับหญิงชะรามาอยู่ด้วย และเลี้ยงดูมิให้อนาทรร้อนใจเสมอด้วยมารดา"

เมื่อนางกัณหายาณเถราเรื่องแต่อดีตถวายพระเจ้า

โกรพราชฯบลงแล้ว นางจงว่า “นับตั้งแต่ชาตินี้
เป็นต้นมา สามีของหม่อมฉันจงไม่ยินดีที่จะมีอนุ
ภรรยาอีก ซึ่งมิใช่เป็นเพราะหม่อมฉันจะกีดกัน
ขัดขวางแต่อย่างใดก็หาไม่”

พระเจ้าโกรพราช ได้ฟัง เรื่องที่นาง เล่าทราบ
แล้วก็ทรงชื่นชมยินดีมาก จึงทรงพระราชทานมหา
สัดดาอันมีค่าโกฏิหนึ่ง เป็นเครื่องประดับกายแก่
นางกัลยาณี

พระราชาจึงตรัสถามชนัญชัยบัณฑิตว่า รู้
หรือไม่ว่า นางกัลยาณีได้เป็นภรรยาของตนมาแต่
ชาติก่อน ๆ ชนัญชัยกราบทูลว่า ทราบมาแต่แรก
ประถมชาติแล้ว

ครั้นพอตะวันบ่ายพระราชาก็จากบ้านของชนัญ
ชัยบัณฑิต กลับคืนสู่พระราชวัง

ครั้นรุ่งเช้าเมื่อชนัญชัยเข้าเฝ้าในที่ประชุม

ตามเดิม พระเจ้าโกรพราชจึงรับสั่งถามว่า

"ดูกรเจ้าธนญชัย อันตัวเจ้านักมีสติปัญญา เฉียบแหลม แกล้วกล้าอาจหาญ ทรัพย์สินเงินทอง และบริวารก็มีมาก อาจจะเอาสมบัติในชมพูทวีปทั้งหมดก็ได้ และตัวเราก็คิดร้ายต่อเจ้า ไฉนเจ้าไม่คิดร้ายต่อเรา ?"

ธนญชัยบัณฑิตกราบทูลว่า "อันบุคคลผู้เป็นสัปรุษย่อมไม่คิดร้ายต่ออะสัปรุษ ถึงอะสัปรุษจะคิดร้ายอย่างใดก็ไม่กระทำตอบแทน"

แล้วธนญชัยบัณฑิตก็กล่าวต่อไปว่า "อันบุคคลผู้เป็นสัปรุษนั้น บุคคลใดจะด่าว่าอย่างใดก็ไม่เดือดร้อน จะสรรเสริญก็ไม่ยินดี เสมือนพื้นแผ่นดินไม่รู้สึกยินดียินร้าย ในของเหม็นและหอมทั่ว

นำมาทิ้งทับถม สัปรุษนั้น ถึงจะได้รับความทุกข์ยาก พรัดพรากจากที่อยู่อาศัย ก็ไม่ทิ้งขันติความอดทน และความกตัญญูรู้คุณคน เปรียบประดุจแก่นจันทร์จะสดก็หอมจะแห้งก็หอม แม้จะเอาไปเผาก็ยังหอมอยู่เสมอ

อันข้าพระพุทธเจ้านั้น ขณะเมื่อพระองค์ทรงพระพิโรธถึงโทษ ก็มิได้มีจิตคิดโกรธตอบ ระลึกอยู่แต่พระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ได้ทรงยกย่องให้ได้รับถาวรยศและตำแหน่งสูงปรากฏแก่คนทั้งหลาย มิได้คิดถึงความผิด ดวงจิตมีนอยู่ในความกตัญญูเสมอ”

พระเจ้าโกรพราชจึงตรัสถามต่อไปว่า

“เมื่อเจ้าออกจากพระนครแล้ว ไฉนไม่ไปอยู่บ้านบิดามารดา ท่องเที่ยวไปให้ได้รับความลำบาก

ทำไม ?”

ธนญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า “ถ้าไปอยู่กับบิดามารดาก็คงประกอบด้วยอำนาจยศและบริวารมากมาย ถึงไม่เป็นข้าศึกสัตรูต่อพระองค์ ก็อาจทำให้ทรงระแวงได้ เมื่อคิดดังนี้แล้วจึงตัดสินใจจากไปอยู่เสียทอนเพื่อให้ทรงคลายความระแวง”

พระราชาได้ทรงถามว่า “คนที่เป็นสัปรุษไม่คิดประทุษร้ายตอบแทนอะสัปรุษนั้นด้วยเหตุผลอย่างใด ?”

ธนญชัยบัณฑิตกราบทูลว่า “ที่เป็นดังนี้ด้วยเหตุผล ๒ ประการ คือมองเห็นกรรมของตนเองอย่าง ๑ และของผู้อื่นอีกอย่าง ๑ คือเห็นว่าเป็นอกุศลธรรมที่ได้ทำไว้แต่ชาติก่อน ถ้าเขาไม่กระทำเวรกรรมนั้นก็ไม่หมดสิ้นไป ตนจะต้องเสวยกรรม

ต่อไป เมื่อมผู้กระทำแล้วไม่กระทำตอบแทน ก็เป็นอันอะโหสิกรรมกันไป และสำหรับผู้ทำแก่เรานั้น เมื่อชาติก่อนเราคงได้ทำกรรมให้แก่เขาไว้ ชาตินี้เขาจึงกระทำต่อเรา หากเราทำตอบแทน เวรกรรมก็ย่อมผูกพันกันต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด สู้ให้เวรระงับไปเสียดีกว่า”

เมื่อธนัญชัยบัณฑิตกล่าวจบลง พระราชาก็สรรเสริญว่า ธนัญชัยเป็นสัปปุริสแท้ สมควรจะยกย่องสรรเสริญให้เป็นตัวอย่างแก่คนทั้งหลาย ให้ประพฤติตาม

ปุโรหิตาจารย์ได้กราบทูลว่า “ธนัญชัยบัณฑิตนอกจากมีปัญญาอันเลิศแล้ว ยังมีน้ำใจเป็นกุศลและเป็นสัปปุริสด้วย ควรจะแต่งตั้งให้ดำรงซึ่งยศศักดิ์อันสูง สมควรแก่สติปัญญา และ

ความดีที่ได้ประพฤติปฏิบัติมา”

พระราชาจึงตรัสว่า “เออ ดีแล้ว! เราจะ
ตั้งให้เจ้าธนัญชัยเป็นที่พระยามหาอุปราช”

อครมหาเสนาบดีอุชุกะ คู่อาฆาตของธนัญชัย
บัณฑิตได้กราบทูลคัดค้านว่า

“ธนัญชัยบัณฑิตยังหนุ่มเกินไป ไม่สมควร
แก่ตำแหน่งนี้ ตำแหน่งพระยามหาอุปราชเป็นที่สอง
รองจากพระเจ้าแผ่นดิน ต้องแต่งตั้งจากผู้สามารถ
และมีวัยวุฒิสูง อันเป็นที่นับถือของคนทั้งหลายจึง
จะควร”

พระราชาจึงว่า “ธนัญชัยบัณฑิตนี้ แม้จะ
ยังหนุ่มมากก็ตาม แต่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิอันหาผู้ใด
เสมอเหมือนมิได้ ควรเป็นที่กราบไหว้บูชาของคน
ทั้งหลายได้ และคนโดยมากก็เคารพนับถืออยู่ และ

นอกจากมีสติปัญญาแล้ว ยังประพฤติตนดีงอยู่ใน
กุศลกรรมด้วย เราเห็นว่าเหมาะสมแล้วที่จะให้ตำ
แหน่งพระยามหาอุปราชแก่เจ้าธนญชัยบัณฑิต”

เสนาบดีจึงกราบทูลต่อไปว่า “อันตำแหน่งพระ
ยามหาอุปราชนั้น เป็นตำแหน่งจอมทัพ แทนตัวพระ
เจ้าแผ่นดิน เมื่อมีข้าศึกมาตีพระนคร จะต้อง
บัญชาการรบแทนพระราชาด้วย ต้องมีการฆ่าคน
ธนญชัยบัณฑิตเป็นนักปราชญ์ เป็นคนใจบุญ ไม่
อาจรบรอต่อตีข้าศึกได้ ถ้าหากแต่งตั้งให้ดำรงตำ
แหน่งพระยามหาอุปราชแล้ว เห็นว่าบ้านเมืองจะ
พินาศฉิบหายเป็นแน่แท้!”

ธนญชัยบัณฑิตได้ฟังดังนั้นจึงตอบว่า

“ดูกรท่านเสนาบดี อันตำแหน่งนี้สำหรับตัว
เรานี้ได้กระดิกเลยก็ได้แต่อย่างใด เท่าที่

เป็นอยู่บัดนี้เรากพอใจแล้ว แต่ขอคัดค้านของ
ท่านนน เป็นการหมิ่นเกียรติยศและความสามารถ
ของเรา ท่านสงสัยว่าเราจะปราบข้าศึกไม่ได้เช่นนั้น
หรือ ท่านจงบอกแก่เรามาซิ ว่าใครบ้างที่เป็น
สัตรูแก่บ้านเมืองของเรา เราจะไปจับตัวมาให้ท่าน
เห็น”

เสนาบดีจึงว่า “มีพระราชาชาติทมิฬพระ
องค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าพระเจ้าอาภังค์ ครองราช
สมบัติอยู่ ณะเมืองนะพะสาฬนคร เป็นเมืองปะจันตะ
ประเทศอยู่ริมฝั่งสมุท พระราชาพระองค์นมีพลโยธา
ใหญ่ถึง ๕๐๐ โยธาใหญ่เหล่านมีบริวารอีกหมื่น
หนึ่ง พร้อมด้วยจตุรงคเสนาเก่งกล้าสามารถในการ
รบเป็นอย่างยิ่ง พระราชาพระองค์นได้ส่งพระราช
สาส์นไปยังพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายในชมพูทวีป ให้

มาเผ้าพระองค์เพื่อถวายเครื่องราชบรรณาการ ถ้า
เมืองใดขัดขืนไม่มาเผ้าถวายราชบรรณาการ กยก
ทัพไปตีเมืองนั้น จับพระราชาผู้ครองเมืองนั้นฆ่า
เสีย หรือไม่ก็ถอดออกจากตำแหน่ง ริบเอาทรัพย์
สมบัติตลอดจนธิดาและภรรยา มาทำกามมิจฉาจาร
ให้เห็นต่อหน้า พระราชาพระองค์นมพระทัยบาป
หยาบช้าเป็นอันมาก เมื่องเรานเมอแรก ๆ รัชกาล
กถูกพระเจ้าอาภังคมารบกวนเบียดเบียนอยู่ถึง ๓ ปี
ขอให้ท่านไปจับตัวมาให้เราดูหน่อยเถิด”

ธนญชัยบัณฑิต จึงกราบทูลถามพระราชาว่า
ตามที่เสนาบดีกราบทูลมาน เป็นความจริงหรือไม่
พระราชารับสั่งว่า เป็นความจริง
ธนญชัยบัณฑิตจึงทูลถามว่า อยากให้ยก
กองทัพไปปราบปรามหรือไม่ พระราชาตอบว่า

อยากให้ไปตีเอาเมืองของพระเจ้าอาฬังคมาเป็นเมืองขันต่อไป

ธนัญชัยจึงกราบทูลว่า "การที่เราจะยกกองทัพไปตีเมืองเขานั้นไม่สมควร จะได้ชื่อว่าเป็นโจรปล้นเมือง เป็นบาปกรรมและเป็นทัดฉนนทาของนานาประเทศ เพื่อมิให้เสื่อมเสียเกียรติยศของพระราชาและเดือดร้อนแก่ไพร่พ้าข้าแผ่นดินของทั้งสองประเทศ ข้าพระพุทธเจ้ารับอาษาจะไปจับตัวพระเจ้าอาฬังคมาเอง โดยมิให้ต้องเสียเลือดเนื้อของทหารและไม่ต้องให้เกิดการรบราฆ่าฟันกัน"

พระราชาจึงถามว่า "เจ้าจะทำอย่างใด และเอาพลโยธาไปเท่าใด ?"

ธนัญชัยกราบทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้าจะขอเอาแต่บริวารทั้ง ๕๐๐ คนของข้าพเจ้าไปเท่านั้น โดย

มิต้องให้ลำบากแก่ผู้อน”

พระราชาจึงถามว่า “เจ้าจะไปเมื่อใด”

ธนัญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า “ข้าพระ-
พุทธเจ้าไม่ต้องหาฤกษ์หายามดอก ทำนถือเอาแต่
กุศลและอกุศลเป็นใหญ่ เมื่อจัดการพร้อมเพรียง
เมื่อใดก็จะทูลลาไปเมื่อนั้น”

พระราชาก็ทรงอนุญาตตามใจธนัญชัย แล้ว
ธนัญชัยบัณฑิตก็ทูลลากลับไปบ้านของตน

เมื่อธนัญชัยกราบถวายบังคมลาไปแล้ว เส-
นาบดีจึงเข้าไปกระซิบกราบทูลว่า นางกัลยาณ
ภรรยาของธนัญชัยบัณฑิตนั้น นางไม่มีความเสน่หา
ในตัวธนัญชัยเลย เขาทราบดีว่านางมีความปฏิพัทธ์
ในพระราชามาก

พระราชาได้ฟังดังนั้น ก็ทรงพระโรธตวาดไล่

เสนาบดีให้ออกไปจากหน้าทนง แล้วกเสด็จขนสู่ปราสาท

ครันรุ่งขนเช้าธนญชัยบัณฑิต จึงให้คนไปรับพ่อตาแม่ยายเข้ามาอยู่ด้วยบดามารดาของตน แลวจึงให้คนบรรทุกเกวียน ๕๐๐ เล่ม เต็มไปด้วยสินค้าต่าง ๆ ให้บริวารทง ๕๐๐ คน เป็นพ่อค้ากับเกวียนไปคนละเล่ม

ต่อมาอก ๗ วัน ธนญชัยบัณฑิตจึงนำบริวารทง ๕๐๐ คน ขนเผ้ากราบทูลลาพระราชา

พระราชาจึงถามว่า "เจ้าจัดการเตรียมตัวพร้อมแล้วหรือ จะไปเมื่อใดจงบอกแก่บิดาเถิด ?"

ธนญชัยกราบทูลว่า จะไปในวันรุ่งขน

พระราชาจึงทรงพระราชทานเลี้ยงอาหารแก่พลบริวาร

ทั้ง ๕๐๐ คนของธนญชัยบัณฑิต

เมื่อออมหน้าสำราญดีแล้ว ธนญชัยบัณฑิต
จึงกราบทูลว่า "ในการที่ข้าพระพุทธเจ้ารับอาษา
ไปทำการครงน มิได้ปรารถนาลาภยศแต่ประการ
ใด ขอแสดงความสามารถและสติปัญญาให้ปรา-
กฏแก่คนทั้งหลาย ซึ่งเสนาบดีได้มีความหมิ่นประ
มาทต่อข้าพระพุทธเจ้าเท่านน"

พระราชาจึงว่า "ดีแลวที่เจามีความคิดเช่น
น บิดาของอวยชัยให้พรแก่เจาว่า เจ้าไปทำการ
ครงนจงประสพชัยชนะ และมีความสำเรจตามสติ
ปัญญาเถิด"

ธนญชัยรับพรจากพระราชาแล้ว ก็กราบ
ถวายบังคมลาพาบริวารทั้ง ๕๐๐ คน กลับไปลาบิดา
มารดาของตนเสร็จแล้วก็กลับคนมายังที่พัก ได้สั่ง

เสียร่าถานางกัลยาณี แลปลอบโยนมิได้โศก
เศร้าโดยสั่งว่าเดือดร้อนประการใด ก็ให้ไปทูล
ขอความกรุณาเป็นทพงจากพระราชา เพราะท่าน
เปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรของตน
รุ่งขึ้นเช้าธนัญชัยบัณฑิตกับบริวารทั้ง ๕๐๐
คน ก็เดินทางออกจากเมืองอินทปัตร โดยทางประ
ตูด้านทักษิณแต่เช้าตรู่ ครั้นถึงสี่นามแข่งม้า ก็
สั่งให้หยุดขบวนประชุมสั่งความว่า เมื่อขบวน
ของเราเดินทางจะเข้าสู่เมืองของพระเจ้าอาฬังคแล้ว
อย่าเข้าไปให้พร้อมกัน จงทะยอยกันเข้าไปวันละ
๓-๔ เล่มบาง ๔-๕ เล่มบาง ชาวเมืองเขาถามก
จงตอบเขาว่าไม่ได้มาด้วยกัน ต่างคนต่างมา เมื่อ
นัดหมายกันเรียบร้อยแล้วก็ออกเดินทางรอนแรมไป
ตามมรรคา นับเวลาได้ ๓ เดือน ก็ถึงนครของ
พระเจ้าอาฬังค์

จะกล่าวถึงอุชุกะเสนาบดีผู้ใหญ่ ซึ่งมีจิต
ริษยาอาฆาตชนัญชัยบัณฑิตอยู่เป็นอันมาก เมื่อ
เห็นชนัญชัยบัณฑิตจากไปแล้ว ก็คิดว่านางกัลยา
ณีภรรยาของชนัญชัยบัณฑิตนั้น บัดนี้ผัวไม่อยู่
คงจะหงอยเหงาเป็นอันมาก ถ้ายุยงให้นักปราชญ์
ทั้งสาม ไปทำการเกี้ยวพาราศรี คงจะได้ผลอย่าง
แน่นอน

ครั้นรุ่งเช้าเมื่อได้พบกับนักปราชญ์ทั้งสามแล้ว
ก็พูดแนะนำหว่านล้อมให้นักปราชญ์ทั้งสาม ไปเกี้ยว

นางกัลยาณ์ นักปราชญ์ทั้งสามเมื่อได้ฟังเช่นนั้นก็ดีใจ เพราะคาดคะเนว่าอย่างไรเสียก็คงจะได้ผล จึงชวนกันไปสู่บ้านนางกัลยาณ์ เดินเตร่ไปเตร่มาอยู่หน้าบ้าน ไม่กล้าเข้าไปในบ้าน นางกัลยาณ์เห็นเช่นนั้น จึงให้นางทาษออกไปถามว่า ท่านมาเดินกรายไปมาเช่นนี้ มีความประสงค์สิ่งใด นักปราชญ์ทั้งสามจึงบอกนางทาษว่า ขออย่าได้เกรงกลัวสิ่งใดเลย ให้ไปบอกแก่นางกัลยาณ์ว่า ท่านมาดูแลทุกข์สุขฐานมิตร เพื่อต้องการผูกไมตรีกัน มิได้มีจิตคิดร้ายแต่อย่างใด นางกัลยาณ์ทราบเช่นนั้น ก็รู้เท่าทันในความคิดของนักปราชญ์ทั้งสาม จึงคิดอุบายจะซ้อนกลนักปราชญ์ทั้งสาม เพื่อแกล้งให้ได้รับความอับอาย นางจึงสั่งให้คนใช้ขุดบ่อน้ำไว้ในรั้วบ้านรอบ ๑ บ่อ และ

ตั้งเอาต้นโพงสำหรับตักน้ำไว้ด้วย แล้วให้ปลูกศาลา
เล็กสำหรับนั่งเล่น ๑ หลัง ตรงหน้าบ้านข้างริม
ประตูบ้านพ่อค้า และตั้งร้านขายเครื่องยา ขาย
โคมไว้หน้าบ้านอกด้วย

เมื่อสั่งคนทั้งหลายให้จัดการเรียบร้อยตามคำสั่ง
ของนางแล้ว ในตอนเย็นทุก ๆ วันนางกัลยาณ์ก
แต่งกายด้วยอาภรณ์อันงดงามเป็นที่เจริญตา แก่ผู้พบ
เห็น แล้วมานั่งเล่นอยู่ที่ศาลารมประตูบ้านทุก ๆ
เย็นนักปราชญ์ทั้งสามออกจากเผ้าแล้ว ก็ชวนกัน
กรายไปหน้าบ้านนางกัลยาณ์ทุก ๆ วัน ได้แลเห็นรูป
โฉมอันงดงามของนางกัลยาณ์ ก็ได้มีจิตคิดเสน่หา
ยิ่งขึ้น พากันเวียนวนไปมาอยู่เสมอ แต่ยังไม่มีผู้
ใดกล้าเข้าไปเกี้ยวพาราศรี

ครั้นอยู่มาวันหนึ่งเวลาค่ำ สุนทราใด แต่ผู้

เดียว ได้แอบไปซุ่มอยู่ทรมรวบ้านของนางกัลยาณ์ เห็นหญิงสาวคนหนึ่งมาดักนา จึงตรัสทพูดจาด้วย เมื่อได้สนทนากันสักครู่หนึ่ง สุนทราไลก็ขอร้อง ให้หญิงสาวผู้นั้นช่วยเหลือ ให้ตนได้มีโอกาศเข้าไป พบพูดจากับนางกัลยาณ์สักหน่อย ถ้าสามารถช่วย เหลือได้ จะรางวัลให้เป็นเงิน ๕ ชั่ง หญิงสาว ผู้นั้นก็บอกว่า ถ้าสุนทราไลจะปฏิบัติตามคำแนะนำ ของนางแล้ว นางก็สามารถจะช่วยเหลือได้ สุน-ทราไลก็รับคำนาง นางจึงว่า ถ้าเช่นนนนางจะโยน คันโพงออกไปข้างนอกรั้ว แล้วให้สนทราไลห้อย ตัวอยู่ที่คันโพง ต่อจากนนจะชักคันโพงให้เข้ามา ข้างใน แต่นางว่านางเป็นผู้หญิงไม่สามารถจะชัก คันโพงคนเดียวได้ จะต้องจ้างคนอื่นให้มาช่วยกัน

ชัก ขอให้สุนทราไลมอบเงินให้นางก่อน สุนทราไล
ก็เอาห่อเงินโยนเข้าไปในรั้วบ้านให้แก่นาง นาง
ทาสีจึงกลับมาบอกนางว่าได้แล้ว ถ้าเช่นนั้นในวันพรุ่ง
นี้เวลาค่ำ ให้สุนทราไลมาคอยอยู่ตรงนี้ จะได้
จัดการให้สมกับความปรารถนา

เมื่อสุนทราไลลาจากไปแล้ว นางทาสีผู้นั้นก็
เรียงรายทั้งหมดไปแจ้งให้แก่นางกัลยาณ ผู้เป็นนาย
ทราบทุกประการ นางกัลยาณจึงเรียกคนใช้ผู้ชาย
ที่มีรางกายแข็งแรง มาสั่งให้ปฏิบัติตามอุบายของ
นาง บรรดาคนใช้เมื่อเสร็จธุระกิจในหน้าที่ของตนแล้ว
ก็มาคอยอยู่ ครั้นถึงเวลานัดสุนทราไลก็มาพบกับ
ทาสี นางทาสีบอกให้จับคันโพงห้อยตัวไว้ แล้ว
เรียกให้บุรุษคนใช้ชักคันโพงเข้ามา เมื่อสุนทราไล
เข้ามาแล้ว ก็จับมัดไว้กับคันโพรง ครั้นสำเร็จ

เรียบร้อยแล้ว ก็มาบอกให้นางกัลยาณทราบ ครั้นรุ่งขึ้นเช้านางกัลยาณก็ให้คน ใช้ผู้ชายนำความไปแจ้งต่ออำมาตย์ผู้ใหญ่ว่า เมื่อคืนนี้มีคนร้ายมาลักกินน้ำในบ้าน จับตัวได้มัดไว้กับต้นโพง อำมาตย์ก็ใช้ให้เจ้าหน้าที่มาดูตัว ครั้นทราบว่าเป็นสุนทรา ไล จึงนำความไปบอกกล่าวให้อำมาตย์ทราบ อำมาตย์จึงต้องมาดูด้วยตนเอง ขณะนั้นชาวบ้านใกล้เรือนเคียง ได้พากันมามุงดูเป็นจำนวนมาก

เมื่ออำมาตย์พบนางกัลยาณแล้ว จึงขอร้องให้แก้สุนทรา ไล โดยบอกว่าจะนำตัวไปมอบให้แก่พระราชาเอง นางจึงสั่งให้แก้มัด แล้วมอบตัวให้แก่อำมาตย์ไป อำมาตย์พาตัวสุนทรา ไลไปเฝ้าพระราชากราบทูลให้ทราบเรื่องทุกประการ พระราชาทรงทราบแล้วก็พิโรธเป็นอันมาก จะลงโทษให้สา

หัส สุนทราไดออกจากพระราชวังแล้วก็ต้องชัก
ผ้าขนคลุมศีรษะไปเพราะอับอายแก่ประชาชนมาก
อฏฐารมณ์ทราบเรื่องสุนทราไดแพ้รู้ผู้หญิง
ได้รับความอับอายมาก จึงอยากจะลองบัญญา
ดูบ้าง ได้เดินกรายไปหน้าบ้านนางกัลยาณีแต่ผู้
เดียว เดินไปเดินมาอยู่เช่นนี้วันละหลาย ๆ หน
นางกัลยาณีทราบเรื่อง จึงให้นางทาสีออกไปติด
ต่อ ทาสีนางนนเมื่อพบกับอฏฐารมณ์แล้วก็นึกถึง
ยกมือไหว้ ถามถึงความประสงค์ที่มาเดินกรายไป
มาเสมอ ๆ เช่นนี้ ว่าต้องการสิ่งใด อฏฐารมณ
จึงกล่าวว่า มีความประสงค์จะเข้าไปสนทนาด้วย
นางกัลยาณี ถ้าหากนางช่วยเหลือได้เป็นผลสำเร็จ
แล้ว จะให้รางวัลเป็นเงิน ๕ ชั่ง นางทาษบอกว่า
จะช่วยเหลืออย่างเต็มที่ แต่ขอให้มอบเงินให้ก่อน

อิฏฐารมณ์กมอบเงินให้แก่นาง นางจึงบัดว่า ใน
ตอนกลางคืนในวันรุ่งขึ้นให้อิฏฐารมณ์ มาคอยอยู่ที่
ข้างรั้วบ้าน นางจะจ้างคนตัดรั้วบ้านไว้ให้เป็นช่อง
พอตัวรอดเข้าได้แล้วให้อิฏฐารมณ์รอดรั้วเข้าไป
เมื่ออิฏฐารมณ์จากไปแล้ว นางทาษจึงนำ
ความไปแจ้งให้นายสาวของตนทราบ ตามที่ได้ตก
ลงไว้กับอิฏฐารมณ์
ครั้นรุ่งเช้านางกัลยาณจึงให้คนตัดรั้วเป็นช่อง
พอตัวคนลอดเข้าออกได้ แล้วนางก็สั่งให้บุรุษคน
ใช้ ๔ คน ให้เอาเชือกถักเป็นเรือกตาหมากรุก ไป
ปูไว้ที่ช่องรั้ว พออิฏฐารมณ์รอดเข้ามาครึ่งตัว
ก็ให้รวบตัวมัดไว้เหมือนมัดศพ บุรุษทั้ง ๔ คนรับ
คำสั่งแล้ว ก็ไปจัดการไว้ตามสั่ง ครั้นถึงเวลา
ค่ำอิฏฐารมณ์ก็มาตามนัด พอลอดเข้าไปได้ครึ่ง

ตัว กฎกจับมัดไว้เหมือนผีตาย และถูกหามไป
ให้นางกัลยาณดู เมื่อนางได้เห็นดังนั้น ก็สั่งให้
บุรุษทั้ง ๔ ให้จัดการนำออกไปนอกบ้านในเวลาใกล้
ร่ำงอรุณ โดยเอาไปทิ้งไม้ที่หนทาง ๔ แพร่งกลาง
พระนคร ทำซาหย่างแขวนไว้ด้วย บุรุษทั้ง๔ก
จัดการตามที่นายสำวของตนสั่ง

รุ่งขึ้นเช้าคนทั้งหลายที่เดินไปมา แลเห็นก
สำคัญว่าเป็นซากศพ จึงนำความไปแจ้งต่อเจ้าพนัก
งานนครบาล เจ้าหน้าที่มาดูก็ทราบว่าเป็นอฏฐา-
รมณ์ จึงนำไปถวายพระราชา พระราชาตรัส
ถาม อิฏฐารมณ์ก็กราบทูลความจริงให้ทราบทุก
ประการ พระราชาทรงพิโรธเป็นอย่างยิ่ง คาด
โทษไว้ว่าจะได้พิจารณาโทษในกาลต่อไป

ส่วนอภัยบัณฑิต เมื่อได้ทราบว่าเพื่อนของตัว

สองคนต้องเสียทผู้หญิง กปรักปรำเอาว่าสองคน
นั้นโง่มาก จึงคิดการจะลองบัญญาของตนบ้าง
โดยมั่นใจว่าจะต้องมความสำเร็จสมความ ปรารถนา
เมอคิดดังนแล้วในกาลวันหนึ่ง เขากมงหน้าไปสู่
บ้านของกัลยาณ ทำเดินกรายไปมาหน้าบ้าน นาง
กัลยาณเห็นดังนนกรูท จึงเรียกบุรุษคนใช้ทั้ง๔
คน ซึ่งเป็นคนขายโลงมาสั่งว่าให้ทำการต่ออภัย-
บัณฑิตให้ลงนอนในโลงให้จงได้ เมอลงไปนอน
แล้วให้เอาฝาปิดไว้ ผูกเชือกให้แน่นอย่าให้ออกได้
บุรุษทง๔ รับคำนายสาวของตนแล้ว กออกไปทำ
ความเคารพอภัยบัณฑิต แล้วถามว่าท่านมธุระ
สิ่งใด อภัยบัณฑิตตอบว่า มาฟังเหตุผลท่เพอน
ทงสองคนเสียทแก่ผู้หญิง บุรุษทง๔ตอบว่า นัก
ปราชญ์ทงสองนนคบคนผด ทงนเพราะคบกับหญิง

ทาษจึงเกิดความ ถ้าหากคบกับบุรุษเพศด้วยกัน
เช่นพวกเราคงไม่มีอะไรเกิดขึนอย่างแน่นอน อภัย-
บัณฑิตได้ฟังแล้วดีใจมาก ขอร้องให้บุรุษทง ๔ นัน
ช่วยเหลือตน โดยตนจะจ่ายเงินให้คนละ ๑ ชั่ง
บุรุษทง ๔ จึงบอกว่า ถ้าหากทำตามถ้อยคำแนะนำ
ของเขาแล้วก็สามารถจะช่วยได้ เขาเป็นคนขายโลง
เวลาเย็น ๆ เลิกขายแล้วก็หามโลงเข้าไปเก็บไว้ในรัว
บ้าน ขอให้อภัยบัณฑิตลงนอนในโลง แล้ว
เขาจะปิดไว้ให้มิดชิด พอเรียบร้อยแล้วก็จะหาม
เข้าไปไว้ในรัวบ้าน แบบนต้องสำเร็จแน่ อภัย-
บัณฑิตได้ฟังคำแนะนำเช่นนนกเห็นชอบด้วย จึง
จ่ายเงินให้แก่บุรุษทง ๔ คนละ ๑ ชั่ง แล้วบุรุษทง
๔ ก็จัดการตามที่ได้แนะนำนน เมื่อเรียบร้อยแล้ว
จึงนำความไปแจ้งให้นางกัณยาณทราบ นางจึงสั่ง

ให้บุรุษทง ๔ นั้นเอาโลงไปทงไว้ที่ประตูเมือง ใน
เวลาใกล้รุ่งอรุณ

ครนรุ่งขน เชากม ประชาชนมา ดูกันมากมาย
บางคนก็ออกความเห็นว่าควรเอาไปเผาเสียดีกว่า ไม่
ควรปล่อยทิ้งไว้เช่นนี้เลย เพราะดูน่าสังเวชมาก
อภัยบัณฑิตได้ฟังเช่นนี้ก็ตกใจเป็นอย่างยิ่ง พยา
ยามดันไปมาอยู่ในโลงนั้น ประชาชนพากันแปลก
ใจมาก รู้แน่ว่าคนยังไม่ตายจึงให้ผ่าโลงออกดู
พวกราชบุรุษจึงนำเอาตัวไปถวายพระราชา กราบ
ทูลให้ทราบทุกประการ พระราชาทรงพระพิโรธ
เป็นอันมาก คาดโทษไว้ว่าจะได้พิจารณาโทษใน
กาลต่อไป อภัยบัณฑิตกราบบังคมลาออกจาก
พระราชวัง เดินก้มหน้าไปสู่บ้านตน

จะกล่าวถึง อัครมหาเสนาบดีเมือ ทราบเรื่อง

นักปราชน์ทงสามเพอนคูคดของตน เสยทแพรูแก
นางกัลยาณ กมาราพงวาตนเองเบนผูเหนการณ
ไกลและมบัญญาแกล้วกล้ากว่านักปราชน์ทงสามและ
มตาแหน่งหนาทการงานใหญ่โต คงจะสำเรจแน่ เมอ
คดดงนแล้วกขนช้างเบนพาหนะไปสู่บ้านนางกัลยาณ
ครนถงกหยุดช้างชมตลาดทขายหญ้า ทำประหนงว่า
จะมาซอหญ้า นางกัลยาณนนถงเวลาเยนก็มกจะ
มานงเฉนทหน้าบ้าน เมอทราบว่าเสนาบดมากแต่ง
ตัวให้งดงามสำแดงกายให้เห็น เมอเสนาบดมา
เช่นนนางกรูทันในความคิด เพราะแต่ก่อน ๆ ไม่
เคยเหนมาเลย และนางทราบดว่าเสนาบดไม่ชอบ
อัธยาศัยกับสามของตน เมอเสนาบดกลับบ้าน
แล้ว นางจงเรยกคนขายหญ้าซงเบนบริวารของ
สามให้ไปพบ และบอกอุบายให้ล่อเสนาบดให้ตก

หลุมให้ได้ เสนาบดีได้ยลโฉมนางกัลยาณีก็เกิดความ
รักใคร่เวียนไปเวียนมาอยู่เสมอ วันหนึ่งจึงสั่งให้
คนขายหญ้านำเอาแก่นจันทน์แดงไป ส่งให้ที่บ้านของ
ตน เสนาบดีจึงบอกความประสงค์ของตนที่อยาก
จะเข้าไปพบพูดจากับนางกัลยาณี โดยเห็นว่าคนขาย
หญ้าสนิทสนมกับนางมาก เพราะเสนาบดีเคยเห็นนาง
มาที่ร้านขายหญ้านั้น พ่อค้าหญ้าได้พูดถึงเรื่องนัก-
ปราชญ์ทั้งสาม แต่เสนาบดีไม่อยากฟัง ขออย่า
ให้พูดถึงเลย ขอให้ช่วยหาหนทางให้ตนมีโอกาส
สนทนากับนางกัลยาณีได้แล้ว จะให้รางวัลเป็น
เงิน ๕ ชั่ง พ่อค้าหญ้าได้ตอบว่า ถ้าหากเสนาบดี
ทำตามความคิดเห็นของเขาแล้ว จะต้องสำเร็จสม
ความประสงค์อย่างแน่นอน เสนาบดีกรับคำจะ
ปฏิบัติตามความคิดเห็นของพ่อค้าหญ้า พ่อค้าหญ้า

จึงให้เสนาบดีลงไปอยู่ในลุ้งใส่หญ้า พอนางกัลยาณี
มาถึงจะได้ออกมาพูดจากันได้โดยสะดวก เสนาบดี
ก็เห็นชอบด้วย ได้มอบเงิน ๕ ชั่งให้เป็นรางวัล
แก่พ่อค้าหญ้า

ในตอนเย็นวันนั้นเอง เสนาบดีได้ขี่ช้าง
มายังตลาดหน้าบ้านกัลยาณีอีก พอดีเห็นนาง
กัลยาณีแต่งกายด้วยอาภรณ์อันงดงาม เดินเล่น
อยู่ในบริเวณตลาด ก็ให้มีจิตคิดเสน่หาเป็นอย่างยิ่ง
รีบลงจากหลังช้างมุ่งตรงไปยังร้านขายหญ้า แล้ว
เข้าไปในห้องลงไปนั่งยอง ๆ อยู่ในลุ้งใส่หญ้า พ่อ
ค้าจัดเอาฝาลุ้งปิดลงแล้วก็ผูกด้วยเชือก ให้ชาย๔คน
ช่วยกันหามลุ้งเข้าไปตั้งไว้ในรวบ้านของนางกัลยาณี
เมื่อเรียบร้อยแล้วก็นำความไปแจ้งให้นางทราบ นาง
จึงสั่งให้คนรักษาลุ้งนั้นไว้ให้ดี ครั้นรุ่งเช้าสาย ๆ

นางก็ให้คนใช้ห้ามลุ้งเข้าไปในพระราชวัง และนำ
ถวายแก่พระราชา แล้วกราบทูลว่าลุ้งใบนี้มีผู้ร้าย
ห้ามไปทิ้งไว้ที่หน้าบ้านของนาง ไม่ทราบว่าจะมี
ข้าวของสิ่งใดอยู่ในนั้น พระราชาจึงสั่งให้หาด
เล็กเปิดลุ้งออก ครั้นเปิดออกก็เห็นเสนาบดของ
พระองค์นั่งอยู่ในนั้น พระราชาได้ทรงรับสั่งถาม
เสนาบดก็กราบทูลเนื้อความ เหมือนดังเรื่องที่
ได้เป็นมา พระราชาทรงพระพิโรธตวาดว่า
“นี่มึงทำเช่นนี้ ช่างไม่คิดถึงกูบ้างเลย ผัว
เขาไม่อยู่จะไปเป็นชู้กับเมียเขา เลวมาก! นี่หาก
เจ้ากัลยาณีเป็นหญิงทึดทึกอยู่มาก จึงไม่มีอันตราย”
เสนาบดีไม่กล้ากราบทูลว่าอย่างไร มีความ
ละอายเป็นอันมาก ได้แต่นั่งก้มหน้าเฉยอยู่
นางกัลยาณีได้กราบทูลพระราชาว่า

"ชายใดที่มาล่อลวงหม่อมฉันด้วยกามราคะแล้ว หม่อมฉันก็จะล่อลวงชายผู้นั้นให้ได้รับความอับอาย เพราะดวงจิตของหม่อมฉันมิได้คิดชั่วร้ายนอกใจของสามี ชายใดจะมาเล้าโลมให้หม่อมฉันยินดีด้วยนั้นไม่ได้ อันเสนาบดีนั้นไม่มีปัญญาเปรียบเสมอนสุนัขจิ้งจอกเห็นรอยเนื้อแลวกเห็นหอน แต่ว่าหอนจะได้กินเนื้อ และนักปราชญ์ทั้ง ๓ ก็ไม่มีปัญญาเหมือนกัน เหมือนสุกรชาติตาชั่วแลเห็นดาวก็อยากจะกินดาว จะแหงนหน้าสักเท่าใดก็ไม่ได้กินซึ่งดาวนั้นสมปรารถนา"

พระราชาได้ทรงฟังเช่นนั้น จึงรับสั่งถามว่า "นักปราชญ์ทั้ง ๓ คิดร้ายต่อเจ้าด้วยเหมือนกันหรือ?"

นางจึงกราบทูลเรื่องละเอียดให้ทรงทราบ

พระราชาจึงรับสั่งให้พาตัวนักปราชญ์ทั้ง ๓ เข้ามา แล้วตรัสถามความจริง นักปราชญ์ทั้ง ๓ ก็รับเป็นสัตย์ พระราชาจึงให้ลงอาญาแก่บุคคลทั้ง ๕ นั้น โดยสั่งให้ขังไว้ในเรือนจำจนกว่าชนญชัยบัณฑิตกลับมาถึงเมื่อใดจะได้พิจารณาโทษกันใหม่อีกครั้ง

นางกัลยาณีเห็นเช่นนั้นจึงกราบทูลว่า นางจะขอพระราชทานอภัยโทษบุคคลทั้ง ๕ นั้นก็ได้ แต่มาคิดเห็นว่าไม่เป็นการสมควร เพราะจะเป็นตัวอย่างให้บุคคลอื่น ๆ มาลวนลามอีก และจะถูกนินทาว่าร้ายในทางไม่เป็นมงคลแก่ตัวด้วย นางกัลยาณีทูลเช่นนั้นแล้วก็กราบถวายบังคมลาออกไปสู่บ้านแห่งตน ตำรวจจึงนำเสนาบดีและนักปราชญ์ทั้ง ๓ ไปจองจำไว้ในเรือนจำตามพระบรมราชโองการ

จะกล่าวถึงธนญชัยบัณฑิต เมื่อถึงเมือง
พระเจ้าอาฬังคแล้ว ก็ให้พ่อค้าทั้งหลายจำหน่าย
สินค้าในเกวียนวันละ ๔-๕ เล่ม ใครจำหน่ายหมด
ก่อนก็ผ่อนกันออกมา ธนญชัยบัณฑิตก็สั่งให้
บริวารของตนไปสมัครอยู่กับขุนพลทั้ง๕๐๐คนๆละคน
ส่วนตัวธนญชัยเองเข้าไปอยู่กับขุนพลชื่อผู้ใหญ่ ถ้า
มีราชการที่ควรจะ กระทำ ธนญชัยก็ไป กระทำ ร่วม
กับโยธาทั้ง๕๐๐ นั้น

อยู่มาวันหนึ่ง ขุนพลผู้ใหญ่นั่งเล่นอยู่กับบริ
วารและได้พูดถึงพระเจ้าอาฬังดว่า เจ้านายของ
ตนดีมาก เอาใส่ในความทุกข์สุขของประชาชนพล
เมือง ทุกๆ กลางคนพระองค์เสด็จแต่ผู้เดียวเที่ยว
สัญจรทั่วพระนคร ตั้งแต่ปฐมยามจนถึงมัชฌิมยาม
บริวารทั้งหลายทนั่งพังอยู่กพลอยเหนื่อยไปด้วย แต่

ธนญชัยบัณฑิตคนเดียวไม่เห็นพ้องด้วย ได้พูดคัดค้านขึ้นว่า การที่พระเจ้าแผ่นดินทรงกระทำเช่นนี้ไม่เป็นการเหมาะสม เพราะพระองค์ไม่ใช่ไพร่สามัญชนเช่นพวกเรา ขุนพลจึงถามขึ้นว่า ที่ว่าไม่ดีนั้นอย่างไร ? ธนญชัยบัณฑิตจึงว่า อันพระมหากษัตริย์นั้นเป็นที่เทอดทูลและสักการะของคนทั้งหลาย การที่เสด็จไปโดยแต่พระองค์เดียวในเวลาค่ำคืนย่อมจะเป็นที่เสื่อมเกียรติยศ และพระองค์อาจจะได้รับเคราะห์กรรมโดยบังเอิญ เพราะบุคคลโดยมากแม้แต่ข้าราชการเองก็มิได้พบปะพระองค์บ่อยนัก อาจจะถูกผู้หนึ่งผู้ใดกระทำให้เป็นที่ระคายเคืองได้ นอกจากนั้นถ้าหากเกิดโจรผู้ร้ายเจ้าหน้าที่หรือเจ้าของทรัพย์ ไล่จับโจรมาบังเอิญ

พบพระราชามาแต่ผู้เดียว เขาจะสำคัญผิดว่าเป็น
โจรก็จะทำการทุบตีจับกุมเอาไปได้ กระทำให้เสื่อม
เสียเกียรติยศโดยใช่เหตุ ขุนพลผู้ใหญ่ได้พังดังนั้น
ก็เห็นด้วยกับความคิดเห็นของธนัญชัยบัณฑิต จึง
ถามชื่อธนัญชัยว่าชื่อไร ธนัญชัยบัณฑิตก็ตอบ
ชื่อว่าเจ้าจับพระยา ขุนพลเห็นมีชื่อเสียงแปลกจึง
ว่าชื่อนี้ดหนักหนา ถ้าไปถวายตัวเป็นมหาดเล็ก
ของพระราชาคงจะโปรดปรานมาก ต่อมาในวัน
รุ่งขึ้นขุนพลใหญ่นำตัวธนัญชัยบัณฑิตเข้าเฝ้าถวาย
ตัวต่อพระเจ้าอารังค

จำเดิม แต่ธนัญชัยบัณฑิต ได้เป็นมหาดเล็ก
ของพระเจ้าอารังค์แล้ว ก็หมั่นปฏิบัติราชการของ
พระราชาด้วยความเอาใจใส่ แสดงปฏิภาณไหว
พริบให้เห็นหลายอย่าง จนเป็นที่โปรดปรานของ

พระราชา ได้เรียกเข้ามาใช้สอยจนใกล้ชิดพระองค์ ในฐานะมหาดเล็กคนสนิทคนหนึ่ง พระราชาจะเสด็จไปแห่งใดก็ต้องติดตามเสด็จไปด้วยทุก ๆ แห่ง

ครั้นล่วงกาลนานมาจวน ใกล้จะถึงวัน มงคลนักขัตฤกษ์ สมเด็จพระเจ้าอาทังคราชามีความปรารถนาจะเลี้ยงอาหารพวกพลโยธาทั้งหลาย ให้มีความสุขสำราญ จึงมีพระบรมราชโองการรับสั่งให้ธนญชัย บัณฑิตไป เลือกทำเลที่เหมาะ สมภายนอกพระราชวัง เมื่อเห็นที่ใดเหมาะแล้วก็ให้จัดการปลูก พลับพลาที่ประทับ สำหรับพระราชา และขุนพล ๕๐๐ นั่งเป็นลำดับกัน ธนญชัยรับพระราชโองการแล้วก็นำโยธา ๑๐๐๐ คนออกมาทำการตามรับสั่ง เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วธนญชัยจึงสั่งบริวารของตนทั้ง ๕๐๐ คน ซึ่งจะมาด้วยขุนพลว่า เมื่อ

พระราชาเสด็จออกมาสู่พลับพลาแล้ว ให้ทำเป็น
ทะเลาะกัน ถ้าขุนพลออกมาห้าม ก็ให้จับขุนพล
นายของตนไว้คนละคน ส่วนธนญชัยเองจะจับ
พระเจ้าอาฬวี เมื่อตนไปทางไหน ให้พาขุนพล
ที่จับได้นั้นตามไปด้วย

ครั้นถึงวันกำหนดพระราชาพร้อมด้วยเหล่า
สาวสุนมกำนัลในและบริวารก็ได้เสด็จไปยังพลับพลา
ที่จัดไว้นั้น ขุนพลทั้ง ๕๐๐ คนก็มารอคอยรับเสด็จ
อยู่ก่อนแล้ว เมื่อพระราชากับบริวารเสด็จประทับ
เรียบร้อยแล้ว การพระราชาทานเลี้ยงก็ดำเนิน
ไปด้วยความเรียบร้อย ขุนพลใหญ่น้อยทั้ง ๕๐๐
คน เสพสุรากันจนเมามายด้วยความเบิกบานใจ
ธนญชัยบัณฑิตเห็นโอกาสเหมาะแล้ว ก็ให้อาณัติ
หมายแก่บริวารของตน บริวารซึ่งเป็นพลโยธา

ทง ๕๐๐ คนกกอ การทะเลาะวิวาท กันขน ต่อหน้าทนง
ขุนพลผู้เป็นนายของแต่ละคนเห็นเช่นนน เกพากันลุก
ออกมาห้ามปราม เพอระงับเหตุ และในทันใดนน
เองก็ถูกโยธาอันเป็น บริวารของตนเองจับ เอาตัวไว้
แล้วใส่บ่าแบกไป ส่วนธนญชัยบัณฑิตก็จับพระ-
ยาอาภังค แย่งเอาพระแสงได้แล้วก็พาเอาตัวไป
นอกเมือง บรรดาสาวสนมนางในและบริวารก็พา
กันร้องว่า เจ้าจับพระยาจับเอาพระยาไปโน่นแล้ว
พวกบริวารก็พากันสงสัยแต่ไม่มีผู้ใดกล้าติดตามไป
ต่างคนต่างถามกันต่อ ๆ ไป ที่เห็นก็ไม่รู้ที่จะทำประ
การใด เมื่อธนญชัยพาเอาพระเจ้าอาภังคมาถึงต้น
ไทรใหญ่ไกลจากหมู่พลบริวารแล้ว จึงวางพระเจ้า
อาภังคลงที่ใต้ร่มไทรแล้วก็แกว่งพระขรรคโยนขึ้นสูง
ไปบนอากาศ กวัดแกว่งกลับกลอกไปมา พร้อม

กับจับพระหัตถ์พระเจ้าอาภังค์ไว้แล้วร้องขู่สำทับว่า
"ดูกร พระยาคนชั่วใจทมิฬ ตัวเรานี้
นามว่า ธนญชัยบัณฑิต มีปัญญาใหญ่ยิ่งกว่าสา
มัญมนุษย์ทั้งหลาย" พระเจ้าอาภังค์ได้ฟังดังนั้น
ก็ตกพระทัยกลัวงวอนขอไว้ซึ่งชีวิต ธนญชัย-
บัณฑิตจึงกล่าวถามว่า สมบัติในชมพูทวีปนี้เป็น
ของผู้ใด พระเจ้าอาภังค์ตอบว่าเป็นของธนญชัย
บัณฑิตหมดสิ้นแล้ว ธนญชัยจึงถามต่อไปว่า ชีวิต
ของพระเจ้าอาภังค์ จะถึงแก่มรณะอยู่แล้วไม่ใช่
หรือ? พระเจ้าอาภังค์ตอบว่า ชีวิตของพระองค์
นี้เห็นว่าจะต้องถึงแก่ความตายแน่ แต่ทูลขอแล้วแต่
ธนญชัยบัณฑิตจะกรุณา ธนญชัยบัณฑิตจึงว่า
จะยกชีวิตให้แก่พระเจ้าอาภังค์จะไม่ฆ่าฟัน แม้พระ-
องค์จะโกรธจะฆ่าก็ตามใจ กล่าวแล้วก็ยืน พระขรรค์

ส่งคืนให้แก่พระเจ้าอาฬังค์ พระเจ้าอาฬังค์จึงตรัสว่า

"ดูกรท่านมหาบุรุษ เราไม่อาจจะประหาร
ท่านได้ เพราะท่านให้ชีวิตแก่เราแล้ว"

ขณะนั้นพวกพลโยธาทั้งหลายก็ตามมาถึง
เป็นลำดับ พระเจ้าอาฬังค์ทอดพระเนตรเห็นขุนพล
ของพระองค์ทั้ง ๕๐๐ คน ถูกจับมัดตัวมาวางไว้ต่อ
หน้าธนญชัยบัณฑิต พระองค์จึงตรัสวิงวอนขอ
โทษว่า

"ท่านมหาบุรุษจงโปรดกรุณายกโทษไว้ชีวิต
แก่ขุนพลเหล่านี้ด้วยเถิด"

ธนญชัยบัณฑิตจึงตอบว่า "เมื่อพระองค์
ออกพระโอษฐ์ขอแล้วก็จะถวาย แต่จะขอถามอะไร
สักหน่อย แล้วธนญชัยบัณฑิตก็หันไปถามขุนพล
ทั้ง ๕๐๐ ว่า

"ดูก่อนท่านทั้งหลาย บรรดาพระราชาในชมภูทวีปนี้ พระราชาองค์ใดมีใจบาปหยาบช้ามากกว่ากัน"

ขุนพลทั้งหลายก็ตอบเหมือนๆกันว่า คือพระเจ้าอาภังค์พระราชาของตน มีใจร้ายกว่าพระราชา พระองค์ก็ชอบยกโยธาไปเที่ยวตีปล้นบ้านเล็กเมืองน้อยอยู่เนืองๆ มิได้ขาด ธนัญชัยบัณฑิตได้ฟังดังนั้นจึงสั่งให้แก้มัดขุนพลทั้งหลายออก ขุนพลทั้ง ๕๐๐ คนก็พากันเข้าไปกราบไหว้ แล้วนั่งอยู่เป็นลำดับกัน

พระเจ้าอาภังค์จึงถามธนัญชัยบัณฑิตว่าพระองค์ได้ทำกรรมอะไร และมีโทษทัณฑ์อย่างไร ธนัญชัยจึงทำแก่พระองค์อย่างสาหัสเช่นนี้ ธนัญชัย

บัณฑิตกราบทูลว่า การทกระทำเช่นนกเพอ
ต้องการจะสอนให้พระองค์ละบาป คือให้ละเว้น
การตปลนบ้านเมอให้ผู้อนได้รับความลำบาก เพราะ
การกระทำเช่นนเบนการกระทำของคนพาล มนุษย
เราเกิดมาอยู่ไม่ได้นานก็ต้องตายทุก ๆ คน และเอา
ทรัพย์สิ่งใดติดตัวไปไม่ได้ ต้องทิ้งไว้ในแผ่นดิน
เหมือนกันหมดแต่บาปกรรมที่ได้ก่อให้เกิดชนมายอม
จะติดตัวตามไปให้ทนทุกข์เวทนาในอบาย จึงขอให้
พระราชาจงดเว้นการกระทำเช่นนเสย จงจะเอาตัว
รอดได้ในเบื้องหน้า พระราชาอาภัพได้ฟังเช่นน
ก็คิดถึงการกระทำของพระองค์ทแล้ว ๆ มา ทำ
ให้สลดสังเวชในพระทัยจึงตรัสว่า “ดูกรท่านมหา
บุรุษผู้ประเสริฐ ท่านนำแสงสว่างมาสู่ชีวิตของ
ข้าพเจ้า ขอให้ท่านจงตั้งตนอยู่ในฐานะอาจารย์

เถิด ข้าพเจ้าขอยอมตัวเป็นศิษย์ของท่านตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป กรรมใดที่ได้กระทำผิดไปแล้ว จะไม่ทำผิดอีกต่อไป ต่อไปนี้จะตั้งอยู่ในโอวาทสั่งสอนของท่าน”

ธนัญชัยบัณฑิตจึงกล่าวว่า “ดูกรท่านพระยาอาภังคท่านเป็นพระมหากษัตริย์ ท่านจะต้องตั้งอยู่ในศีล ๕ และมชฌิมเมตตาเป็นประธาน มั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ท่านจึงจะได้เสวยผลแห่งความสุขเกษมทั้งในชาตินี้และชาติหน้า”

พระเจ้าอาภังคกราบทูลรองจะปฏิบัติตามทุกประการ ธนัญชัยบัณฑิตจึงขอร้องให้พระองค์เสด็จไปสู่เมืองอินทปัตกับตน พระราชาอาภังคก็ยินดีจะตามไป จึงสั่งให้จัดพลบริวาร ให้พร้อมสรรพากับไปด้วย โดยให้ธนัญชัยบัณฑิตขึ้นนั่งบนช้างพระที่นั่งตัวประ

เสร็จ มีเศวตรฉัตรกางกั้นอยู่หน้าพระองค์ ส่วน
พระองค์ทรงช้างพระที่นั่ง ตามหลังตด ๆ กันไป
พร้อมด้วยโยธาหาญและบริวารแวดล้อมไปด้วยเป็น
อันมาก ล่วงเวลาได้ ๓ เดือนก็ถึงนครอินทปัตร์
เมื่อถึงชานพระนครแล้ว ธนญชัยบัณฑิต
ก็สั่งให้หยุดพลโยธายู่ณะท้องสนาม ส่วนตนเอง
ก็พาพระเจ้าอาภังคและบริวาร ๕๐๐ คนเข้าเฝ้าพระเจ้า
โกรพราชณะท้องพระโรงมหาวินิจฉัย ถวายบัง-
คมแล้วกราบทูลว่า “ขอเดชะพระบารมีปกเกล้าฯ
ข้าพระพุทธเจ้าได้พาพระยาอาภังคกับบริวารเหล่าน
มาถวายบังคมละอองธุลีพระบาทให้ทรงทราบ”
พระเจ้าโกรพราชได้เห็นดังนั้นก็ให้พิศวงเป็น
อย่างยิ่งตรัสถามว่า ไปทำอย่างไรจึงพากันมาได้
มากมายเช่นนี้ ธนญชัยบัณฑิตก็กราบทูลเนื้อความ

ตามที่ตนได้กระทำมาโดยละเอียดทุกประการ พระ-
เจ้าโกรพราชจึงตรัสถามพระยาอาภังค์ว่า

"ดูกรมหาบพิตร เมื่ออาจารย์ของเรา
ทำแก่ท่านดังนี้ ท่านมีความแค้นเคืองแก่อาจารย์
ของเราบ้างหรือไม่?"

พระยาอาภังค์ทูลว่า พระองค์มิได้ถือโกรธ
แต่ประการใดโดยคิดว่าท่านเป็นอาจารย์ เพื่อจะ
ช่วยปลดเปลื้องบาปอกุศลให้ และนำพระองค์เข้า
สู่แสงสว่างของชีวิต และได้ยอมตัวเป็นศิษย์ของ
ท่านแล้ว พระยาโกรพราชตรัสถามขุนพลทั้ง ๕๐๐
ซึ่งเป็นบริวารของพระยาอาภังค์ ถึงความรู้สึกเช่น
นั้น ขุนพลทั้ง ๕๐๐ ก็กราบทูลมีใจความเป็นนัยเดียว
กับพระเจ้าอาภังค์

พระยาอาภังค์กับขุนพลสนทนากับพระเจ้าโก-

รพราชอยู่สักครู่หนึ่งก็ลาไปณะที่พักของตน และ
ธนญชัยบัณฑิต ก็กราบถวายบังคมลาพระราชา
กลับไปยังที่พักแห่งตน นางถัยาณได้เห็นสามี
กลับมากมีความชื่นชมยินดีมาก ลุกออกต้อนรับ
ชำระเท้าให้สามี แล้วจัดหาอาหารมาให้รับประทาน
จนอิ่มหนำสำราญแล้ว นางจึงเล่าเรื่องนักปราชญ์
ทั้ง ๓ และอัครมหาเสนาบดีให้ฟัง ธนญชัยได้ฟังแล้ว
ก็ตั้งอยู่ในอุเบกขามิได้ยินดียินร้ายอย่างใด

ครั้นรุ่งเช้าธนญชัยบัณฑิตจึงพาภรรยาและ
บริวารทั้ง ๕๐๐ คนไปเยี่ยมเคารพบิดามารดา ฝ่าย
บิดามารดามีความชื่นชมยินดีมากเมื่อได้ถามทุกข์สุข
แล้ว ก็จัดหาอาหารมาเลี้ยงบุตรชายและบุตรสะใภ้
ตลอดจนบริวาร ได้สนทนากันเป็นที่สำราญจนเวลา
อันควร ธนญชัยจึงพาภรรยาและบริวารกลับยัง
ที่พักแห่งตน

รุ่งขึ้นเช้าธนญชัยบัณฑิตกับนางกัลยาณีและ
บริวารทั้ง ๕๐๐ คนก็ขึ้นเฝ้าพระราชา พระเจ้า
อาฬารกับขุนพลทั้ง ๕๐๐ คน ก็เข้าไปเฝ้าพระ
ราชาด้วย พระเจ้าอาฬารจึงกราบทูลว่าข้าแต่
ประสงค์จะขอทำการสักการะบูชาธนญชัยบัณฑิต
โดยยกย่องไว้ในฐานะอาจารย์ของตนและขุนพลทั้ง
๕๐๐ คน พระเจ้าโกรพราชก็ทรงอนุญาตให้ทำได้ตาม
อัชฌาศัย ไม่ขัดขวางในทางแสดงความกตัญญู
ต่อผู้มีพระคุณ พระเจ้าอาฬารจึงยกเครื่องกกก
ภัณฑ์ คือมงกุฎพระขรรค์เศวตรฉัตรพัดวี ฉลอง
พระบาทอันมีค่ามากกระทำการสักการะบูชาแก่ธนญ
ชัยบัณฑิตและขุนพลทั้ง ๕๐๐ คนก็บูชาด้วยแก้ว ๗
ประการ กับทั้งวัตถาอลังการณ์ต่าง ๆ แก่ธนญชัย
บัณฑิต แล้วขอร้องให้ธนญชัยบัณฑิตแสดงธรรม

เทศนาให้ฟัง ธนญชัยบัณฑิตจึงแสดงเรื่องราชะ
สาราธิกะ ธรรมิคะกถา มีใจความว่า อันพระ
มหากษัตริย์นั้น เมื่อได้ครองราชสมบัติแล้ว ก็
มีความปรารถนา จะให้มีความเจริญ ในราชสมบัติ
และให้ประชาชนมีความร่มเย็นเป็นสุข ถ้าปรารถนา
ดังว่านี้จะต้องตั้งอยู่ในธรรม ๓ ประการคือ

๑ ต้องมั่นอยู่ในสัจจธรรม รักษาสัตย์ยิ่ง
ชีวิตรักษาคำใดออกมาแล้วต้องถือเอาคำนั้น ดังสุ-
ภาษิตกล่าวว่า "เป็นกษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ"

๒ อย่าให้เกิดฉันทาคติ โทสาคติและโมหาคติ
มั่นอยู่ในขันติคุณ กระทำการสิ่งใดก็ต้องไตร่ตรอง
ด้วยสติปัญญาอย่าถือเอาโมโหโทโสเป็นที่ตั้ง

๓ อย่าประพฤติตนในทางอบายมุขต่าง ๆ
เพราะจะเสื่อมเสียเกียรติยศ ขาดความเคารพนับ

ถือแก่ประชาชนพลเมือง

เมือประพฤติได้ดังนจะยังยนใน ราช สมบัติ ประชาชนพลเมืองจะเคารพรักเสมอด้วย บิดามารดา นอกจากนจะต้องบำรุงกำลัง ๖ ประการด้วย บ้านเมืองจึงจะเจริญและอยู่เยนเป็นสุข คือ

๑ ให้รู้จักบำรุงราชตระกูลให้บริบูรณ์

๒ บำรุงการทหารให้มสมรรถภาพเข้มแข็งอยู่เสมอและเลยงทะแกล้วทหารให้อยู่ดกนดีเสมอ

๓ ให้บำรุงกำลังโยธาให้ดีไว้ เช่นม้าศึก ช้างศึกและรถศึก ต้องอยู่ในสภาพทด และมมาก พอป้องกันบ้านเมือง

๔ ให้รู้จักกำลังทรัพย์ ต้องรู้จักการแสวงหาทรัพย์โดยบริสุทธ มใช่กดขข่มเหงเอาจากผู้มกำลังน้อยและยากจน

๕ ต้องบำรุงเศรษฐกิจ การค้าให้รุ่งเรือง
สถาพร เมื่อการค้าขายรุ่งเรือง พระราชากเกบภาษ
อากรได้มาก

๖ ให้รู้จักอบรมคนให้เฉลียวฉลาด บำรุง
นักปราชญ์ราชบัณฑิต บำรุงการศึกษาให้พูลเมือง
ให้รับการศึกษาให้ดีโดยทั่วกัน
เมื่อกระทำได้ดังนี้แล้วบ้านเมืองจะร่มเย็นเป็น
สุขปราศจากศัตรูมารุกราน ประเทศบ้านเมืองจะ
เป็นอารยะประเทศ

เมื่อธนญชัยบัณฑิตแสดงธรรมเทศนาเสร็จ
แล้ว พระเจ้าโกรพราชจึงกล่าวว่า ในระหว่าง
ที่เจ้าไปราชการนั้น นักปราชญ์ทั้ง ๓ และเสนาบดี

คดมดมร้ายแก่ภรรยาของเจ้า บิดาได้สั่งให้ขังไว้ใน
เรือนจำ เพื่อคอยท่าเจ้ากลับมาจะได้พิจารณาโทษ
กัน บิดาอยากจะลงโทษบุคคลทั้ง ๔ นี้ให้หนัก”
ธนัญชัยบัณฑิตจึงกราบทูลว่า “อนบุคคล
ทั้ง ๔ นเป็นคนพาล หาปัญญามิได้จึงต้องได้รับ
ทุกข์เวทนา ถ้าเป็นนักปราชญ์ทรงคุณปัญญาแล้ว
จะต้องมั่นอยู่ในขันติธรรม ยินดีในธรรมที่เป็น
กุศลยกตนให้พ้นจากอบาย แต่บุคคลทั้ง ๔ นเป็น
คนพาลสันดานหยาบ ย่อมมืดมนอยู่ในกิเลศ”
เมื่อกล่าวแล้วจึงยกนิทานอุทธาหรณ์ ขึ้นมา
กล่าวว่า ในกาลครั้งหนึ่งมีนายเนสาทพรานป่า ๓
คน คนหนึ่งเลี้ยงลูกนกยูงผู้สอนให้หัดฟ้อนรำ
คนหนึ่งเลี้ยงลูกนกสาลิกาผู้สอนให้พูดภาษามนุษย์

คนหนึ่งเลยลูกนกยางผักสอนอะไรก็ไม่ได้ ได้แต่
ร้องกรอก ๆ อยู่อย่างเดียวเท่านั้น นายเนสาท
ทั้ง ๓ นั้นได้กราบทูลพระราชาว่าได้ผักสอน นกไว้เป็น
อย่างดี จะนำมาถวายแก่พระราชาได้ทอดพระเนตร
เมื่อเห็นนายเนสาท ทั้งสามนำนกของตนมาถวายให้
ทอดพระเนตรแล้ว นกยูงก็รำได้ตามที่ผักหัดมา
นกสาลิกาก็สามารถพูดได้ นกยางก็ร้องแต่เสียง
กรอก ๆ อยู่อย่างเดียวเท่านั้น พระราชาได้เห็น
เช่นนั้นก็ทรงโปรดนกทั้ง ๒ มาก ประทานสายโซ่
ทองคำให้นกยูงผูกข้อเท้า นกสาลิกาประทานกรง
ทองให้ใส่ แต่นกยางนั้นรับสั่งให้ปล่อยไป นกยาง
นั้นครั้นถูกปล่อยไปแล้ว ก็บินไปจับอยู่
บนยอดปราสาท แล้วร้องประกาศว่า “เรานี้

โง่ก็จริงอยู่ แต่ไม่ต้องติดห่วงและหรงขัง
เหมือนนกยูงและสาลิกา” แล้วก็บินไปตาม
อัชฌาศัยแห่งตนด้วยความยินดี พระราชาได้ทรง
ฟังเช่นนนจงรับสั่งให้ปล่อยนกยูงและสาริกาในขณะ
นั้น

เมื่อธนญชัยบัณฑิตกราบทูลเรื่องนิทานถวาย
จบลงแล้ว ก็ขอประทานความกรุณาต่อพระเจ้า
โกรพราชขอให้ทรงปล่อยนักปราชญ์ทั้ง ๓ และเสนา
บดี เสมอนกยูงและนกสาลิกา พระ
ราชาก็ทรงอนุญาตให้ปล่อยตามที่ขอ แต่รับสั่ง
ให้บุคคลทั้ง ๔ นเป็นข้าช่วงใช้ของธนญชัยบัณฑิต
แต่ธนญชัยบัณฑิตกราบทูลขอให้บุคคลทั้ง ๔ นั้นดำรง
อยู่ในตำแหน่งตามเดิม

พระเจ้าโกรพราชได้ทรงสรรเสริญ นางกัตยา
ณีเป็นอันมาก ว่าควรเป็นแบบฉบับทบรรดากุล
สตรีทั้งหลายจะยึดถือไว้เป็นตัวอย่าง ในทางชอ
บัยย์สจริตมีน้อยในความจงรักภักดีต่อสามี และมี
ปัญญาสามารถป้องกันตัวได้ดี

พระเจ้าอาภังคจึงกราบทูลพระเจ้า โกรพราช
ว่า ท่านอาจารย์ชนัญชัยบัณฑิตสมควรเทียดทูล
ไว้ให้เป็นเกียรติยศอันสูงเป็น ที่เคารพนับถือของคน
ทั้งหลาย เพราะเป็นผู้ทรงคุณธรรมอันสูง สม
ควรจะแต่งตั้งให้เป็นที่พระยามหาอุปราช พระเจ้า
เจ้าโกรพราชก็เห็นชอบด้วย จึงประกาศแต่งตั้งให้
ชนัญชัยบัณฑิตเป็นที่พระยามหาอุปราช พร้อม
กับพระราชทานเครื่องประดับเกียรติยศ อันประ

กอบด้วยเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้ง ๕

ต่อจากนั้นพระยามหาอุปราชก็ส่งเสด็จพระ –

เจ้าอาภังคกับขุนพลทั้ง ๕๐๐ คนกลับคืนพระนคร พระ

เจ้าอาภังคและบริวารทั้ง ๕๐๐ คนจากไปด้วยความอา

ลัยรัก ในธนญชัยบัณฑิตเป็นอันมาก

ธนญชัยบัณฑิตนับตั้งแต่ได้รับตำแหน่งพระยา

มหาอุปราชแล้ว ก็ใส่ใจในราชกิจทั้งหลายของ

พระราชาเป็นอย่างดี ช่วยอบรมสั่งสอนประชาชน

พลเมือง ให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมมิให้เบียดเบียน

ซึ่งกันและกัน ให้หมั่นประกอบการอาชีพด้วยความ

สุจริต ถือขันติเป็นทัพ บ้านเมืองกรมเย็นเป็น

เป็นสุข ประชาชนพลเมืองก็เคารพรักในพระยา

มหาอุปราชมากขึ้นทุก ๆ วัน บรรดานักโทษที่ถูก

คุมขังอยู่ในเรือนจำเป็นจำนวนมาก ขนญชัยมหา
อุปราชก็เรียกตัวมาอบรมสั่งสอนทุก ๆ วัน เมื่อ
เห็นว่าละนิสัยเดิมได้แล้วก็ปลดปล่อยไปให้เป็นอิสระ
พร้อมทั้งจ่ายเสบียงอาหารไปให้บริโภคได้เป็นเวลา
ตลอดปี แล้วให้ประกอบอาชีพโดยสุจริต ผู้
ใดประพฤติตนเป็นโจรเมื่อจับตัวได้แล้ว มหาอุป
ราชก็เป็นคนชำระอบรมสั่งสอนเอง โดยมีคำสั่งห้าม
มิให้ฆ่าให้ตายพฤติการณ์ดังนี้กระทำให้บ้านเมืองร่ม
เย็นเป็นสุขปราศจากโจรผู้ร้าย มีแต่พลเมืองดี
ประกอบอาชีพในทางสุจริตทั้งนั้น เศรษฐกิจการ
ค้าก็รุ่งเรืองขึ้น ราษฎรก็ตั้งหน้าทำมาหากินโดยเต็ม
กำลัง ไม่ต้องกลัวโจรผู้ร้าย ไม่ต้องเผ่าเรือน
วัวควายก็ปล่อยเลี้ยงได้ตามสบาย พลเมืองทุกคน

มั่นอยู่ในศีลในธรรม นครอินทปัตรจึงเป็นนคร
ที่เต็มไปด้วยความผาสุก พระราชากชนชมยินดี
มาก ชมเชยพระยามหาอุปราชว่าเฉลียวฉลาด
สามารถสมกบทยกยองสรรเสรญ
จะกล่าวถึงอุชกะเสนาบดี นับตั้งแต่ถูก
ปล่อยตัวเป็นอิสระแล้ว แทนทจะระลึกถึงบุญคุณ
ของธนญชัยมหาอุปราช กับมจตคุมแค้นรยษา
น้อยอกน้อยใจในวาสนาของตน เมื่อเห็นธนญชัย
เป็นใหญ่กว่ากมจตรษยามากขน เพราะแต่ก่อน
ตนมีตำแหน่งสูงกว่า จึงไม่มีความปรารถนาจะอยู่
ในเมืองนครอินทปัตรอีกต่อไป คิดจะฝากตัวอยู่
กับพระเจ้าแผ่นดินเมืองอน ขอกองทพมาตเมือง
อินทปัตรแล้วตัดศีรษะธนญชัยเสีย เมื่อคิดเช่นนั้นแล้ว

จึงรวบรวมสมัครพรรคพวกได้จำนวนประมาณ๑๐๐๐
คน พร้อมด้วยอาวุธยุทธภัณฑ์ คอยหาโอกาส
จะหลบหนีไปอยู่ทอน
อยู่มาวันหนึ่งได้โอกาสเหมาะอุชุกะเสนาบดี
พาสมัครพรรคพวกยกหนีออกไป ได้ฆ่าเจ้าพนักงาน
รักษาเขตต์ชายแดนเขตต์นครตาย แล้วมุ่งตรงไปยัง
นครเจติราช เมื่อถึงชานพระนครแล้วก็ให้พักพลส่ง
สาส์นไปกราบทูลพระวิโรชะราชว่าตนหนีมาจากเมือง
นครอินทปัตร เพราะได้รับความเดือดร้อนจะขอพึ่ง
พระบารมีอยู่ด้วย พระเจ้าวิโรชะราชได้ทราบเรื่อง
แล้วก็รับสั่งให้เข้าเฝ้าได้ เมื่อให้เข้าเฝ้าแล้ว อุชุกะ-
เสนาบดีกเพียงทูลเอาแต่ความดีของตนใส่ร้าย พระเจ้า
โกรพราชว่าเชื่อคำยุงยงสอพลอของธนัญชัยบัณฑิต

ซึ่งเป็นลูกไพร่ ยกย่องให้เป็นที่พระยามหาอุปราช
แล้วจับตนขังไว้ในคุกให้ได้รับความอับอาย จน
ไม่สามารถอยู่ในนครอินทปัตรได้ พระราชาวิโรชะ
ราชหลงเชื่อรับไว้ให้อยู่ด้วย โดยอุชุกะเสนาบดี
ยุยงว่า นครอินทปัตรมีแต่คนอยู่ในศีลในธรรมไม่รู้
จักฆ่าสัตว์ ถ้าหากต้องการเอานครอินทปัตรเป็น
เมืองขึ้นแล้ว ตนจะอาสายกทัพไปตีเอามาถวายให้
พระเจ้าวิโรชะราชซึ่งเป็นคนโลภอยู่แล้ว ต้อง
การแสวงหาอำนาจความเป็นใหญ่เห็นดีด้วย ต้อง
การจะยกกองทัพไปตีนครอินทปัตร แต่วิโรชะราช
มีพราหมณ์ปุโรหิตซึ่งเป็นอาจารย์ได้ทัดทานไว้ว่าไม่
ควรจะใจเร็วด่วนได้ ควรจะให้คนไปสอดแนมฟัง
ข่าวเสียก่อนว่านครอินทปัตรเป็นจริงดังอุชุกะกราบ

ทูลหรือไม่ พระราชาก็ทรงเห็นชอบด้วย จึง
ได้แต่งราชบุรุษออกไปทำการสืบสวนดู และได้
พระราชทานที่อยู่อาศัยตลอดจนเครื่องอุปโภคบริโภค
ให้แก่อุชุกะเสนาบดีอยู่กับบริวารเป็นอย่างดี

ฝ่าย พระเจ้าโกรพราชนั้นเมื่อ ทราบว่า อุชุกะ
เสนาบดีพาสมัครพรรคพวกยกหนีไปแล้ว พระองค์
ก็มิได้อนาทรร้อนพระทัยอย่างใด แต่ธนัญชัยอุป
ราชได้กราบทูลว่า การที่อุชุกะเสนาบดีหนีไปนนคงจะ
ต้องไปคบคิดกับพระราชาพระองค์หนึ่งองค์ใดคิดร้าย
ต่อนครอินทปัตรเป็นแน่ไม่ควรจะนิ่งนอนใจ ควร
จะตระเตรียมป้องกันพระนครไว้ให้มั่นคง โดยให้
ทำกำแพงล้อมบ้านเมืองให้ดี ซ่อมแซมบ้อมค่ายคู
รบไว้ให้พร้อม บรรดาบ้านราษฎรต่างๆเรือน

ทุกๆหมู่บ้านก็ให้ทำรั้วบ้านให้แน่นหนาไว้ ไม่ควรประมาท พระราชาก็เห็นชอบด้วย มอบภาระกิจทั้งหลายให้ธนญชัยมหาอุปราชไปดำเนินการได้ตามที่เห็นสมควร ธนญชัยมหาอุปราชก็ไปจัดการตามความเห็นของตนทุกประการ สิ้นเวลา ๔ เดือนเต็ม สิ่งต่าง ๆ ก็พร้อมเพรียงทุกประการ เมื่อเสร็จการเตรียมป้องกันแล้ว ธนญชัยมหาอุปราชก็ประกาศให้ราษฎรสะสมสะเบียงอาหารไว้ให้มาก ๆ ทุก ๆ ครอบครัว

จะกล่าวถึงเจ้าวิโรชะราช เมื่อได้ฟังคำยุยงส่งเสริมของอุชุกะอดีตเสนาบดีแห่งนคร อินทปัตร อยู่เนือง ๆ ก็เคลิบเคลิ้มเห็นดีไปด้วย จึงสั่งให้โยธาของพระองค์จำนวน ๓๐๐ คนเข้าไปทดลอง

ปล้นบ้านกับปาส์กะคาม เป็นการชิมลองดูก่อน แต่ทางหมู่บ้านทั้งหลายของนครอินทปัตร ได้ตระเตรียมคอยรับศึกไว้พร้อมแล้ว เมื่อฝ่ายพวกโจรมีกำลังไปเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในที่สุดก็ถูกจับได้หมด นายบ้านและราษฎรจึงนำตัวไปถวายพระเจ้าโกรพราช พระเจ้าโกรพราชก็ส่งให้ธนญชัยมหาอุปราชพิจารณาโทษ มหาอุปราชได้ทำการซักถามโดยละเอียด และด้วยความสุภาพโอบอ้อมอารีย์ ชี้แจงให้เห็นผิดและชอบ โยธาทั้งหลายก็สารภาพโดยดี และชี้แจงว่าการที่มากระทำการปล้นนกด้วยความยากจนค่นแค้น มหาอุปราชจึงแจกเงินให้คนละ ๑๐ ตำลึง แล้วก็ปล่อยตัวไป พวกโจรซึ่งเป็นโยธาของพระเจ้าวิโรชะราช ก็นำความ

ความไปกราบทูลให้พระราชาของตนทราบ พระ-
ราชาจึงสั่งให้มาทำการปล้นอกครั้งหนึ่ง และก
ถูกจับเหมือนเช่นเดิมอีก มหาอุปราชก็แจกเงินให้
และปล่อยตัวไปอีกเหมือนเมื่อครั้งก่อน พระเจ้า
วิโรชะราชก็รับสั่งให้มาทำการปล้นเป็นครั้งที ๓
ครานั้นพวกโจรพากันมาปล้นถึงหมู่บ้านกลางพระนคร
แต่ถูกจับตัวได้หมดทุก ๆ คนอีก แต่ครานี้มหา
อุปราชให้เงินไปคนละ ๑๖ ตำลึง และรู้ว่าการที่
พวกโจรมาปล้นบ่อย ๆ นี้ ก็เกิดจากการยุยงส่ง
เสริมของอุชุกะเสนาบดีที่หนึ่งไป จึงฝากเงิน ๖
ตำลึงกับข้อความเป็นอันมาก ๖ ข้อไปให้แก่อุชุกะด้วย
บันทึกนี้มีข้อความว่าดังนี้

๑ บุคคลซึ่งเป็นอันธพาลสันดานหยาบนั้นถ้า

มีรูปงามก็มีแต่ความคิดที่จะประทุษร้ายในภริยาของ
ผู้อื่น จะได้มีคุณธรรมความดีสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็หา
มิได้

๒ อันคนพาลนั้น แม้จะมีทรัพย์สักปานใด
ก็มีความตระหนี่เหนียวแน่น ในดวงจิตก็เต็มไป
ไปด้วยความโลภเจตนา ไม่รู้จักทำบุญทำทาน

๓ อันคนพาลนั้น ถ้าหากเป็นใหญ่เป็นโต
ขึ้นแล้ว ก็มีดวงจิตคิดแต่จะเบียดเบียนผู้อื่นให้ถึง
ซึ่งความฉิบหาย และเต็มไปด้วยความอิจฉาริษยา
ไม่อยากให้ใครได้ดีกว่าตัวหรือเสมอตน

๔ อันคนพาลนั้น ย่อมคิดแต่จะประกอบ
กรรมชั่วอยู่เป็นนิจนิรันดร ไม่ปรารถนาประกอบ
กรรมดี

๕ อันคนพาลนย่อมจะกล่าวติเตียนนินทาว่า
ร้ายคนดทเบนสัปบุรุษอยู่เสมอ และสรรเสริญ
อสัปบุรุษผูมนสัยชวชาเช่นตน

๖ อันคนพาลนน ย่อมยกย่องสรรเสริญคุณ
ความดของตน และชอบติเตียนนินทาว่าร้ายบุคคล
อนเสมอ โดยเห็นว่าในโลกนตัวของเขาเองวิเศษ
กว่าคนอน่ๆหมด ด้วยเหตุนเองโบราณจงกล่าวว่า
"คบคนพาล เหมือนคบอรพิษ สักวัน
หนึ่งจะต้องแว้งกัดเอาเป็นแน่ แม้จะขุนให้
เชื่องสักปานใดก็ตาม เพราะผู้ที่เป็นคนพาล
นั้นหาปัญญามิได้ เห็นผิดเป็นชอบประกอบ
ด้วยโมหะ ผู้ใดก็ตามหากมาขืนคบคนพาล
ไว้แล้ว สักวันหนึ่งจะต้องฉิบหาย เพราะ

เขาจะพาไปพบกับความผิดและอกุศลกรรม”

เมื่อพระเจ้าวิโรชะราช และวิโรชะพราหมณ์ปุโรหิตได้เห็นบันทึกของมหาอุปราชแห่งนครอินทบัตร ฝากมาให้แก่อชกะเช่นนี้ ก็ให้เกิดความสังเวชยิ่งนัก แต่อชกะนนมีความเดือดดาลเป็นอย่างยิ่ง กาลได้ล่วงเลยมาอีกเป็นเวลานาน เมื่อพระเจ้าวิโรชะราช ทนความรบเร้า และยุยงส่งเสริมของอชกะไม่ไหว ก็เคลิบเคลิ้มอยากจะได้นครอินทบัตรเป็นเมืองขึ้น จึงสั่งให้ยกทัพมาประชิดนครอินทบัตร และพระองค์กับปุโรหิตาจารย์ก็โดยเสด็จคุมทัพมาด้วยพระองค์เอง เมื่อถึงชายเขตต์แดนนครอินทบัตรก็สั่งให้ล้อมไว้โดยรอบโดยตั้งค่าย

มั่นอยู่ เพราะเห็นทางฝ่ายอินทบัตรเตรียมตัวป้องกันไว้แข็งแรง

ฝ่ายธนญชัยมหาอุปราช ได้ทราบข่าวศึกมาตดพระนคร จึงระดกถึงนนทะยักษและอทษฐาน ขอให้นันทะยักษ์มาพบโดยเร็ว นันทะยักษ์กรบมาทันใจนึกนั่นเอง ธนญชัยมหาอุปราชจึงสั่งให้นันทะยักษ์ป้องกันรักษาเมืองไว้ให้ดี อย่าให้ข้าศึกกล้ากลายเข้ามาได้ เมื่อนันทะยักษ์ได้รับคำสั่งแล้ว จึงสำแดงกายให้ใหญ่โตสูงเท่าลำตาล กวัดแกว่งกระบองเหล็กรุ่งโรจน์เป็นเปลวเพลิง แล้วจึงออกตระเวนตรวจพระนครรอบๆเขตต์นครภายนอก พร้อมกับประกาศว่า "อะโห! ดูกรคนชั่วช้าทั้งหลาย เรานี่คือนันทะยักษ์เสนา เป็นศัยแห่ง

ท่านอาจารย์ธนญชัยบัณฑิตมหาอุปราชเป็นผู้แกล้ว
กล้าไม่กลัวใคร เรามีหน้าที่รักษาพระนครอินทบัตร
ตามบัญชาแห่งท่านมหาอุปราช ใครก็ตามคิดร้าย
ต่อท่านมหาอุปราชและชาวนครอินทบัตรแล้ว เรา
จะจับกินเสียให้สิ้น”

เสียงของนันทะยักษ์ก้องกังวานสนั่นหวั่นไหว
ไปทั่วพระนครประดุจแผ่นดินจะทะลาย บรรดาพล
โยธาน้อยใหญ่ของพระเจ้าวิโรชะราช ได้เห็นและได้
ยินดังนั้นตระหนกตกใจกลัวแทบจะสิ้นชีวิต ไม่มี
ใครคิดจะทำการสู้รบด้วยสักคนเดียว

พระเจ้าวิโรชะราชเห็นดังนั้น จึงได้ตรัส
ถามอุชุกะว่า นครนมยักษ์รักษาอยู่เช่นนี้ เรา
จะทำอย่างไรดี พลโยธาของเราจึงจะเข้าไปทำ

การรบได้ อุชุกะจึงกราบทูลว่ายักษ์ตนนี้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม เพราะถูกอาจารย์เขาอบรมสั่งสอนไว้ คงไม่ทำอันตรายพลโยธาแต่อย่างใด ในไม่ช้าก็คงอันตระธานหายไปเอง แต่พระเจ้าวิโรชะราชก็ยังไม่ไว้วางพระราชหฤทัย จึงคงทรงเฉยอยู่

จะกล่าวฝ่ายด้านพระเจ้าโกรพราชเมื่อได้ข่าวศึกมาประชิดพระนครก็ให้หวั่นไหวตกพระทัยเป็นอันมาก แต่ส่วนมหาอุปราชมิได้สดุ้งหวาดกลัวแต่อย่างใด กลับให้สนมกำนัลในและบรรดานางข้าหลวงทำนาญการดนตรี ทำดนตรีบรรเลงให้เป็นที่สนุกสนาน เครื่องดนตรีประโคมก้องกังวาลไปทั่วพระนคร และสำหรับบรรดานายทัพนายกองและพลโยธาทั้งหลาย มหาอุปราชก็สั่งให้จัดหาอาหาร

อย่างดีมาเลี้ยงดูกันให้อิ่มหนำสำราญ และให้เลี้ยง
สุราบาลด้วย เพื่อย้อมน้ำใจให้แกล้วกล้า เสร็จ
แล้วก็สั่งให้วางยามระวังรักษาพระนครให้ดี บนเชิง
เทินค่ายคูทวารต่าง ๆ ก็ให้ผลัดเปลี่ยนเวรยามกัน
รักษาโดยรอบกำแพงทั้ง ๔ ชั้น และให้เล่นมหรศพ
แสดงให้ประชาชนดูกันมิให้ตระหนกตกใจ

เมื่อจัดการเรียบร้อยแล้วก็ขึ้นเฝ้าพระเจ้าโก-
รพราช พระเจ้าโกรพราชจึงตรัสถามว่า "ท่าน
มหาอุปราชท่านทราบหรือไม่ว่ากองทัพยกมานี้เป็น
ของผู้ใด"

มหาอุปราชก็กราบทูลว่า เป็นกองทัพของ
พระเจ้าวิโรชะราชมาแต่เมืองเจติยะนคร มีกำลัง
ทัพมหาศาล และอุชุกะเสนาบดีทหนีไปก็รวมมา
ด้วย

พระเจ้าโกรพราชจึงว่า “ถ้าเช่นนั้นท่านจะ
คิดอ่านประการใดเล่า ตัวท่านก็เป็นผู้มีปัญญา
แกล้วกล้า เราขอมอบธุระไว้ให้ท่านจัดการด้วยก็
แล้วกัน”

ธนัญชัยมหาอุปราชจึงกราบทูลว่า “ขอ
พระองค์อย่าได้ทรงพระวิตกเลย การสงครามครั้ง
นี้เป็นการใหญ่ ขอจงไว้ธุระแก่ข้าพระพุทธเจ้าเถิด
ข้าพุทธเจ้าจะรบศึกด้วยเอาธรรมเป็นกำลัง เพื่อให้
ได้ชัยชนะแก่อธรรมให้จงได้” เมื่อกราบทูลแล้ว
ก็ลาจากไปยังที่อยู่ของตน

ฝ่ายพระเจ้าวิโรชะราช เมื่อได้ฟังเสียงฆ้อง
กลองกึกก้องบนเชิงเทินและรอบ ๆ พระนคร จึง
ตรัสถามแม่ทัพนายกองว่า ชาวนครอินทบัตรเขา

ทำอะไรกัน จึงมีเสียงฆ้องกลองอึกกะทึกครึกโครม
เช่นนี้ อำมาตย์กราบทูลว่า ชาวพระนครมิได้
เอาใจจะสู้รบประการใดมัวสนุกสนานด้วยการมหร-
ศพตามโลกนิยมวิสัย พระเจ้าวิโรชะราชจึงว่า ถ้าเช่น
นั้นนักนับว่าเป็นการดีแก่ฝ่ายเรา จึงสั่งให้อุชุกะและ
แม่ทัพนายกองยกกองทัพเข้าตีทันที
อุชุกะและแม่ทัพนายกองกรีบจัดแจงสั่งพลโย-
ธาให้ยกเข้าทำการโจมตีพระนครในขณะนั้น แต่
พวกพลโยธาแย้งว่า จะให้ไปรบกับยักษ์กับผีอย่าง
ไรได้ ไม่สามารถจะเข้าไปทำการรบได้ ถ้าขืน
เข้าไปก็พากันไปตายหมดเท่านั้น แม่ทัพนายกองจึง
กราบทูลให้พระเจ้าวิโรชะราชทราบ เมื่อพระราชา
ทราบเช่นนั้นก็เห็นใจบรรดาพวกทหาร จึงปรึก

ษากับปุโรหิตวิโรชะพราหมณ์ ว่าควรจะทำประ
การใดต่อไป จึงจะรบเอาเมืองนี้ได้ พราหมณ์
ปุโรหิตจึงกราบทูลว่า ทางที่ควรจะจัดส่งราชทูต
ถือสารเข้าไปยังนครอินทปัตร ท้าให้พระเจ้า
โกรพราชยกพลออกมาทำสู้รบกัน ถ้าไม่สู้ก็ให้
ยอมแพ้เสียโดยดี และยกราชสมบัติให้เป็นบรรณา
การแก่เรา พระเจ้าวิโรชะราชได้ฟังคำแนะนำเช่น
นกเห็นดด้วยจึงจัดการไปตามนั้น

เมื่อพระเจ้าโกรพราชได้รับสารเช่นนั้น จึง
เรียกธนญชัยมหาอุปราชเข้ามาปรึกษา มหาอุป-
ราชจึงตอบสารของพระเจ้าวิโรชะราชไปว่า การ
ทำสงครามกันด้วยอาวุธนั้น จะทำให้เดือดร้อน
แก่บริวารโดยหาประโยชน์อันใดมิได้ แม้กองทัพ

ของพระเจ้าวิโรชะราชจะยกมาให้มากกว่านอกร้อย
เท่า ก็ไม่สามารถจะรบเอาชนะนันทะยักษ์แต่เพียง
คนเดียวได้ รังแต่จะพากันมาให้นันทะยักษ์กินเล่น
เท่านั้นเอง ประดุจแมลงเม่าพากันบินมาสู่กอง
เพลิงฉะนั้น ถ้าหากพระองค์อยากจะทำสงคราม
กันอย่างจริง ๆ แล้ว ก็ควรจะทำสงครามกันด้วย
บัญญาวุธจะดีกว่า โดยใช้บัญญาเป็นอาวุธรบ
กัน

พระเจ้าวิโรชะราช ได้ทราบสารก์ปรึกษากับ
ปุโรหิตาจารย์ของพระองค์ว่า การรบกันเช่นที่เขา
ท้ามานั้น ท่านอาจารย์จะชอบด้วยอัธยาศัยหรือไม่
วิโรชะพราหมณ์กราบทูลว่า เป็นทัศพอารมณ์ของ
ตนเหมือนกัน ไพร่พลจะได้ไม่ต้องเดือดร้อนด้วย

พระเจ้าวิโรชะราช จึงส่งราชทูตเข้ามาถามอีกว่า การทำสงครามด้วยบัญญาวุธนั้นจะทำกันด้วยวิธีใด มหาอุปราชจึงให้ตอบไปว่า ให้พระราชาของทั้งสองฝ่ายเสด็จประทับบนราชรถ และต่างแวดล้อมไปด้วยจัตุรงคะเสนา ให้นักปราชญ์ของทั้งสองฝ่ายนั่งอยู่เหนือแอกรถ เอางอนรถทั้งสองจดกันให้ดีแล้ว ให้นักปราชญ์ทั้งสองฝ่ายตั้งบัญหาถามซึ่งกันและกัน ถ้านักปราชญ์ฝ่ายใดจำนนต่อบัญหาก็เป็นอันแพ้ ฝ่ายใดแก้ได้ก็เป็นอันชนะ ในวันพรุ่งนี้เวลาเช้าให้ยกขบวนออกมาพบกันที่ตำบลนามหน้าค่าย

ครั้นรุ่งเช้าถึงเวลานัด ขบวนทัพทั้งสองฝ่ายก็ยกออกมาตามที่ได้ตกลงกันไว้ ส่วนฝ่าย

ของนครอินทปัตรมหาอุปราชได้จัดการเตรียมพร้อม
ทุกประการ โดยให้ชาวพระนครทั้งหลายแต่งกาย
ให้รัดกุมเรียบร้อย ถือโล่ห์เงินประดับแก้ว ชั้นไป
แวดล้อมอยู่บนเชิงเทินรอบพระนครชั้นนอก พวก
ถือโล่ห์ทอง ให้แวดล้อมอยู่บนเชิงในชั้นใน แล้ว
พวกถือโล่ห์แก้ว ให้แวดล้อมอยู่บนเชิงชั้นกลาง
และให้สาวสรรค์นัลในทมรูปโฉมสคราญตา ขับ
กล่อมด้วยเพลงอันไพเราะ และประโคมเครื่องดีด
สีตเป่า

ในวันนั้นมหาอุปราชแต่งกายครบด้วยเครื่องชาว
อันบริสุทธิ์ ในมือถือดวงแก้วมณีอันล้ำค่า ม
รัสมีโชติช่วง ส่วนนั้นทะยักษ์นนกนมตรกายให้สูง
ใหญ่มหึมา มือถือกระบองเหล็กกวัดแกว่งไป

มา เดินนำหน้าราชรถคอยพิทักษ์รักษาพระราชา
และอาจารย์ของตนเป็นอย่างดี | กระบองเหล็กที
กวัดแกว่งไปมานั้น เกิดเป็นประกายเพลิงแวว
วาวโชติช่วง เมื่อขบวนเสด็จของพระเจ้าโกรพราช
ยกออกมาจากพระราชวังนั้น ดูช่างงามสง่าน่า
อัศจรรย์ยิ่งนัก ราวกับพระจันทร์แวดล้อมไปด้วย
หมู่ดาราน้อยใหญ่ เมื่อปรากฏแก่สายตาของฝ่าย
พระเจ้าวิโรชะราชก็ทำให้เกิดการสดุ้งตกใจกลัวกัน
แทบทุกตัวคน

เมื่อทั้งสองฝ่ายได้ปะทะกันดีแล้ว วิโรชะ
พราหมณ์ปุโรหิตแห่งราชสำนักของพระเจ้าวิโรชะ-
ราช จึงได้ตั้งปัญหาถามว่า

"ดูกรท่านนักปราชญ์แห่งราชสำนักอินทบัตร

ท่านยกทัพออกมาน้ เพื่อประโยชน์อันใด ?”

ธนญชัยมหาอุปราชจึงตอบว่า “ดูกรท่าน พราหมณ์ผู้เฒ่า การที่เราออกมาครั้งนี้เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม”

วิโรชะพราหมณ์จึงถามต่อไปว่า “สิ่งอะไร เล่าที่เรียกว่ายุติธรรม?”

มหาอุปราชจึงตอบว่า “สิ่งที่เรียกว่ายุติธรรมนั้นได้แก่ บุคคลอันมีดวงจิตประกอบด้วยกุศลย่อมผจญเสียซึ่งกามฉันทด้วยอำนาจแห่งสมาธิ ย่อมผจญเสียซึ่งเวลาพยาบาท ด้วยอำนาจแห่งปีติ ย่อมผจญเสียซึ่งถีนะมิทธะ ความง่วงเหงาหาวนอน ด้วยอำนาจวิตกยกจิตขึ้นสู่กรรมฐาน ย่อมผจญเสียซึ่งอุทธัจจะกุกกุจจะความฟุ้งสร้านรำคาญ ด้วย

อำนาจแห่งความสุข ย่อมผจญเสียซึ่งวจีกจฉา
ความสงสัย ด้วยอำนาจวิจารณ์ความพิจารณา
ซึ่งพระกรรมฐาน เมื่อสามารถผจญเสียซึ่งอกุศล
ทั้งหลายเหล่านั้นได้แล้ว ก็ได้ชื่อว่ายุติธรรมคอม
ชัยชนะโดยธรรม ดูกรพราหมณ์ บุคคลซึ่งมีชัย
ชนะด้วยยุติธรรมนั้น ย่อมถึงซึ่งความเจริญสุข
สวัสดิทั้งโลกนี้และโลกหน้า

อนึ่งการทำสงครามด้วยอาวุธรบราฆ่าฟันกัน
นั้น ย่อมเป็นเวรเป็นกรรมชักนำไปสู่อบาย”

บรรดาผู้ที่ได้ฟังอยู่นั้นรวมทั้งพระเจ้าวิโรชะ-
ราชด้วย ก็ได้บังเกิดความชื่นชมยินดีพากันแซ่ซ้องสาธุการ ในท่ามกลางที่ประชุมใหญ่

เมื่อธนัญชัยมหาอุปราชได้แก้ปัญหาเสร็จแล้ว

จึงได้กล่าวแก่วิโรชะพราหมณ์ว่า

"ท่านถามปัญหาเรา เราก็ได้แก้ให้ท่านฟังแล้ว ต่อไปนี้เราจะถามท่านบ้างละ ท่านจะยินดีให้ถามหรือไม่ ?"

วิโรชะพราหมณ์จึงตอบว่า "ขอให้ท่านถามมาเถิด จะถามสิ่งใดก็ได้"

ธนัญชัยมหาอุปราชจึงถามว่า "ถ้ามีเรือนอยู่หลังหนึ่ง เจ้าของยังมุงบังกันรั่ว ถ้าเกิดเลิกเสียไม่มุงไม่บังฝนตกลงมากไม่รั่ว ขอท่านจงอธิบายให้เราเข้าใจหน่อยเถิดว่า เรือนทั้งนั้นหมายถึงสิ่งอันใด ?"

วิโรชะพราหมณ์ได้ฟังปัญหาที่ถามแล้ว ก็ให้อ้นอ้นจนปัญญา ไม่อาจจะวิสัชนาแก้ได้ให้รู้สึก

จนใจเป็นอย่างยิ่ง จึงมีวาจาตอบไปว่า “ปัญหาของท่านลึกซึ้งนักข้าพเจ้าไม่รู้และไม่เข้าใจ ขอเชิญท่านจงวิสัชนาให้ฟังด้วย”

ธนัญชัยมหาอุปราชจึงว่า “เมื่อท่านไม่สามารถจะแก้ปัญหาของเราได้ ก็แปลว่าท่านยอมแพ้แก่เราแล้ว เมื่อยอมแพ้แต่โดยดีเช่นนี้ เราก็ยินดีจะวิสัชนาให้ท่านฟัง แต่ท่านจะต้องลงจากงอนรถเสียก่อน”

เมื่อวิโรชะพราหมณ์ ก้าวลงจากงอนรถ แล้ว ธนัญชัยมหาอุปราชจึงกล่าวว่า “ดีแล้วขอให้ท่านจงตั้งใจฟังเถิด เรื่องที่เราถามท่านนั้น มิใช่เรื่องที่อยู่อาศัยกัน เป็นเรื่องแห่งรูปกายของสมณะผู้เป็นบรรพชิต ที่เรื่องนี้มืดยิ่งมืดยิ่งมากจน

เมื่อฝนตกยังรั่วมากนั้น ได้แก่สมณะคือภิกษุผู้
ต้องอาบัติแล้ว ก็ทำการปกปิดไว้มิได้ปลงอาบัติ
อาบัติหรือโทษนั้น ก็เกิดเป็นบาปมากขึ้นทุก ๆ วัน
ส่วนเรือนที่ไม่มุงไม่บังฝนตกลับไม่รั่วให้หลนั้น ได้
แก่ภิกษุเมื่อต้องอาบัติแล้วก็ไม่ปกปิดเอาไว้ ได้แสดง
อาบัติกับภิกษุรูปอื่น โทษและบาปนั้นก็หมดไปเป็น
ผู้ตงอยู่ในทบรสุทธ,,

พระเจ้าวิโรชะราชเมื่อได้สดับดังนั้น ก็ให้มี
พระทัยชื่นชมยินดี กล่าวสรรเสริญว่าสมควรที่
จะยกย่องอยู่ในชั้นบรมอาจารย์ได้ ถ้อยคำที่กล่าว
ออกมาก็เป็นแก่นสารน่านอบนับถือ แล้วพระองค์
ก็เสด็จลงจากราชรถมาปรากฏกายอยู่ ณะทพนแผ่น

ดิน เพื่อแสดงการคารวะแก่ชนญชัยมหาอุปราช
และยินยอมยกย่องเป็นอาจารย์

ส่วนวิโรชะพราหมณ์ปุโรหิต ได้ยกมือขึ้น
พนมไหว้แสดงความคารวะอย่างสูงแล้วกล่าวว่า

"ท่านมหาอุปราช ผู้เป็นนักปราชญ์แห่งราช
สำนัก ธรรมที่ท่านได้กล่าวมานั้น เป็นสาระ
แก่นสารไพเราะจับใจยิ่งนัก ท่านเป็นผู้ทรงไว้ซึ่ง
ปัญญายิ่งชนทั้งหลาย ข้าพเจ้าสู้ปัญญาของท่าน
ไม่ได้แล้ว ขอยอมแพ้และยอมตนเป็นศิษย์ของท่าน
ต่อไป"

ฝ่ายโยธาทั้งหลาย เมื่อได้ฟังคำของวิโรชะ-
พราหมณ์กล่าวเช่นนั้น ก็ตบมือหัวเราะกันสนั่น
หวั่นไหว โห่ร้องก็กก้องโกลาหลทั้งนอกเมืองและ

ในเมือง ราวกับว่าแผ่นดินจะถล่มทะลายลง ฝ่าย
นันทะยักษ์ ก็กวัดแกว่งตระบองเหล็กโตเท่าลำตาล
เหาะทะยานขึ้นไปบนอากาศ และร้องประกาศว่า
"เรานมชอว่า นันทะยักษ์เสนาบดีเป็นศิษย์
ของท่านมหาอุปราช ใครคิดร้ายต่ออาจารย์ของ
เราผู้นนจะต้องเป็นอาหารแห่งเรา"

ฝ่ายโยธาทั้งหลายของพระเจ้าวิโรชะราชได้ยิน
ดังนนก็มีความสดุ้งตกใจกลัวเป็นอย่างยิ่ง ไม่
สามารถจะทนทานอยู่ได้ก็พากันทิ้งอาวุธและสัมภาระ
ต่าง ๆ หนีเอาชีวิตรอดไปแต่ตัวเปล่า ๆ ฝ่ายพระ
เจ้าวิโรชะราชก็สดุ้งตกพระทัยกลัว ไม่สามารถจะอยู่
ได้เสด็จขึ้นราชรถแล้วก็ขับหนีไปโดยเร็ว

เมื่อข้าศึกหนีหน้าไปหมดแล้ว ธนัญชัยมหา

อุปราช ก็บัญชาได้พลโยธาขนสิ่งของต่าง ๆ ริบ
เอามาเป็นของหลวง โดยแบ่งเข้าสู่ท้องพระคลัง
หลวงบ้าง แบ่งให้พลโยธาทั้งหลายบ้างโดยทั่วทุก
ตัวคน

ฝ่ายพระเจ้าวิโรชะราช เมื่อหนีกลับมาถึง
เมืองแล้ว ก็ปรึกษากับพราหมณ์ปุโรหิตวิโรชะว่า
อุชุกะเสนาบดีนี้ไม่ใช่คนดีอะไร มีความเลวอยู่มาก
ถ้อยคำทับถมธนญชัย มหาอุปราชนั้นไม่เป็นจริง
เท่าที่ปรากฏแก่สายตาของพระองค์และพลโยธาทั้ง –
หลาย กลับเห็นธนญชัยมหาอุปราชมีความดีเด่น
ด้วยคุณธรรมเหนือบุคคลทั้งหลาย ตรงกันข้าม
กับถ้อยคำปรักปรำของอุชุกะเสนาบดี พระองค์จึงมี
พระราชบัญชาให้ริบราชบาทของอุชุกะแล้วเนรเทศ
ให้ออกไปจากเขตแดนของพระองค์

ในกาลครั้งนั้น ยังมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้าโกศลราช เสวยราชสมบัติ ในนครมิถิลา พระองค์ได้ยินกิตติศัพท์เลื่องลือมาว่า ชนชัยบัณฑิตมหาอุปราชแห่งราชสำนักของ พระเจ้าโกรพราช แห่งนครอินทปัตร เป็นผู้เจริญด้วยคุณวุฒิมติปัญญาเฉลียวฉลาด ปราชญ์เปรื่องยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้ กมพระราชประสงค์ใคร่จะได้ฟังภูมิปัญญาแห่งชนชัยบัณฑิต ว่า

จะเห็จริงประการใดจึงได้ จัดส่งปุโรหิตา จารย ชื่อม
นามว่า เทวินทะพราหมณ์ นักปราชญ์และอาจารย์
แห่งราชสำนักของพระองค์ ไปสู่ราชสำนักแห่งพระ
เจ้าโกรพราช เพื่อให้ถามปัญหาต่าง ๆ แก่ธนญ-
ชัยบัณฑิตมหาอุปราช

เมื่อเทวินทะพราหมณ์ได้เดินทางมาถึงนครอิน
ทปัตรแล้ว ก็ตั้งค่ายพักพลอยู่นอกพระนคร เมื่อ
พักผ่อนเรี่ยวแรงหายดีแล้ว จึงจัดทูตนำเครื่องบรรณา
การเข้าไปกราบทูลพระเจ้าโกรพราชให้ทรงทราบถึง
วัตถุประสงค์ที่ตนได้เดินทางมาถึงนครอินทปัตรนี้เมื่อ
พระเจ้าโกรพราชได้ทราบความประสงค์ดังนี้แล้ว จึง
ได้แจ้งให้ธนญชัยมหาอุปราชทราบ ธนญชัยมหา
อุปราช จึงได้นัดให้เทวินทะ พราหมณ์ปุโรหิตา จารย์

แห่งราชสำนักมิถิลาให้พาบริวารเข้ามาประชุมณะที่
ท้องสนามหลวง อันมีนามว่า "ทุมราชมณฑล"
ในวันรุ่งขึ้นอาสาให้ เมื่อฑูตแห่งนครมิถิลาออก
จากราชสำนักไปแล้ว ธนญชัยมหาอุปราชก็สั่ง
ให้ราชบุรุษไปประกาศให้ประชาชนพลเมืองทราบ
ว่า ในวันพรุ่งนี้เวลาเช้ามหาอุปราชจะยอกมาแก้
ปัญหากับปุโรหิตาจารย์แห่งนครมิถิลา ถ้าผู้ใด
อยากจะฟังก็ขอให้ประชุมฟังที่สนามทุมราชมณฑล
และสั่งให้จัดการตั้งบัลลังก์บนพลับพลาที่ประทับของ
พระราชา และธรรมมาศน์สำหรับแก้ปัญหาของ
มหาอุปราชโดยตกแต่งให้วิจิตรตระการให้สมเกียรติ
อย่าให้แขกเมืองดูแคลนได้
ครั้นถึงกำหนดนัดในวันรุ่งขึ้น พระราชา

โกรพราชพร้อมด้วยธนญชัยมหาอุปราช และข้าราช
บริพารกยก ขบวน พยุหยาตราไปสู่ท้อง สนามหลวง
ทุมราชมณฑล เมื่อไปถึงท้องสนามหลวงแล้วก็
ปรากฏว่าประชาชนพลเมืองได้มาประชุมกันอยู่ก่อน
แล้วอย่างแน่นขนัดหลายหมื่นคน มีปรมาณยาว
ได้ประมาณ ๓ โยชน์ ส่วนเทวทะพราหมณปุ-
โรหิตาจารย์แห่งราชสำนัก มีฉากได้นั่งอยู่ณะสถาน
ที่อันควร ซึ่งทางราชสำนักแห่งนครอินทปัตรได้จัด
เตรียมไว้ให้ เมื่อธนญชัยมหาอุปราชได้ก้าวขึ้นสู่
บัลลังก์อันเป็นที่สำหรับตอบปัญหาแล้ว ประชาชน
ก็โห่ร้องต้อนรับและอวยชัยให้พร เสียงระเบงเซ็งแซ่
ก้องกังวาลไปทั่วทุกทิศประชุมนั้น เมื่อได้นั่งลงเรียบ
ร้อยแล้ว และรอจนเสียงของประชาชนสงบลง
ธนญชัยบัณฑิตมหาอุปราชจึงได้ถามขึ้นว่า

“ดูกรท่านปุโรหิตาจารย์ผู้เจริญวัยด้วยวัย วุฒิและคุณวุฒิ ท่านมีความปรารถนาจะถามปัญหาอะไรจากเราก็ขอได้โปรดถามมาเถิด อย่าเกรงใจเลย เราจะตอบให้ท่านพึงตามควรู้ จนเต็มความสามารถของเรา แต่ถ้าผิดพลาดประการใดก็ต้องขออภัยด้วย”

เทวนทะพราหมณ์เมื่อได้ฟังเช่นนั้นจึงได้กล่าวว่า “ดูกรท่านมหาอุปราชผู้ทรงคุณวุฒิอันเลิศเหนือนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลาย ข้าพเจ้ามีความปรารถนาอยากจะทราบสิ่งซึ่งยังไม่ทราบอยู่ ๑๒ ประการด้วยกัน จึงใคร่ขอถามปัญหาท่านสัก ๑๒ ข้อ คือ–

๑ อันว่ามนุษย์ในโลกนี้ จะปฏิบัติผิดอย่าง

ใดจึงจะได้ชื่อว่า ปลูกต้นไม้สัปรุษ

๒ จะปลูกต้นไม้อย่างใด จึงจะได้ชื่อว่า ปลูกต้นไม้อะสัปรุษ

๓ จะประกอบกรรมสิ่งใด จึงจะได้ชื่อว่า ตั้งไว้ซึ่งบุญ

๔ จะประกอบกรรมสิ่งใด จึงจะได้ชื่อว่า ตั้งไว้ซึ่งบาป

๕ จะรักษาไว้ซึ่งสิ่งอันใด จึงจะได้รับ ความรุ่งเรืองและเจริญ

๖ จะรักษาไว้ซึ่งสิ่งอันใด จึงจะได้รับความ ทุกข์ทรมาน

๗ จะสมาคมคบหากับบุคคลเช่นใด จึงจะ ได้รับความเจริญรุ่งเรืองและมีคุณประโยชน์แก่ตน

๙ จะสมาคมคบหากับบุคคลเช่นใด จึงจะได้รับความเสื่อมและหายะนะ พาตนให้ได้รับทุกข์โทษ

๙ จะอุปการะเกื้อกูลบุคคลชนิดใด จึงจะได้รับความสุขและความเจริญ

๑๐ จะอุปการะเกื้อกูลบุคคลชนิดไหน จึงจะได้รับหายะนะและทุกข์โทษ

๑๑ จะกล่าวถ้อยคำอย่างใด จึงจะเป็นสุภาษิตและเป็นที่ชอบแก่คนทั้งหลาย

๑๒ จะกล่าวถ้อยคำอย่างไร จึงจะเป็นทุภาษิตและไม่เป็นที่สพอารมณ์แก่คนทั้งหลาย

ด้วยปัญหา ๑๒ ข้อนี้ ขอท่านมหาอุปราชได้กรุณาอรรถาธิบายให้ข้าพเจ้าและคนทั้งหลายได้ทราบโดยละเอียดด้วยเถิด”

ธนญชัยมหาอุปราชเมื่อ ได้ฟังบัญหา ถามมา
ทั้ง ๑๒ ข้อแล้ว จึงกล่าวแก้บัญหาดังต่อไปนี้โดย
สถานประมานไม่ย่นหย่อนเกินไปนัก และไม่พิศดาร
จนเกินไปดังนี้–

"ดูกรท่านปุโรหิตาจารย์ผู้เฒ่า ตามบัญหา
ข้อที่ ๑ นนั้นพเจ้าเห็นว่า ต้นไม้ที่เราจะปลูกนน
ควรจะเป็นต้นมะพร้าว จึงจะได้ชื่อว่าเป็นต้นไม้
สัปรุษ เพราะต้นมะพร้าวนนมประโยชน์มาก ใช้
ประโยชน์ได้ทั้งต้นและราก ตลอดจนใบ ผล และ
เปลือกนอกของผล–เนื้อในของผล จนกระทั่งน้ำ
ที่อยู่ในเนื้อ ยอดและกลามะพร้าว สรุปแล้ว
มะพร้าวไม่มีเสียเลย มีประโยชน์หมดทั้งลำต้น

บัญหาข้อที่ ๒ นนตรงกันข้ามกับข้อที่ ๑ คือ

ถ้าหากผู้ใดปลูกต้นไม้ทมพิษอันคนรับประทาน เข้าไป
แล้วเกิดเป็นโทษ ต้นไม้นนกใดชื่อว่า เป็นต้น
ไม้อะสัปรุษ ประดุจดังว่าเป็นยาพิษสำหรับสัง
หารคนและสัตว์

บัญหาข้อที่ ๓ นั้น สิ่งใดที่จะกระทำอันได้
ชื่อว่า ตั้งไว้ซึ่งเป็นบุญก็ได้แก่การสร้างวัดวาอา
รามและสร้างอุโบสถ

บัญหาข้อที่ ๔ สิ่งที่จะกระทำอันได้ชื่อว่า บาป
นั้น ก็ได้แก่การตั้งไว้ซึ่งตุ่มอันบรรจุด้วยสุราเครื่อง
ดองของเมา เพื่อให้คนสัญจรไปมาได้ดื่มกินกัน

บัญหาข้อที่ ๕ นั้น เห็นว่าที่จะรักษาไว้เพื่อ
ให้ได้รับความเจริญรุ่งเรือง ก็คือการเลี้ยงรักษา
ซึ่งญาติของตนนั้นเอง จึงจะกระทำให้ตนได้รับความ
เจริญรุ่งเรือง

ปัญหาข้อที่ ๖ สงฆจะเลยงรักษาไว้แล้ว
ให้ต้นได้รับทุกข์เวทนาก็คือ การเลยงไว้ซึ่งสัตว์
ต่าง ๆ

ปัญหาข้อที่ ๗ การคบหาบุคคลที่จะนำความ
ดีและความรุ่งเรืองมาสู่ตนได้ ก็คือการคบค้าสมา-
คมกับสัปรุษ ซึ่งจะให้คุณแก่ตนทั้งชาตินี้และชาติ
หน้า สมกับสุภาษิตว่า 'คบบัณฑิตจะพา
ไปหาผล'

ปัญหาข้อที่ ๘ การคบหาสมาคมกับคนพาล
สันดานหยาบช้านั้นแหละจะพาตนฉิบหายและ ได้รับทุกข์
เวทนาคือ "คบพาล พาลจะพาไปหาผิด"
จะนำความเสื่อมโทรมมาสู่ตนทั้งชาตินี้และชาติหน้า

ปัญหาข้อที่ ๙ เห็นว่าผู้ที่เราจะเกื้อกูลให้

ได้รับความสุขความเจริญทางชาตนี้และชาติหน้านน
อันเป็นผลดีแก่ตัวเราแล้ว เราควรจะเกื้อกูลอุป
การะและเคารพในพระรัตนตรัยจึงจะดีแล

บัญหาข้อที่ ๑๐ เหน็วาผู้ที่เราเกื้อกูล ให้ความ
อุปการะแล้วจะทำให้เราเกิดความเดือดร้อน ได้รับ
ความหายะนะ ก็คือการเกื้อกูลอุปการะแก่คนพาล
สันดานหยาบ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้รู้จักคุณของ
บุคคลผู้มีพระคุณ ได้แก่พวกแม่มดเป็นต้น

บัญหาข้อที่ ๑๑ ถ้อยคำที่กล่าวออกมาได้ชื่อ
ว่าเป็นสุภาษิตและเป็นที่ชอบแก่คนทั้งหลายนั้น ได้
แก่การกล่าววาจาจริงด้วยความสัตย์ซื่อ ไม่ส่อ
เสียดและหยาบช้าต่อผู้ใด ไม่เป็นถ้อยคำเหลาะแหละ
หาประโยชน์มิได้ ถ้อยคำชนิดนี้แหละได้ชื่อว่าเป็น
สุภาษิต

บัญหาข้อที่ ๑๒ ถ้อยคำที่ผู้ใดกตามได้กล่าว
ออกมา ล้วนแต่เป็นความเท็จโกหกพกลม ล่อลวง
ให้คนอื่นหลงเชื่อและหยาบคายกระทบกระเทือนจิตต์
ใจของผู้อื่นให้ได้รับความไม่พอใจ ถ้อยคำชนิดนี้
ได้ชื่อว่าเป็นทุภาษิต ไม่เป็นที่นิยมของผู้ใดยินดี
ได้ฟัง

เมื่อเทวินทะพราหมาณ์ได้ฟังอรรถาธิบายโดย
ย่อๆเช่นนี้ ก็หาเข้าใจในความหมายอันลึกซึ้งของ
ข้อความนั้นๆไม่ จึงขอร้องให้มหาอุปราชแสดงให้
พิศดารแจ่มแจ้งสักหน่อย เพราะผู้ฟังล้วนแต่เป็นคน
อ่อนในเชาวน์ปรีชาทั้งนั้น ซึ่งตนเองก็ไม่เข้าใจ
แจ่มแจ้งแล้ว เชื่อว่าคนทั้งหลายอกเป็นจำนวนมาก
กยังคงฉงนสนเท่ห์อยู่ไม่น้อย ธนญชัยมหาอุปราช

จึงได้แสดงอรรถาธิบายต่อไปโดยพิศดารดังต่อไปนี้ว่า

"ดูกรท่านปุโรหิตาจารย์ผู้เฒ่า สิ่งที่ท่านขอร้องเรานั้น เรายินดีจะอธิบายให้ฟังโดยแจ่มแจ้ง ท่านและคนทั้งหลายจะได้สิ้นข้อกังขา ในปัญหาข้อที่ ๑ ที่เราว่าการปลูกต้นมะพร้าวนั้นเป็นต้นไม้สัปรุษ ก็เพราะต้นมะพร้าวยังประโยชน์แก่มวลมนุษย์และสัตว์มาก นอกจากให้ประโยชน์ตลอดทั้งลำต้นจนตลอดผลของมันแล้ว ยังใช้อาศัยร่มเงาของมันได้อีก จัดเป็นสินค้าเลี้ยงมนุษย์ได้ดีอย่างหนึ่ง มนุษย์ได้รับประโยชน์จากมะพร้าวในการทำเครื่องอุปโภคและบริโภคมาก เครื่องบริ

โภคนั้นสามารถใช้ประกอบปรุงอาหารได้ ทั้งหวาน
และคาว รวมความคือกไม่มสงเสียเลยนัยเดียวกับ
สัปรุษซึ่งไม่เป็นภัยแก่ผู้ใดที่ได้คบค้าสมาคมด้วย ต้น
ไม้นจงควรได้ชื่อว่า เป็นต้นไม้สัปรุษ

อันปลูกต้นไม้มพิษไว้นั้น ย่อมไม่ได้รับประ
โยชน์จากต้นไม้นนแต่ประการใดเลย มนุษย์และสัตว์
บริโภคเข้าไปก็เกิดเป็นพิษแก่รางกายเป็นอันตราย
ถึงชีวิต ยังความฉิบหายให้แก่มนุษย์และสัตว์ตลอด
ทั้งลำต้นและราก รวมทั้งดอกผลด้วย ต้นไม้นจง
ควรได้ชื่อว่า ต้นไม้อะสัปรุษ นัยเดียวกับการคบ
หาสมาคมกับสัปรุษ ย่อมประสพแต่ความฉิบหาย
ดังเช่นอดีตนิทานซึ่งจะเล่าให้ท่านฟังต่อไปนี้คือ

ในโบราณกาลนานมาแล้ว ในรัชสมัยแห่ง

พระเจ้าพรหมทัต พระมหากษัตริย์แห่งกรุงพาราณ-
ศี ยังมีมานพหนุ่มบุตรเศรษฐีผู้หนึ่ง เป็น
บุรุษผู้อุดมไปด้วยเชาวน์ปรีชาชาญอันเฉลียวฉลาด
ได้คุมบริวารอันเป็นพ่อค้าเกวียนไปเที่ยวทำการค้า
ยังเมืองต่าง ๆ ถึง๕๐๐ เล่ม มานพบุตรเศรษฐีได้
ตักเตือนบรรดาบริวารทั้งหลายว่า ในหนทางที่เรา
จะผ่านไปนี้มีต้นไม้อยู่ชนิดหนึ่งเป็นต้นไม้มีพิษมาก
ใครกินผลหรือรากใบของมันเข้าไปแล้วจะถึงแก่ความ
ตายทันที ไม่สามารถจะแก้ไขได้ ถ้าหากผู้ใดจะ
กินผลไม้หรือใบไม้ที่เราเคยกินมาก่อนแล้ว ขอให้
ได้ถามคนเสียก่อน เมื่อตนบอกอนุญาตให้กินได้
จึงค่อยกิน อย่ากินไปโดยพละการ เมื่อได้กำชับ
ตักเตือนบริวารดีแล้ว กสั่งให้ออกเกวียนเดินทาง

รอนแรมไปตามทางนั้น ในระยะทางที่ผ่านไปนั้น
หมู่บ้านหมู่หนึ่งตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่เป็นป่า ณะ
ใกล้ประตูบ้านหลังหนึ่งมีต้นไม้มีพืชปลูกไว้ต้นหนึ่งมี
ใบและลำต้นคล้ายต้นมะม่วง และผลของมันก็คล้าย
คลึงกันกับผลมะม่วงเป็นที่สุด พวกพ่อค้าอีกพวก
หนึ่ง ซึ่งเดินทางไปข้างหน้าก่อนขบวนของภูก
เศรษฐี ถึงหมู่บ้านนั้น พากันพัก เกวียนใน หมู่ บ้าน นั้น
พวกพ่อ ค้าเกวียนเ หล่าน เป็นคนโง่ เขลาเบา ปัญญา
ขาดความพิจารณา เมื่อเห็นต้นไม้ต้นนี้มีผลดกน่า
รับประทานและคล้ายผลมะม่วง ก็สำคัญผิดคิดว่า
เป็นผลมะม่วง จึงพากันไปเก็บมากิน เมื่อกิน
เข้าไปแล้วก็พากันถึงแก่ความตายหมด พวกชาว
บ้านก็ดีใจพากัน เก็บเอาสินค้าในเกวียนนั้นไปหมด

ตามความพอใจของเขา ต่อมามีนานกระบวนเกวียน
ของลูกเศรษฐีกมาถึงณะที่นั้น ได้หยุดพักรอนแรม
ณะที่หมู่บ้านนั้น บรรดาบริวารซึ่งเป็นคนขับเกวียน
ได้เห็นผลไม้สุกหล่นอยู่เกลื่อน กลาดน่ารับประทาน
ก็อยากรับประทาน แต่ยังไม่กล้าจะไปเก็บมารับ
ประทาน เพราะเชื่อฟังในคำสั่งของนายที่สั่งกำชับ
กำชาไว้ จึงได้พากันไปถามมานพหนุ่มบุตรเศรษฐี
บุตรเศรษฐีผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดได้มาตรวจพิ-
จารณาดูแล้ว ก็ลงความเห็นว่าผลไม้นี้มีพิษเป็น
อันตรายแก่มนุษย์และสัตว์อย่างแน่นอน เพราะอยู่
ใกล้บ้านคนแต่ไฉนปล่อยให้ผลหล่นอยู่เกลื่อนกลน
ไม่มีผู้ใดเก็บกินถ้าหากมนุษย์ไม่ชอบกินหรือกินไม่
ได้แล้ว ถ้าหากไม่เป็นพิษก็ย่อมรอยสัตว์ต่าง ๆ

มากินข้างเบื้องแน่ แต่ตรวจดูแล้วไม่เห็นมีรอยสัตว์กินเลย และต้นไม้นกหามนกหรือกระรอกมาส่งสู่ไม่ จึงประกาศห้ามมิให้บริวารกิน ดังนั้นบริวารทั้งหมดจึงรอดความตายทุก ๆ คน ทั้งนี้ด้วยบุญญาของมานพหนุ่มบุตรเศรษฐี ชาวบ้านหมู่นั้นเป็นคนอัปรุษจึงได้ปลูกต้นไม้อัปรุษไว้ เพื่อสำหรับให้ผู้ทัญจรไปมาได้กิน เมื่อผู้ใดกินเข้าไปถึงความตายแล้ว กินครบมาชนเอาทรัพย์สินต่าง ๆ ของผู้ตายไปโดยปราศจากความเมตตา ถ้าเป็นคนดีแล้วเขาจะไม่ปลูกต้นไม้ชั่วต้นไว้เลย ต้องจัดการทำลายเสียให้สิ้น ถ้าแม้นมันเกิดขึ้นเอง แต่นี้ปลูกไว้ด้วยความจงใจแท้ ๆ

การสร้างวัดวาอารามและอุโบสถนั้น จะ

ได้รับบุญกุศลอย่างใหญ่ยิ่ง เพราะได้ทำให้พระ
ภิกษุสงฆ์ได้มีที่อยู่อาศัย ได้จำพรรษาบำเพ็ญ
สารธารณะประโยชน์ในการอบรมสั่งสอนประชา –
ชนให้อยู่ในศีลในธรรม และโบสถ์วิหารก็ได้อาศัย
ทำสังฆะกรรมทั้งหลายอันเกี่ยวแก่พุทธกรรม ในทาง
ศาสนา สังฆแหละถ้าหากผู้ใดได้ก่อสร้างไว้ในพระ
พุทธศาสนาก็ได้ชื่อว่า ตั้งไว้ซึ่งบุญกุศลอันมิรู้
จักหมด

อันตั้งไว้ซึ่งดุมบรรจุรากเครื่อง ดองของเมา
นั้นย่อมได้ชื่อว่า ตั้งไว้ซึ่งบาปกรรมอันมหันต์
เพราะในปัจจุบันนี้ก็เห็นได้ง่ายมีโทษอยู่แล้ว๑๐ประ
การคือ

๑ เป็นที่ชุมนุมซ่องสุมแห่งพาลชน ผู้มีใจ

ไม่บริสุทธิชอบเป็นพาลเกเร ตลอดจนเป็นทรวม

แห่งอาชญากรทั้งหลาย

๒ ย่อมเป็นที่สรรเสริญ แก่เหล่าพาลชนและ

ทุรชน กระทำให้มามัวสุมกันมากขึ้น

๓ เป็นที่ตเตียนของ บัณฑิตและนักปราชญ์

ตลอดจนเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง

๔ เป็นบ่อเกิดแห่งการกล่าว เท็จทุจริตผิดทำ

นองธรรมและหลอลวง ก่อให้เกิดความฉิบหาย

แก่คนอื่นในกาลต่อไป

๕ เป็นบ่อเกิดแห่งการ ทะเลาะวิวาท ตีรันฟัน

แทงซึ่งกันและกัน

๖ เป็นบ่อเกิดแห่งการโจรกรรม และโจร

ผู้ร้าย

๗ เป็นบ่อเกิดซึ่งอัคคภัย

๘ เป็นบ่อเกิดแห่งทุพภิกขภัย และความ

อดอยากยากเข็ญทั่วหลาย เพราะทำให้คนเกียจคร้าน

ไม่ประกอบอาชีพได้เป็นล่าเป็นสัน มัวแต่เมามาย

ทะเลาะวิวาทกันเสียหมด

๙ เป็นบ่อเกิดแห่งโรคระบาดและโรคติดต่อ

ต่างๆได้โดยง่าย

๑๐ เป็นบ่อเกิดแห่งความเบียดเบียนอิจฉาซึ่ง

กันและกัน และก่อให้เกิดการแตกร้าวความสามัคคี

เป็นการทำลายชาติทางอ้อม

ที่กล่าวมานี้เป็นโทษอันร้ายแรงที่เห็นได้ใน

ปัจจุบันและในภพนี้ แต่ถ้าหากสิ้นชีวิตไปแล้ว

ก็จะตกต้องไปสู่อบายคือขุมนรกอันทารุณ เป็น

เปรตสุระกาย ทนทุกขเวทนาอยู่สนกาลนานด้วย
อกุศลที่ได้กระทำไว้
บุคคลสงเคราะห์เกื้อกูลอุปการะแก่ญาติ โดย
รับเลี้ยงดูเมื่อญาติไร้ทรัพย์หรือตกยากได้รับทุกข์เวท
นา ย่อมประสพแต่ความเจริญรุ่งเรืองอยู่เสมอ
เพราะญาติเป็นคนอนาถาหาทรัพย์มิได้ กระทำให้มท
รัพย์พาอาศัยได้รับความร่มเย็นเป็นสุข ญาติผู้นน
ย่อมสำนึกในบุญคุณ ช่วยเหลือการงานของตน
ตามแต่จะช่วยได้ และไว้ใจได้ในกิจการทั้งหลาย
ที่มอบให้กระทำ เป็นการป้องกันภัยได้ดีทั้งโจรผู้
ร้าย และการทุจริตต่าง ๆ จะทำให้ตนได้รับความ
สุขใจไม่ต้องกังวล ดีกว่าหาผู้อื่นมาอยู่ด้วย และ
เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ก็จะได้ขึ้นสู่สวรรค์เสวยสุขใน

ทพยวมานนันจนสันกาลนาน

อันบุคคลทเลยงสัตวเลยงต่าง ๆ เช่นม้าช้าง

เบ็นต้น ย่อมจะเกิดความเดือดร้อนในภายหลังนั้น

กคอ ต้องเสียทรัพย์ในการซอสัตว์ต่าง ๆ มาเลยง

ต้องเสียค่าอาหารสัตว์ ต้องจ้างคนเลยง ถ้าสัตวนน

ตายก็ย่อมสูญเสียไปเปล่า ๆ ทรัพยนนก็หมดสันไป

หาความเจริญมิได้ ถ้าหากไม่ตายบางทเกดอาละ

วาดขนมา ออกทำร้ายเอาคนก็ได้เช่นคนในครอบ

ครัวของตนเอง หรือไม่กตนเอง ถ้าทำร้ายคน

อนก็จะต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่เขา และบางครงตน

เองก็ทรมานสัตวให้ได้รับความอดอยาก ใช้งาน

หนักจนเกินไป เฆี่ยนตดด่าทำให้บาดเจ็บ ล้วน

แต่เบ็นบาปทงนน ประโยชน์ทได้รับในปัจจุบันนน

น้อยสงก แต่มโทษมาก และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว หากทรมานสัตว์ก็จะได้รับบาปตกอบายสู่นรกทนทุกข์เวทนาจนสิ้นกาลนาน

ในเรื่องคบค้าสมาคมกับคนก็เหมือนกัน ถ้าหากเราคบค้าสมาคมกับนักปราชญ์ราชบัณฑิตแล้วก็ย่อมนอนตาหลับไม่มีขาดทุน เพราะท่านเหล่านั้นเป็นผู้ทรงคุณธรรมอันสูงไม่เป็นอันตรายแก่ใคร มีใจเป็นกุศล มีความสุจริตทั้งกายและใจ ตลอดจนวาจา ฉลาดรอบรู้ศิลปศาสตร์ทั้งหลาย ชอบถ่ายทอดวิชาให้ผู้อื่น โดยไม่ประสงค์ผลตอบแทน ชอบ สั่งสอน ประชาชน พลเมือง ให้ตั้ง อยู่ใน สุจริต ธรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่น กระทำให้ผู้ที่คบค้าสมาคมด้วยได้รับความฉลาด ได้รับความสุขทางใจ มี

ศีลธรรมอันดี ไม่ประพฤติในทางชั่ว เพราะท่าน
นำไปแต่ในทางดี ไม่นำไปในทางชั่ว นักปราชญ์
ราชบัณฑิตเป็นผู้ทรงคุณ อันยิ่งใหญ่ ควรที่จะคบค้า
สมาคมด้วย

การคบกับคนพาลสันดานหยาบ จะทำให้บังเกิดแต่ความฉิบหายอยู่เสมอ เพราะบุคคลจำพวกนี้มีจิตใจเป็นอกุศลชอบประกอบกรรมชั่วอันเป็นบาปอยู่เสมอ หยาบช้าลามก ชอบชักนำพวกพ้องให้ประพฤติแต่อกุศลกรรม เบียดเบียนข่มเหงผู้อื่นให้ได้รับทุกข์ ชอบตีรันฟันแทง ชอบฆ่าคนปล้นสดมภ์ จนถึงกระทำการฆ่าบิดาของตนเองได้ ดังพระเจ้าอะชาตะสัตรูเป็นต้น ซึ่งไปสมาคมคบหากับพระเทวทัตผู้มีสันดานเป็นพาลเกเร ใจบาปหยาบ

ข้า เทวทัตจึงอบรมแนะนำให้ฆ่าพระเจ้าพิมพิสาร
ผู้เป็นบิดาเสีย เพื่อแย่งราชสมบัติ ดังนี้แหละการ
คบหาสมาคมกับคนพาลย่อมฉิบหายทั้งโลกนี้และโลก
หน้า

อนึ่งคนพาลชั่วช้าเลวทรามมาก ยากที่จะตัด
สันดานให้หายได้ ภูเขาสูงตั้งหลายโยชน์ ใหญ่
ยาวก็หลายโยชน์ พระราชาต้องประสงค์จะทำลาย
ลงก็ย่อมกระทำได้โดยไม่ยากนัก แต่พระองค์จะ
ทรมานคนพาลชั่วนี้ ให้สะทกสะท้านพยศร้ายนั้นไม่ได้
คนพาลมีพิษร้ายเช่นนี้แหละจึงไม่ควรจะคบหาสมา -
คมด้วย เมื่อเข็กแล้วให้หลบไปให้ไกลตั้งร้อยโยชน์
พันโยชน์ทีเดียว

ผู้ที่ได้ทำการ อุปการะเกื้อกูลแก่ พระรัตนตรัย

ยึดมั่นเป็นสรณะอยู่เสมอ บุคคลนั้นก็ย่อมจะมี
ความสุขความเจริญอยู่เสมอ ทั้งโลกนี้และโลกหน้า
ด้วยอำนาจ ของพระรัตนตรัยจะคุ้มครองป้อง กันให้
พ้นจากภยันอันตรายทั้งปวง จะเจริญด้วยอายุ
วรรณ สุขะพละจนตลอดสิ้นกาลนาน ตายไปแล้ว
ก็ไม่ตกในอบาย จะขึ้นสู่สวรรค์เสวยทิพย์วิมาน
เป็นสุขทุกทิพาราตรี

บุคคลใดเคารพบูชาเกื้อกูลพวกแม่มด หมอผี
ย่อมนำมาซึ่งความทุกข์ร้อนฉิบหาย หาความเจริญ
มิได้ คือบุคคลจำพวกนี้เต็มไปด้วยความหลอกลวง
มดเท็จ อวดอ้างคุณวิเศษและความสามารถของ
ตนในทางไสยศาสตร์ เวทย์มนต์หลอกให้เชื่ออภิ
นิหาร ให้ฆ่าเป็ดไก่ฆ่าหมูทำการบวงสรวงบัดพลี

ตลอดจนสุราเครื่องดองของเมาเพื่อบำบัดโรคภัยให้
หาย์ หรือทำให้ได้รับความเจริญ พ้นเคราะห์ร้าย
เช่นสะเดาะเคราะห์เบ็นต้น ล้วนแต่เบ็นสิ่งหลอก
ลวงเพื่อประโยชน์ตนเองทั้งนั้น ใครหลงเชื่อก็ย่อม
ฉิบหายในทรัพย์สิน ในปัจจุบัน และได้รับบาป
ต่าง ๆ ในบัดพลี ตายไปย่อมตกอบายทนทุกข์
เวทนาอยู่สิ้นกาลนาน

บุคคลทกล่าวคำอันเบ็นมงคล ด้วยความชื่อ
สัตย์สุจริตระรื่นหูแก่ผู้ได้ยินย่อมชื่อว่าเบ็นคากล่าว
อันเบ็นสุภาษิตนั้น เพราะว่าถ้อยคำเช่นนั้นไม่เบ็นอัน
ตรายกระทบกระเทือนจิตต์ใจของผู้ใด นับว่าเบ็น
รสอันเบ็นสิ่งที่ประเสริฐรสหนึ่ง ในรสนิยมทั้งหลาย
ที่บุคคลพึงปรารถนา สมด้วยพระพุทธสุภาษิตว่า

"สัจจังหเวลาธุตรังรรานัง" ซึ่งแปลว่า รสนั้นใด
ในโลกนี้ จะเสมอด้วยรสแห่งถ้อยคำอันสัตย์ซื่อ
นั้นไม่มี รสแห่งความสัตย์เป็นรสอันประเสริฐทั้ง
โลกนี้และโลกหน้า ด้วยเหตุนี้การกล่าวแต่วาจา
สัตย์ ไม่ล่อเลียดยุยงผู้ใดให้แตกร้าว ไม่หลอก
ลวงใคร ไม่หยาบช้าลามกต่อผู้ใด ถ้อยคำที่กล่าว
ออกมาล้วนแต่ระรื่นหูชวนให้คนอื่นฟัง ไม่กระ
ทบกระเทือนจิตใจของผู้ใดให้ร้าวราน คำกล่าว
เช่นนี้ย่อมได้ชื่อว่า เป็นสุภาษิต
ผู้ที่กล่าววาจาเป็นสุภาษิตเช่นนี้ย่อมได้ชื่อว่า
สัปรุษด้วย อันสัปรุษนี้ย่อมมีกายเป็นแก่นสาร
คือช่วยการกุศลของบุคคลอื่นด้วยกาย มีวาจา
เป็นแก่นสารน่านับถือ เพราะวาจาที่กล่าวออก

นั้นเป็นสุภาษิต พิชิตความชั่ว ให้คนกลัวบาป
อกุศล มิชอบเป็นแก่นสาร เพราะรักษาศีลเจริญ
ธรรมมั่นอยู่ในพระรัตนตรัย มีทรัพย์เป็นแก่นสาร
ไม่ใช้สอยไปในสิ่งไร้ประโยชน์ คือบำเบ็ญทาน
ทรัพย์นนจงเป็นคุณแก่เจ้าของเอง ได้ใช้สอยเลี้ยง
ชีวิตและครอบครัวและตนเอง

ได้บำเบ็ญกรณีประโยชน์แก่บุคคลอื่น ได้
ก่อสร้างการกุศล ส่วนทรัพย์ของอะสัปรุษนั้นย่อม
ไร้แก่นสาร เพราะใช้ไม่ถูกทาง และหมด
เปลืองโดยไร้ประโยชน์ เช่นเอาไปเล่นการพนัน
ซื้อสุรายาเมารับประทาน ไม่บำเบ็ญทาน และ
สร้างสิ่งที่เป็นกุศล ทรัพย์จึงหาค่ามิได้ เมื่อ
ตายไปแล้วก็จะตกเป็นของคนอื่นหมด

ประการสุดท้าย อันบุคคลผู้ชอบกล่าวแต่

วาจาเท็จโกหกพกลมหลอกลวงผู้อื่น ให้เขาหาย
เพื่อหวังประโยชน์ตน ชอบยุยงส่งเสริมให้แตก
สามัคคีกัน ชอบหยาบช้าสามารถด่าพ่อลอแม่ผู้
อื่น คำเช่นนี้ย่อมเป็นทระคายโสตรของผู้ได้ยิน
ได้ฟัง กระทบกระเทือนจิตใจให้ปวดร้าว และ
เป็นการทำลายหมู่คณะให้ขาดความสามัคคีกัน ซึ่ง
เป็นภัยอย่างใหญ่หลวง ซึ่งอาจเป็นการทำลาย
ล้างชาติให้ถึงพินาศล่มจมได้ คำเช่นนี้จึงไม่ม
ใครอยากจะได้ฟัง จัดว่าเป็นทุภาษิต มีอันตราย
อย่างใหญ่หลวง เมื่อตายไปแล้วย่อมตกสู่อบาย
นรกอเวจีทนทุกขทรมานอยู่สิ้นกาลนาน

ประชาชนผู้ได้ฟังก็พากันแซ่ซร้องสรรเสริญ
แสดงความโห่ร้องยินดีเป็นอย่างมาก ก็กลับไป
ทั่วท้องสนามนั้น ส่วนเทวทะพราหมณ์ก็มีความ

ซาบซึ้งตรึงใจมาก รู้สึกชื่นชมนิยมในมหาอุปราช
แล้วเคารพนับถืออย่างสูง ได้กระทำการคาระวะ
อย่างนอบน้อม แล้วสักการะบูชาท่านมหาอุปราช
ด้วยทรัพย์เป็นอันมาก แต่พระมหาอุปราชไม่ยอม
รับ กลับคืนทรัพย์นั้นให้แก่เทวทะพราหมณ์ โดย
กล่าวว่า การที่ได้แสดงมานี้ไม่ควรบูชาด้วยทรัพย์
สิ่งใด เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่ถามมา ไม่
ไม่เป็นการเทศนาแสดงธรรม ถ้าเป็นการแสดง
ธรรมแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใสบูชาธรรมจึงจะชอบ
เทวทะพราหมณ์เมื่อได้ฟังเช่นนั้น ก็มีความ
เลื่อมใสเคารพมหาอุปราชยิ่งขึ้น กล่าวสรรเสริญ
ว่า มหาอุปราชเป็นอัจฉริยะบุคคลที่ควรเคารพ
บูชาเป็นอย่างยิ่ง เป็นบุคคลผู้มีอยู่ในสันโดษ
ไม่โลภเจตนาในทรัพย์ สมควรแล้วที่เกิดมาเป็น

นักปราชญ์ผู้ยงด้วยบัญญา และเป็นอาจารย์ของ
คนทั้งหลาย แล้วก็ได้กราบถวายพระมหาอุปราชและ
พระเจ้าโกรพราชกลับคืนพระนครแห่งตน เมื่อถึง
พระนครมิถิลาแล้วก็ได้กราบทูลให้พระเจ้า โกศลราช
ทราบเรื่องทั้งนั้นได้พบเห็นและกระทำมาจนสะเอียดทุก
ประการ พระเจ้าโกศลราชก็ทรงสรรเสริญชื่นชม
ในสติบัญญาของธนญชัยมหาอุปราช.

ในกาลครั้งนั้น ยังมีพระมหานครอกสอง
นคร คือนครกะบิลละราช อันมีพระเจ้าพะละตะ-
ราชเป็นพระราชาครอบครองอยู่ และนครอุตตะ-
ระบัญจาอันมีพระเจ้าบัญจาราชเป็นพระราชาครอบ
ครอง ทั้งสองพระนครนมเชตต์แดนอยู่ติดกัน และ
พระราชาทั้งสองก็เป็นมิตรสนิทกันมาก เมื่อได้
ทราบข่าวเล่าลือว่า พระมหานครอินทปัตรอันมี
พระเจ้าโกรพราชเป็นพระราชาครอบครองอยู่นั้น มี
นักปราชญ์ใหญ่มีนามว่า ธนญชัยบัณฑิตเป็น
นักปราชญ์ของราชสำนัก เป็นบุรุษผู้เก่งกล้า

สามารถและสติปัญญาเฉลียวฉลาดมาก ยากที่จะ
หาผู้ใดเสมอเหมือนได้ จนพระเจ้าอาภังคผู้มอหิธ
พลอันใหญ่ยังต้องยอมสวามิภักดิ์ และยอมตัว
เป็นข้าศึกษะพะยศร้ายแต่เดิมเสียสิ้น และตด
ตามมาจนถึงนครอินทปัตร กระทำให้เขตต์แดน
แคว้นต่าง ๆ พลอยได้รับความร่มเย็นเป็นสุข ไปด้วย
จนพระเจ้าโกรพราชเห็นความสำคัญและความดีของ-
นักปราชญ์ใหญ่ผู้นั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
ให้เป็นที่พระยามหาอุปราช เป็นที่สองรองจาก
พระองค์ กษัตริย์ทั้งสองได้ติดต่อปรึกษากันใคร่
รู้เท็จจริงให้ประจักษ์ว่า มหาอุปราชแห่งนครอิน
ทปัตรนั้นเก่งกล้าสามารถ และมีเชาวน์ปัญญา
รอบรู้ศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ดังคำเล่าลือจริงหรือเท็จ
จึงตกลงจะส่งปโรหิตาจารย์แห่งสำนัก ของตนเข้าไป

ติดต่อถามปัญหาสองภูมิปัญญาดู เมื่อตกลงกัน
เป็นที่เรียบร้อยแล้ว พระเจ้าพะละตะราชจึงจัด
ส่งให้เกวียะ พราหมณ์ปุโรหิตาจารย์แห่งราช สำนัก
ของพระองค์ เดินทางร่วมไปกับ ภูริปัญญะ
พราหมณ์ปุโรหิตาจารย์ของพระเจ้าบัญจาราช

เมื่อพราหมณ์ทั้งสองเดินทางเข้ามาถึงนครอน
ทบัตร ก็ประจวบพอดีกับเป็นเวลาที่พระยามหา-
อุปราช กำลังประชุมสั่งสอนประชาชนพลเมือง
อยู่ณะท้องสนามหุมราชมณฑล พราหมณ์ทั้งสอง
กับบริวารจึงเข้าไปร่วมประชุมฟังด้วย เมื่อชนญ
ชัยมหาอุปราชเสร็จการอบรมสั่งสอนแล้ว จึงเปิด
โอกาสให้ประชาชนพลเมืองสอบถามข้อสงสัยต่าง ๆ
ได้ ภูริปัญญะพราหมณ์เห็นเป็นโอกาสอันดีจึงได้
กล่าวขึ้นว่า

"ข้าแต่ท่านมหาอุปราชผู้เจริญด้วยคุณวุฒิอันยิ่งใหญ่ ข้าพเจ้าอุตส่าห์เดินทางมาในครั้งนี้ก็เพื่อจะถามซึ่งปัญหาอันข้องใจต่อท่าน ขอท่านผู้เป็นอัครมหาบุรุษได้โปรดกรุณาแก่ข้าพเจ้าด้วย"

มหาอุปราชจึงถามว่า "ท่านมีนามว่าอย่างไรจะบอกเรามาให้เป็นที่รู้จักกันไว้ ท่านมีความข้องใจในปัญหาเรื่องใด ก็จงถามมาเถิด เรายินดีจะตอบให้ ท่านฟังตามที่เราสามารถจะตอบได้ หากปัญหาใดเราไม่รู้ก็จนใจอยู่

ภูริปัญญะพราหมณ์จึงกล่าวว่า ข้าพเจ้ามีนามว่า ภูริปัญญะพราหมณ์ อยากจะถามปัญหาต่อไปนี้คือ

๑ ถาม ๗ จำพวกที่ได้พูดมาในทิศทั้ง ๗ นั้น ได้แก่สิ่งใดบ้าง ?

๒ บุคคล จะห้าม เสียซึ่งลมทง ๘ จำ พวกนน ด้วยสิ่งใด

๓ บุคคลจะตั้งมั่นไม่หวั่นไหวจากที่ ด้วยสิ่ง อันใด

๔ สิ่งใดจะเป็นพื้นที่ยึดหน่วงของบรรดาสัตว์ ทั้งปวงในโลกนี้

ธนญชัยมหาอุปราชเมื่อได้ฟังปัญหาที่ถามมา เช่นนี้ ก็ได้ไตร่ตรองดูให้ถ่องแท้แล้วจึงตอบว่า

“อันลม ๘ จำพวกนั้นได้แก่โลกธรรม ๘ ประการ คือความได้ลาภและเสื่อมลาภ ได้ยศและเสื่อมยศ ได้ความติเตียนและสรรเสริญ ได้สุขและทุกข์ ทั้ง ๘ ประการนี้รวมเรียกโลกธรรม ๘ เพราะทำจิตใจของปุถุชนให้หวั่นไหว คือปุถุชนเมื่อได้ลาภและได้ยศ ได้รับความสรรญ

เสริญ ได้รับความสุขสำราญ ก็มีจิตใจโสม
มนัสร่าเริงบันเทิงใจ ครั้นเสื่อมลาภและเสื่อมยศ
ได้รับความนินทาว่าร้าย ได้รับความทุกข์ทรมาน
ก็บังเกิดความโทมนัสครันแค้นใจ เศร้าโศกโศกา
ลัยรำพรรณต่โพยต่พายไปต่าง ๆ นา ๆ เปรียบ
เสมือนลมที่ได้พัดมา แต่ทุกทิศานุทิศ ทำให้
บรรดาพฤกษชาติทั้งน้อยและใหญ่ หวั่นไหวอยู่
ไปมา

ดูกรท่านพราหมณ์ผู้เมา อันบุคคลที่สามารถ
จะห้ามเสียซึ่งลมทั้ง ๘ ประการนั้นได้ ก็ต้องอาศัย
ซึ่งองค์ปัญญา พิจารณาดูว่า ลาภยศก็ดี สรร
เสริญและความเกษมสุขนินกดี ทั้ง ๔ ประการนี้จะ
บังเกิดมีขึ้น ได้ก็จะต้องอาศัยบุญกุศลอัน บุคคล นั้น
ได้สร้างสรรไว้ มิได้เกิดมีเป็นขึ้นมาเองเป็นของ

ธรรมดา เหมือนต้นหญ้าซึ่งเกิดขึ้นเองในพื้น
แผ่นดิน แล้วก็ย้อนกลับไปพิจารณาดูว่า ความ
เสื่อมลาภเสื่อมยศ ความติฉินนินทา และความ
ทุกข์ทรมานนั้น จะพึงบังเกิดมาได้ก็นัยเดียวกัน
คือบาปอกุศลกรรมที่บุคคลนั้น ๆ ได้สร้างสรรไว้ มิ
ได้เกิดขึ้นมาเองด้วยอิทธิพลหรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ใด ๆ เลย ต่อจากนี้จึงให้ไตร่ตรองพิจารณาดู
ว่า อันโลกธรรม ๘ ประการคือ ได้ลาภ ได้ยศ
ได้สรรเสริญ ได้ความสุขสำราญ และความ
เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ได้รับความติฉินนินทา
ได้รับความทุกข์ทรมาน ทั้ง ๘ นี้เป็นของไม่เที่ยง
ไม่มีความจีรังยั่งยืน มีความวัฒนาการผันแปร
ไปได้ต่าง ๆ นา ๆ ซึ่งเป็นของธรรมดาโลก ไม่
สามารถคงทนถาวรอยู่ได้นาน ซึ่งทั้งนี้เป็นไป

ตามกาลเวลาแห่งกุศลและอกุศลที่บุคคลนั้นๆได้สร้าง สรรขึ้นไว้เอง องค์บัญญาดังได้กล่าวมาแล้วนั้นแหละ สามารถจะยับยั้งและห้ามไว้ได้ซึ่งลมทั้ง ๙ ประการ ให้มั่นคงมั่นไม่หวั่นไหว นักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้รู้แจ้งเห็นจริงในองค์บัญญานี้ ย่อมห้ามเสียได้ซึ่งลมทั้ง ๙ ประการ อันว่าบัญญานเป็นสิ่งประเสริฐ เป็นบ่อเกิดแห่งปัญญะสัมปะทา บัญญานั้นแหละเป็นทัพจารณาพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในขันธ์ทั้ง ๕ บัญญาเป็นทัพจารณาพระอริยะสัจทั้ง ๔ เป็นวิถีทางแห่งมรรคผล นิพพาน ให้ข้ามวัฏฏะสงสารในอนาคตกาลเบื้องหน้า

ดูกรภูริบัญญะพราหมณ์ อันบุคคลที่จะตั้งมั่นไม่หวั่นไหวจากที่นั้น ได้แก่ศรัทธาเชื่อมั่นในคุณแห่งพระรัตนตรัยเจ้า มิได้มีความกังขาแคลงใจ

ใจ สงสัยในทานศีลภาวนา เชื่อโดยสุจริตใจ
ว่า มีบุญกุศล มีบาป มีกรรม มีสวรรค์
มีนรก มีภายนและภายหน้า มีสัตว์ทั้งหลาย
ที่ประกอบกรรมดีย่อมได้ดี ที่ประกอบกรรมชั่ว
ย่อมได้ชั่ว อันบุคคลผู้ซึ่งได้ตั้งมั่นอยู่ในศรัทธา
ความเชื่อถือ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่หวั่นไหวจากที่
ศรัทธาความเชื่อนั้นจะกระทำให้จิตใจของสัตว์ทั้งโลก
หลายตั้งมั่นไม่สะท้านใจ จิตใจผ่องแผ้วบริสุทธิ์สอาด
ปราศจากมณฑิล อันว่าศรัทธานั้นมีคุณลักษณะ
อยู่ ๔ ประการ

๑ ปสาทสัทธา ได้แก่ความเชื่อทำให้จิต
ใจบริสุทธิ์สอาดผ่องแผ้ว เสมือนหนึ่งดวงมณีอัน
มีค่าซึ่งปราศจากราคีสิ่งเศร้าหมอง ปรากฏแสง
โชติช่วงชัชวาลย์

๓ ปักขันธนสัทธา ได้แก่ความเชื่อมั่น
จะเป็นวถีทางที่ชักนำจิตใจของบุคคลให้แล่นโดดไปสู่
หนทางกุศล มีการปริจจาคทาน รักษาศีล เจริญ
ภาวนาพึงพระธรรมเทศนาเป็นต้น ศรัทธานะ
เป็นสื่อนำชีวิตของปุถุชน ให้ข้ามไปสู่มรรคนิพพาน
ข้ามโอฆแอ่งแก่งกันดารได้ สมดังพระพุทธภาษิต
ที่ว่า 'สัทธาตรติโอฆัง' ศรัทธาความเชื่อจะ
พาสัตว์ ให้ข้ามพ้นห้วงวัฏฏะสงสาร

๓ สัทธาหนสัทธา ได้แก่ความเชื่อที่
จิตใจให้ยึดมั่นอยู่ในบุญกุศล มีทาน ศีล ภาวนา
เป็นต้น ที่จิตให้ตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัย ไม่
หวั่นไหวด้วยเหตุภายในคือกิเลส ด้ายเหตุภายนอก
คือรูปเสียงกลิ่นรส สามารถจะทำให้จิตตั้งมั่นอยู่
ในกรรมและผลแห่งกุศลและอกุศล

๔ โอตตัปปนสัทธา ได้แก่ความเชื่อซึ่ง
สามารถจะทำให้จิตใจหยั่งลงในกุศล ทำบุคคลให้
เป็นสัปปุริสในพระพุทธศาสนา คือหยั่งลงในทาน
ศีล ภาวนา ฟังธรรมเทศนา หยั่งลงในคุณแห่ง
พระรัตนตรัย ไม่หวั่นไหวด้วยเหตุภายในและภาย
นอก จิตใจไม่กลับกลอกไปมา มีคะรุวะนา
ดุจดังเสาศิลาอันมั่นคงปักลงในพื้นปถพี

ดูกรภูริปัญญะพราหมณ์ผู้ชังเจริญด้วยวัยวุฒิ
อันพื้นทสามารถจะเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งสัตว์โลกทั้งปวง
นั้นได้แก่ศีล ศีลเป็นที่ตั้ง ที่อาศัยแห่งสัตว์
ทั้งปวง เปรียบเสมือนพื้นแผ่นดิน อันเป็นที่ตั้ง
อาศัยแห่งพันธุ์พฤกษานานาชนิด ตลอดจนตำ
รามบ้านช่อง และภูเขาเหล่าสัตว์ทั้งหลายต่างๆนานา
ก็ย่อมอาศัยอยู่บนพื้นพสุธานทั้งสิ้น ฉันใดก็ดี หมู่

สัตว์โลกทั้งปวงก็ย่องอาศัยศีลเป็นพื้น จึงจะได้
ถึงซึ่งมนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ และวิถีทาง
แห่งมรรคนิพพาน

ศีลนั้นมีอยู่ ๔ ประการคือ ศีล ๕ ศีล ๘
ศีล ๑๐ และศีล ๒๒๗ สำเร็จด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์

ศีล ๕ นั้นได้แก่การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตให้ถึง
ซึ่งความตาย ไม่ลักทรัพย์สมบัติของเขาที่เขาหวงแหน ไม่เสพเมถุนในหญิงที่เขาหวงแหนมีเจ้าของ
ปกครอง ไม่กล่าววาจาเท็จ โกหกพกลม ล่อลวง
ผู้อื่น เสพสุราเมรัยเครื่องดองของเมา

ศีลแปดนั้นได้แก่ ศีล ๕ ที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๕

ข้อและรวมกับ ไม่กินอาหารเมื่อล่วงเวลาวิกาล
แล้ว คือเกินเที่ยงวันไปแล้ว ไม่ดูไม่ฟังไม่เล่น
การขับร้องดีดสีตีเป่าไม่ประดับกายด้วยอาภรณ์อัน
เป็นเครื่องประดับประดาให้งดงามต่าง ๆ ไม่ดม
ดอกไม้และเครื่องหอมเป็นต้น ไม่นั่งนอนบนเตียง
หรือตั่งที่สูงจนเกินประมาณ และฟูกเบาะที่นอน
อันยัดด้วยนุ่นและสำลี ศีลทั้งแปดนี้พึงปฏิบัติ
ในวันอุโบสถ คือ ๘ คำ ๑๔ คำหรือ ๑๕ คำ
ศีล ๑๐ นั้นเป็นของสามเณรรักษา และศีล
๒๒๗ นั้นเป็นของพระภิกษุสงฆ์พึงรักษา ศีลนี้
คุณค่ามาก ถ้าผู้ใดรักษาได้ ย่อมจะสำเร็จสมบัติ
ทั้งสามคือ มนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติและ
นิพพานสมบัติ ถ้ารักษาไม่ได้ก็ย่อมไปเกิดในอบาย
คือนรกอเวจีเป็นเปรตอสุรกาย เสวยทุกข์

ทรมานอยู่จนสิ้นกาลนานตามยะถากรรมแห่งตน”

เมื่อธนญชัย พระมหาอุปราชได้ตอบ บัญหา ให้พังโดยแจ่มแจ้งทั้ง ๔ ประการแล้ว ภูริบัญญะพราหมณ์จึงได้ถามบัญหาต่อไปอีกว่า

“ ข้าแต่ท่านอัครมหาบุรุษผู้เปรื่องบัญญา ถ้อยคำซึ่งท่านได้อรรถาธิบายมานั้น เป็นที่ชอบใจแห่งข้าพเจ้ายิ่งนัก แต่ข้าพเจ้ายังข้องใจอยู่อีกในบัญหาข้ออื่นอีก จึงใคร่ขอเรียนถามให้ท่านตอบต่อไปว่า อันบุคคลนั้นควรจะแสวงหาสิ่งใด และควรจะละเว้นสิ่งใด จึงจะประสพความเจริญรุ่งเรือง ?

ธนญชัยมหาอุปราชจึงตอบแก้บัญญาว่า

“ บุคคลในโลกนี้ควรจะแสวงหาซึ่งกัลยาณมิตรสหายที่ดีงาม และละเว้นเสียซึ่งบุคคลอันเป็น

ข้าศึกศัตรูแก่ตน และผู้ทจะพาตนไปสู่อบายต่าง ๆ
อันเป็นหนทางแห่งความชั่วร้าย ซึ่งจะพาตนไปสู่
ความพินาศฉิบหาย บุคคลผู้มีปัญญาควรจะเลือก
คบกัลยาณมิตร ผู้ประกอบด้วยคุณลักษณะดัง
ต่อไปนี้

๑ มิตรผู้อุปการะมิตรผู้ชั่วมิคุณอุปการะ ใน
ยามมิตรนั้นตกทุกข์ได้ยาก เจ็บไข้ได้ป่วย หรือ
เป็นคนอนาถา

๒ เห็นมิตรผู้มีความประมาท จะบังเกิด
อันตรายและความพินาศฉิบหาย เข้าไปช่วยป้อง
กันรักษาเพื่อไม่ให้มิตรนั้นต้องประสพความพินาศ
ฉิบหาย

๓ เห็นมิตรตกใจด้วยด้วยภัยต่าง ๆ ก็ช่วย
ชี้แจงตักเตือนให้หมดความสดุ้งตกใจกลัวในภัยนั้น ๆ

๔ ช่วยเหลือมิตรสหาย ในยามจำเป็นและเคราะห์ร้าย โดยไม่เสียดายทรัพย์ ไม่เสียดายแรง ไม่เสียดายเวลาและสติปัญญา เพื่อให้มิตรหลุดพ้นจากห้วงทุกข์ที่ได้รับการทรมานอยู่

๕ บอกความลับต่าง ๆ ที่จะเป็นอันตรายให้รู้

๑ ช่วยปกปิดความลับของมิตรมิให้รั่วไหล

๗ เมื่อมีทุกข์ภัยมาถึงมิตรก็ไม่ทอดทิ้ง

๘ ยอมเสียสละทรัพย์สินโดยไม่เสียดาย เพื่อช่วยเหลือให้มิตรพ้นจากความทุกข์ทรมานที่กำลังได้รับอยู่

๙ คอยตักเตือนมิตรมิให้ประพฤติตนเป็นคนอกุศลและมิให้ก่อบาปกรรมต่าง ๆ

๑๐ ชักชวนมิตรให้กระทำแต่ความดี และก่อการกุศล

๑๑ มิตรไม่เคยฟังธรรมเทศนา ไม่เอาใจ
ใส่ในการศาสนาก็พาเข้าไปฟังธรรมและอบรมจิตใจ
ให้สงบยิดสรณะครัยเบ็นทพง รวมความก็คอยบอก
ทางสวรรค์ให้แก่มิตร

๑๒ เห็นมิตรมีความทุกข์และฉิบหาย ก็เศร้า
โศกเสียใจด้วย

๑๓ เห็นมิตรได้ดีมีความสุขความเจริญ ก็
นิยมยินดีด้วย

๑๔ เมื่อเห็นมิตรถูกคนอันตเตยนดูหมิน ก็
พยายามชี้แจงช่วยเหลือคัดค้านให้เขาหายดูเตยนดู
หมิน

๑๕ เมื่อเห็นมิตรได้รับการสรรเสริญจาก
บุคคลอื่นก็ช่วยสนับสนุนยกย่อง

บุคคลผู้ใดแสวงหาคบมิตรดังกล่าวนี้ จะได้

รับความสุขสวัสดิทั้งโลกนี้และโลกหน้า

อนึ่งเบนฆราวาศต้องเบนคนตั้งมั่นอยู่ในความ
เพียรแสวงหาทรัพย์โดยไม่เกียจคร้าน เมื่อได้ทรัพย์
มาแล้วก็จงแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ส่วนที่ ๑ ไว้
กินมาเลี้ยงครอบครัว ส่วนที่ ๒ เก็บไว้เพื่อการลง
ทุนในการประกอบอาชีพ ส่วนที่ ๓ เก็บไว้สำหรับ
ใช้จ่ายในยามจำเป็น เมื่อเจ็บไข้ได้ทุกข์ หรือ
เมื่อแก่ชะราลงทำมาหากินไม่ได้ ส่วนที่๔บริจาค
เป็นทานทำบุญกุศลสร้างสถานสาธารณะประโยชน์
สร้างโบสถ์วิหาร

ภูริปัญญะพราหมณ์เมื่อได้ฟังอรรถาธิบาย
อย่างแจ่มแจ้งเช่นนั้นก็ให้ซาบซึ้งตรึงใจมาก เกิด
ความเลื่อมใสเคารพนับถือในธนัญชัยมหาอุปราช
อย่างสูง ก็ลงกราบแล้วบูชาด้วยเงินทองเป็น
จำนวนมาก แต่มหาอุปราชไม่ยอมรับเอา ได้

คืนให้แก่พราหมณ์ไป โดยบอกว่าให้นำกลับไป
เพื่อทำบุญกุศลที่เป็นถาวรวัตถุดีกว่า แล้วพราหมณ์
ทั้งสองก็กราบถามหาอุปราช กลับคืนยังนคร แห่งตน
และได้เล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ตนได้ปฏิบัติมา ให้
เจ้านายของตนฟังโดยละเอียด ซึ่งพระราชาทั้ง
สองพระองค์ก็มีความโสมนัสยินดีสรรเสริญในคุณ
ปัญญาของมหาอุปราชเป็นอันมาก.

เมืองด้วยความปรีชาสามารถและคุณธรรม
ความดีของธนญชัยมหาอุปราชดังได้กล่าวมาแล้ว
กระทำให้ชื่อเสียงเกียรติยศของธนญชัยมหาอุปราช
รุ่งโรจน์ลือกระฉ่อนไปทั่วทั้งชมภูทวีป บรรดา
ประชาชนพลเมืองของนครต่าง ๆ ตลอดจนใน
ราชสำนักนั้น ๆ ต่างพากันสรรเสริญเกียรติคุณ
ความดี ยกย่องในปฏิภาณความเฉลียวฉลาดและ
ความรอบรู้ในวิทยาการต่าง ๆ ตลอดจนอุปนิสัย
อันดีของมหาอุปราช กิตติศัพท์อันนี้ได้กึกก้อง

กังวาลขึ้นไปถึงสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงษา จนสม
เด็จท้าวอมรินทราธิราชผู้เป็นใหญ่ในสรวงสวรรค์
พิจารณาเห็นความดีอันดี จึงอยากจะสนองความ
ดีของมหาอุปราช และให้ประชาชนพลเมืองตลอด
จนเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ทนยมยินดีอยากจะได้
เห็นตัวมหาอุปราช ได้ฟังอรรถาธิบายของมหา
อุปราช ได้มีโอกาสมาประชุมพร้อมกัน พระ-
องค์จึงมีเทวะบัญชาตรัสใช้ให้ชะวะนะเทพบุตร ไป
ประกาศป่าวร้องประชาชนให้ทราบทั่วกันทั้งชมภู
ทวีป ตลอดจนให้พระราชาผู้ครองนครต่าง ๆ
ไปประชุมพร้อมกันณะนครอินทปัตร เพื่อฟัง
อรรถาธิบายและการตอบปัญหาของชนัญชัยมหา –
อุปราช

บรรดาพระราชาผู้ครองนครต่าง ๆ ตลอด
จนประชาชนพลเมือง เมื่อได้ทราบประกาศเช่นนี้
ก็มีความยินดีเป็นอันมาก ได้พากันเสด็จและเดิน
ทางมาสู่นครอินทปัตรแทบทุกนครแม้พระเจ้าวิโรชะ-
ราชก็ได้โดยเสด็จมาด้วย พระเจ้าโกรพราชได้
รับสั่งให้จัดสถานที่ประชุมอย่างโอ่โถง เป็นการต้อน
รับ ซึ่งมีบริมณฑลกว้างใหญ่ประมาณ ๓ โยชน์
ได้นำ บัลลังก์แก้ว มาตั้งเป็น ธรรม มาศน์ สำหรับให้
มหาอปราชนั่ง และจัดที่นั่งให้บรรดาพระราชา
ทั้งหลายได้ประทับอย่างสมเกียรติทุกพระองค์
ครั้นถึงวันกำหนดนัด อันตรงกับวันอุโบสถ
บรรดาประชาชนและพระราชาทั้งหลายก็ได้พา กันมา
ประชุมอย่างคับคั่งในท้องสนาม ที่ประชุมนั้น เต็มไป

ด้วยประชาชนพลเมือง ตั้งแต่พระยามหากษัตริย์
อำมาตย์น้อยใหญ่ เศรษฐี ตลอดจนสามัญชน
ต่างเบียดเสียดเยียดยัดกัน เพื่อจะได้ชมบุญบารมี
ของพระยามหาอุปราชและเพื่อจะได้สดับซึ่งอรรถรส
อันเป็นมธุรสวาจาชะโลมใจ เมื่อมหาอุปราชได้
ย่างขนสุทนัง ก็ได้รับการโห่ร้องต้อนรับจากประ
ชาชนอย่างขนาดใหญ่ สมเด็จพระอินทราธิบดี
พร้อมด้วยหมู่เทพยดา ก็เสด็จมาประดิษฐานลอย
อยู่ณะเบื้องบนนภากาศ มหาอุปราชจึงได้ถามว่า
"ท่านเป็นเทพยดาหรือคนธรรพ์ ท่าใดนั้นข้าพเจ้า
จึงจะรู้จักท่านเล่า"

สมเด็จอมรินทราธิบดีจึงตอบไปว่า "ดู
กรท่านผู้เป็นมหาบุรุษ เรานี้คือพระอินทราธิบดี

เป็นจอมเทพแห่งดาวดึงษ์ เรามาครั้งนี้โดยประ
สงค์จะมาฟังคำอรรถาธิบายของท่าน"

เมื่อตรัสเช่นนั้นแล้วสมเด็จพระอมรินทราธิบดี
ก็เสด็จลงมาจากนภากาศ ทรงประทับอยู่ณะเบื้อง
ขวาของมหาอุปราช และตรัสสนทนากับพระยามหา
อุปราชเป็นอันดีส่วนเทพยดาทั้งหลายอันเป็นบริวาร
ของพระอินทราธิบดี ก็เข้านั่งในที่อันสมควร มหา
อุปราชได้ทูลถามขึ้นว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมเทพแห่งดาวดึงษ์
กัลปกายของมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมเหี่ยวไกลไป
ถึง ๑๐๐ โยชน์ เป็นธรรมดาแก่ผองเทพยดาทั้ง
หลาย เป็นไฉนพระองค์จึงเสด็จมาสู่ที่ประชุมของ
มนุษย์เล่า พระองค์กำจัดเสียซึ่งความเกลียดแต่

ความหน่าย ด้วยอำนาจกลนแห่งศีลคุณ ถ้า
หากมนุษย์ทั้งหลายได้รักษาศีลให้บริสุทธิ์แล้ว ก็
จะมีกลนหอมหวลชนไปสู่สรวงสวรรค์"

สมเด็จพระอมรินทราธิราชจึงได้ตรัสตอบว่า

" ถูกแล้วเรา กำจัดเสียซึ่ง กลนอันเหม็นน่า รังเกียจ
นั้นด้วยอำนาจแห่งศีล"

เมื่อพระองค์ได้ตรัสดังนั้นแล้ว พระองค์จึง
ได้ตั้งปัญหาถามชนญชัยมหาอุปราชว่า

"ดูกรท่านมหาอุปราช ผู้เป็นมหาบรุษอัน
ยิ่งใหญ่เราใคร่อยากจะทราบว่า สิ่งอันใดที่นับว่า
เป็นสิ่งประเสริฐที่สุด เหนือสิ่งทั้งปวง สิ่งใด
ที่ชั่วช้าเลวทรามกว่าสิ่งทั้งปวง"

มหาอุปราชจึงได้ตอบปัญหาว่า "ข้าแต่

องค์สมเด็จอมรินทราธิราชผู้เป็นใหญ่ คนที่ตื่น
อยู่ย่อมประเสริฐกว่าคนที่นอนหลับ แต่
คนที่หลับอยู่ก็ประเสริฐกว่าคนที่ตายแล้ว คน
ยืนประเสริฐกว่าคนนั่ง คนเดินประเสริฐ
กว่าคนที่ยืนอยู่ คนวิ่งประเสริฐกว่าคนที่เดิน
คนที่มีศีลย่อมประเสริฐกว่าคนที่ไม่มีศีล คน
ที่มีสัมมาทิฏฐิ ประเสริฐกว่าคนที่เป็นมิจฉา
ทิฏฐิ"

แล้วธนญชัยมหาอุปราชก็ได้ให้อรรถาธิบาย
โดยพิศดารต่อไปว่า "คนที่ตื่นนั้นย่อมรู้เห็นเหตุ
การณ์ต่าง ๆ และรักษาปกครองทรัพย์สินต่าง ๆ ได้
ดีกว่าคนที่กำลังหลับอยู่

คนนอนหลับนั้นย่อมมีเวลารู้จักตนเองได้ใน

กาลต่อไป จงดีกว่าคนที่ตายแล้วซึ่งไม่รู้จักตน

และไม่เป็นที่น่าเกลียดที่น่ากลัวของคนทั้งหลาย

คนที่กำลังยืนอยู่ย่อมมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตลอด

จนสรรพภัยได้ดีกว่าคนที่กำลังนั่งอยู่

คนเดินย่อมจะเข้าไปใกล้ในกาลข้างหน้าดีกว่า

คนที่กำลังยืนอยู่

คนวิ่งย่อมไปได้รวดเร็วถึงที่หมายปลายทาง

ได้ก่อนคนที่กำลังเดินอย่างปกติธรรมดา

คนที่ไปสู่จุดหมายปลายทางอันเป็นที่ตนปรา -

รถนาแล้ว ย่อมเป็นสุขสบายดีกว่าคนที่กำลังวิ่งไป

แต่ยังไม่ถึงจุดหมายปลายทาง

คนที่มศีล ๕ และศีล ๘ ย่อมประสพแต่ความสุข

ความเจริญทั้งภายนอกและภายหน้า เพราะศีลเป็นสิ่ง

ที่ทำให้กายวาจาใจบริสุทธิ์สะอาด และมีความสุจริต บีดเสียซึ่งบาปอกุศลทั้งทางกายและวาจา ทำทิริยาให้เป็นสัปรุษ จึงประเสริฐบริสุทธิกว่าคนที่ไม่มีศีล และศีลนั้นเป็นอาภรณ์ประดับของสัปรุษ เป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่สวรรค์ และนิพพาน

คนที่มีความสัมมาทิฐิ ความเห็นดีเห็นชอบ ประกอบความดีแต่ในทางกุศล ยึดมั่นเคารพในพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ย่อมประเสริฐกว่าคนที่เป็นมิจฉาทิฐิ ซึ่งเห็นผิดเป็นชอบ ประกอบแต่กรรมชั่ว

อันมิจฉาทิฐินั้นมีอยู่ ๒ ประการคือ-

สัตตะทิฐิ มีความเห็นว่าสัตว์ทั้งหลาย

เป็นมนุษย์ เป็นยักษ์มาร เป็นเทวดา เป็นพรหม หรือเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นเปรตอสุรกาย ก็เป็นอยู่อย่างนั้นโดยธรรมดา ไม่กลับกลายเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นไปได้ คงอย่างนั้น สัตว์จะดลดลเอง จะช่วยช่วยเอง ไม่มีสิ่งใดจะบันดาลให้เป็นไปได้

๒ อุจเฉทะทิฏฐิ มีความเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายเมื่อตายไปแล้วก็ย่อมหายสูญไปจากโลกนี้ ไม่มีอะไรจะพึงไปบังเกิดในชาติหน้า บิดามารดาก็ไม่มีคุณแก่บุตร ธิดาบาปบุญคุณโทษก็ไม่มี จะกระทำกรรมดีก็ไม่ได้ดี จะกระทำกรรมชั่วก็ไม่ได้รับความชั่ว ตายแล้วก็สูญไปไม่มีการเกิดขนมายก อันความหลงผิดเช่นนี้ เป็นนิยะโดเทียงแก่

อบาย ถ้ายังไม่สละคนกลาย ก็คงจะมอบาย
ในเบื้องหน้า ทำให้ปฏิบัติผิดหลงไปจากพระพุทธ
ศาสนา คือเปลือยกายไม่นุ่งห่มซึ่งภูษา เอา
กายไปย่างไฟให้เร่าร้อนนอน อยู่บนขวาก และหนาม
ทำตามพวกเดียรถ มการบูชาอัคคีเป็นต้น เห็นว่า
จัดว่าเป็นมิจฉาปฏิบัติ ตัดทางมรรคผลและนิพพาน
ให้เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะ สงสารเป็นเอนกชาติ ไม่อาจ
จะหลุดเลยให้พ้นซึ่งความทุกข์ทรมานได้"

เมื่อธนัญชัยบัณฑิตมหาอุปราช ได้อรรถา-
ธิบายจบลงแล้ว ผู้ประชุมพร้อมกันสรรเสริญแซ่ซร้องสาธุ
การ ในสติปัญญาแห่งมหาอุปราช แล้วสมเด็จ
อมรินทราธิบดีจอมเทวะ จึงได้ตั้งปัญหาถามต่อ
ไปว่า

"ดูกรท่านมหาบุรุษผู้ เจริญด้วยคุณ วุฒิและคุณธรรมอันสูง บุคคลอย่างใดจึงจะได้ชื่อว่าเป็นพราหมณ์ บุคคลอย่างใดจึงจะได้ชื่อว่าเป็นกษัตริย์ บุคคลอย่างใดจึงจะได้ชื่อว่าเป็นเสวะกามาตย์สัปบุรุษ บุคคลเช่นไรจึงจะได้ชื่อว่าเป็นพ่อค้า"

ธนญชัยมหาอุปราชจึงได้ทูลตอบปัญหาว่า "ข้าแด่พระองค์ผู้เป็นจอมเทพแห่งดาวดึงษ์ ผู้ชื่งทรงคุณธรรมอันประเสริฐ บุคคลใดก็ตามผู้ชื่งได้ละเสียซึ่งปวงบาปอันหยาบช้า ด้วยทางมชฌมา คืออัฏฐังคิกะมรรคทั้ง ๘ ประการ อันพร้อมด้วยศีลสมาธิปัญญา บุคคลผู้นั้นแหละจึงได้ชื่อว่าเป็นพราหมณ์ บุคคลทรัไตรเพทและนิยมการกระทำพิธีบูชายัญ จะเรียกว่าเป็นพราหมณ์นั้นไม่ใช่

บุคคลที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ และสังคหะวัตถุ ๔ ประการ นั่นแหละจึงได้ชื่อว่าเป็นกษัตริย์ ส่วนบุคคลที่ทรงอิทธิพลอันยิ่งใหญ่ มีอำนาจมากจับผู้ร้ายและคนมาทำการเข่นฆ่า และยกพลโยธาไปเที่ยวตีบ้านเมืองของผู้อื่น กระทำให้ประชาชนพลเมืองเดือดร้อน ไม่มีศีลไม่มีธรรมนั่น แม้จะได้ชื่อว่าเป็นจอมทัพหรือจอมจักรพรรดก็ไม่ได้ชื่อว่าเป็นกษัตริย์

บุคคลที่จะเป็นเสวกามาตย์ราชบริพาร จะต้องเป็นผู้รอบรู้กิจการทั้งภายนอกและภายใน ต้องเรียนรู้อัธยาศัยของพระราชา มีกตัญญูชื่อสัตย์สุจริต ไม่มีจิตคิดประมาทต้องเคารพในราชตระกูลของพระราชา จัดเสียซึ่งความโลภทั้งหลาย

อย่าเห็นแก่อามิสและสิ่นจ้างรางวัล อันจะทำให้เสื่อมเสียความยุติธรรม และราชการของพระราชา อย่ากล้าในสิ่งที่ไม่ควรกล้า อย่าขาดอย่าถุอำนาจแก่โทโส ให้รู้จักทาและทสูง ให้รู้จักผู้ใหญ่และผู้น้อย ทำตัวของตัวให้เป็นที่รักแก่คนทั้งหลายที่ได้คบหาสมาคม หรือมาติดต่อราชการด้วย

อันบุคคลทจะเป็นพ่อค้าวาณิชนน จะต้องกระทำการค้าขายดังนคือ

๑ อย่าขายมนุษย์ด้วยกัน

๒ อย่าขายสัตว์ทจะนำไปฆ่า เช่นสุกรเป็นต้น

๓ อย่าขายเครื่องดองของเมา อันมีสุราเมรัยเป็นต้น

๔ อย่าขายสัตราวุธ ที่ใช้สำหรับฆ่ามนุษย์และสัตว์

๕ อย่าขายยาพิษที่คนและสัตว์กินเข้าไปแล้วถึงแก่ความตาย

๖ อย่าขายสิ่งของด้วยอาการฉ้อโกงแก่ผู้ซื้อ เช่นขายด้วยเครื่องชั่งตวงวัดอันไม่ตรงกับความจริงไว้สำหรับซื้อขาย

๗ อย่าล่อลวงขายของเทียมว่าเป็นของแท้ เช่นของชุบเป็นต้น

๘ จะต้องประกอบธุรกิจในการค้าด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อทุก ๆ คนที่มาติดต่อด้วย"

เมื่อธนญชัยมหาอุปราชได้อรรถาธิบายจบลงแล้ว ก็ได้รับการสรรเสริญจากผู้ที่ฟังทั่วทุกคน

ตลอดจนเทพยดา พากันแซ่ซร้องสาธุการบูชาด้วย
วัตถาอลังการ มีเงินทองแก้วแหวนอันมีค่าเป็นต้น
ส่วนสมเด็จจอมเทวะแห่งดาวดึงษ์ ก็กล่าวสรร
เสริญในคุณวุฒิและสติปัญญาของพระยามหาอุป-
ราช แล้วกล่าวว่า

"ดูกรท่านมหาอุปราชผู้ทรงคุณธรรม อันล้ำ
เลิศ ท่านปรารถนาซึ่งพรอันใด เราจะประ
ทานประสาทซึ่งพรอันนั้นให้แก่ท่านตามใจท่านปรา-
รถนา ให้ท่านขอเรามาเถิด"

ธนญชัยมหาอุปราชจึงขอพรจากจอมเทพ ๕
ประการดังนี้

๑ ขอให้เป็นคนเกลียดบาปและกลัวบาป อย่า
ให้มีความยินดีด้วยบาปทั้งปวง

๒ ขอให้เป็นผู้กล้าหาญในการกุศล ส่ง

ใดเป็นบุญเป็นกุศลแล้ว ขอให้แก่ล้วกล้วอย่าได้เบือหน่าย

๓ ขออย่าให้มีจิตใจหลงใหลในกามคุณ ๕ คือ รูปเสียงกลิ่นรส และสำผัสธรรมารมณ์ เป็นที่ชื่นชอบแห่งโลกทั้งปวง

๔ ขอให้มีความเพียรก่อสร้างพระบารมี เพื่อประโยชน์แก่พระโพธิญาณ ในอนาคตกาลเบื้องหน้า

เมื่อสมเด็จองค์อมรินทราธิบดีจอมเทวะได้ฟังคำขอเช่นนั้น พระองค์ก็ทรงประทิปประสาทพรพรทั้ง ๔ ประการนี้ให้แก่ธนญชัยมหาอุปราช แล้วพระองค์กับบริวารก็ลาจากไปสู่สรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงษ์อันเป็นสถานวิมานของพระองค์

บรรดาพระราชาต่าง ๆ ก็พากันลากลับคืนสู่

นครแห่งตน พร้อมด้วยจิตใจผ่องใสชื่นชมในสติ
ปัญญาของมหาอุปราช และทุก ๆ พระองค์ต่าง
ก็มั่นคงอยู่ในทศพิธราชธรรม บ้านเมืองเขตแดนต่าง
ต่าง ๆ ในยุคนั้นจึง ไม่มีสงคราม รุกรานเกิดขึ้นเลย
เพราะพระราชาทุก ๆ พระองค์มั่นอยู่ในศีล ในธรรม
เชื่อฟังคำสั่งสอนของธนญชัยมหาอุปราช บ้าน
เมืองจึงร่มเย็นเป็นสุขทุก ๆ แคว้นและเขตขัณฑสีมา

อันพระเจ้าโกรพราชนั้น กปกครองบ้าน
เมืองต่อมา ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข จนทรง
พระชะราภาพมากจึงได้เสด็จสวรรคต ขนญชัย
มหาอุปราช กจัดการพระบรมศพให้อย่างสมพระ
เกียรติของพระมหากษัตริย์ เสร็จแล้วก็กระทำการ
ราชาภิเศกพระราชโอรสองค์ใหญ่ของ พระเจ้าโกรพ
ราช ซึ่งขณะนมพระชนม์พรรษาได้ ๗ พรรษา
ขึ้นเป็นพระราชาแทน โดยขนญชัยบัณฑิตมหา

อุปราชเบนทงผูสำเร็จราชการแทนพระองค์ และ
พระอาจารย์สั่งสอนศิลปวิทยาการทงหลาย ให้แก่
เยาวกษัตริย์ ตลอดจนบริหารราชการแผ่นดิน
แทนพระองค์

ธนญชัยมหาอุปราชได้สั่งสอน ให้พระราชาผู้
เยาว์ตั้งอยู่ในศีลในธรรมและมั่นคงอยู่ในทศพิธราช-
ธรรม ตลอดจนอบรมสั่งสอนประชาชนพลเมือง
ให้เป็นคนมีศีลธรรมอันด บ้านเมืองจงประสพ
ความร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากศัตรูภายนอกและ
ภายใน บรรดานครต่าง ๆ ก็มาผูกมิตรไมตรีด้วย
เป็นอย่างดีเช่นเดิม และพากันเคารพนับถือธนญ-
ชัยมหาอุปราชเสมอด้วยอาจารย์ ธนญชัยมหาอุป
ราชจะตักเตือนสั่งสอนสิ่งใด ๆ บรรดาพระราชา
ประเทศต่าง ๆ ก็เคารพเชื่อฟังเสมอ ส่วนพระเจ้า
อาภงคนน ได้ส่งบรรดาพระราชาต่าง ๆ ซึ่ง
เคยเป็นเมืองขึ้นของพระองค์ แต่บัดนพระองค์ได้

ปลดปล่อย ให้มีเอกราชและเสรีภาพ โดยอิสระแล้ว
ตามคำขอร้องของธนญชัยบัณฑิตมหาอุปราช ผู้
ซึ่งพระองค์เคารพนับถือว่าเป็นอาจารย์ มาแสดง
ความคารวะเยี่ยมเยียน พึงธรรมโอวาทของธนญ
ชัยมหาอุปราชผู้เป็นพระอาจารย์ทุก ๆ ระยะเวลา
๓ ปีต่อ ๓ ครั้ง และพระราชาต่าง ๆ ที่มาด้วยกัน
ชมยินดียอมรับเอาธนญชัยบัณฑิตมหาอุปราช เป็น
พระอาจารย์ทั่วกันทุก ๆ พระองค์

เมื่อพระราชาผู้ปกครองประเทศ อันมี
อำนาจและอิทธิพลเหนือพสกนิกรทั้งหลาย ตั้งมั่น
อยู่ในทศพิธราชธรรม และถือศีลรักษาธรรม ยอม
พระองค์ลงเป็นศานุศิษย์ของธนญชัยมหาอุปราชกัน
โดยมากเช่นนี้ บ้านเมืองทั้งหลายก็ต่างพากันประ
สพแต่ความสันติสุขร่มเย็น ปราศจากภัยศึกสง-
ครามและศัตรูภายในและภายนอก ประชาชนพล
เมืองก็ทั้งหน้าท่ามาหากินกันได้โดยสดวก และด้วย

ความขยันหมั่นเพียร ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกัน ไม่ต้องหวั่นภัยสงคราม ไม่ต้องเกรงกลัวหวาดระแรงว่าพวกโจรจะมาปล้นทรัพย์สมบัติของนักเมืองจากทุก ๆ คนมั่นอยู่ในศีลในธรรมนั่นเอง

ตามเรื่องที่ได้บรรยายมาแล้ว เราจะเห็นได้ว่า ไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ ที่จะให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่มนุษย์ และความสันติภาพแก่พลโลกได้ดีเท่า "ศีลธรรมอันดี" และ "ธรรมของพระพุทธเจ้า" ถ้าหากโลกในสมัยปัจจุบันนี้ ผู้ทรงอิทธิพลยิ่งใหญ่ของแต่ละประเทศ ซาบซึ้งในรสพระธรรมของสมเด็จพระสัมมาพระพุทธเจ้าแล้ว พสกนิกรทั่วโลกก็จะนอนตาหลับด้วยความสันติสุข สงครามโลกก็จะไม่มีเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เศรษฐกิจการค้าก็จะเจริญรุดหน้าไปกว่านอกมาก

ธนญชัยพราหมณ์ อุปราชเป็นอัครบุรุษผู้เปรื่องปราชญ์รอบรู้ในศิลปศาสตร์ทั้งปวง และมีปฏิภาณ

เฉลยวฉลาดมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี เป็นผู้ "ชนะใจตน" ทำการปราบศัตรูและทำสงครามด้วยถือหลักธรรมเป็นทาง คือใช้ธรรมะปราบอะธรรม หรืออีกนัยหนึ่งก็คือใช้ "ธรรมาวุธ" เป็นเครื่องต่อสู้นั่นเอง จึงสามารถชนะใจคนอื่น ๆ ได้แม้ศัตรูทำร้ายแพ้แล้ว ก็ไม่โกรธแค้นผูกใจอาฆาตริษยา โดยถือพรหมวิหารและธรรมะเป็นทาง ทุก ๆ คนจึงต้องน้อมเข้ามาหาเอง โดยไม่มีใครบังคับ ไม่ต้องใช้อำนาจและอิทธิพลใด ๆ ทั้งหมด

ด้วยประการฉะนี้ บรรดาพวกเราทั้งหลาย ผู้ใฝ่ต่อวิถีทางแห่งสันติ และความสุขความเจริญ และต้องการชนะผู้อื่นด้วยสันติวิธี ก็จงผึกหัดใจให้เป็น "ผู้ชนะใจตนเองเสียก่อน" และตั้งมั่นอยู่ในศีลในธรรม รักษาศีลรักษาสัตย์ ตัดความกังวลต่าง ๆ เสียให้สิ้น ก็สามารถจะชนะอุปสรรคและชนะคนอื่นได้อย่างไม่มีปัญหา

เมื่อทุก ๆ คนมีสันติสุข เป็นผู้ถึงพร้อม
แล้วด้วยศีลธรรมอันดี ไม่เบียดเบียนซึ่งกัน
และกัน ไม่แก่งแย่งอำนาจและอิทธิพลของ
ความเป็นใหญ่ซึ่งกันและกัน บ้านเมืองก็จะ
ร่มเย็นเป็นสุข โลกก็จะเป็นอุทยานสวรรค์
อันน่ารื่นรมณ์ของพุทธบริษัทหลาย.

หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY

พิมพ์ที่ ร.พ. ภูมิวิทยา ถนนบำรุงเมือง พระนคร
นายเชิงเหลี่ยง แซ่ล้อ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๕๕

ตั้งแต่สมัยเอดดี้โปโล มาจนถึง คารี คุบเบ้อร์

ตั้งแต่สมัยรูดอล์ฟ วาเลนติโน มาจนถึงไทโรน เพาเวอร์

ตั้งแต่สมัย เฟิลเอสไว้ท์ มาจนถึง เบตตี้ฮัตตัน

—ฯลฯ—

ชุมนุมดาราภาพยนตร์๑๐๐๐คนนี้จะปรากฏใน

๑๐๐๐ภาพและประวัติดาราเอกภาพยนตร์

ชุมนุมภาพและประวัติของดาราภาพยนตร์๑๐๐๐คน

ของเขษมบรรณกิจ

กำหนดออกปลายเดือนเมษายน ๒๔๘๕

ราคาจำหน่าย ๓๐ บาท ราคาสั่งจอง ๒๕ บาท